

TÍZÉVKÖNYV

**Háttér Társaság a Melegekért
10 éve a civil világban**

Tíz éve a meleg civil világban	4
Egyesület alakulóban. Emlékfoszlányok a Háttér első évéről	6
(Borgos Anna)	
I. A Meleg Háttér Információs és Lelkisegély-szolgálat tíz éve	9
(Nagy Sándor)	
1. A Meleg Háttér Telefonszolgálat statisztikai elemzése 2000-2001	26
2. Meleg Háttér a sajtóban	42
II. A Háttér Meleg Jogsegélyszolgálat	43
(Kárpáti József)	
A jogsegélyszolgálat dokumentumai	
1. A Sziget-ügy	46
A Háttér nyilatkozata 2001 júliusából.....	
	47
A II-III. Kerületi Bíróság végzése	
	49
Kárpáti József: Jogállam vagy illegalitás.	
Függő játszma a Tarlós-ügyben.....	
	54
2. Az özvegyi nyugdíj ügy	63
A TASZ-Helsinkai Bizottság-Háttér Társaság	
közös közleménye 2003	
	63
A Fővárosi Bíróság ez ügyben született ítélete.	
	66
A Háttér közleménye a jogszabályváltozásról.....	
	70
3. Háttér Társaság a Melegekért kontra	
Károli Gáspár Református Egyetem	
	72
Az I. fokú végzés	
	72
A II. fokú végzés	
	81
Törvényességi felülvizsgálati kérelem	
	87
4. A Háttér Társaság és a Helsinkai Bizottság közös állásfoglalásai	
Közös állásfoglalás az IM/BÜNT/2003/31. szám alatt közzétett,	
közösség elleni izgatás (Btk. 269. §) törvényi tényállásának	
módosítását célzó javaslatáról	
	96
Észrevételek az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség	
előmozdításáról szóló törvény tervezetéhez	
	102

III. HIV/AIDS Prevenációs Program	119
(Mocsonaki László)	
1. Dr. Simka Éva: Az AIDS-prevenációs egységcsomaghoz mellékelt kérdőív feldolgozásának eredményei.....	133
2. HIV/AIDS kockázatos viselkedés budapesti homo- vagy biszexuális férfiaknál.....	140
3. Bartha Attila-Takács Judit: Vidéki meleg szórakozóhelyeket látogató férfiak biztonságosabb szex-szel kapcsolatos ismeretei, attitűdjei és tapasztalatai	158
4. A Háttér Társaság a Melegekért közleménye.....	169
5. Az AIDS betegek számának megoszlása.....	170
IV. A Háttér Archívum	171
(Nagy Sándor)	
V. Önismereti körök	174
(Cseke István, Szabó Ferenc)	
VI. Előkészületek a lélek műtéteihez.	177
A transzszexuális kutatási programról (Solymár Bence Kristóf)	
VII. Takács Judit: Kertbeny Károly üzenete a magánélet szabadságáról	181
VIII. A probléma nem benned van, hanem a társadalomban	198
(szerk. Takács Judit)	
IX. Emlékek és benyomások a Háttérről	201

Tíz éve a civil világban

Noha az első magyarországi meleg szervezet 1988-ban, a pártállam utolsó évében alakult, a magyar melegmozgalom kialakulása a rendszerváltozás utáni időszakra tehető. A kilencvenes évek elején jelent meg és azóta is sikeres az első meleg érdekvédelmi és kulturális magazin, a *Mások*, és ekkortól kezdtek alakulni más meleg civil szervezetek és csoportok, amelyeknek egy részét sajnos elsodorta az idő. A Háttér Társaság a Melegekért 1995-ös megszületése óta komoly szerepet vállal a hazai melegmozgalom ügyeiben. Már megalakulásakor célul tűzte ki a konkrét segítségnyújtás (segítőszolgálatok szervezése, HIV/AIDS-megelőzés, közösségszervezés) mellett a közvélemény figyelmének felhívását a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű emberek problémáira és azok megoldatlanságára, az lmbt-közösség érdekeinek védelmére, a társadalomban máig élő előítéletek, sztereotípiák tarthatatlanságára.

A célul vállalt tevékenységek végzése mellett részt vállaltunk a meleg és leszbikus kulturális fesztiválok, a Büszkeség Napi felvonulások, az AIDS Világnapok, különböző konferenciák, megmozdulások, szervezésében, nyilatkozatok, adott esetben tiltakozások kiadásában. Rendszeresen állást foglaltunk a melegek hátrányos megkülönböztetése, illetve az lmbt-közösséget ért különféle társadalmi, jogi támadások ellen, illetve olyan esetekben, amikor közéleti személyiségek az lmbt-közösség méltóságát sértő nyilatkozatokat tettek a médiában (amikor Torgyán József buzizott az országgyűlés ülésén; amikor a Nemzeti Családpolitikai Kon koncepció súlyosan diszkriminatív kijelentéseket tartalmazott, amikor Tarlós István, a III. kerületi polgármester ki akarta tiltani a melegeket a Sziget-rendezvényről; amikor Usztics Mátyás betegnek, torznak, pondrónak nevezte a melegeket; amikor egy meleg diákot emiatt zárt ki az egyeteme; amikor állami intézmények diszkriminálták ifjú vagy idős meleg polgárukat; amikor Semjén Zsolt parlamenti emberi jogi bizottsági alelnök szakállas pedofillezett; amikor megjelent a Családvédelmi Charta, és amikor megjelentek – megjelentek – egyéb uszító cikkek, írások.)

Ez a kiadvány – az idő sürgető fogságában, a teljesség igénye nélkül – próbál képet nyújtani az elmúlt tíz évben végzett munkáról. Az egyesület megalakulását idéző írást követően a Meleg Háttér Telefonszolgálat több mint kilenc évét foglaltuk össze, amelyet egy statisztikai elemzés színesít. A Háttér Meleg Jogsegélyszolgálat fél évtizedes munkáját a legfontosabb ügyekben született dokumentumok és esszék követik. Egyesületünk kezdetől fogva létfontosságúnak érzi a melegek egészségügyi felvilágosítását, ezen belül a HIV-fertőzés és az AIDS-betegség meg-

előzését. Az évek óta homo- és heteroszexuális fiatalok körében egy amerikai egyetem megbízásából végzett HIV/AIDS-megelőző program fontosságát az AIDS-betegek számának alakulását tartalmazó táblázat igazolja. Az egyesület megalakulása óta gyűjtjük a melegeket, leszbikusokat, biszexuálisokat, transzneműeket érintő cikkeket, írásokat, dokumentumokat – erről szól a Háttér Archívum tevékenységét ismertető rész. Ezt követi a néhány éve az egyesület égisze alatt működő önismerteti körök bemutatása, illetve az Egészségügyi Minisztérium támogatásával a transzszexuálisok körében végzett kutatás eredményeinek ismertetése. Takács Judit szociológus a kilencvenes években kezdett foglalkozni a meleg társadalmi helyzetének kutatásával. Alapító tagunk írása többek között Kertbeny Károlyról, a homoszexuális szó kitalálójáról fellelt kutatási eredményeiről számol be, emellett figyelemreméltó válogatás-gyűjteményét is közöljük. A könyv utolsó fejezetében tagjainknak, operátorainknak, munkatársainknak a Háttérrel kapcsolatos különböző élményeit, emlékeit gyűjtöttük össze.

Az elmúlt tíz évben igyekeztünk megnyilvánulni, hallatni a hangunkat minden, a melegeket érintő kérdésben, ügyben, együttműködni az ebben a szellemben tevékenykedő meleg és nem meleg, civil és egyéb szervezetekkel, csoportokkal vagy magánszemélyekkel. Reméljük, hogy az elmúlt évtized tevékenységét bemutató kiadványunk ezt érzékeltetni tudja.

Egyesület alakulóban

EMLÉKFOSZLÁNYOK A HÁTTÉR ELSŐ ÉVÉRŐL

Amikor a „vezetőség” felkért, hogy mint az alapító tagok egyike írjam le a Háttér megalakulása körüli emlékeimet, először úgy éreztem, erről nekem jóformán semmi kézzelfogható emlékem nincs, csak értékelhetetlen foszlányok, képek, amelyek elsüllyedtek a tíz év forгатagában. Aztán arra jutottam, hogy talán a tíz évvel ezelőtti önmagamra kellene visszagondolnom, és erre felfűznöm a Háttérrel kapcsolatos eseményeket, benyomásokat, mert ezek szorosán összetartoznak. Az alakuló Háttér volt az első melegekből és leszbikusokból álló közösség, amellyel életemben találkoztam, és ez egyszerre volt traumatikus és felszabadító hatású. A traumát egyrészt az jelentette, hogy ekkoriban, huszonegy-két évesen még saját identitásommal sem voltam egészen harmonikus viszonyban, és a közösségi-egyesületi munka leszbikusságom visszafordíthatatlan és ekkor még kissé ijesztő deklarálását is hordozta. Másrészt, ezzel összefüggésben, ekkor még nem igazán tudtam aktívan bevonódni a lelkes szervezési, előkészítési munkálatokba, inkább csak sodródtam az eseményekkel, amitől persze rosszul éreztem magam. Ahogy a magánügyeimmel többé-kevésbé tisztába jöttem, úgy tudtam egyre inkább a „közügyek” felé is fordulni, igazán átérezni ezek fontosságát. Ebben pedig a Háttér igen sokat segített. A csatlakozás mögött tehát sok személyes szükséglet is állt, az „ügy” komolyságán túl.

A tényszerű eseményeket tekintve, a Háttér megalakulásának fontos előzménye volt a Szivárvány Társulás a Melegek Jogaiért 1994. áprilisi megalakulása. A Szivárvány bejegyzését azonban hivatalosnak álcázott homofób érvekre – a „meleg” szó használatára, valamint a 18 éves tagsági korhatár meghúzásának hiányára – hivatkozva októberben elutasította a Fővárosi Bíróság. Ebben a patthelyzetben merült fel egy másik, nem annyira a jogvédelem területére, mint inkább a pszichés és praktikus segítségnyújtásra alapuló egyesület létrehozásának szükséglete. Így született meg a Meleg Háttér gondolata, amellyel megvalósulhatott sokunk régi álma, egy melegeknek szóló telefonos információs és lelkeség-szolgálat működtetése.

Ehhez az 1994 őszén az Országos Egészségbiztosítási Pénztártól elnyert 200 ezer forint adta az első lökést. 1994 őszén megszületett a Háttér alapszabálya, és néhány további megbeszélést követően 1995. február 11-én egy Vaskapu turista-háznál tett kirándulás során, 11 taggal megalakult a Háttér Baráti Társaság a Homoszexuálisokért (utóbb Háttér Baráti Társaság a Melegekért, jelenlegi nevén Hát-

tér Társaság a Melegekért) egyesület, amelyet áprilisban bejegyzett a bíróság. Az alapszabálya a lelkeségély-szolgálat működtetésén kívül célként jelölte meg a segítők képzésének megszervezését, új intézmények, szolgáltatások létrehozását a melegek társadalmi integrációja érdekében, a szakmai és politikai közvélemény figyelmének felhívását a melegek problémáinak megoldatlanságára, valamint a meleg helyzetével kapcsolatos dokumentumok gyűjtését és feldolgozását.

Megkezdődött a telefonos munkához szükséges tudások megszerzése, eleinte önképzések, közös szakirodalom-olvasások, beszámolók formájában. Előadást tartott nekünk Julian Hows, a londoni meleg-leszbikus telefonszolgálat vezetője. Március végén Pécsen töltöttünk egy hétvégét képződéssel, amelyen többek között a New York-i meleg jogvédő, Scott Long is tartott egy hasznos workshopot.

Márciusban a hivatalos telefonosoperátor-képzés is elindult, az Erzsébet Kórház krízisintervenciók osztályának vezető főorvosa, dr. Csiszér Nóra pszichiáter és Szamosi Gábor pszichológus vezetésével. A telefonszolgálat megindulásával ők vállalták a szupervíziós munkát is.

Egy napos áprilisi közgyűlésen – a fürdőszobámban – a megüresedett egyik ügyvivői helyre új tisztségviselőt választottunk.

Emlékezetes még egy felszabadult júniusi Háttér-piknik a Hármashatár hegyen, amely amolyan csapatépítő tréningnek is beillett.

1995 karácsonyán pedig, Csiszér Nóra megerősítő hátszelével próbaügyeletet tartottunk, iroda híján ekkor még az egyik tag lakásán. Hamarosan sikerült megfelelő irodát is találni, és 1996. februárjában, az egyesület megalakulása után egy évvel elindulhatott az első, melegeknek szóló anonim információs és lelkeségély-szolgálat, amely azóta is folyamatosan működik. A stáb persze sokat változott, az alapító tagok közül már csak négyen ügyelünk, de az „utánpótlás” szinte folyamatos, újabb és újabb telefonos csoportok képződnek, és szerencsére úgy tűnik, önkénteshiány miatt nem fog megszűnni az egyesület. És hívóhiány miatt sem – sajnos. Még mindig vannak magányos, tanácstalan, szerelmes, elhagyott, kirekesztett, életükben elakadt, vagy csak egyszerűen információhiányos melegek, lesbikusok, biszexuálisok, transzneműek.

Visszatérve a kiinduló gondolatokhoz, az eltelt évek sok szálon elkötelezetté tettek a meleg és lesbikus ügyek iránt, és ebben nagyon sokat köszönhetek a Háttér megerősítő közegének és munkájának. Annak, ami szerintem az egyesület sikeres működésének alapja – hogy a sok változás, szélesedés, terjeszkedés, professzionalizálódás, másfelől az olykor feltörő belső indulatok közepette meg tudott maradni igazi, jó értelemben vett, nyitott és otthonos, kötetlen és megbízható „mun-

laközösségnek". Ehhez persze azért hozzátartozik a fejlődés, a megújulás képessége is, azok az „érési folyamatok”, amelyek egy személy életében ugyanolyan fontosak, mint egy egyesületében – amit végső soron személyek működtetnek. A Háttér látványos és gyümölcsöző „érési folyamaton” ment keresztül ez alatt a tíz év alatt. Kívánok magunknak további érést és erősödést, és nagyon boldog születésnapot!

Borgos Anna

A Meleg Háttér Információs és Lelkisegélyszolgálat tíz éve

Az előzményekről

Az 1993-as I. Meleg és Leszbikus Filmfesztivál egyik programjaként az akkori meleg szervezetek, csoportosulások egy meleg ernyőszervezet megalakítását határozták el. A Szivárvány Társulás a Melegek Jogaiért egyesület 1994. április 10-én erre a célra alakult – az akkor a budapesti Rákóczi úti Tungstram udvar hátsó traktusában működő Angyal bárban. A megalakulást követően a tagok és szimpatizánsaik a Picasso Point kávéházban tartottak összejöveteleket minden második hétfőn délután. Itt vetődött fel 1994 nyarán – többek között egy telefonos lelki segélyszolgálat és más segítő szolgálatok szervezésének ötlete. Mocsonaki László, Szabó Judit, Kuszing Gábor, Juhász Géza, Bunda László és Pálfi Balázs pályázatot nyújtottak be az Országos Egészségbiztosítási Pénztár ún. Kockázatkezelő Alapja kuratóriumának életmód programja keretében meghirdetett támogatás elnyeréséhez. A kért 1 millió forint helyett 200 ezret nyert is a Szivárvány Társulás erre a célra. Ám az egyesületet a bíróság 1994 októberében nem jegyezte be – arra hivatkozva, hogy az egyesületbe akár 18 éven aluliak is beléphetnek, és ez veszélyes lehet rájuk nézve, illetve a *melegek* szót nem ítélték köznyelvinek. A Szivárvány tagjai számára két lehetőség kínálkozott megoldásként. Egyfelől a Szivárvány-ügyet továbbviszik magasabb jogi fórumokra (fellebbeztek és 1995 januárjában a Legfelsőbb Bíróság sem adott helyt a bejegyzésnek, mert bár elfogadta a *meleg* szó köznyelviségét, de a 18 éves korhatár ki nem kötését az ifjúság helyes nevelésére veszélyesnek ítélte. A Szivárvány-ügy komoly értelmiségi beszédtemává vált abban az időben. Az ügyet továbbvitték Strasbourgba

A másik irányt egy új egyesület megalakítása jelentette, amelynek nevében szerepel a *homoszexuális* szó majd és alapszabályában 18 éves korhatár lesz kikötve.

1994 második felében kezdett kialakulni egy 8-12 főből álló – változó összetételű – társaság, amelynek tagjai – az OEP-es pályázaton elnyert összeg hatására is – úgy döntöttek, hogy profi szakemberek segítségével, illetve önképzéssel készülnek fel a telefonos lelki segélyszolgálat beindítására és szakszerű ellátására.

Mocsonaki László 1994 novemberétől próbált szakmai kiképzőket keresni. Az ÉLET Telefonos Lelki Segély Szolgálat, illetve az OPNI Pszichoterápiás Ambulancia (Tündérhegy) tartózkodása után fogadókészséget a Fővárosi Erzsébet Kórház

Krízisintervenciós osztálya vezetőjénél Dr. Csiszér Nóra pszichiáter-főorvosnál és munkatársánál Szamosi Gábor pszichológusnál tapasztalt.

Az önképzéseket B. László, illetve később Szabó Judit lakásán tartottuk. A Mocsonaki László által összegyűjtött szakmai anyagok, könyvek, szakcikkék fénymásolását – többek között – K. Hajnalka vállalta. A szakmai anyagok az alábbiak voltak – a teljesség igénye nélkül: Balikó Márta: *Tele/pszicho/fon*. Öngyilkosság-megelőzés lehetőségei telefonon keresztül. Magyar Pszichiátriai Társaság, 1990.; Dr. Kézdi Balázs: *A telefon: eszköz és módszer*; Fodor László-Tomcsányi Teodóra: *Segítő kapcsolat, segítő szindróma, segítő identitás*; Dr. Fekete Sándor: *Segítő foglalkozások kockázatai – Helper szindróma és burnout jelenség*. Psychiatria Hungarica, 1991. március; Alfred Vannesse: *Hallgatástól a meghallgatásig*. Magyar Lelki Elsősegély Telefonszolgálatok Szövetsége – Animula, 1993.; Dr. Buda Béla: *Pszichés hatás és pszichoterápia telefonon át*. Magyar Pszichológiai Szemle, 1976; Buza Domonkosné-Buza Domonkos: *Az öngyilkosság-megelőzés szempontjai* – kézirat; Buza Domonkos: *A stressz és a krízis*; Csató Zsuzsa (szerk.): *A segítő telefon* (Segítség egy kagylóban – Tapasztalat szülte elvek) és természetesen az IFOTES-normák (IFOTES – International Federation Of Telephonic Emergency Services, azaz: Lelki Elsősegély Telefonszolgálatok Nemzetközi Szövetsége), illetve a Szociális munka etikai kódexe.

Közben elérkezett az idő az új egyesület megalakítására. A *Háttér Baráti Társaság a Homoszexuálisokért* 1995. február 11-én született meg az Esztergom feletti hegyekben található Vaskapu turistaházban. Az alapító tagok 11-en: B. Anna, B. László, G. Zsigmond, H. László, L. Tibor, M. László, M. Miriam, N. Sándor, Sz. Judit, T. Judit, V. György. Az alakuló közgyűlésen megválasztottuk a tisztségviselőket.

1995. március 17-19. között Pécsen tartottunk hétvégi képzést a MÁV szállójában, ahol Scott Long, amerikai meleg aktivista a meleg identitás, diszkrimináció, B. László pedig a HIV/AIDS-megelőzés aktuális kérdéseiről tartott szemináriumot/tréninget. A tréningek között módunk volt pécsi melegekkel is találkozni.

Az első képzési csoportunk, amely 17 fővel indult 1995. március 21-én, kedden találkozott dr. Csiszér Nórával és Szamosi Gáborral a Fővárosi Erzsébet Kórház Krízisintervenciós osztályán, ahol megkezdődtek az önismereti foglalkozások – elsőként az ismerkedéssel. Csakhamar kialakult az a hagyomány, hogy az önismereti, képző tréningeket követően beültünk a Club '93 nevű melegbarát pizzériába a Vas utcában, ahol megbeszéltük a tapasztalatainkat, „ventilláltunk”. A 12 alkalommal, egyenként 3 órás képzési alkalmakon önismereti kérdések mellett a telefonszolgálati munka alapjaival, a hívások kezelésének módjaival, a krízissel, krízisintervencióval, illetve szakmai-etikai kérdések olyan tág körének megtárgyalásá-

val foglalkoztunk, mint pl. mennyire fedjük fel magunkat a hívók előtt? odáig, hogy miképpen hirdessük a szolgálatot. Már ekkor megfigyelhető volt a telefonszolgálatban részt vevők sokfélesége, a vélemények sokszínűsége, a közös álláspont kialakításának nehézségei, de emellett megmutatkozott a megegyezés képessége is.

1995 tavaszán Julian Hows, a londoni meleg telefonszolgálat (Switchboard) igazgatója tartott magával ragadó, akkor mindenképpen újszerűen szabadszájú előadást a HIV/AIDS-ról, a meleg aktivizmusról az Óvegylet Alapítvány helyiségében. (Sokan közülünk akkor láttak először HIV/AIDS-prevenációs, illetve meleg aktivista plakátokat, levelezőlapokat, szóróanyagokat...), nyáron pedig 11 aktivista vett részt az Önerőműhely egyesület által szervezett kétnapos ún. hatosfogat-tréningben, amelyen a segítség hatékony módszereivel ismerkedhettek meg.

Ebben az időszakban a telefonszolgálati és az egyesületi munka jobban összekapcsolódott egymással. Ezért volt fontos az 1995. április 8-án egyik tagtársunk lakásán tartott közgyűlés, amelyen személyi kérdések mellett az egyesület Szervezeti és működési szabályzatát tárgyaltuk meg.

A Háttér Baráti Társaság a Homoszexuálisokért bejegyzését 1995. május elején megünnepeltük a Fenyőgyöngye étteremben, júniusban, pünkösdkor pedig a korábbi Pink Piknik (melegek által és melegeknek és ismerőseiknek 1991 óta szervezett kirándulások) helyszínén, egy Hármashatárhegyi tisztáson Háttér Pikniket szerveztünk az egyesület tagjainak és szimpatizánsainak, amelynek lebonyolításában L. János vendéglátós barátunk komoly szerepet vállalt. Az egyesület tagjai és barátai egyébként sem csak a hivatalos képzéseken, önképzéseken próbálták megismerni egymást, de a kiránduláidő beálltával havonta szerveztek a Budapest környéki hegyekbe, Gödöllőre, Visegrádra... túrákat, sétákat. 1995 júliusában pedig a Baranya megyei Váralján egy turistaházban töltöttek felejthetetlen napokat és a mecseki vidék kánikulában is elviselhető klímáját élvezhették. Az egyik tagtársunk lakásában havonta szervezett szalonok szintén a közösségépítést szolgálták.

1995 augusztusában az ügyvivők megválasztása, illetve egy titkári funkció létrehozása foglalkoztatta a csapatot, valamint a pályázatok összeállítása, illetve a telefonszolgálatot hirdető, népszerűsítő szórólap-, illetve plakáttervek elkészítése adott munkát az egyesület vezetőinek. Az A3-es méretű plakátokat kétféle változatban készítettük: az egyiket kifejezetten meleg helyekre (szórakozó- és ismerkedőhelyekre) szántunk, egy másikat pedig általánosan, bárhová. A szövegeiket igyekeztünk eszerint megalkotni: törekedtünk arra, hogy a lehető legmegfelelőbbben szólítsuk meg a kívánt célcsoportot. A számítógép akkori szövegszerkesztő programjával készített, munkahelyeken fénymásolt és saját kézzel ollóval méretre szabdalt

fekete-fehér színű "plakát"-okon feltüntettük: kik, milyen problémákkal hívhatnak minket. Készült egy A4-es és több A5-ös méretű szórólap is, amelyeket bárokban, ismerkedőhelyek pultjain helyeztünk ki, hogy bárki elvihesse.

A nyár végétével folytatódott az első csoport alapképzése, ahol Csiszér Nóra jelezte: tapasztalja a csoporttá alakulás jeleit. Ugyancsak ősszel indítottuk el a II. képzési csoportunkat 13 fővel. 1995. szeptember 16-án mindkét csoportnak tartott Csiszér Nóra és Szamosi Gábor elméleti előadásokat szexuálpatológiáról, a homoszexualitás kultúrtörténetéről, a homoszexualitás eredetéről, genetikáról, krízisről, a krízisintervencióról, öngyilkosságról, öngyilkosság-megelőzésről, illetve a telefonszolgálatokról.

Ebben az időszakban Bagolyirtáson egyik tagunk családi nyaralójában Birtalan Balázs Kereszténység és homoszexualitás címmel készített anyagának felhasználásával az egyházak és a homoszexualitás témakörét járták körül a résztvevők.

1995 novemberében a Budapest Bankban átadták a 220 000 forint támogatás elnyeréséről szóló okmányokat, decemberben már tudtunk irodát bérelni a Visegrádi utcában, amit lakásavató bulin meg is ünnepeltünk. Az iroda kiváló helyen található, közel a Nyugati pályaudvarhoz, nagyobb szobája alkalmas irodának, értekezletnek, megbeszélések, csoportfoglalkozások megtartásának, a kisebb – valamikor cselédszobának, vagy gardróbnek használt –, faburkolatú, üveglapos helyiség pedig a telefonszolgálat otthona lett. A Háttér iroda első bútorait az egyesület tagjai és szimpatizánsaik "hordták össze" saját foteleikből, selejtezett íróasztalukból, régi szobabútoraikból. Végre saját irodájába lehetett költöztetni az egyesület irattárát és egyéb anyagait, amelyeket addig az ügyvivők lakásukon tároltak.

Az ezt követő hetek feladata a bérlemény telefonszolgálati munkára való felkészítése volt. 1995 karácsonyán *próbaügyeletet* tartottunk Szabó Judit VII. kerületi lakásában, december 24-26 között. Sajnos, a nem kielégítő PR tevékenység miatt kevesekhez jutott el a próbaügyelet híre, ezért kevesen is telefonáltak. A kezdeményezés mindenesetre hasznos előtanulmányul szolgált az 1996. februári "éles" kezdéshez.

1996. január végén L. János barátunk és támogatónk vendégül látta a Háttérreket a lakásában.

1996. januárjában Nagy Sándor megbízott koordinátorként szervezte az előkészületeket. El kellett készíteni az ügyeleti beosztást, elő kellett készíteni a telefonos helyiséget: beállítani az íróasztalt, az ügyelők munkahelyét a gardróbhelyiség faburkolatával szemben helyeztük el és a faburkolat belső oldalára egyszerűen rajzszeeggel rögzítettük fel az információkat. Valakik hoztak két fotelt. A régenfes-

tett falakra – díszítendő az ügyelőszoabát – néhány posztert helyeztünk fel, amelyeket külföldi aktivistáktól kaptunk. Ezek többnyire HIV/AIDS-megelőzéssel, meleg aktivizmussal foglalkozó plakátok, filmposzterek, külföldi és magyar meleg személyiségek fotói, képeslapok, újságvágatok.

A PR tevékenységet is meg kellett szervezni: a szórólapokat Antonia Burrows amerikai társadalomkutató és meleg aktivista másolta le és mi faxoltuk el a lapoknak az Óvegylet Alapítánytól, hiszen nekünk akkor még nem volt telefaxunk. Meg kellett szervezni a szórólapok, plakátok eljuttatását a meleg ismerkedőhelyekre. Ebben azok a Háttér-tagok és barátaik is segítettek, akik amúgy is jártak ezekre a helyekre szórakozni.

Először 1996. február 10-én szombaton este csörrent meg a Meleg Háttér 302-5080-as telefonszáma. Az első két képzési csoport végzett tagjai kezdték a munkát, összesen 21-en.

A telefonszolgálati munka segítésére, a hívások minél hatékonyabb lebonyolítására rendszeres csoportos szupervíziót kezdtünk, amelyen az operátorok a hívásokat és a kezelésük során tapasztalt élményeiket, esetleges nehézségeiket beszél meg. A foglalkozásokat Dr. Csiszér Nóra főorvos asszony és munkatársa, Szamosi Gábor vezette.

1996. áprilisa igen mozgalmasnak mondható. Április 3-án délelőtt Fodor Gábornál jártak a meleg szervezetek képviselői; a Háttér vezetőinek részvételével folytatódott a tanácskozás. Délután pedig ünnepeltük a Mások 5. születésnapját a Capellában, ahol a Háttér is meghívott vendégként vett részt.

Ebben a hónapban indult a 3. képzési csoportunk, a hónap közepén pedig egyik tagtársunk ügyében kellett eljárunk, aki megszegte az etikai szabályokat. Egy ki nem képzett, a szolgálat számára idegen személyt ültetett be a telefon mellé.

A telefonszolgálat munkáját meghatározták a politikai események is: 1996 áprilisában kezdte a magyar országgyűlés tárgyalni a Polgári törvénykönyv egyik paragrafusának módosítását, amely az élettársi kapcsolat létesítését lehetővé teszi azonos nemű párok részére is. Hívóink is érdeklődéssel figyelték a módosítás vitáit és az ügy körül kibontakozó közhangulat alakulását.

Ismét vendégünk volt Julian Hows, a londoni Switchboard telefonszolgálat igazgatója, AIDS-aktivista. 1996. május 5-16. között kb. 15-en vettünk részt az általa már a Háttér irodában tartott képzésen, amelyen a telefonszolgálati készségek fejlesztéséről, illetve a HIV/AIDS-megelőző tevékenységre való felkészítés kérdéseiről szolt.

Stábmegbeszélések és témák

1996. A telefonszolgálat beindításától kezdve a munka és az azzal kapcsolatos tevékenységek elkülönültek az egyesületi szervezeti élettől és súlypontjuk egyre inkább áthelyeződött a stábmegbeszélésekre. Az ún. stábokat elsősorban a telefonszolgálattal kapcsolatos ügyeink megvitatására szerveztük. Itt olyan aktuális kérdéseket beszélünk meg, amelyek nem konkrétan a telefonhívásokkal kapcsolatosak, nem az eseteket beszéljük meg (arra valók a szupervíziók), hanem a szolgálatot érintő híreket, információkat osztjuk meg egymással (milyen meleg rendezvényre, új szórakozóhelyre irányíthatjuk a hívókat, milyen új könyveket, filmeket, tévéműsorokat ajánljunk...). Természetesen ez a találkozó lehetőséget teremt arra is, hogy egy-egy a telefonszolgálat szempontjából fontos szakmai kérdést körüljárjunk.

Az első stábmegbeszélést 1996. április 9-én – akkor még hétköznapi délután – tartottuk, ahol meghatároztuk: pontosan miért is van szükség erre a fórumra.

Már az első stábmegbeszéléseken felmerült, hogy a legfontosabb szakmai és etikai kérdéseket összegyűjtjük, és egy szabályzatgyűjteménybe lefektessük. Erre a koordinátor kapott megbízást és a tervezetet el is készítette. Az egyesület 1996. július 13-án megtartott közgyűlése fogadta el a Meleg Háttér Telefonszolgálat *Működési és Etikai Kódex*-ét. Ebben meghatároztuk, hogy a Szociális Munka Etikai Kódexével és az IFOTES (International Federation Of Telephonic Emergency Services, azaz: Lelki Elsősegély Telefonszolgálatok Nemzetközi Szövetsége) normáival összhangban milyen formai és tartalmi feltételeknek kell megfelelnie a szolgálat munkatársainak. A szolgálatot ellátó operátor csak képzett munkatárs lehet, milyen képzésen kell részt vennie, megszabtuk a telefonszolgálat ellátása alatt betartandó etikai normákat

Már ekkor fontos hangsúlyt kapott a folyamatos szakmai képzés kérdése, vagyis, hogy az alapképzés befejeztével sem szakadhat meg a tanulás folyamata és a stábmegbeszéléseken lehetőség szerint egy-egy szakmai kérdést járunk körül – saját magunk felkészülünk egy-egy témából, vagy szakértőket kérünk fel előadásra, illetve lehetőségeink szerint évente legalább egyszer bentlakásos tréningeket szervezünk.

Ugyancsak az első stábok egyikén határoztunk úgy, hogy létrehozzuk az információs bázist, amelynek alapjait még a kezdetekkor B. László készítette el. Ebben a telefonszolgálat munkájához fontos adatokat, információkat gyűjtöttük össze (aktuális hírek, meleg szervezetek, ismerkedőhelyek, kulturális rendezvények, egészségügyi intézmények, HIV/AIDS-szűrőhelyek, melegbarát orvosok, pszichológusok stb.)

A telefonos ügyelői munka és az egyesületi tevékenység különválása igényül támasztotta, hogy szervezzünk egy "háttércsapatot", amely kifejezetten az egyesületi adminisztrációs ügyekkel foglalkozik – pályázatírás, iktatás, egyéb adminisztráció, napi pénzügyek stb.

Mivel a hétköznapi délutáni stábmegbeszéléseken kevesen tudtak megjelenni, úgy döntöttünk, hogy 1996 őszétől szombatonként tartjuk e szakmai találkozót és hogy hivatalosságukat némiképpen enyhítsük: a résztvevők szerény mértékben, de hódolhatnak a kulináris élvezeteknek is. Ettől fogva ezeket a fontos közösség-szervező alkalmakat „villásreggeli és stábmegbeszélés” néven hirdettük/szerveztük. A résztvevő stábtagnak szerény reggelivel fogadják egymást, amelyet maguk készítenek. Az első villásreggelit 1996. szeptember 28-án tartottuk és a stábmegbeszélés fő témája egy 1994-ben készült, HIV/AIDS tanulmány volt az akkori eredményekről, amelyet Mocsonaki László ismertetett.

1996 novemberében jelentkezett egy grafikus, aki emblémát tervezett volna a szervezetnek, de az aztán hamvába holt. Ekkor készült el viszont a statisztikai lap, amelyen a hívásokkal kapcsolatos adatokat vezettük fel (milyen témában keresett minket a hívó, hogyan segítettünk neki, életkora, lakóhelye, honnan tud a szolgálatról stb.) és megindult az adatok feldolgozása.

1996 december 29-én szerveztünk – azóta szintén hagyománnyá vált – óév-búcsúztató villásreggelit, amelyen nem kizárólag a stáb tagjai vehettek/vehetnek részt, hanem közeli hozzátartozóik, párjaik. Ezzel módosítani kívánjuk azt a kialakult képet, amely szerint a Háttér egy titkos társaság.

1997. 1997 elején egyik jogász tagtársunk készített egy anyagot a melegségnek a BTK-ban való szerepeltetéséről, februárban sajtótájékoztatót szerveztünk a kettős évfordulóra (kétéves volt az egyesület, egy a telefonszolgálat), megindult a IV. csoport toborzása, felmerült, hogy különböző, az egyesület munkáját segítő ún. munkacsoportokat kell szerveznünk és azoknak a konkrét feladatait írásban rögzíteni. (*információs* az információk összegyűjtésére, rendszerezésére, karbantartására, *képzés* az operátorok felkészítésére, *nemzetköz* az egyesület külhoni kapcsolatainak kialakítására, ápolására, fejlesztésére, *PR-csoport* az egyesület és a szolgálat megjelenítésére, köztudatban tartására, *adománygyűjtő* források felkutatására, a pályázati lehetőségek kihasználására, *levelező* a nagy számban érkező levelek megválaszolására, az archívum ügyeinek intézésére pedig a *Háttér Archívumot*.) Megbeszéltük a csoportok feladatait és kijelöltük a felelősöket.

1997. március 16-án aktualizáltuk a Működési és Etikai Kódexet. A júniusi stábmegbeszélés témája volt: mi a teendője, illetve milyen lehetőségei vannak annak, aki melegsége miatt nem vállal katonai szolgálatot. Nyáron merült fel, hogy használati útmutatót készítsünk a statisztikai lap kitöltéséhez, mert nem mindenkinek egyértelműek a pontok.

1997. augusztus 24-29. között egyhetes integrációs tréninget szerveztünk Pécsen Dános Zsuzsa pszichiáter, a pécsi Anonim AIDS Tanácsadó Szolgálat akkori vezetője és Bertók Gyula pszichológus, a pécsi Anonim AIDS Tanácsadó Szolgálat korábbi vezetője koordinálásával. Egyesületünk 23 tagja vett részt ezen a tréningen. A képzésen nemcsak a HIV/AIDS ismereteinket bővítettük, hanem szituációs helyzetgyakorlatokon próbáltuk ki az ismereteink alkalmazását.

Az 1997. szeptember 6-án megtartott első melegfelvonulás szervezésében a Háttér önkéntesei is részt vettek. 1997. őszén változott meg a telefonszolgálat hívószáma: 06-1-329-3380-ra. Ekkor merült fel a Háttérnek a világhálón való megjelenése, egy Háttér honlap elkészítése is, amelyre Szabó Judit elkészítette a kívánt munkák listáját. Ugyancsak ettől az időtől a stábokat követően Bertók Gyula a III. kerületi Ideggondozó pszichológusa helyzetgyakorlatokat vezetett 1998 tavaszáig. 1997. decemberre befejeződött a IV. csoport képzése, amely áprilisban kezdődött, és amelynek során csak 1 fő morzsolódott le.. Az ügyeleti munkába való bevonásuk 1998. januártól kezdődött.

1998. 1998 elején merült fel a beszélgetések rögzítésének lehetősége és az eseteknek a hangfelvételek segítségével történő megbeszélése. Az egyesület vezetésének megbízásából három tagtársunk látogatást tett a Kék Vonal telefonszolgálatnál és az ottani tapasztalatokat megosztották a stáb tagjaival. (a telefonbeszélgetéseket csak a megfelelő jogi és etikai szabályok betartásával lehet végezni, fokozatosan kell bevezetni, ügyelni kell a titokvédelmi szabályokra, és ha a hívó rákérdez, el kell mondani neki az igazat...)

1998 tavaszán új statisztikai lapot szerkesztettünk az új igényeknek megfelelően és felmerült a belső kommunikáció javítása érdekében a Háttér Hírlevél kiadása. Az egyik stábmegbeszélésen Mocsonaki László beszámolt a San Francisco-i melegkonferencia tapasztalatairól. Ugyancsak ezidőtájt került a Háttér égisze alá a Szabó Ferenc pszichopedagógus vezette önismereti csoport is.

1998 nyarán új beosztási lap készült, amelyen az operátorok leadják a beosztásokat egyértelműen jelölve, mikor ügyelnének, aki pedig nem ad le beosztást, azt a beosztást készítő bárhova beoszthatja – hiszen a stáb döntése értelmében a be-

osztás nem csak a beosztást összeállító felelőssége. A beosztás elkészítését egyik tagtársunk vállalta a koordinátort tehermentesítendő.

Egyik tagtársunk tartott előadást a szupervízió szerepéről a segítő munkában, három pszichológiával foglalkozó tagtársunk pedig *Ruth Bang: A célzott beszélgetés* című könyvét ismertették. A megbeszélést helyzetgyakorlatok követték.

A stábtagokat is foglalkoztatta a kérdés: 1998. szeptember 18-án az Európai Parlament határozatot hozott a csatlakozni kívánó országokra vonatkozóan. Módosítani kell a jogrendszerüket: a meleg megkülönböztetése elleni jogszabályokat meg kell változtatni.

1998. októberben melegség, prostitúció, pedofília tárgykörben kértünk előadót a BRFK-ről. Egy vizsgálótiszt megígérte a részvételét, de két alkalommal sem jött el. Végül 1999. februárban *Jávory Attila* a BRFK Család-, Gyermekek- és Ifjúságvédelmi osztályának munkatársa vállalta a beszélgetést, és elmondta, hogy a melegség többnyire a hozzá kapcsolódó bűncselekmények (zsarolás, prostituált meglopja, kirabolja, meggyilkolja kuncsaftját, erőszak) miatt kerül a rendőrség látókörébe. Illetve akkoriban előfordult, hogy egyik rendőrtársukról kiderült melegsége, és elfogadták a kollégái.

1998 végén új belső információs rendszert alakított ki egyik stábtagunk: külön faliújságot javasolt az egyesületi, szervezeti ügyeknek, amelyektől egyértelműbben elkülönülnek az ügyelőszobában kihelyezett információk. Rendszeresítettünk egy a koordinátornak, illetve az információs bázisnak szóló ún. üzenőlapot is.

Felmerült egy közösségépítő program ötlete is: hogyan érezhetném magam jobban a Háttérben? címmel. Szerveztünk is erre egy megbeszélést, és az ott elhangzottakat igyekeztünk hasznosítani.

1999. Ebben az évben az egyesületnek nehéz anyagi gondokkal kellett szembenéznie: a támogatások elmaradtak, közel félmillió forintos adósság halmozódott fel. Emiatt az év második felében kevesebb szupervíziót tudtunk tartani: ekkortájt havonta egy alkalommal és egy szupervízor által vezetett csoportos esetmegbeszélésekre jutott keret.

Az ötödik csoport kiképzése nyárra fejeződött be. A külső képzés mellett 6 alkalommal belső képzést is tartottunk, amely elméleti előadásokból, szituációs gyakorlatokból és HIV/AIDS-prevenációs tréningből, valamint hospitálásokból állt. Az 1999-es év elején 22-23 fő ügyelt, ebből az év folyamán néhányan kiléptek a szolgálatból. Az önkéntesek képzésének befejeztével új munkatársak álltak szolgálatba. Az év végére 27-en látták el stabilan a szolgálatot.

1999 tavaszán saját erőből szigetelő hungarocell lapokat helyeztünk fel az ügyelőszoba falára – ezzel is zaj- és hőszigetelendő a szobát. Az ügyelőasztal fölé pedig azért került ilyen lap, hogy az információkat könnyebben elhelyezhessük rajta.

Gondolva a nehezebb anyagi helyzetben lévő, illetve vidéken, elszigeteltségben élő hívóinkra, 1999 nyaratól vettük igénybe a MATÁV zöld szám szolgáltatását, amelyre a telefontársaság adományozási kuratóriumától kaptunk támogatást. A 06-80-505-605-ös szám bevezetésének hatására növekvő telefonhívások fogadására fel kellett készülnünk. Megnövekedett a nehéz helyzetben élők hívásának száma (akik egyszerűen anyagi helyzetük miatt korábban nem tudtak hívni minket), a provokatív hívások, valamint a csevegők száma. Egyesekkel korlátoznunk kellett a hívás tartamát 15 percben. Néhány hívónknál célszerűnek láttuk, hogy mindig ugyanazzal az operátorral beszéljessen. Egy kirívóan provokatív hívónkat hosszú ideig nehezen tudtuk kezelni: próbáltuk tartani a beszélgetés menetét, korlátozni őt 15 percben, de visszaélt a telefonszolgálat lehetőségeivel (durván szidalmazta, zaklatta a szolgálat munkatársait, kinyomozta az irodánk pontos címét és többször megfenyegette a kollégákat). Később (2000-ben) odáig fajult az ügy, hogy zaklatásért fel kellett őt jelentenünk, majd miután ez sem tántorította el a gyakorlatától, nem tudtunk más eszközhöz folyamodni, mint az ő körzetében letiltatni a zöld számot. Legvégül pedig egy stábdöntés született: az illetővel nem beszélünk, ennek következtében azóta hanyagolja szolgálatunk hívását.

1999 őszén a krízisintervencióról is tartottunk stábot. Az év végén pedig külön témául egyik stábtagársunk kérésére a női hívóinkat választottuk. A megbeszélésen elhangzottak alapján kiderült: kevesebb nő keresi meg a szolgálatot mint férfi, talán kevesebbet tudunk a leszbikusokról, talán kevesebb nő mer beszélni a problémáiról. Mindenesetre oda kell figyelniük erre az érzékeny területre is.

Az év folyamán tartott stábmegbeszélések egyéb témái a következők voltak: krónikus hívók kezelése, a hospitálások szempontjai, adománygyűjtés (a nehéz anyagi helyzet miatt), valamint az ismereteink bővítésére közös kirándulást szerveztünk a meleg ismerkedőhelyek felkeresésére.

2000. 2000 elején vendégünk volt *Dr. Dobos Emőke*, pszichológus, az Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet munkatársa, a későbbi szupervízorunk, aki a melegek pszichés problémáiról beszélt a saját klinikus tapasztalatai alapján. Beszámolt azokkal a kliensekkel kapcsolatos tapasztalatairól, akik önfogadási problémáik miatt keresték fel a rendelőjében, vagy akiknek gyermekéről derült ki, hogy meleg vagy leszbikus és emiatt került krízisbe a kapcsolatuk.

Februárban a Vaskapu turistaházban megünnepeltük az egyesület megalakulásának ötödik évfordulóját.

A MATÁV 470 000 Ft-os támogatást ítelt meg a szolgálatunk számára a zöld szám igénybevételére.

2000 tavaszán elindult a honlapunk www.hatter.hu, illetve ettől az időszaktól már e-postacímen (hatter@hatter.hu) is elérhetőek lettünk. Ekkor merült fel továbbí közössi rendezvények szervezése (kirándulások...)

2000. május 1-jével Nagy Sándor koordinátortól *Béres-Deák Rita* vette át a feladatot.

Nyáron indult be a Háttér Meleg Jogsegélyszolgálat.

A telefonos operátorok jogi felkészítésére három lépésben került sor: először 2000. június 4-én, másodsor 2000. szeptember 30-án, és végül 2000. október 14-én, Tatán megtartott képzés keretében. A felkészítés alapját képező anyagot Farkas Lilla ügyvéd, Kárpáti József a Meleg Jogsegélyszolgálat vezetője és Sándor Bea állította össze. A képzésben résztvevők részletes és szakszerű tájékoztatást kaptak a hatályos vonatkozó jogszabályok tartalmáról (különös tekintettel a polgári jogi, munkajogi, büntetőjogi szabályozásra), az előadások megvilágították néhány tipikus, melegeket is érintő jogviszony természetét. (Élettársi viszony, öröklési jog, betegjogok, gyermekelhelyezés, kapcsolattartás, honvédelmi szolgálat). Külön teret szenteltünk a diszkrimináció fogalmának meghatározására, a magyar jog diszkrimináció-ellenes szabályainak ismertetésére. A képzések során lehetőségük nyílt a telefonos ügyelőknek olyan aktuális kérdéseket is felvetni, amelyek a szolgálat eddigi működése során ténylegesen felmerültek. A telefonszolgálatban a jogi jellegű hívásokról külön statisztikai lapot rendszeresítettünk.

A 2000 júniusi stábon empátia-fejlesztő tréninget tartottunk.

Október 13-15. között bentlakásos integrációs tréninget szerveztünk operátoraink számára Tatán. A tréning célja volt egy egységesebb szemléletmód kialakítása, a segítőkészségek fejlesztése, valamint a résztvevők saját lelki egészségének védelme. A tréninget dr. Perczel Erika pszichiáter és Szabó Ferenc pszichopedagógus vezették. A tréningen Kárpáti József és Sándor Bea tartott jogi szemináriumot, amelynek keretében az elméleti képzés mellett a Jogsegély Szolgálathoz beérkezett esetek tapasztalatait is megbeszéltük.

Megkezdődött a felkészülés az őszi (6.) csoport képzésére. Ennek a jelentősége abban állt, hogy új saját koncepció alapján szerveztük és nagyobb részt önerőből oldottuk meg az elméleti és a helyzetgyakorlati felkészítést. A telefonszolgálat ismertségét mutatja, hogy az eddigiekhez képest sokkal többen (25-en) jelentkez-

tek leendő operátornak. 2000. október 14-én az Erzsébet Kórház Krízisintervenció osztályán 13 fős csoport felkészítését kezdtük meg külső képzésünk keretében. Az önismereti csoportot Dr. Csiszér Nóra pszichiáter és Szamosi Gábor klinikai szakpszichológus vezette. Az önismereti csoportfoglalkozások célja volt, hogy a leendő operátorok minél alaposabb önismeretre tegyenek szert, különös tekintettel meleg vagy lesbikus identitásukra. Ezekben a foglalkozásokon kiemelten foglalkoztunk azokkal a motivációkkal is, amelyek alapján laikusként segítő szolgálathoz jelentkeztek.

2000 október-novemberében Béres-Deák Ritát *Gosztony Zsigmond* követte a koordinátori tisztségben.

A novemberi stábmegbeszélésen *Tóth Margit* alezredes, a HM Egészségvédelmi Intézetének pszichológusa a meleg és a katonaság témáról tartott előadást, illetve Douglas Conradnak a XI. kerületi MIÉP szervezet nyilvános fórumán készített filmjét néztük meg.

A stábmegbeszéléseken vendégünk volt dr. Sebestyén Ferenc bőrgyógyász, a Szent Sebestyén Kft vezetője, aki az AIDS Világnaphoz kapcsolódóan tartott tájékoztatást a magyarországi HIV/AIDS-helyzetről, illetve Szabó Ferenc, az Önismereti kör vezetője, aki szituációs helyzetgyakorlatokat tartott részünkre, hogy a provokatív és krónikus hívók hatékonyabb kezelésében tegyünk nagyobb jártasságra szert.

2001. Az év elején ismét módosítottuk a statisztikai lapot, és a provokatív hívók számának növekedése miatt felmerült a zöld szám helyett a kék szám bevezetése (azaz a vidéki hívók is helyi tarifával hívhassák a szolgálatot: ez olcsóbb, mint a távolsági hívás díja, de mégis áldozniuk kell valamennyit a hívásra. Ebben az évben a MATÁV 350 000 Ft-tal támogatta szolgálatunkat, hogy igénybe tudjuk venni a zöld szám szolgáltatást.

2001. februárban ünnepeltük a telefonszolgálat 5 éves születésnapját, amelynek során oklevelet kaptak, akik ez idő alatt folyamatosan ügyeltek.

Márciusban a provokatív, illetve a visszatérő hívók kezeléséről tartottunk helyzetgyakorlatot.

2001. április 29. és május 1. között Veresegyházán, a Tópart Motelben tartottuk a 6. csoport elméleti és gyakorlati képzését, amelynek során a telefonszolgálati munkáról, tipikus telefonhívásokról, a hospitálások szempontjairól, a meleg és lesbikus szülőség kérdéseiről beszélgettünk, valamint jogi, kultúrtörténeti előadásokat tartottunk. A szituációs gyakorlatokat Szabó Ferenc, az önismereti csoport

vezetője tartotta gyakorló operátorok segítségével. A leendő operátorok többsége 10 fő ősszel a hospitálások eredményes befejezése után már be tudott kapcsolódni a munkába, őket szeptemberben ünnepélyes keretek között fogadtuk az operátorok közé.

A stábmegbeszélések egyikén vendégünk volt *Stiblar József* a Fővárosi Hadkiégészítő Parancsnokság egyik pszichológusa, aki a honvédségi sorozással kapcsolatos tapasztalatairól számolt be.

A kéthetente tartott szupervízió működése szempontjából meghatározó volt a keretek ismételt tisztázása (pontos kezdés; későn érkezők csak ún. „taps”-szünetben mehetnek be a szupervíziós megbeszélésre; havi egy szupervízió kötelezettsége; egy személyre történő „fókuszálás”).

2001 nyarán HIV/AIDS telefonos továbbképzés volt a stábon, illetve az új operátoroknak idéztük fel az első ügyleti élményeinket, augusztusban Buda Béla telefonos segítői és terápiás lehetőségekről szóló cikkeiről beszélgettünk.

Októbertől végül a stáb tagjainak többsége úgy döntött, hogy zöld helyett kék szám szolgáltatást rendeljük meg a MATÁV-tól. A kék szám, amelyen hívhatók vagyunk: 06-40-200-358.

2001. októberben *Cseke István* vette át a koordinátori feladatokat.

2002. 2002. januárban a stábmegbeszélésen Angélat, a transzszexuális előadóművészt láttuk vendégül, aki az átoperálás hivatalos eljárásáról, illetve arról beszélt, hogyan sikerült családjában, környezetében elfogadtatnia magát, valamint arról, hogy ma hazánkban milyen helyzetben vannak azok, akik nemüket szeretnék megváltoztatni.

A márciusi stábon a leszbikus nők és a meleg férfiak szexuális szokásairól esett szó, mert többen úgy érezték hiányosak az ismereteik a másik nem ebbéli szokásairól.

Az év tavaszán-nyarán felmerült, hogy belső képzés keretében a csoportos szupervízió túl időnként esetmegbeszélést is tartunk a stábmegbeszélések után, hiszen néhány operátornak munkája, illetve egyéb elfoglaltságai miatt nem vagy nem mindig megfelelő a hétköznapi délutáni-esti szupervíziós időpont. Nyáron elkezdtük toborozni a legújabb, a 7. képzési csoport tagjait.

2002. őszétől Dr. Dobos Emőke vette át a csoportos szupervíziók vezetését, mert Csiszér Nóra és Szamosi Gábor már nem tudta vállalni sem a szupervíziókat, sem az új csoport képzését. 2002 november 12-én búcsúztunk el a régi szupervízorunktól, dr. Csiszér Nóráról (Szamosi Gábor nem tudott eljönni).

A 2002. szeptember 20-22. között Tatán megszervezett egyesületi stratégiai tervezéssel foglalkozó hétvégén a telefonszolgálati munka külön hangsúlyt kapott.

November 23-án elindult a 7. csoport – 18 lelkes, új önkéntes – képzése a havonta egy szombati napon önismereti csoporttal Kiszely Márta és Kiss Zoltán pszichológusok vezetésével.

Ennél a képzési csoportnál hasznosítani igyekeztünk az előzőn szerzett tapasztalatokat és kiadtunk egy saját képzési könyvet, amelyben a telefonszolgálat képzési csoportjának tagjai által, illetve a szakma jelesei által írt anyagokat szerkesztettük össze.

Novemberben ismét személyi változás történt a koordinátorságot illetően: Cseke Istvánt két új koordinátor váltotta fel *Bende Katalin* és *Balázs Attila*.

2003. A 2003. márciusi stábon a HIV/AIDS projekt tapasztalatairól számolt be Mocsonaki László, illetve az operátori objektivitásról beszélgettünk. Az egyik nyári stábmegbeszélés tárgya jogi aktualitások megbeszélése volt Kárpáti Józseffel. Már ekkor felmerült a zöld szám visszaállításának lehetősége, de akkor ezt elvetettük.

A leendő és az aktív önkéntesek megismerkedésére április 13-án kirándulást szerveztünk a budai hegyekbe, április 27-én Cseke István és Szabó Ferenc vezetésével HIV/AIDS-megelőzéssel kapcsolatos ismeretek átadása történt, május 17-én pedig Dr. Csiszér Nóra tartott előadást az öngyilkosság, krízisintervenció, pszichiátriai kórképek témakörben.

2003. június 7-9-ei hosszú hétvégén Tatán szerveztük meg a 7. csoport elméleti és gyakorlati belső képzését. Itt a leendő önkénteseknek szemináriumokat tartottunk a telefonszolgálat működéséről, a homoszexualitás eredetmagyarázatairól, jogi ismeretekről, meleg mozgalom és kultúrtörténet, hívástípusok és kezelésük. A leendő operátorok a helyzetgyakorlatok során ízelítőt kaphattak a telefonos munka során előforduló esettípusokból (identitásprobléma, információkérés alibiből, krízishelyzetben lévő hívó, provokatív hívás, néma hívás stb.) 2003 nyarán az új önkéntesek elkezdték a hospitálást és ösztől már fokozatosan kapcsolódtak be a munkába.

A nyárvégi stábmegbeszéléseken az egymásnak való megfelelő visszajelzésről végeztünk helyzetgyakorlatot.

2003 augusztusáig a koordinátori feladatokat ketten látták el: Bende Katalin és Balázs Attila. Szeptembertől e tisztséget a stáb döntése alapján ismét egy személyben Nagy Sándor tölti be.

Ösztől a szupervíziók időpontja átkerült a hónap második szerdájára, a stábmegbeszéléseket is megpróbáltuk jobban strukturálni, és a belső kommunikációt

is fejleszteni – felhasználva az e-levelezés, illetve a mobiltelefonon küldhető szöveges üzenetek (sms) lehetőségét.

Felmerült a Működési és Etikai Kódex átdolgozásának igénye, miután eltelt 6 év a legutóbbi frissítés óta, és ráferne egy profiltisztítás is. A kódexben érvényben lévő egyes rendelkezéseket kellett tisztázni, mert előfordult, hogy néhányan félreértették, vagy nem értették az új munkatársak közül. Újra felmerült a telefonszolgálat önálló elhelyezésének szükségessége, mert néha az egyesület irodájában többféle projekt működik, s olykor egymás munkáját óhatatlanul nehezítik, ez pedig kihatással lehet a telefonszolgálat munkájára is. Már nem először hangzott el, hogy a telefonszolgálat és más programok igazi otthona egy meleg közösségi ház lenne.

A decemberi stábon a belső kommunikáció fejlesztése érdekében az egyesület egyik ügyvivője számolt be az utóbbi időszak fejleményeiről.

2003-ban a stábmegbeszéléseken az operátorok kiegészének kezelésével, a megfelelő visszajelzés gyakorlásával, a belső kommunikáció fejlesztésével, családon belüli erőszakkal, a bántalmazó kapcsolattal, illetve aktuális jogi esetek megbeszélésével foglalkoztunk.

A telefonszolgálat nem kérte vissza a régi zöld számát, viszont 2003. ősztől a kék számon mobilról is hívhatók vagyunk. Az ügyelőszozában lévő infofal frissítését egyik stábtagnak vállalta.

2004. 2004. februártól néhány hónapig – magánjellegű elfoglaltságai, leterheltsége miatt – Nagy Sándor helyett Cseke István látta el a koordinátori teendőket. A márciusi stábon egy szakmai ismereti kérdőívet töltöttek ki az operátorok abból a célból, hogy könnyebben világossá váljék mindenki számára, mely területen vannak hiányosságai. A kérdőíven telefonos szakmai kérdések mellett jogi, nem úton terjedő betegségekkel kapcsolatos egészségügyi kérdések éppúgy szerepeltek, mint szervezeti, mozgalmiak, illetve általános információk. A 2004. április végi stábot már ismét Nagy Sándor vezetésével tartottuk, amelyen a Karolina úti Anonim AIDS Tanácsadó Szolgálat vezetője, *Dr. Feleki Attila* tartott előadást a nem úton terjedő betegségekről.

A BTK módosítása és más jogi változások, esetek miatt Kárpáti József készített egy anyagot, amelyet a koordinátor sokszorosított és eljuttatott a stábtagnak.

2004 elején és nyarán a szupervízió fontosságáról tartottunk stábot, mert abban az időszakban néhány embernek nem voltak ismeretei az esetmegbeszélés műfajáról, illetve néhányan félreértették a jelentőségét. A koordinátor és Dobos

Emőke is készített egy-egy összefoglaló anyagot arról, miért elengedhetetlen a szupervízió a segítő munkában. A statisztikai lapok kitöltéséről, a katonai szolgálatról is tartottunk stábot, illetve a gyakran jelentkező fetisizta hívókról és problémáikról készültünk fel kiselőadással majd beszélgettünk a témáról. 2004 őszén a közlekedő ILGA-konferencia jelentőségéről beszélgettünk.

2004. november 1-jétől ismét bevezettük a zöld szám szolgáltatást, mivel számos olyan hívónk, aki nehezebb anyagi körülmények között él, eddig nem tudta hívni szolgálatunkat. A szolgáltatás újbóli bevezetése felvetette azt a kérdést is, hogy növekedni fog a provokatív hívóink száma és erre fel kell készülnünk... Az egyik operátor részéről bizalmatlanság fogalmazódott meg a koordinátor személyével kapcsolatban, ezért a koordinátor és az ügyvivői testület bizalmi szavazást kért a tagoktól, akik novemberben megerősítették a koordinátort tisztségében.

2005. Az előző évek tapasztalatai alapján Szabó Ádám, a statisztikai adatfeldolgozás felelősének javaslata alapján 2005. januártól ismét módosítottuk a statisztikai lapot.

Januártól pályázat útján nyert összegből újabb szupervíziós formát vezettünk be: az eseteket pszichodramatikus eszközökkel jelenítjük meg, ily módon közelítve a hívó problémájához.

A 2005. év fontos feladatai közé tartozik a Működési és Etikai Kódex módosítása, a képzési rendszer megújítása, a képzési szabályzat összeállítása, a 8. képzési csoport elindítása.

Hívástípusok

A Meleg Háttér Telefonszolgálat különlegessége abban áll, hogy a más lelki-segély-szolgálatok hívástípusai (krízishelyzetek, halál, egyéb tárgyvesztések, érzelmi válságok, szakítás, házassági, kapcsolati problémák, szexuális gondok, magány, családi, munkahelyi konfliktusok, anyagi nehézségek, szenvedélybetegségek, ideológiai, jogi problémák) mellett sajátosan a melegséggel kapcsolatos problémákkal keresik meg a szolgálatot: valaki ráébred melegségére és nincs kihez forduljon, hogyan fogadja el önmagát, hogyan mondja el a szüleinek, hogyan vállalhatja fel magát környezetében, valakinek a munkahelyén kiderül a melegsége, vagy fél, szorong a lelepleződéstől, a fizikai és/vagy lelki nyomástól, ha kiderül a környezetében a mássága, családtagjáról, barátjáról-barátnőjéről kiderül a melegség.

A más szolgálatoknál hasonló hívástípusok nálunk átszíneződnek a melegség specialitásával: a kapcsolatteremtés és -kialakítás nehézségei, tartós partnerkapcsolati zavarok, válságok a meleg, lesbikus kapcsolatokban, a meleg párok együttélésének nehézségei, a meleg társ elvesztése, idősként melegnek-leszbikusnak lenni...

Források:

Stábmegbeszélések emlékeztetői

A Háttér Társaság a Melegekért éves beszámolója 1995-2003.

A Háttér Társaság a Melegekért éves statisztikai jelentései

Szervezeti iratok (közgyűlési, választmányi ügyvivői testületi ülések jegyzőkönyvei)

Magánfeljegyzések

Nagy Sándor

A MELEG HÁTTÉR INFORMÁCIÓS ÉS LELKISEGÉLY-SZOLGÁLAT STATISZTIKAI ELEMZÉSE

2000. május 1. - 2001. április 30.

A Meleg Háttér Telefonszolgálat adatgyűjtése, az adatok elemzése

A telefonszolgálathoz beérkező minden egyes hívásról statisztikai lapot állítanak ki az ügyelők, amelyen az elemzéshez szükséges adatokat tüntetik fel. (Az elemzéshez mellékelünk egy statisztikai lapot.) A lapokon szereplő adatokat ellenőrizzük, vagyis összevetjük az ügyeleti naplóban szereplőkkel, majd számítógépre visszük őket, a gép segítségével ugyanis könnyen kaphatunk információkat, és az adatok is bármikor visszakereshetők. Végül a gépi adatbázisban szereplő adatokat is ellenőrizzük, csak ezután hasznosítjuk őket. A többszörös ellenőrzés révén a valós képet sokkal jobban megközelítő információkat nyerünk.

Az elemzés során figyelembe kell vennünk bizonyos módszertani elveket. Az egyes módszerek közötti eltérések okozzák azt a jelenséget, hogy azonos adatokból különböző eredmények szűrhetők le. Ezt a problémát igyekszünk azzal áthidalni, hogy az azonos témákat minden elemzésben következetesen azonos módszerrel tárgyaljuk. Így minden időszak megfelelő eredményei között biztosítható az összehasonlítás. Az alkalmazott módszert, és az adott elemzésben szereplő adatok körét a következőkben minden pontnál feltüntetjük.

A „vizsgált időszak” alatt mindig a 2000. május 1-jétől 2001. április 30-ig terjedő időszakot értjük. Ugyanígy, az „előző időszak” (ahol ilyen összehasonlítás szerepel) mindig az 1999. május 1-jétől 2000. április 30-ig terjedő időszakot jelöli.

I. A telefonszolgálathoz beérkezett hívások összesítése kategóriánként

A telefonszolgálathoz a vizsgált időszakban **8050** hívás érkezett. Az előző időszakhoz képest (6327 hívás) ez több, mint 27 %-os növekedést jelent. A hívások számának növekedése a zöld szám szolgáltatásnak köszönhető, egyben jelzi azonban a szolgálat ismertségének és elismertségének növekedését is.

Nem minden kategóriáról készítettünk összesítést, igyekeztünk a beszámoló által nyújtott képhez szükséges legfontosabb szempontokat gyelembe venni.

1. A hívás jellege

A szolgálathoz a vizsgált időszakban befutott hívások, jellegük szerint össze-sítve (statisztikai lap I. pont):

A hívás jellege	A vizsgált időszakban érkezett hívások		Az előző időszakban érkezett hívások		Változás (%)
	száma (db)	megoszlása (%)	száma (db)	megoszlása (%)	
1. Új hívás	1663	20,7%	1718	27,2%	96,8%
2. Visszatérő hívás	2310	28,7%	1361	21,5%	169,7%
3. Krónikus	681	8,5%	843	13,3%	80,8%
4. Nem derült ki	1303	16,2%	874	13,8%	149,1%
5. Magánhívás	67	0,8%	58	0,9%	115,5%
6. Téves hívás	121	1,5%	41	0,7%	295,1%
7. Rögtön letette	1905	23,7%	1432	22,6%	133,0%
Összesen:	8050	100,0%	6327	100,0%	127,2%

Az 1999/2000-es időszakhoz képest az új, és a krónikus hívásokat kivéve minden csoportban növekedés tapasztalható. Az új hívások számának csökkenése kedvezőtlen, hiszen a telefonszolgálattal szeretnénk minél több olyan embernek is segíteni, akik korábban nem tudtak rólunk. Mivel azonban a „Nem derült ki” hívások egy része minden bizonnyal új hívó, az e csoportba tartozó hívások számának és arányának növekedése kiegyensúlyozza az új hívók csökkenését. (A „Nem derült ki” kategória itt azt jelenti, hogy az operátor nem tudja eldönteni, beszélt-e már a hívó a telefonszolgálattal.) Emellett szintén kedvező változás, hogy a krónikus hívóinkkal folytatott beszélgetések számát sikerült csökkenteni. Jelentősen (az átlag fölötti mértékben) nőtt a visszatérő hívások száma. Ez arra utal, hogy sok hívónk olyan általános problémával küzd, amit egyetlen beszélgetés során nem tudunk a hívó számára kielégítően kezelni, ezért szükségét érzik a további beszélgetéseknek. Ugyancsak erősebben nőtt a rögtön letette hívások aránya, így a vizsgált időszakban már csaknem minden 4. hívás rögtön letette volt.

2. A hívó...

A hívók a következő problémákkal keresték a szolgálatot (statisztikai lap II. pont). Az összesítésben a visszatérő, és a krónikus hívók is benne vannak!

A hívó...	A vizsgált időszakban érkezett hívások		Az előző időszakban érkezett hívások		Változás (%)
	száma (db)	megoszlása (%)	száma (db)	megoszlása (%)	
1. nem szólal meg	272	3,1%	218	3,1%	124,8%
2. tájékoztat a vele történekekről	206	2,3%	–	–	–
3. információt kér a szolgálatról	386	4,4%	335	4,7%	115,2%
4. egy op. ügyeleti beosztását kéri	318	3,6%	208	2,9%	152,9%
5. információt kér a meleg világról	1786	20,3%	1622	22,9%	110,1%
6. sorkatonaságról kér információt	10	0,1%	–	–	–
7. HIV/AIDS információt, egészségügyi felvilágosítást kér	103	1,2%	–	–	–
8. szexuális (technikai) kérdéseket tesz fel	322	3,7%	250	3,5%	128,8%
9. partnerközvetítést kér	210	2,4%	161	2,3%	130,4%
10. kapcsolatteremtési nehézségekkel küzd	1326	15,1%	1203	17,0%	110,2%
11. szexuális identitásproblémával küzd	591	6,7%	537	7,6%	110,1%
12. konfliktusba került önmagával	103	1,2%	–	–	–
13. koniktusba került a párjával	281	3,2%	219	3,1%	128,3%
14. koniktusba került a környezetével	565	6,4%	354	5,0%	159,6%
15. fizikai és/vagy lelki erőszak áldozata	107	1,2%	81	1,1%	132,1%
16. jogi problémájával keresi meg a szolgálatot	81	0,9%	–	–	–
17. maszturbál	77	0,9%	67	0,9%	114,9%
18. provokatív	951	10,8%	461	6,5%	206,3%
19. (egyéb)	1107	12,6%	1370	19,3%	80,8%
Összesen:	8802	100,0%	7086	100,0%	124,2%

(Egy hívásnál több problémát is fel lehet tüntetni, ezért lett magasabb az említett problémák száma a hívásokénál.) A statisztikai lapot 2001. január 1-jétől változtattuk meg, így sajnos egyes kategóriák nem hasonlíthatók össze tökéletesen. Az elemzéshez az új statisztikai lap szerinti kategóriákat használtuk.

A telefonszolgálatot továbbra is főleg a *meleg világgal kapcsolatos információkérésre* használják. Figyelemre méltó változás azonban, hogy míg a korábbi években az információkérő hívások aránya elérte a 25 %-ot, a vizsgált időszakra ez az arány 20 %-ra csökkent. E változás azzal magyarázható, hogy a szolgálat továbbra is kiemelkedő szerepet tölt be a magyar meleg közösség informálásában (ami abból is látszik, hogy az információkérő hívások száma nőtt), ám a szolgálathoz befutó egyéb hívások száma erőteljesebben növekedett.

Különösen szembetűnő ez a változás a *provokatív* hívók esetében. Több, mint kétszeresére nőtt a számuk, s így a szolgálathoz érkező hívások több, mint 10 %-át a provokatív hívások adják. Ez egyértelműen a zöld szám szolgáltatás következménye, hiszen a zöld szám révén az ország egész területéről ingyenesen elérhetőek vagyunk. A provokatív hívások számának növekedésében ugyanakkor a telefonszolgálat ismertségének terjedése is közrejátszott.

Igen nagy a *kapcsolatteremtési nehézségekkel* küzdő hívók aránya, amit a meleg rejtőzködő életmódja, és a kapcsolatteremtési lehetőségek szűkös volta magyaráz. Az operátorok felkészültségéhez ezért hozzátartozik az ismerkedési lehetőségek (bulik, rendezvények, bárók, stb.), önszolgáltató csoportok, szervezetek alapos ismerete.

Elég magas az *identitásproblémával küzdő* hívók aránya. Az identitáskrízis alapját a homoszexualitáshoz még napjainkban is kapcsolódó, és a hívókban is meglévő negatív megítélés képezi: nehéz azonosulni azzal a negatív képpel, amelyet a társadalomban élő sztereotípiák (betegség, pedofília, neurózis, promiszkuitás, deviancia stb.) közvetítenek.

A társadalom előítéletességét jól jelzi a *környezettel való konfliktusok* gyakorisága, illetve a hívókat ért *fizikai és/vagy lelki erőszak* viszonylag magas megjelenése. Az elfogadó környezet (család, baráti társaság) hiányában gyakran okoz problémát a hívóknak a *konfliktusok kezelése*.

Elég sokan kértek *információt a szolgálatról*. E kérdések között többnyire a zöld számunk, adószámunk, bankszámlaszámunk után érdeklődtek, de volt, aki azért tett fel a szolgálatra vonatkozó kérdéseket, hogy kissé megismerje a vonal másik végén ülőt. Ez gyakran segítette a beszélgetés bizalmas légkörének megteremtését.

Sokan kérdezték meg *egy operátor ügyeleti beosztását*. Az ügyeleti beosztásra vonatkozó kérdések aránya hasonlóan erősen nőtt, mint a visszatérő hívóké.

Az *egyéb* kategóriába főleg a krónikus hívókat soroltuk, illetve olyan speciális kérdéseket, amelyek nem fértek bele a többi kategóriába (pl. heteroszexuális problémái, transzszexuálisok átoperálása stb.). A csökkenés azzal magyarázható,

hogya a statisztikai lap módosításakor sok olyan pontot is felvettünk, amelyek addig nem szerepeltek a lapon (ezeknél nem szerepel előző időszaki adat), így az egyéb kategóriát kevesebbszer kellett használni.

A *jogi problémát* említő hívásokat 2000. július 1-je óta regisztráljuk a telefon-szolgálat statisztikai lapján, emellett azonban minden egyes jogi hívásról külön regisztrációs lapot is készítünk. A *Konfliktusba került önmagával* ponthoz általában olyan hívások kerülnek, amelyeknél a hívó problémája nem ragadható meg valamilyen „felszíni” jelenséggel, és ezért nem sorolhatók be más pontba.

3. Keresztábra: Honnan hív? – Probléma

A keresztábra a hívások két szempont szerinti összesítésére szolgál. Így egyrészt csoportokra lehet bontani a sokaságot, ezáltal a nem homogén sokaságon belüli eltérések jobban láthatóak, másrészt megvizsgálható ugyanazon egyedek (hívások) különböző problémái közötti kapcsolat szorossága.

Ez a keresztábra a hívó lakóhelye, és az általuk említett probléma közötti kapcsolatot mutatja meg. A hívókat tehát csoportokra bontjuk (aszerint, hogy hol laknak), és így vizsgáljuk a felvetett problémákat. A külföldi hívásokat és a „nem derült ki, honnan hívott” hívásokat kivettük a keresztábrából: ezekből nem lett volna értelme következtetéseket levonni. Emellett ebben az összesítésben is csak az új hívások és a nem derült ki hívások vannak benne; csak 2001-re vonatkozóan.

A hívó...	Buda- pest	Meg- oszlás	Vidéki város	Meg- oszlás	Egyéb vidék	Meg oszlás
1. nem szólal meg	1	0,3%	2	0,9%	0	0,0%
2. tájékozott a vele történekről	1	0,3%	1	0,5%	1	0,8%
3. információt kér a szolgálatról	15	4,3%	9	4,1%	2	1,7%
4. egy op. ügyeleti beosztását kéri	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
5. információt kér a meleg világról	112	32,2%	72	32,6%	36	30,0%
6. sorkatonaságról kér információt	2	0,6%	3	1,4%	0	0,0%
7. HIV/AIDS információt, egészségügyi felvilágosítást kér	30	8,6%	11	5,0%	5	4,2%
8. szexuális (technikai) kérdéseket tesz fel	17	4,9%	14	6,3%	6	5,0%
9. partnerközvetítést kér	11	3,2%	7	3,2%	3	2,5%
10. kapcsolatteremtési nehézségekkel küzd	47	13,5%	35	15,8%	28	23,3%
11. szexuális identitásproblémával küzd	32	9,2%	12	5,4%	7	5,8%
12. konfliktusba került önmagával	13	3,7%	5	2,3%	0	0,0%
13. konfliktusba került a párjával	8	2,3%	7	3,2%	5	4,2%
14. konfliktusba került a környezetével	16	4,6%	17	7,7%	7	5,8%
15. fizikai és/vagy lelki erőszak áldozata	2	0,6%	4	1,8%	2	1,7%
16. jogi problémájával keresi meg a szolgálatot	6	1,7%	2	0,9%	0	0,0%
17. maszturbál	3	0,9%	0	0,0%	0	0,0%
18. provokatív	1	0,3%	3	1,4%	3	2,5%
19. (egyéb)	31	8,9%	17	7,7%	15	12,5%
Összesen:	348	100,0%	221	100,0%	120	100,0%

Jól látszik, hogy a hívók leggyakrabban *információt kérnek a meleg világról*. A korábbi évekkel ellentétben azonban a hívók lakóhelyüktől függetlenül, nagyjából azonos arányban kérnek információt. (Korábban a budapesti hívóknál magasabb volt az informálódó hívások aránya.)

Identitásproblémával – a korábbiaktól eltérően – inkább budapesti hívók kerestek meg minket.

A vidéki városi, és különösen az egyéb vidéki hívóink nehezebben *teremteneik kapcsolatokat*. Ennek két oka lehet: egyrészt hívóink egy része nehezen köt bármiféle kapcsolatot (pl. munkahelyén sem tud szóba elegyedni kollégáival), másrészt vi-

déket – a néhány nagyobb városban havonta szerveződő találkozót, bulikat kivéve – igen nehéz az ismerkedés.

Ugyancsak a budapesti hívókra jellemző inkább, hogy *HIV/AIDS-felvilágosítást, egészségügyi információt kértek.*

A korábbi évektől eltérően *egyéb problémát* is inkább vidéki hívóink említettek, ami összefügghet azzal, hogy a provokatív hívások inkább vidékről érkeztek. E kategória kapcsán azonban nem lehet messzemenő következtetéseket levonni, mert igen sok különböző „megajánlott” probléma rejlik mögötte.

4. A beszélgetés jellege

A hívások megoszlása a beszélgetés jellege szerint, szintén a krónikus és visszatérő hívókkal együtt:

A beszélgetés jellege	A vizsgált időszakban érkezett hívásoknál		Az előző időszakban érkezett hívásoknál		Változás (%)
	száma (db)	megoszlása (%)	száma (db)	megoszlása (%)	
1. Csevegés	1512	19,8%	1603	25,3%	94,3%
2. Információnyújtás	1124	14,7%	578	9,1%	194,5%
3. Diszpécser szolgáltatás (meleg szubkultúrán belül)	1638	21,4%	1658	26,2%	98,8%
4. Diszpécser szolgáltatás (szakember, szakrendelés)	237	3,1%	208	3,3%	113,9%
5. Konzultáció	1944	25,4%	1630	25,7%	119,3%
6. Krízis kezelése	71	0,9%	86	1,4%	82,6%
7. Egyéb	1127	14,7%	572	9,0%	197,0%
Összesen:	7653	100,0%	6335	100,0%	120,8%

(Az ügyelők e pontnál is több lehetőséget is tüntethetnek föl.) Az adatok tartalma sajnos nem teljesen azonos. 2001. január 1-jétől ugyanis nem „Diszpécser szolgáltatás”-ként regisztráljuk azon információkérő hívásokat, ahol a hívó konkrétan rákérdez a meleg világgal, vagy szakemberekkel kapcsolatos információkra.

Az *információnyújtó* beszélgetések számának megkétszereződése, illetve arányuk jelentős növekedése is ezzel magyarázható, csakúgy, mint a *meleg szubkultúrán belüli diszpécser szolgáltatás* számának és arányának csökkenése.

Csökken a *csevegő* beszélgetések száma, de az arányuk továbbra is elég magas. Ez azt mutatja, hogy az operátorok – a bizalom megteremtése érdekében – gyakran tartják szükségesnek a hívók valós problémáján kívüli beszélgetést.

A *konzultatív* beszélgetések száma csaknem az átlagos aránynak megfelelően növekedett. Ez jelzi, hogy a beérkező hívások jelentős része továbbra is a telefon-szolgálat által nyújtott érzelmi-lelki támogatásra tart igényt.

Egyéb kategóriába főleg azokat az eseteket soroltuk be, amikor nem is történt beszélgetés (pl. néma hívók, provokatív hívók), illetve gyakran a krónikus hívók is ide kerültek. Az e kategóriába került hívások számának jelentős növekedése megfelel a provokatív hívások növekedésének.

5. HIV/AIDS-felvilágosítás

A vizsgált időszakban az operátorok összesen 947 esetben adtak HIV/AIDS-felvilágosítást a hívóknak. Ez azokat a hívásokat tekintve, ahol történt beszélgetés (5685 beszélgetés), 16,6 %-os aránynak felel meg. (Azaz az összes hívásból levonva a Rögton letette, Magán- és Téves hívásokat, valamint a néma hívókat.) Mivel azonban a krónikus és visszatérő hívóknak csak az első néhány hívásukkor adunk tájékoztatást, pontosabb információhoz jutunk, ha csak az Új hívásokat és a Nem derült ki hívásokat tekintjük. Ezzel a módszerrel 2694 hívást figyelembe véve (ezek az új ill. nem derült ki hívások, levonva belőlük a néma hívások számát) 591 hívónak adtunk felvilágosítást, ami **21,9 %-os aránynak** felel meg. (Néma hívónak is adtunk egyébként HIV/AIDS-felvilágosítást, összesen 2 ízben.) Ez a korábbi évekhez képest 1 százalékpontos csökkenést jelent, de a hívások számát tekintve még így is jóval több hívónak adtunk felvilágosítást, mint eddig bármikor!

A HIV/AIDS-prevenációs munkát rendkívül fontosnak tartjuk a segítő munkában, ugyanis a Magyarországon kiszűrt HIV-pozitívok 75-80 %-a a meleg közösség tagjai közül kerül ki. Igyekszünk olyankor is felvilágosítást adni, amikor a hívó ezt nem kezdeményezi, de a beszélgetés témájához kapcsolódik. Mivel a HIV/AIDS-felvilágosítás aránya évek óta 20-22 % körül mozog, érdemes gondolkodni azon, hogyan növelhetnénk ezt az arányt.

6. A hívó neme

A hívók nemek szerinti megoszlását kördiagramon ábrázolhatjuk. Ebben az összesítésben nem szerepelnek a krónikus hívók, ami kissé megváltoztatja az arányokat, mivel a krónikus hívók mind férfiak. Csak a 2001-es adatokat használtuk.

A hívók nemek szerinti megoszlása

Nő	17,0%
Férfi	72,6%
Egyéb	2,5%
nem derült ki	7,9%

Jól látható, hogy (mint eddig minden évben) a hívók legnagyobb része férfi. A női hívók aránya kissé emelkedett az elmúlt évekhez képest, de még így is igen alacsony. Ennek egyik oka, hogy kialakult egy „leszbikus infrastruktúra” (Labriszest, Eklektika-bulik), s így a nők hívásai gyakran csak információkérésre szorítkoznak. Ezért szükséges a jövőben olyan fórumokat keresnünk, amelyeken keresztül a leszbikusokat hatékonyabban el tudjuk érni. Az „Egyéb” kategóriába kerültek azok a hívások, ahol egyszerre többen beszéltek. A „Nem derült ki”-hívások magas aránya azt jelzi, hogy megnőtt a fiatal hívók száma, akiknek hangjuk alapján nem dönthető el a nemük – sajnos ők többnyire provokatív hívók.

7. A hívó szexuális irányultsága

A szexuális irányultság szerinti megoszlás is kördiagramon ábrázolható. Ebben az összesítésben nincsenek benne sem a visszatérő, sem a krónikus hívók; csak a 2001-es adatokat használtuk.

A hívók szexuális irányultság szerinti megoszlása

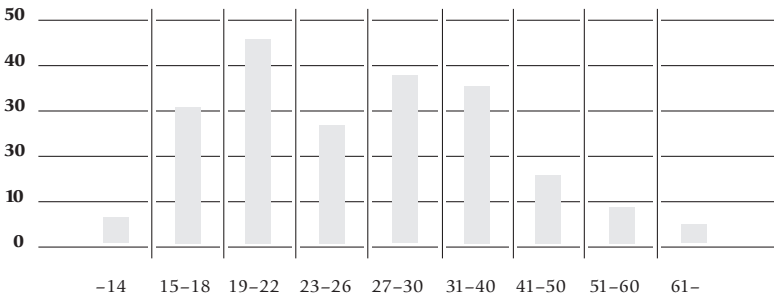
Homoszexuális	29,0%
Heteroszexuális	8,0%
Biszexuális	8,0%
Bizonytalan	8,0%
Nem derült ki	47%

Az elmúlt évekhez képest jelentősen nőtt az olyan hívások aránya, ahol a hívó szexuális irányultsága nem derült ki. Ennek több oka lehet: egyrészt a rövidebb (pl. információkérő vagy provokatív) hívásoknál nem kérdezzük rá a hívó szexuális irányultságára. Másrészt ez az adat azt is mutatja, hogy még egy anonim lelki-segély-szolgálattal is nehéz a homoszexualitásról beszélni. A meleg közösség „kisebbségének” számító biszexuálisok aránya enyhén csökkent a korábbi évekhez képest, de még így is viszonylag magas az arányuk. Ez azt mutatja, hogy az ő részükre is tudtunk támogatást nyújtani. A heteroszexuális hívók aránya nőtt, ez azt jelzi, hogy a szolgálatot nemcsak olyanok hívják, akik saját melegségükről szeretnének beszélgetni. A bizonytalan hívók aránya nagyjából megfelel a szexuális identitásproblémát említő hívók arányának (ld. I.2. pont).

8. A hívó életkora – Korfa

A korfa összeállításánál több problémával is számolni kell. Először is, a visszatérő és krónikus hívók jelentősen torzíthatják az adatokat, ezért az ilyen hívásokat ki kell zárni a vizsgálatból. Ez gyakorlatilag minimális információvesztést okoz, mivel csak néhány krónikus hívónk van, a visszatérő hívók pedig legalább egyszer biztosan regisztrálva lettek új hívásként. A másik gond, hogy az operátorok gyakran hang alapján igyekeznek megállapítani a hívó életkorát: e torzító hatás ellen nem lehet semmit tenni, ezért ezeket a hívásokat már az adatrögzítés során is úgy kezeltük, mintha az információ a hívótól eredne. (Az ügyelők többnyire jó közelítést tudnak adni hang alapján is a hívó életkorára, amint az egy esetleges későbbi hívás során kiderül.) Ebben az összesítésben is csak a 2001-es adatokat használtuk.

A hívók életkor szerinti megoszlása

A szolgálatot kiugróan magas arányban hívják fiatal felnőttek (19-30 év között), illetve serdülőkorban lévők: együttes arányuk megközelíti a 70 %-ot! Ez a következőkkel magyarázható:

Ebben az életkorban általában még nem alakultak ki olyan referenciakapcsolatok, amelyek lehetőséget adnának a melegséggel kapcsolatos kérdések tisztázására, így erőteljes a fiatalok szociális izolációja.

A meleg és leszbikus fiatalok nemi identitásának kialakulása kitolódik a fiatal felnőttkorra (a 19-22 év közötti hívók aránya 22 %), ugyanis ezt a folyamatot késlelteti a társadalom elutasító attitűdje.

A mai fiatalok nem elszenvedői, hanem aktív alakítói szeretnének lenni meleg vagy leszbikus életüknek.

9. A hívó iskolai végzettsége. A hívó foglalkozása

Ebben a két kategóriában alig tudunk adatot gyűjteni, mert a hívók ritkán árulják el a foglalkozásukat, így nehezen állapítható meg az iskolai végzettségük is. Ebben szerepet játszhat, hogy a hívók a foglalkozásukat még a nevüknél is inkább az „anonimitás” részének tekintik, illetve sokszor nem értik, adott helyzetükben miért tartjuk fontosnak a foglalkozásukra, iskolai végzettségükre vonatkozó kérdéseket. Az is természetes, hogy a rövid, információkérő beszélgetések során nem kérdezzünk rá a hívó foglalkozására. Mindezek miatt az összesítésekből levonható következtetésekkel óvatosan kell bánni! (Itt is ki kellett szűrni a visszatérő és a krónikus hívókat; az adatok a vizsgált időszakra vonatkoznak.)

A hívó iskolai végzettsége	Hívások száma	Megoszlás
Nem végezte el az általános iskolát	4	1,8%
Általános iskola	71	32,0%
Szaktanulmányozó iskola, szakiskola	8	3,6%
Gimnáziumi vagy szakközépiskolai érettségi	95	42,8%
Főiskola, egyetem	44	19,8%
Összesen:	222	100,0%

Mivel hívóink között legtöbben a 19-26 év közötti fiatalok vannak, nem meglepő, hogy a hívók nagy része rendelkezik középfokú végzettséggel. Emellett, mivel a 18 év alatti (vagyis még középiskolás) fiatalok aránya is magas, viszonylag sokan csak általános iskolai végzettséggel rendelkeznek. Fontos változás, hogy a középiskolai végzettséggel rendelkező hívók aránya csökkent, míg a csak alacsony fokú végzettségűeké nőtt. A felsőfokú végzettségű hívók aránya a korábbi évekhez képest nem változott. Az iskolai végzettség szorosan összefügg a foglalkozással. Utóbbi kategóriában azonban nagyon sok különböző ismérvérték fordul elő, többségük csak egyszer, ezért csak a leggyakoribbakat emeltük ki:

Foglalkozás	Előfordulás
Tanuló	81
Egyetemi/főiskolai hallgató	71
Középiszkolás	31
Rokkantanypdíjas	18
Munkanélküli	18
Bolti eladó	14
Riporter, újságíró	14
Szakács	8
Nyugdíjas	8

Látható, hogy túlnyomórészt diákokról derült ki a foglalkozásuk („tanulónak” ebben az összesítésben az számít, akiről nem derült ki, hogy milyen intézményben tanul). Ez két okra vezethető vissza: egyrészt hívóink nagy része iskoláskorú, így nem meglepő, hogy sok közöttük a diák. Másrészt azonban – amint korábban is említettük – a hívók nem szívesen beszélnek a foglalkozásukról, kivéve a diákokat.

10. Hol lakik?

A hívásoknak a hívó lakóhelye szerinti megoszlását kördiagrammal ábrázolhatjuk (ebben az összesítésben is csak az Új hívások és a Nem derült ki hívások vannak benne, a torzítások elkerülése végett):

A hívók lakóhely szerinti megoszlása

Budapest	27,3%
Vidéki város	16,3%
Egyéb vidék	10,5%
Külföld	0,4%
Nem derült ki	45,4%

Mint eddig minden évben, a Budapestről érkezett hívások nagy arányt képviselnek. Ha a „Nem derült ki” hívásokat nem vesszük figyelembe, a hívások kerekén 50%-a Budapestről érkezett. A korábbi adatokhoz képest mégis kedvező a változás, ugyanis a budapesti hívók aránya csökken, míg a vidéki hívók aránya növekszik: vidéki városból telefonált a hívók 30 %-a, míg egyéb vidékről hívta a szolgálatot 19%.

II. Havi átlagok

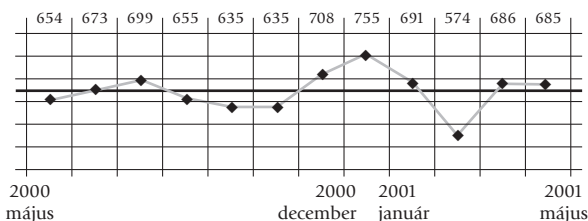
Az előzőekben a hívásokat tartalmuk szerint összesítettük. A hívások havonkénti megoszlásából azonban további információk nyerhetők. (Ezeknél az összeállításoknál figyelembe kellene venni, hogy a hónapok nem egyforma hosszúságúak, ami kissé torzítja a kapott adatokat, ettől azonban eltekintettünk, mert nagyon megnehezítette volna a számolást.)

1. Havi összes és átlagos hívásszám

Ebben a részben a hívásokról havi összesítést készítettünk, így jól követhető a napi átlagos hívásszám.

HÓ	Összes hívás (db)	Napi átlagos hívás (db)
2000. május	654	21,10
2000. június	673	22,43
2000. július	699	22,55
2000. augusztus	655	21,13
2000. szeptember	635	21,17
2000. október	635	20,48
2000. november	708	23,60
2000. december	755	24,35
2001. január	691	23,03
2001. február	574	20,50
2001. március	686	22,13
2001. április	685	22,83
Összesen:	8050	22,12

A táblázatot grafikonon is ábrázolhatjuk (a vastag vonal az éves átlagos hívásszámot jelöli):

A grafikonon jól látszik, hogy – a 2000 novemberétől 2001 februárjáig tartó erős ingadozástól eltekintve – a szolgálathoz beérkező hívások száma havi 630-680 körül mozog. Ez azt mutatja, hogy elértük azt a felső határt, amelyet a napi 5 órás ügyeleti idő még megenged. Jóllehet decemberben kiugróan sok hívást bonyolított-

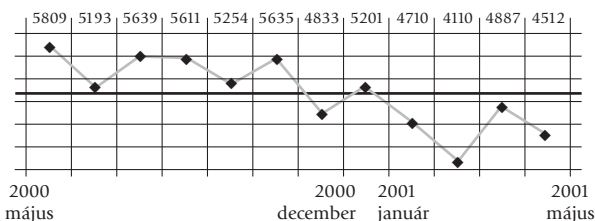
tunk le, ezek jelentős része valószínűleg az átlagosnál rövidebb hívás volt (ld. II. 4. pont). A november-decemberi „csúcsot” azzal magyarázhatjuk, hogy év vége felé sokan vetnek számot az eltelt évükkel, és ilyenkor gyakran kerülnek elő korábban megoldottnak hitt problémák, amelyek kezeléséhez segítségre van szükség.

2. A beszélt idő havi megoszlása

A hívások száma önmagában nem elég informatív, hiszen valójában a beszélgetésekkel töltött idő méri jól a szolgálat teljesítményét. A beszélt idő havi megoszlása, illetve a napi átlagos beszélt idő a vizsgált időszakban a következő:

HÓ	Összes beszélt idő (perc)	Napi átlagos beszélt idő (perc/nap)
2000. május	5809	187,39
2000. június	5193	173,10
2000. július	5639	181,90
2000. augusztus	5611	181,00
2000. szeptember	5254	175,13
2000. október	5635	181,77
2000. november	4833	161,10
2000. december	5201	167,77
2001. január	4710	157,00
2001. február	4110	146,79
2001. március	4887	157,65
2001. április	4512	150,40
Összesen:	61394	168,66

Ezt a táblázatot is ábrázolhatjuk grafikonon (a vastag vonal itt is az éves átlagot jelöli):

Jól látszik, hogy a hívásszám november-decemberi hirtelen növekedése ellenére a beszélt idő éppen ezekben a hónapokban kezdett az átlag alá csökkenni. E két ellentétes hatás eredményeként a beszélgetések átlagos hossza decemberben volt a legrövidebb (ld. II. 4. pont). 2001 elején nem sikerült az éves átlagot elérni,

azaz e hónapok eredménye rontotta az átlagot. A beszélt idő csökkenésének több oka lehet: megnőtt a provokatív és krónikus hívások száma (ezek a hívások általában nem tartanak sokáig, viszont elveszik más hívóktól a lehetőséget); nőtt az operátorok leterheltsége; illetve lehetséges, hogy nem sikerült olyan potenciális hívókat elérnünk, akikkel esetleg érdemi beszélgetést tudtunk volna folytatni.

3. A beszélt idő hívás jellege szerinti megoszlása

A hívás jellege szerint összesíthetjük a beszélt időt, amit a táblázatban olvashatunk:

A beszélt idő hívás jellege szerinti megoszlása

Krónikus hívó	9,5%
Magán, téves	0,2%
Új hívás	31,1%
Visszatérő	48,3%
Nem derült ki	10,8%

Az elmúlt évekhez képest jelentősen nőtt a visszatérő hívókkal folytatott beszélgetések időtartamának aránya (a korábbi 35-36%-ról 48% fölé). Kissé csökkent az új hívókkal folytatott beszélgetések hosszának aránya (36-ról 31 %-ra), ami kedvezőtlen változás. Mindenképpen kedvező azonban, hogy a krónikus hívókkal az összes időnek csak kevesebb, mint 10 %-át töltöttük: a velük folyt beszélgetések hosszának aránya a felére csökkent! Emelkedett a „Nem derült ki” hívókkal töltött idő aránya, ami egyszerűen annak tudható be, hogy a hívások számának növekedése miatt az operátorok még az ügyeleti napló alapján is egyre kevésbé képesek követni, hogy egy adott hívó beszélt-e már a szolgálattal.

Ha a beszélgetések átlagos hosszát tekintjük, megállapítható, hogy az új hívások és a visszatérő hívások átlagos hossza alig tér el egymástól (11,5 illetve 12,5 perc/hívás). Ez azt jelenti, hogy a visszatérő hívások átlagos hossza jelentősen (több mint 2 perccel) csökkent. Emellett a krónikus hívások átlagos hossza 8,6 percre csökkent a korábbi 19-ről, ami azt mutatja, hogy a korábbinál sokkal jobban tudjuk kezelni a krónikus hívókat.

4. Beszélgetések átlagos hossza. A telefonszolgálat kihasználtsága

A beszélgetések átlagos hossza, és a telefonszolgálat kihasználtsága az előző adatok alapján számítható. A beszélgetések átlagos hosszánál figyelmen kívül hagytuk a rögtön letette hívásokat, hiszen velük nem töltünk időt. A kihasználtsági adatokhoz a havi beszélt időket kell elosztani a szolgálat elméleti kapacitásával, napi 300 perccel.

Hó	Beszélgetések átlagos	Kihasznátság
	hossza (perc/hívás)	(beszélt idő/kapacitás)
2000. május	11,37	62,5%
2000. június	10,69	57,7%
2000. július	11,06	60,6%
2000. augusztus	11,20	60,3%
2000. szeptember	10,49	58,4%
2000. október	11,38	60,6%
2000. november	9,07	53,7%
2000. december	8,61	55,9%
2001. január	8,80	52,3%
2001. február	9,65	48,9%
2001. március	9,20	52,5%
2001. április	8,81	50,1%
Átlag:	9,99	56,2%

A **beszélgetések átlagos hosszánál** célszerű ezen adatok szórását vizsgálni (az egyes adatok átlagtól vett átlagos eltérését). A szórásra kapott érték: 1,11 perc/hívás, a relatív szórás (a szórás és az átlag hányadosa) pedig 11 %. (Ez azt mutatja, hogy az átlagtól az egyes eredmények átlagosan 11 %-kel térnek el.) A vizsgált időszak első felében a havi adatok nagy változatosságot mutatnak, 2000 novembere óta azonban egyértelműen csökkenő tendenciát láthatunk (csakúgy, mint a beszélt idő havi megoszlása táblázatánál). Ennek legfőbb okai azonosak a beszélt idő változását előidéző okokkal.

A **kihasználtság** adataiból hasonló következtetések vonhatók le, mint a napi átlagos beszélt idő táblázatából. A kapott értékek ugyanis egybevágóan a korábban látott tendenciával, hiszen a vizsgált időszak második felében a kihasználtság egyszer sem érte el az éves átlagot. Ennek ellenére még a 2001 februári átlagosan 48,9 %-os kihasználtság is igen jónak mondható. Irreális volna elvárni, hogy a kihasználtság tartósan 90-100 % körül legyen (bár előfordulhat, hogy egyes napokon akár 100 % fölé is mehet, hiszen nem egyszer 23 óra után fejezünk be egy-egy beszélgetést): ez nem jelentene mást, mint hogy folyamatosan beszél a két ügyelő. Nem túlzás tehát azt állítani, hogy a szolgálat egész évben kiemelkedő teljesítményt nyújtott (különösen a korábbi évekkal összehasonlítva), figyelembe véve a beszélgetésekkel járó pszichés terhelést, illetve adminisztrációs munkát.

Sz. Ádám

Jobban fáj a magány

Háromezer hívás a Meleg Háttérlelkiségegy-szolgálathoz

A meleg Háttér elnevezésű telefonos lelkisegély-szolgálat azért jött létre, hogy a homoszexualitással kapcsolatos problémák (identitásválság, családdal és környezettel való viszony, a társadalommal való párbeszéd) szenvedő alanyainak próbáljon segítséget nyújtani. Működésének tíz hónapja alatt több mint háromezer hívást fogadott az a két tucat önkéntes, aki a délután hattól este tizenegyig tartó ügyeletet végzi. a hat hónapos képzésen részt vett emberek nem csak azok számára tudnak segítséget nyújtani, akik magukat érintetnek érzik, hanem azoknak a hívására is számíthatnak, akiknek családjukban, ismeretségi körükben vannak melegek, és szeretnének többet megtudni életmódjukról, problémáikról.

Idén karácsonykor és szilveszterkor meghosszabbított és megerősített ügyelettel, délután négytől éjjel kettőig várják a hívásokat a 302-5080-as számra, mert a tapasztalat szerint a pirosbetűs ünnepek (főként a szeretet ünnepe) a legkritikusabbak. Az emberek a hétköznapi taposómalmából szabadulva ilyenkor ébrednek rá magányukra, szeretetéttségükre. A melegsors a titkokról szól-

nyilatkozta lapunknak a szolgálat vezetője, és általában ilyenkor derül ki, hogy a védekezésnek, bezárkozásnak ára va, hiszen egyedül marad az ember. Nem egy esetben a család is elfordul attól, akiről kiderül, hogy a saját neméhez érez vonzódást. Az anonim szolgálat munkatársai nem tudnak csodákat tenni, csak elbeszélgetnek azokkal, akik igénylik az emberi szót. A telefonálót nem próbálják meggyőzni arról, hogy döntenie kell, hova is akar tartozni, hanem nyitva hagyják számára az utakat. Abban segítenek, hogy önmagára találjon, külső szempontok szerint rálátva helyzetére, megtanuljon békében élni a világgal. Válaszolnak a HIV-fertőzéssel kapcsolatos kérdésekre, jogi problémákban próbálják meg eligazítani a telefonálót, és informálják őket a meleg életmóddal kapcsolatos kérdéseikről. A telefon másik végén kapcsolatteremtési problémákkal küzdő huszonéves, biszexualitását felfedező harmincas vagy teljes társtalanságra rádöbbenő idősebb ember egyaránt megtalálható. Arra is volt példa, hogy szülők, pedagógusok, házastársak kérték a szolgálat tanácsát, segítségét.

A Háttér Meleg Jogsegély Szolgálat

A Háttér Társaság a Melegekért kiemelkedően közhasznú egyesület immár öt éve, 2000-ben indította a Háttér – Meleg Jogsegély Szolgálatot. Az egyesület alapszabálya szerint a Szolgálat egyike a társadalmi szervezet által működtetett 3 nagy programnak.

A Szolgálat élén az egyesület ügyvivői testülete által megbízott ügyvéd, a programvezető áll. 2001. július 1. napja óta ezt a funkciót dr. Kárpáti József ügyvéd tölti be. A Háttér- Meleg Jogsegély Szolgálat egyedi megbízás alapján más ügyvédekkel is dolgozott: az évek során segítségünkre volt dr. Farkas Lilla, dr. Pelle Andrea, dr. Bodrogi Bea, dr. Faludy Edit és dr. Muhi Erika ügyvéd is.

A Háttér – Meleg Jogsegély Szolgálat 2000-től elsősorban az Open Society Institute támogatásával működik, de 2004. évben ehhez társult a Magyarországi Soros Alapítvány jelentős adománya is.

A diszkrimináció elleni küzdelmet – legalábbis elvi szinten – megkönnyíteni igyekezett a 2004. januárjában hatályba lépett az Egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény, mely az Európai Unió irányelveivel összhangban rendelkezik arról, hogy a szexuális orientáció és a nemi identitás szerinti hátrányos megkülönböztetés tilos. A jogszabály meghatározza a közvetlen és a közvetett hátrányos megkülönböztetés fogalmát, előírja az Egyenlő Bánásmód Hatóság felállítását, körvonalazza azokat a szankciókat, melyeket a hatóságok és bíróságok a diszkriminálással szemben alkalmazhatnak.

A Háttér – Meleg Jogsegély Szolgálat stratégiája és működési elvei

A Szolgálat célja a magyarországi leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű közösség jogainak megóvása, és – bizonyos esetekben – érdekképviselési és érdekvédelemértékesítési feladatok ellátása.

Ezen belül az egész közösséget érintő, elvi jelentőségű kérdésekben jogi és társadalmi akciókat szervezünk, lobbitevékenységünkkel küzdünk a hátrányos megkülönböztetéstől mentes jogrendszerért.

Az egyéni segítségnyújtás szintjén szakszerű jogi segítséget igyekszünk nyújtani az olyan esetekben, amikor valakit szexuális orientációja vagy nemi identitása miatt hatóságok, közszolgáltatók, munkahelyek részéről megkülönböztetés ér, vagy ezen tulajdonságai alapján hátrányt szenved, illetve alappal tarthat a hátrányos megkülönböztetéstől.

Egyedi döntés alapján felvállalunk olyan ügyeket is, amikor a közösséghez tartozó személyt egyedi jogvitában, ezen tulajdonsága alapján más személy diszkriminál, avagy alappal tarthat a hátrányos megkülönböztetéstől.

A szolgáltatások igénybe vétele az ügyvédi munkadíj tekintetében ingyenes, az ügyvédekét külön megállapodás alapján a Háttér Társaság a Melegekért egyesület honorálja.

A Szolgálat stratégiáját szervezett módon, alprogramok indítása útján valósítjuk meg. A jelentősebb alprogramok az alábbiak.

Jogi Tanácsadó Iroda

A Jogi Tanácsadó Iroda a joghoz való hozzájutás (access to justice) alprogramja, a Szolgálat 2000 óta működteti. Ennek keretében az ügyfelek a hétköznapi szintjén felmerülő, a Szolgálat tevékenységi körébe tartozó ügyeit irányítjuk ügyvédeinknek, akik feladatuknak személyes tanácsadás, okiratszerkesztés vagy perbeli és peren kívüli képviselet formájában tesznek eleget. A Jogi Tanácsadó Iroda éves szinten 50-70 ember részére nyújt segítséget. A joghoz való hozzájutás alprogram keretében igyekszünk segíteni a közösséget érintő családjogi témájú ügyekben is (a gyermekelhelyezés és kapcsolattartás kérdésköre).

Alapítsunk családot!

Ezen alprogram keretében 2001 óta élettársi szerződéseket és végrendeleteket készítünk annak érdekében, hogy az azonos nemű párok jogi helyzetét a család jogi helyzetéhez közelítsük. Az alprogram az egyik legnagyobb sikerű vállalkozásunk, fennállása óta több mint 100 személy részére nyújtottunk segítséget: élettársi szerződéseket és végrendeleteket szerkesztettünk. Az általunk szerkesztett élettársi szerződések alapján egy magyarországi nagyvállalat több alkalommal kedvezményt nyújtott alkalmazottja azonos nemű partnere részére is.

Civil közösségfejlesztő alprogram

Ennek keretében 2001 óta segítséget nyújtunk a korábban jogilag rendezetlen módon működő lesbikus, meleg, biszexuális és transznemű közösségeknek, hogy formálisan is megalakuljanak, jogi személyiséget kapjanak, ezáltal erősödjék a meleg-leszbikus civil világ.

Az alprogram keretében az alábbi társadalmi szervezetek megalakulásában vagy átalakulásában működöttünk közre tanácsadás vagy képviselői szintjén.

Szivárvány Misszió Alapítvány
Szimpozion Meleg Baráti Társaság
Atlasz MLBT Sportegyesület
Öt Kenyér Keresztény Közösség a Homoszexuálisokért
IGEN az Oktatásban Egyesület
Civil AIDS Fórum Labrisz Leszbikus Egyesület

BTK. 199. § áldozatainak rehabilitálása alprogram

Az Alkotmánybíróság 2002. szeptemberében megsemmisítette a Btk. 199. §-át, mely a "Természet elleni fajtalanság" tényállásán keresztül a büntetőjog eszközeivel is diszkriminálta a melegeket. A testület egyben elrendelte a már lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatát, ha a mentesülés még nem következett be.

Az alprogram keretében vállaltuk, hogy segítséget nyújtunk, a törvényhely megsemmisítését követően, hogy annak áldozatai az állammal szemben jogaikat érvényesíthessék. Az alprogram 2003-ban – ügyek és érdeklődés hiányában – lezárult.

Lobbizás a foglalkoztatási keretirányelv szabályainak helyes átültetéséért és a korszerű esélyegyenlőségi törvény megvalósításáért és annak helyes végrehajtásáért.

Az Európai Unió 2000/78/EK számú direktívájában (Foglalkoztatási keretirányelv) az EU törvénykezésében először deklarálta a szexuális orientáció szerinti diszkrimináció tilalmának kötelezettségét a foglalkoztatás, munkavállalás és az ehhez kapcsolódó képzés terén. Ennek folyamánként a tagországoknak 2003. decemberéig a jogharmonizáció részeként joganyagukba kellett illeszteni ezen jogszabály rendelkezéseit is.

A Háttér Társaság a Melegekért egyesület – a Szolgálat ügyvédjei segítségével – a Magyar Helsinki Bizottsággal karöltve folyamatosan részt vett az esélyegyenlőségi törvény megalkotásának társadalmi vitájában, közreműködött a törvény alapján 2005. január 1. napján felállított Egyenlő Bánásmód Hatóságról szóló jogszabály véleményezésében, és a Háttér Társaság a Melegekért egyesület egy közérdekű igényérvényesítési perrel igyekezett tesztelni is a törvény működőképességét.

Az alprogram folytatódik a Hatóság felállításának és működésének véleményezésével.

A Háttér Társaság – a Szolgálat segítségével- szakmai munkaműhelyeket tartott 2002., 2003 és 2004. években megrendelésre került Meleg és Leszbikus Fesztiválon, 2001. óta részt vesz a (Pepsi) Sziget civil rendezvényein, 2004-ben jelen volt a Fonyódi EFOTT-on.

A Háttér-Meleg Jogsegély Szolgálat kiemelkedő esetei

A közel öt éves működésünk alatt több mint 250 ügyfélnek nyújtottunk jogi segítséget. Az esetek jelentős részében pusztán tanácsadás elegendő volt, de akadtak olyan ügyek is, melyek országos jelentőségűvé, sőt talán elmondható, közvélemény formálóvá is váltak.

Az alábbiakban azokat az eseteket ismertetjük, amikor valamilyen alapvető jog vagy jogsérelem kapcsán a jogot vagy közgondolkodást formáló, sajtó által is bemutatott ügyben léptünk fel – általában sikeresen.

A „Sziget-ügy”

A meleg (LMBT) közösség jogainak szempontjából az új évezred első nehéz éve 2001. volt. Mint ismeretes, óriási botrány okozott, hogy Tarlós István, Békásmegyér-Óbuda Polgármestere 10 éve működő, népszerű ifjúsági-kulturális rendezvény, a Pepsi Sziget szervezőivel egy olyan tartalmú megállapodást írt alá, melynek értelmében a homoszexuális jellegű felvilágosító tevékenységek nem kerülhetnek a fesztiválon megtartásra. A megállapodás előzménye az volt, hogy a polgármester tudomást szerzett az ún. Szivárvány Sátor tervezett működéséről, mely – egyebek mellett – melegeket is érintő műsoroknak is helyet adott volna. A fesztiválon egyébként több éves hagyománya volt, hogy meleg, lesbikus szervezetek ismeretterjesztő sátorral jelentek meg.

A hatalmas társadalmi botrány mellett a Háttér Társaság a Melegekért egyesület jogi lépéseket is tett a polgármester ellen: mint jogi érdekelt szerződés érvénytelensége és személyhez fűződő jogok megsértése miatt. A Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság a Háttér Társaság kérelmére ideiglenes intézkedésével a szerződés hatályba lépését felfüggesztette, ezzel megakadályozta a polgármester diszkriminatív akcióját. Későbbiekben a bíróság jogerős ítéletével is megállapította a szerződés ér-

vénytelenségét, tekintettel arra, hogy az a Magyar Köztársaság Alkotmányának a hátrányos megkülönböztetést tiltó 70/A §-ába ütközik, a személyhez fűződő jogok megsértése és a közérdekű bírság kiszabása iránt előterjesztett igényt azonban elutasította, tekintettel arra, hogy a Háttér Társaság a per tárgyává tett szerződés-kiegészítésben nevesítve nem szerepelt.

A részben megalapozott kereset alapján először ítélezett Magyarországon rendes hatáskörű bíróság az LGBT közösséget érintő alapjogi kérdésben.

NYILATKOZAT

Felháborodással értesültünk róla, hogy Tarlós István, Óbuda-Békásmegyer polgármestere olyan egyezséget kényszerített ki a Sziget Kulturális és Szervezőirodától, amelynek értelmében nem lehet meleg és leszbikus témájú programokat tartani a Pepsi Szigeten. A megállapodás ellentétes a magyar alkotmánnyal, Magyarország nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségeivel, az általános emberi jogi normákkal. Követeljük, hogy a Sziget Kulturális és Szervezőiroda mondja fel a megállapodást, és nyilvánosan kérjen bocsánatot a magyarországi szexuális kisebbségektől. Az elkövetett törvénysértés és a kisebbségekre nézve sértő nyilatkozatai miatt követeljük Tarlós István lemondását és felelősségre vonását.

Kérjük a Pepsi Sziget támogatóit és fellépőit, hogy amennyiben a törvénysértő megállapodás 2001. július 22-én 24 óráig érvényben marad, és a Sziget Kulturális és Szervezőiroda nem kér nyilvánosan bocsánatot a magyarországi szexuális kisebbségektől, álljanak el a rendezvény támogatásától és a Szigeten való megjelenéstől. Kérjük tehát, hogy a British Council, Budapest Főváros Önkormányzata, a Dreher, a Durex, a Francia Intézet, az Ifjúsági és Sportminisztérium, az Islander, a Magyar Narancs, az MCM, a Nemzeti és Kulturális Örökség Minisztériuma, a PannonGSM, a PestiEst és az EstFM, a Pöttyös Túrórudi, a Red Bull, a Roxy Rádió, a Siemens, a TV2 és a Wanted ne támogassa a rendezvény kirekesztő változatát, és a határidő lejárta előtt is nyilatkozatban ítélje el a diszkriminációt.

Kérjük a Pepsit, hogy szintén álljon el a rendezvény anyagi támogatásától, és ne engedélyezze a Pepsi márkanév használatát, amennyiben július 22-ig fennmarad a törvénysértő állapot, és nem kértek bocsánatot a szexuális kisebbségektől. Úgy véljük, egy kirekesztő rendezvény támogatása világszerte rombolja egy az emberi jogok mellett egyébként elkötelezett világcég jó hírnevét.

Kérjük továbbá Michael Lake-et, az Európai Unió Budapesti Delegációja vezetőjét, hogy a törvénysértés határidőn túli fennmaradása esetén álljon el a Sziget

bármely rendezvényének védnökségétől. Kérjük, hogy a Delegáció nyilatkozatban ítélje el a kirekesztés e formáját.

Budapesten, 2001. július 13-án

Habeas Corpus Munkacsoport
Juhász Géza

Háttér Baráti Társaság a Melegekért
Mocsonaki László

Labrisz Leszbikus Egyesület
Takács Mária

Lambda Budapest Meleg Baráti Társaság
Rusvai László

Mások szerkesztősége
Takács B. Gábor

VándorMások
Gosztony Zsigmond

Öt Kenyér Keresztény Közösség
a Homoszexuálisokért
Sándor Bertalan

Dél-Alföldi Meleg Kör
(DAM Kör)
Birtalan Balázs

Csatlakozott még:

Humanista Mozgalom
Szabados Krisztina

Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen Egyesület
Wirth Judit

Zöld Fiatalok Egyesület
Ferenczi István

Budapesti II. és III. kerületi Bíróság**Ügyszám: 17.P.III. 22.429/2001/7.**

A Háttér Baráti Társaság a Melegekért Egyesület felperesnek Tarlós István és társai alperesek ellen szerződés érvénytelensége és személyhez fűződő jogok megsértése iránti perében a bíróság meghozta az alábbi

végzést:

A bíróság a felperes ideiglenes intézkedés iránti kérelmének

helyt ad

és az alperesek közötti 2001. július 10. napján kötött kiegészítő megállapodás hatályba lépését jelen per jogerős elbírálásáig felfüggeszti.

A végzés előzetesen végrehajtható.

A végzés ellen a kézbesítéstől számított 15 nap alatt fellebbezésnek van helye.

Indokolás:

A felperes HIV/AIDS prevencióval telefonos lelkisegély szolgálattal, jogsegélyszolgálat működtetésével foglalkozó, 1998. január 1-től kiemelkedően közhasznú besorolású társadalmi szervezet.

Az előzetes tárgyalások alapján az egyesület jelenléte biztosított lett volna a Pepsi Sziget elnevezésű, 2001. augusztus 1. és 8. közötti, III.r. alperes által szervezett kulturális rendezvényen.

2001. július 10. napján az alperesek – az I.r. alperes kezdeményezésére – egy kiegészítő megállapodást kötöttek, amely szerint: „...Az évek óta sikeres Pepsi Szigeten a fiatalkorúak védelmében, de a másként gondolkodók biztonságának érdekében is, semmi néven rendezett homoszexuális jellegű felvilágosító vagy egyéb címen folytatott műsorok nem lesznek. Az elnevezés e tekintetben közömbös. A lényeg a Diáksziget az legyen, ami. Zenés, kulturális fesztivál.”

A felperes a fenti megállapodást többirányú keresettel támadta, egyidejűleg ideiglenes intézkedés iránti kérelmet is előterjesztett, kérve a szerződéses kikötés hatályba lépésének, jelen per jogerős elbírálásáig történő felfüggesztését.

Hivatkozása szerint az alperesek közötti szerződés jogszabályba ütközik, továbbá jogellenes fenyegetés hatására íródott, így a PTK. 200. §-a (2) bek., valamint a PTK. 210. §-a (4) bek. alapján érvénytelen.

Ezen túlmenően az alperesek megsértették a PTK. 76. §-ára alapítottan személyhez fűződő jogát, valamint az alkotmány 70./A. §-a és a 60.§-a rendelkezéseit is.

Az ideiglenes intézkedés iránti kérelmet indokolásában kifejtette, hogy az alperesek támadott szerződése az emberi szabadságjogokat korlátozza, amelynek hatályosulása közvetlenül fenyegető kár, így egyetlen elhárítási lehetősége a fenti intézkedés meghozatala.

Miután a bíróság jelen határozatában csak az ideiglenes intézkedéssel kapcsolatban döntött, az alperesek által előterjesztett ellenkérelmek tekintetében is, csak az idevágó részeket emelte ki.

Az I.r. alperes a kereset, valamint az ideiglenes intézkedés iránti kérelem elutasítását kérte. Álláspontja szerint a felperesnek jelen perben nincs perbeli legitimitációja, így a keresetlevél – Pp. 130. §-a e) és g) pontja szerinti – idézés kibocsátása nélküli elutasításának van helye.

Ezen túlmenően nem állnak fenn az ideiglenes intézkedés elrendelésének feltételei, így a felperes hivatkozása szerinti közvetlenül fenyegető kárról sem lehet beszélni. Egyebekben az I.r. alperes eljárása a szerződés megkötése során az Alkotmánybíróság 21/1996. (V.17.) ÁB. határozatának, valamint az alkotmány 67. §-a kiterjesztő értelmezéséből eredt.

Az említett határozat abban foglalt állást, hogy a gyermekek fejlődése védelméhez való jog a gyermekek egyesülési joga gyakorlásának korlátozásához vezethet-e abból a szempontból, hogy a gyermek életkora valamint az egyesület jellege okán, a gyermek képes-e megismerni és értékelni a homoszexualitáshoz való viszonyára vonatkozó, választható lehetőségeket. Ennek a választásnak a következtében pedig képes-e felmérni azokat a következményeket, amelyek az adott egyesületben való tagságból és a homoszexualitás ott vallott felfogásának nyilvános vállalásából adódhatnak.

Amennyiben pedig a fentiekre hivatkozva a gyermek tagsága a homoszexuális vagy azzal kapcsolatos egyesületekben törvény vagy bírósági határozat folytán kizárható vagy korlátozható, akkor korlátozható a homoszexuális propaganda műsorok nyilvánossága is.

A II.r. alperes ugyancsak a kereset, s az intézkedés elutasítását kérte. Védekezésben előadta, hogy a felperest a kérelem elutasítása esetén sem éri kár. a megállapodás pedig az alkotmány 67. §-a (1) és (2) bek-ben foglalt rendelkezéseit Óbuda-Békásmegyer polgárai többségi érdekében történő érvényesülését célozza. En-

nek meghiúsulása nagyobb hátrányt jelent, mint az az esetleges előny, amely a vélt felperesi, kisebbségi érdek sérelmével járna.

A III.r. alperes az ideiglenes intézkedés teljesítését nem ellenezte. Egyebekben előadta, hogy a támadott megállapodást 2001. július 13-án, tekintettel annak semmis voltára felmondta.

A IV.r. alperes érdemi nyilatkozatot nem tett, míg az V.r. alperes álláspontja szerint az érintett megállapodás a III. r. alperes kezdeményezésére felbontásra került, így a kérelem okafogyottá vált.

A kérelem az alábbiak szerint alapos.

A fentiek indokolását megelőzően a bíróság – figyelemmel az alperesek által előterjesztettekre – két dologra kíván rámutatni, amelyek rögzítése a kérelem érdemi vizsgálatának előfeltétele volt. Az első a felperesi perbeli legitimáció hiányával kapcsolatos, I.r. alperes részéről előterjesztet eljárásjogi aggály.

A felperes a bíróság felhívására becsatolta a Fővárosi Bíróság 9.Pk. 60.214/1995/9. sz. alatti, 2000. március 3-án jogerőre emelkedet végzését, amellyel, mint kiemelkedően közhasznú szervezetet vették nyilvántartásba Emellett ugyancsak becsatolta az egyesület alapszabályát, amelyből megállapítható volt, miszerint a szervezet célja, többek között új intézmények és szolgáltatások létrehozásának elősegítése az állami és civil szférában a meleg közösségeknek a társadalomba való jobb integrálódása érdekében. Ezen túl az emberi jogok védelme, amely szerint az egyesület minden közéleti megnyilvánulásának közvetett, vagy közvetlen célja a szexuális kisebbségek megkülönböztetése elleni küzdelem.

Ebből eredően a Pp. 48. §-a szerinti jog képességgel rendelkezik és a PTK. 234. §-a (1) bek., valamint a PTK. 235. §-a (1) bek. szerinti perlési előfeltételek is fennállnak. A becsatolt alapszabályból megállapítható, hogy a felperes érintettsége az ügyben nem lehet vitás.tett fel kétség.

A második kifogás a kérelem okafogyottságával volt kapcsolatos.

A bíróság az eljárás jelen szakaszában nem tulajdonított relevanciát a III.r. alperes megállapodás felmondására vonatkozó nyilatkozatának. Miután a szerződés megszűnésére vonatkozóan a többi szerződő fél nem tett egybehangzó nyilatkozatot, a III.r. alperes egyoldalú eljárása nem eredményezhette a szerződés megszűnését, s így a kereset okafogyottságát.

A felperes ideiglenes intézkedés iránti kérelme alapjául elsődlegesen az alkotmány 70./A.§-át hívta fel azzal, hogy az emberi szabadságjogokat korlátozó szerződés hatályosulása közvetlenül fenyegető kárt jelent.

A hatályos magyar alkotmány szélesen értelmezi az egyenjogúságot.

„ 70./A.§ (1) bek.. A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.

(2) bek. Az embereknek az (1) bek. szerinti bármilyen hátrányos megkülönböztetését a törvény szigorúan bünteti.

(3) bek. A Magyar Köztársaság a jogegyenlőség megvalósulását az esélyegyenlőségek kiküszöbölését célzó intézkedésekkel is segíti. „

Fentiekből eredően az egyenjogúság alkotmányos elve megtiltja, hogy az állam az állampolgárokkal szemben a jog bármely területén diszkriminációt alkalmazzon.

Az Alkotmánybíróság 20/1999. (VI.25.) ÁB. sz. határozata kapcsolódva a fentiekhez megerősítette, hogy az egyéb helyzet alapján nyújtott védelem vonatkozik a szexuális irányultság miatti különbségtételre is, azaz tiltja a szexuális orientáción alapuló diszkriminációt.

Összevetve a fentiekkel a sérelmezett megállapodást, megállapítható volt, hogy az általánosságban, azaz jellegétől függetlenül minden olyan program vagy műsor megtartását tiltja, amely homoszexuális jellegű. Ennek következtében nemcsak a felvilágosító vagy tájékoztató, de a kulturális jellegű rendezvények sem tartathatók meg azok homoszexuális volta vagy jellege miatt.

A kiegészítő megállapodás tehát ebben a formájában kifejezetten a már hivatkozott szexuális orientáción alapuló diszkriminációt fogalmazza meg, indokolatlanul megsértve az alkotmány 70/ A. §-a (1) be.-ben foglaltakat.

A bíróság álláspontja szerint a fenti megállapodás tartalmilag csak abban az esetben lehetett volna helytálló, ha a szerződő felek ezt megelőzően kellően valószínűsítik, hogy a szigeten tartandó homoszexuális műsorok olyan sérelmet okoznak másoknak, amelynek indokolt jogkövetkezménye azok betiltása.

Önmagában azonban az I.r. alperes hivatkozása a fiatalkorúak és a gyermekek egyesülési joga korlátozhatóságának alkotmányos lehetőségére a homoszexualitással kapcsolatos egyesületeknél nem kellő alap a kirekesztő jellegű, negatív társadalmi hozzáállás érvrendszerét megtestesítő diszkriminatív döntésre.

Különösen nem abból az aspektusból, hogy a felperes mint bejegyzett kiemelten közhasznú társadalmi szervezet vett volna részt a megrendezendő homoszexuális jellegű programokban. Ehhez mérten pedig, amennyiben az alapszabály szerinti célokat és tevékenységi kört tekintve az abban foglaltak kimerítették az 1997. évi CLVI. Tv. (Khtv.) előírásait a közhasznú minőséget illetően, lehetővé téve számukra egyesületként a nyilvánosság elé lépést is, úgy indokolatlan és teljes mértékben logikátlan az I.r. alperes érvelése.

Kétségtől a jognak szerepe van bizonyos erkölcsi normák épségének megőrzésében, de ez nem jelenthet olyan korlátozást, amely összeegyeztethetetlen az alkotmányos renddel.

Ugyancsak nem jelentheti – utalva már a II.r. alperes védekezésében foglaltakra az ideiglenes intézkedéssel kapcsolatban -, hogy hatósági úton lehetőség van rákényszeríteni a többség morális akaratát a kisebbségre, akiknek pedig, mint egyéneknek joguk van a „mássághoz” mindaddig amíg ezzel mások alapvető állampolgári jogait nem sértik.

Az alkotmány 67. §-a (1) és (2) bek.-ben foglaltak ilyen módon történő értelmezése nemhogy elősegítené az alkotmányban is megfogalmazott esélyegyenlőtlenségek kiküszöbölését, de méginkább felerősíti a társadalom előítéleteit a szexuális kisebbségekkel szemben.

A Pp. 156. §-a szerinti ideiglenes intézkedés célja azonnali jogvédelem biztosítása az időmúlás miatt utóbb már el nem hárítható jogsérelem megelőzésére.

A felperes által előadottak, figyelemmel a becsatolt okiratokra is kellően valószínűsítették a kérelemben foglaltakat, azaz olyan azonnali jogvédelmet kívánó helyzet állt elő a megállapodás létrejöttével, amelynek elhárítása a kérelmező külön méltánylást érdemlő jogvédelme érdekében szükséges.

Bár a felperes kérelmében a Pp. 156. §-a (1) bek. I. fordulata szerint jelölte az azonnali jogvédelmet igénylő helyzetet, a bíróság III. fordulat alapulvétele mellett döntött, figyelemmel arra, hogy az I. fordulat értelmezése nem fedi a kérelem indokolásában előadottakat. A kérelem jogcíme megjelölésének ebben az esetben nem volt jelentősége, miután tartalmában egyértelműen meghatározott volt, milyen kérdésben kell a bíróságnak döntenie.

Fentiekre tekintettel a bíróság az ideiglenes intézkedés iránti kérelemben foglaltak teljesítését elrendelte és a támadott megállapodás hatálybelépését felfüggesztette.

Budapest, 2001. július. 23.

*Dr. Polgárné Dr. Vida Judit
bíró*

JOGÁLLAM VAGY ILLEGALITÁS? FÜGGŐ JÁTSZMA A TARLÓS-ÜGYBEN*

2001. július 10. napján a Pepsi Sziget néven világszerte ismertté vált kulturális-szórakoztató fesztivál szervezői, a Sziget Kft. képviselői: Gerendai Károly, Müller Péter (Sziámi); továbbá Tarlós István, Óbuda-Békásmegyer polgármestere, Komáromi Endre, ezredes, a Budapesti Rendőrfőkapitányság közbiztonsági igazgatója, Simon Tamás, ezredes, az Óbuda-Békásmegyer Rendőrkapitányság vezetője, - a polgármester nyomatékos felkérésére- az alábbi szövegű megállapodást kötötték.

„Az óbudai polgármester kezdeményezésére alulírottak a következőkben állapodtak meg: Az évek óta sikeres Pepsi Szigeten a fiatalkorúak védelmében, de a másként gondolkodók biztonságának érdekében is, semmi néven rendezett homoszexuális jellegű felvilágosító, vagy egyéb címen folytatott műsorok nem lesznek. Az elnevezés e tekintetben közömbös. A lényeg, hogy a Diáksziget az legyen, ami. Zenés, kulturális fesztivál.”

Hagyjuk most figyelmen kívül a nyelvi stílust, a mondat szerkesztési kérdéseket, és koncentráljunk a megállapodás üzenetére, annak tartalmi elemeire.

A részletezett megállapodásnak több meghatározó tartalmi és formai eleme is van: - „a homoszexuális felvilágosító jellegű” programok kerülnek megtiltásra, illetve kerültek kizárásra. Ez azt jelenti, hogy az a természetes vagy jogi személy, aki illetve amely ilyen jellegű programot kíván(na) rendezni, a Sziget rendezvényein jelen nem lehet, mégpedig arra való tekintet nélkül, hogy egyébként a „homoszexuális jellegű felvilágosításra” engedélye vagy joga van-e. - A megállapodás a teljes körű tiltásra irányul.- Mindez a fiatalkorúak védelmében történik. - Magánjoginak tűnő szerződés aláírásával realizálják.- Két magas rangú rendőr - illetve az általuk képviselt rendőri szervek - is szerződő félként szerepelnek

Az okirat jogi jellege és a hatáskör hiánya

A polgármester a releváns hatáskörét firtató kérdésekre érvelésében esetenként a szerződéses szabadság jogáról beszél, máskor a hatósági jogkör gyakorlására hivatkozik.

Valóban, a megállapodás látszólag magánjogi (polgári jogi) jellegű, többpólusú jogügylet, elviekben a szerződéses szabadság keretébe illeszthető.

Ha azonban alaposabban megvizsgáljuk a dokumentumot, úgy annak jogi megítélése már korántsem ennyire egyértelmű, sőt igen különös következtetésekre juthatunk.

A szerződés-kiegészítés szerkezete nem olyan, mint egy többpólusú valós polgári jogviszonyé: az azt aláírók körén kívül eső más személyekről szól, absztrakt módon azokat tiltja el valamitől, az általános hatály igényével: akár egy jogi norma.

A hivatkozott személy(ek) felé – bizonyos feltételek beállta esetére („a homoszexuális felvilágosító jellegű” műsorok szervezése) szintén általános jellegű tiltást fogalmaz meg. A következményekről (szankcióról) nem rendelkeznek ugyan az érintettek, de a rendőség képviselőinek aláírása elég nyomatékkaal bír arra, hogy kétség se férjen ahhoz, hogy a magatartásszabály megszegésének rendészeti következményei lehetnek.

Amennyiben ezt az okfejtést fogadjuk el, úgy kimondható lenne: a polgármester – felhasználva ehhez funkcióját, megtámogatva magát két magas rangú rendőrrel, általános érvényű jogi szabályozást akart teremteni a Szigeten, **közigazgatási jogi normaalkotásra készült**, melynek alanyai azon személyek lettek volna, akik „homoszexuális felvilágosító jellegű” műsorokat kívántak szervezni. Ebben az esetben magánjogias köntösbe bújtatott közjogi igényű rendelkezésről lenne szó, mégpedig nem is egyedi jogalkalmazásról, hanem bújtatott jogalkotásról.

Természetesen a polgármesternek nincs jogalkotói hatásköre, s habár az önkormányzat képviselőtestülete rendelkezik ezzel¹, de igen korlátozott körben és mértékben: mind a személyi szabadságjogokat, mind azok korlátozásait, mind pedig a társadalmi szervezetek jogállását törvényben kell szabályozni.² Ha tehát jogi normakezdeményezésnek tekintjük az okiratot – melynek bizonyos elemeit az magán viseli – a hatáskör hiánya okán ehhez joghatás nem fűződhet.

Amennyiben – saját érvelése szerint - **hatósági intézkedésnek** tekintenénk a polgármester fellépését, úgy hiányozna annak jogalapja. A polgármesternek ugyan is két esetben lehet ilyen jogköre: ha önkormányzati rendelet telepít önkormányzati hatósági jogkört hozzá, ezt nevezzük önkormányzat hatósági ügynek, vagy – az ún. államigazgatási hatósági ügyekben - ha törvény vagy kormányrendelet³ telepít olyan hatósági jogkört a polgármesterhez, mely lehetővé tenné az általa veszélyesnek vélt, de egyébként törvényesen működő szervezetek (esetleg magánszemélyek) intézményes kirekesztését egy nyitott zenei-kulturális fesztiválról, vagy amely megalapozná azt a jogát, hogy egy embercsoportot veszélyesnek tekintsen és diszkrecionális jogkörében szankciókat alkalmazzon a csoport tagjaival szemben. A polgármester azonban semmilyen olyan jogszabályt nem jelölt meg, melynek rendelkezései igazolnák, hogy hatósági jogalkalmazói tevékenység gyakorlására joga lenne. Másrészt, ha hatósági intézkedésről lenne szó (mely lehet hatóság-

gi jogalkalmazó tevékenység vagy hatósági ellenőrzés), a jogkört gyakorlónak az erre vonatkozó, az államigazgatási eljárásról szóló törvényben meghatározott szabályok szerint kellett volna eljárnia, normasértés észlelése esetén alakszerű határozatot kellett volna hoznia, mely ellen fellebbezésnek lehetett volna helye.⁴

Ha közigazgatási aktusnak tekintjük a polgármester „intézkedését”, úgy az – a közigazgatási jogtudomány megfogalmazása szerint – a hatáskör hiánya miatt – az ún. nem létező aktusnak tekinthető, mely még időlegesen sem válthat ki jogi hatást. A nem létező aktusok végrehajtása megtagadható, állami kényszercselekmények a kikényszerítés érdekében nem alkalmazhatók.⁵

Marad végül a harmadik, peresített változat: az okiratot aláírók azt **magánjogi megállapodásnak** szánták. Ez utóbbi esetben kérdéses, miként rendelkezhetett a polgármester, továbbá a Budapesti Rendőrfőkapitányság és Óbuda-Békásmegyer Rendőrkapitánysága egy olyan területről, melynek sem tulajdonosa, sem birtokosa a kérdéses kerületi önkormányzat? (Az Óbudai sziget a Fővárosi Önkormányzat tulajdonát képezi.)

A tartalom alkotmányellenessége

A fentiekben vázoltuk, hogy jogi normaként és közigazgatási jogi aktusként a kérdéses okirat nem állja meg a helyét, az nem létezik. Utaltunk arra is, hogy a magánjogi megállapodás megkötésére sem volt hatásköre a polgármesternek vagy a rendőrségnek. Vegyük most azonban szemügyre a szerződéses szabadság lehetőségét, azaz azt a fikciót, mi lenne a megállapodás jogi sorsa, ha a kerületi polgármester az Óbudai sziget tulajdonosa vagy jogszerű birtokosa lenne? Elvi síkon akként vethető fel a kérdés: a tulajdonos vagy birtokos – egy egyébként mindenki számára nyitott, zenei-kulturális fesztiválról, teljesen különböző profilú civil szervezetek jelenléte mellett - kitilthatja-e a homoszexuális felvilágosító jellegű rendezvényeket a szervezővel kötött, polgári jogi megállapodás útján?

A szerződéses szabadság azt jelenti, hogy a felek eldönthetik, akarnak-e szerződést kötni, amennyiben igen, szabadon meghatározhatják, hogy az milyen típusú megállapodás legyen, de akként is dönthetnek, hogy különböző szerződéstípusokat vegyítenek, avagy a Ptk.-ban nem nevesített kontraktus-típust alakítanak ki. Végezetül a nincsenek elzárva attól sem, hogy a szerződés tartalmát szabadon állapítsák meg.⁶

Ugyanakkor a szerződéses szabadság korlátait is megfogalmazza a Ptk.: semmis a szerződés – többek között – ha jogszabályba ütközik.⁷ Ennek az a következ-

ménye, hogy a megkötésére visszamenő hatállyal érvénytelen, azaz nem fűződnek hozzá a felek által célzott joghatások.

Kérdés: a szerződés sérti-e az Alkotmány, mint jogi norma valamely rendelkezéseit, azaz érvénytelen-e?

A megállapodás elviekben lehetetlenné teszi a Szigeten azon személyek és szervezetek megjelenését, akik illetve amelyek „homoszexuális felvilágosító jelleghű” programokat szerveznének. Az indok: a gyermekek védelme.

Az Alkotmány mint jogszabály – sok más körülménnyel együtt – tiltja az emberek „egyéb helyzet” szerinti megkülönböztetését is.⁸ Az Alkotmánybíróság egyik határozata szerint a szexuális orientáción alapuló különbségtétel az „egyéb helyzet” szerinti különbségtétel körébe tartozik.⁹ Ugyancsak védelemben részesíti az Alkotmány a véleménynyilvánítás, a gondolat és a lelkiismeret szabadságát.¹⁰

A kérdéses megállapodás – a rendelkezésre álló adatok szerint – két jogi személyt, két törvényesen bejegyzett egyesületet érint a Labrisz Leszbikus Egyesületet továbbá a Háttér Baráti Társaság a Melegekért megnevezésű egyesületet, mely utóbbi kiemelten közhasznúnak minősül. A Háttér Társaság alapszabálya szerint a céljai közé tartozik – többek között –, a szakmai és politikai közvélemény figyelmének felhívása a meleg leszbikusok biszexuálisok és transzneműek különleges problémáinak megoldatlanságaira, a nevelés és oktatás, a kulturális tevékenység, könyvek folyóiratok kiadása, fesztiválszervezés, az emberi jogok védelme¹¹: kétségkívül információ nyújtásáról is szó van. Az egyesület ezen célok figyelembe vételével került kiemelten közhasznú társadalmi szervezetként nyilvántartásba vételre.¹²

Az Alkotmánybíróság korábban, a Szivárvány ügy kapcsán hozott döntésében¹³ alkotmányossági teszt alá vonta a gyermek egyesülési jogát és az államnak arra irányuló kötelezettségét, hogy védje az ifjúságot. Arra az álláspontra helyezkedett, hogy a gyermek egyesülési joga – mint alapjog – az állam által is korlátozható egy másik alapjoggal - az ifjúságnak a védelemhez való jogával, akár úgy is, hogy az állam – bíróságai révén – megtagadja egy olyan egyesület bejegyzését, amely lehetővé teszi a fiatalkorúak számára a tagsági viszonyt. Érvelésének alapját képezte, hogy – habár a homoszexualitást nem kívánta erkölcsileg megítélni – a gyermek, megfelelő életkor alatt nincs tisztában azon választásának lehetséges következményeivel, amely választására lehetőséget adhat egy olyan egyesületben való tagság, amelyben felnőtt, a meleg szubkultúrába már beilleszkedett személyek dolgoznak.

A meleg életforma lehetséges választásának kockázatát tehát olyan súlyos kockázatnak tekintette, amely választás lehetőségétől az államnak kell megvédenie a gyermeket, nem tartván ehhez elegendőnek a szülői kontrollt.

Az Alkotmánybíróság – bár egyfolytában arra hivatkozott, hogy a homoszexualitás megítélésében semleges kíván maradni – indirekt módon oltalmazta a melegeket negatívan megítélő közvélekedést: nem az előítélek lebontásához, hanem azok fenntartásához asszisztálva.¹⁴

De vonatkoztassuk most ezen alkotmánybíróági döntést jelen esetre. A meleg felvilágosító programok, pontosabban ezen programok szervezőinek kitiltására van-e alkotmányos lehetőség?

A polgármester érveiben a fiatalokriák védelmét jelölte meg olyan célként, melynek megvalósításához megfelelő eszköznek vélte a kérdéses szerződés megfogalmazását és aláírását.

Az Alkotmány szerint minden gyermeknek joga van a családja, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges.¹⁵ Ugyancsak megilleti a gyermeket a véleménynyilvánítás, lelkiismereti és gondolatszabadság joga.

A Szivárvány – teszt kapcsán megfogalmazott alkotmánybíróági logika azt az alapvető kérdést vetné fel, hogy a gyermek állam általi védelemhez való joga ésszerű és szükséges indok-e ahhoz, hogy ezen alapjoggal a „homoszexuális felvilágosító jellegű programok” szervezőinek, mint (jogi vagy természetes) személyeknek a hátrányos megkülönböztetés tilalmához, szabad véleménynyilvánításhoz, gondolat és lelkiismereti szabadsághoz való jogát korlátozzuk az állam által és az állam nevében.

Korlátozhatók-e a fenti módon a gyermekek állam általi védelmének igényével a meleg jogai vagy az Alkotmányba, mint alaptörvénybe ütközők lennének – e a kontraktus rendelkezései?

A kérdés megválaszolásához meg kell fordítanunk a legfelsőbb bírói testületnek a logikáját, mégpedig a következmények szempontjából. Ha elfogadnánk az Alkotmánybíróság által felvetett, állítólagosan semleges érvrendszert, úgy arra a következtetésre juthatnánk, hogy a „gyermek” nem csupán az egyesületbe való belépéssel vállal egy életkorából adódó súlyos választási kockázatot, hanem azáltal is, hogy meleg és leszbikusok által rendszeresen és nyilvánosan szervezett programokon vesz részt, netán ilyen felvonuláson meleg és leszbikus társaságában tartózkodik, nyitott kulturális programokra téved be. Ha az Alkotmánybíróság az általa súlyosnak vélt kockázattól állami segédlettel – az egyesület bírói bejegyzésének megtagadásával - kívánta a Szivárvány ügy kapcsán megvédeni a fiatalokat – elvitatván a szülőktől a véleménynyilvánítás és a lelkiismeret szabadságának a jogát – , úgy jelen analóg helyzetben ismét kénytelen lenne az ifjúság védelmében hasonló eszközökhöz folyamodni.

Hogy ezt – hosszú távon - milyen módszerrel kívánná az állam megvalósítani, arra több lehetőség is adódna: jogszabályalkotás vagy polgári perben a szerződés érvényességének a megvédése megfelelő indokolással, esetleg ügyészi kereset a felvilágosító tevékenységet folytató meleg szervezetekkel szemben a cél alkotmányellenessége miatt.

Az Alkotmánybíróság már ismertetett határozata szerinti következetes érvelés oda vezetne, hogy a törvényesen működő egyesületek megnyilvánulásait súlyosan korlátozó intézkedések születhetnének: a meleg és leszbikus mozgalom a zárt klubok világába szorulna vissza, oda, ahol annak a helye a századelőn volt, de megkérdőjelezhetővé válnának a homoszexuális szülők gyermekek feletti felügyeleti jogai is.

Amennyiben a megállapodással az azt aláírók tulajdonosi vagy birtokosi jogait kívánták volna a szerződéses szabadság elveire való hivatkozással gyakorolni, a szerződés az Alkotmánynak a hátrányos megkülönböztetés tilalmát kimondó rendelkezéseibe való ütközése folytán – azaz a tartalom alkotmányellenessége miatt – is érvénytelen lenne.

Az állam reakciója

A Tarlós-ügy kapcsán némi optimizmusra adhat okot az elsőfokú bíróság gyors és korrekt – bár még nem jogerős – eljárása és határozata. A Háttér Baráti Társaság a Melegekért egyesület szerződés érvénytelenségének megállapítása és személyhez fűződő jogok megsértése miatt indított keresetet az megállapodást aláírók ellen, egyben kérte a bíróságot, hogy ideiglenes intézkedéssel függessze fel a szerződés hatályba lépését. A bíróság szokatlanul rövid időn belül az ideiglenes intézkedés iránti kérelemnek – előzetesen végrehajtható – végzésével helyt adott.¹⁶ Indokolásában utalt arra, hogy a jognak kétségkívül szerepe lehet bizonyos erkölcsi normák épségének megőrzésében, de ez nem jelenthet olyan korlátozást, amely összeegyeztethetetlen az alkotmányos renddel, ugyancsak nem jelentheti, hogy hatósági úton lehetőség lenne rákényszeríteni a többség morális akaratát a kisebbségre. Jogi érvként hivatkozott a bíróság az Alkotmány 70/A §-ának megsértésére, azaz a hátrányos megkülönböztetés tilalmának megszegésére. A kerületi bíróság nem fogadta el az I. rendű alperes, azaz a polgármester azon védekezését, hogy a Szivárvány ügy kapcsán hozott alkotmánybírósági határozat mérvadó lehet az ügyben: az alkotmánybírósági döntés a rendes bíróság szűrjén is fennakadt. Az ok: a józan ész. A döntéshozó valószínűleg észlelte, hogy az ifjúság védelmére hivatkozni a korábbi határozat indokolásában foglaltak szerint törvényesen működő társa-

dalmi szervezetek működését tenné lehetetlenné, és ezzel együtt a jogbiztonságot is megrengethetné.

Mindazonáltal a még nem jogerős határozat más érdekes, nem újkeletű problémákat is felvet. Alapíthatja-e döntését kizárólag az Alkotmány rendelkezéseire az általános hatáskörű bíróság? Mennyiben áll fenn a felperesei egyesület perbeli legitimációja? Elegendő-e a töredezett antidiszkriminációs szabályozás az alapvető jogaink megvédésére?

Anélkül, hogy a határozat által felvetett kérdések további részletes kifejtésébe bocsátkoznánk nyugodtan elmondható, hogy az mérföldkőnek tekinthető a civil szervezetek polgári jogi mozgalmában, mert felülemelkedve a negatív társadalmi hozzáálláson valós és megfogható módon védelmezett meg egy társadalmi kisebbséget a jogtalan kirekesztéssel szemben.

Ugyanakkor elgondolkodtatóak a közélet más megnyilvánulásai is:

A Habeas Corpus Munkacsoport hivatali visszaélés büntette miatt feljelentette a polgármestert, az igazságügy miniszter viszonylag késői reakciójában bejelentette, hogy a polgármester a szerződés aláírásakor nem lépte túl a hatáskörét. (Érdemes megjegyezni, hogy hosszú hatásköri tili-toli eredményeként az ügyben a Budapesti Rendőrkapitányság fog nyomozni, ami azért különös, mert a megállapodás aláírói közt szerepel ezen testület közbiztonsági igazgatója is.)

Adott helyzetben egy büntetőfeljelentés alapján megindítandó eljárás előtt, a cselekmény lényegi elemeire, annak minősítésére tett kijelentéseket a miniszter. Azon túl, hogy erre hatásköre sincs, a kijelentés politikailag alkalmas a társadalmi előítéletek konzerválására:

a jogilag nem képzett lakosság az igazságügy miniszter személyéhez magát az igazságszolgáltatási rendszert társítja, így minden nyilatkozatát különös figyelem kíséri.

A média hevenyészett jelentései és a nem reprezentatív felmérések azt valószínűsítik, hogy a magyar társadalom 70 százaléka még mindig ellenséges a melegekkel és a leszbikusokkal szemben. Az embereknek információkra lenne szükségük a valós tudáshoz, de azt, hogy az információk eljuthassanak az érdeklődőkhöz, valóban semleges állami szemléletnek kellene biztosítania.

A Tarlós-ügy – kimenetelétől függetlenül – teljes és pontos röntgenképét fogja adni a magyar alkotmányosságnak, de ezen túl a szakmai közvélemény (pszichiáterek és jogászok) és a társadalom érettségének, felfogásának is. Persze ez már régen nem egyszerűen a meleg és leszbikus ügye, mindenkét érinteni fognak a következmények: vajon kifejlődhet – e nálunk egy valós, nyugati típusú jogállam,

megvalósítható-e a jog uralma, vagy a nem népszerű, ám annál fontosabb polgári jogi mozgalmak visszasüllyednek az illegalitás világába?

2001. augusztus 20.

A szerző utólagos megjegyzése:

2002. február 11. napján a Budapesti II és III. Kerületi Bíróság – első fokon ítéletével megállapította, hogy a per tárgyává tett szerződés – kiegészítés érvénytelen. A szóban elhangzott indokolásában rámutatott, hogy a megállapodás rendelkezéseinek megfogalmazása a Magyar Köztársaság Alkotmányának 70/A §-ába ütközik, sérti a hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó rendelkezéseket, ezért az semmis.

Ugyanakkor a bíróság elutasította Háttér Baráti Társaság a Melegekért egyesület, mint felperes személyhez fűződő jogainak megsértése tárgyában előterjesztett kereseti kérelmét, tekintettel arra, hogy a szerződéssel a homoszexuális felvilágosító rendezvények megtartása lett kizárva a fesztiválról, a felperes személyének konkrét említése nélkül, így a felperes egyedi személyiségi jogai sem csorbultak. A III. kerületi polgármesternek ennél fogva közérdekű bírságot sem kell fizetni.

Az ítélet nem jogerős.

Kárpáti József

1. A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény (továbbiakban: Ötv.) 10. § (1) bekezdés a) pontja szerint az önkormányzat képviselő-testülete hatásköréből nem ruházható át – többek között – a rendeletalkotás joga.
2. Az Ötv. 7. § (1) bekezdése értelmében törvény vagy törvény felhatalmazása alapján kormányrendelet kivételesen a polgármestert, a főpolgármestert, a megyei közgyűlés elnökét államigazgatási hatósági hatáskörrel ruházhatja fel. Lásd még: Magyar Közigazgatási Jog; 191-192 oldal; szerkesztette: Ficzer Lajos; Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
3. A jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény 2. § a) és c) pontja értelmében a z Országgyűlés törvényben állapítja meg a társadalmi rendre, valamint a társadalom meghatározó jelentőségű intézményeire, az állam szervezetére, működésére, és az állami szervek hatáskörére vonatkozó alapvető rendelkezéseket, továbbá az állampolgárok alapvető jogait és kötelességeit, ezek feltételeit és korlátait, valamint érvényre juttatásuk eljárási szabályait.
4. Az államigazgatási eljárásról szóló 1957. évi IV. törvény (Áe.) 3. § (1) bekezdése szerint a közigazgatási szerv eljárása során államigazgatási ügyben e törvény rendelkezéseit kell alkalmazni.
5. Magyar Közigazgatási Jog; 331. oldal; szerkesztette: Ficzer Lajos; Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
6. A Ptk. 200. § (1) bekezdése szerint: a szerződés tartalmát a felek szabadon állapíthatják meg. A szerződésekre vonatkozó rendelkezésektől egyező akarattal eltérhetnek, ha jogszabály az eltérést nem tiltja.
7. A Ptk. 200. § (2) bekezdés , első fordulata szerint: semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek.
8. Az Alkotmány 70/A. § (1) bekezdése szerint: a Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó min-

- den személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.
9. A 20/1999 (VI.25.) AB. határozat indokolásában először jelenik meg annak felismerése, hogy a szexuális orientáció szerinti megkülönböztetés „egyéb helyzet” szerinti megkülönböztetés lehet. (Az érvelés az indokolás II. pont 1.2. pontja alatt található.)
  10. Az Alkotmány 61. § (1) bekezdése szerint : a Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze.
  11. Idézet a Háttér Baráti Társaság a Melegekért egyesület 2001. július 1. napján hatályos alapszabálya, 1. oldalának tartalmából; rendelkezésre bocsátotta: Mocsonaki László, egyesületi elnök.
  12. A Háttér Baráti Társaság a Melegekért egyesület a Fővárosi Bíróság 9. Pk. 60.214/1995/9. számú, 2000. február 8. napján meghozott és 2000. március 3. napján jogerőre emelkedett végzésével az egyesületet az 1997. évi CLX. törvény 22. § (3) bekezdése alapján- 1998. január 1. napjával, visszamenőleges hatállyal - kiemelten közhasznú szervezetnek minősítette. Forrás: Fővárosi bíróság; Társadalmi szervezetek, alapítványok nyilvántartása, nyilvántartási szám: 6352; a jogerős végzést Mocsonaki László, egyesületi elnök bocsátotta rendelkezésre.
  13. A 21/1996 (V.27.) AB. határozat, melyet az Alkotmánybíróság a Legfelsőbb Bíróság elnökének - a Szivárvány Társulás bejegyzésének elutasítása kapcsán előterjesztett felülvizsgálati kérelem elbírálása körül felmerült alkotmány-értelmezési kérdések folytán - az Alkotmány rendelkezéseinek értelmezése tárgyában benyújtott indítványára hozott.
  14. Az érvrendszer forrása és egyben a kérdés teljeskörű jogfilozófiai taglalása: Kis János: A Szivárvány-teszt , Beszélő, 1996. július, 26- 37. oldal; kiadó: Stencil Kulturális Alapítvány
  15. Az Alkotmány 67. § (1) bekezdése szerint: a Magyar Köztársaságban minden gyermeknek joga van a családjá, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges.
  16. A Budapesti II. és III. kerületi Bíróság 17. P. III. 22.429/2001/7. számú, 2001. július 23. napján meghozott , ideiglenes intézkedés iránti kérelemnek helyt adó végzése. A végzés az I. rendű alperes (a polgármester) fellebbezése folytán nem jogerős, de a fellebbezésre tekintet nélkül , előzetesen végrehajtható. A keresetet a Háttér Baráti Társaság a Melegekért egyesület 2001. július 12. napján nyújtotta be a bírósághoz, a döntést alig két héten belül meghozták.

* A *Fundamentum* 2001. évi 3. számában megjelent írás e kötetben történő publikálásához az Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ Alapítvány hozzájárult.

Özvegyi nyugdíj

Egy meleg férfi. 1991 eleje óta élt élettársi viszonyban azonos nemű partnerével, aki 2003. februárjában elhalálozott. Az özvegy a Nyugdíjfolyósító Igazgatóságnál özvegyi nyugellátás folyósítása iránti igényt terjesztett elő, tekintettel arra, hogy a Polgári Törvénykönyv 1996. évi módosítása folytán az azonos neműek élettársi viszonyát a magyar jog is elismeri. A tíz évet meghaladó együttélés tényét a kérelmező az illetékes önkormányzat által kiállított hatósági bizonyítvánnyal igazolta. Az Igazgatóság az igényt első és másodfokon is elutasította azzal, hogy a nyugdíj folyósításához szükséges 10 év szakadatlan együttélés még nem valósulhatott meg, tekintettel arra, hogy a Ptk. módosítása csak 1996-ban lépett hatályba.

A Háttér Társaság a Melegekért a Magyar Helsinki Bizottsággal és a Társaság a Szabadságjogokért szervezettel közösen kiadott sajtónyilatkozatban tiltakozott, melynek hatására a Kormány 2004. január 1-jei hatállyal, a jogszabály azonban nem vonatkozott a 2004. január 1. napja előtt benyújtott igényekre, így a konkrét ügyben a kérelmező visszamenőleges hatályú igényét ennek alapján rendezni nem lehetett.

Az özvegy keresetével a Fővárosi Bírósághoz fordult, és kérte, hogy ítéletével változtassa meg a Nyugdíjfolyósító Igazgatóság döntését, és mondja ki, hogy az élettárs halálától kezdve megilleti a kérelmezőt az özvegyi nyugellátás.

A bíróság 2004. szeptemberében meghozott, jogerős és felülvizsgálati kérelemmel sikeresen meg nem támadott ítéletével a keresetnek helyt adott, és elvi elittel szögezte le, hogy az özvegyi nyugdíj iránti igény visszamenőlegesen is érvényesíthető.

Ezzel a döntéssel – a az özvegyi nyugellátás vonatkozásában – kiteljesedett az azonos nemű élettársak jogegyenlősége.

Tisztelt Igazgatóság!

Súlyosan diszkriminatív és a jogbiztonság alkotmányos elvébe ütköző, hogy az Igazgatóság vissza kívánja vonni annak a meleg férfinak megítélt özvegyi nyugdíjat, aki – több mint 10 év együttélés után – az év elején veszítette el azonos nemű élettársát.

Az Alkotmánybíróság 14/1995. (III.13.) határozatában kifejti, hogy az Alkotmányba ütköző megkülönböztetésnek minősül az, ha a közös háztartásban érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő személyek közül az azonos neműekre az

élettársi viszonyt szabályozó törvényhely nem vonatkozik. A testület döntése után, annak szellemében alkotta meg az Országgyűlés az 1996. évi XLII. törvényt, mely a Polgári törvénykönyvet úgy módosította, hogy az élettárs fogalmát új tartalommal megtöltve, a jogviszonyt az azonos nemű személyek együttélésére is kiterjesztette.

Sem a bírói testületnek, sem a jogalkotónak nem az volt a szándéka, hogy az azonos és különmemű élettársak közötti különbségtétel 2006-ban szűnjön meg. A jogállamisággal összeegyeztethetetlen és képtelen a Ptk. módosítás olyan értelmezése, amely a jogalkalmazás során figyelmen kívül hagyja annak lényegét, egy évtized múltán is fenntartva a diszkriminatív helyzetet. Az Igazgatóság nem veszi tekintetbe a Ptk. hatályba léptetéséről rendelkező jogszabályt (1978. évi 2. tvr. (Ptk.) 75. §) sem, amely szerint a Polgári törvénykönyvet a hatályba lépés előtt keletkezett jogviszonyokból eredő és jogerős határozattal még el nem bírált jogokra és kötelezettségekre is alkalmazni kell. Ezen túlmenően, a nyugdíj-jogosultság visszavonása jóhiszeműen szerzett és gyakorolt jogokat sértene, ami az államigazgatási eljárásról szóló törvény nyilvánvaló sérelmét jelenti.

Felhívjuk az Igazgatóságot, hogy tevékenysége során az Alkotmány rendelkezéseivel és az egyetemes emberi jogok szellemiségével összhangban eljárva, tartsa be a Magyar Köztársaság jogszabályait, és tartózkodjon mindennemű hátrányos megkülönböztetéstől.

Egyben felkérjük mindazokat, akik nyilatkozatunk tartalmával egyetértének, szolidaritásukat az alábbi címre elküldött elektronikus üzenettel jelezzék: hatter@hatter.hu

Budapest, 2003. október 14.

Cseke István, Mocsonaki László, Solymár Bence ügyvivők

Háttér Társaság a Melegekért

Kószeg Ferenc, elnök sk.

Magyar Helsinki Bizottság

Fridli Judit, Pelle Andrea ügyvivők sk.

Társaság a Szabadságjogokért

Kárpáti József, ügyvéd

A nyilatkozathoz csatlakoztak:

pride.hu szerkesztősége Steigler Sándor főszerkesztő

Surányi Z. András operatőr
Dombi Péter
Nagy István
Dr. Szász Gábor s. k.,
a Ferencvárosi Munkás Szabadidős Egylet ügyvezető titkára
Birtalan Ferenc költő
Sziklai Szabolcsné
Birtalan Balázs
Kopiás Attila
Takács Judit szociológus
Ferenczi István SzMA titkár/ZöFi,
Ferenczi István ügyvivő, Zöld F fiatalok
Boór Balázs
Szimpozium Baráti Társaság
Simó Endre, a Magyar Szociális Fórum szervezője
Sándor Bertalan ügyvivő,
Öt Kenyér Keresztény Közösség a Homoszexuálisokért
Pártos György
Völgyi Beatrix
Kun András Labrisz Leszbikus Egyesület
Kassai Ildikó, Manek Tímea, Bényei Andrásné –
Nonprofit Humán Szolgáltatók Országos Szövetsége
Gál Ilona, nyugdíjas

FŐVÁROSI MUNKAÜGYI BÍRÓSÁG**1055 Budapest, V., Markó u. 27.****30.M.623/2004/6.**

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN!

A Fővárosi Munkaügyi Bíróság

A dr. Kárpáti József ügyvéd (1055 Budapest, Stollár Béla u. 22. III/39.) által képviselt felperesnek a dr. Gondán Csaba főosztályvezető jogtanácsos által képviselt **Nyugdíjfolyósító Igazgatóság** (1139 Budapest, Váci út 73., Budapest 1820) alperes ellen

társadalombiztosítási határozat felülvizsgálata tárgyában indított perében meghozta a következő ítéletet:

A bíróság a 2003. november 20-i, II. fokú társadalombiztosítási határozatot megváltoztatja, megállapítja, hogy a felperes 2003. március 27. napjától jogosult ideiglenes özvegyi nyugdíjra.

Kötelezi a bíróság az alperest, hogy fizessen meg a felperesnek 15 napon belül 20.000 (Húszezer) forint ügyvédi munkadíj címén felmerült perköltséget.

A felmerült illetéket a Magyar Állam viseli.

Az ítélet ellen fellebbezésnek helye nincs.

INDOKOLÁS:

A felperes a 2003. március 27-én elhunyt jogszerző jogán terjesztett elő özvegyi nyugdíj megállapítása iránt igénylést 2003. július 3-án. Az alperes a 176-06685-0 törzsszámon 2003. július 14-én hozott I. fokú határozatával az igényt elutasította azzal, hogy "azonos nemű élettársak esetén a megszakítás nélküli 10 év együttélést legkorábban 1996. június 19-étől lehet figyelembe venni, tekintettel arra, hogy a Polgári Törvénykönyv erre vonatkozó módosítása a fenti időponttól hatályos. Legkorábban tehát 2006. június 19-én bekövetkezett elhalálozás esetén lehet azonos nemű élettársak esetén özvegyi nyugdíjat megállapítani". A felperes jogorvoslati kérelme alapján az alperes a határozatát saját hatáskörében felülvizsgálta, azt a 176-06685-0 törzsszámú 2003. szeptember 23-án kelt határozattal visszavonta, és az 567-91273-0 törzsszámon 2003. szeptember 18-án hozott I. fokú határozatával ideiglenes özvegyi nyugdíjat állapított meg a felperes részére egyéves időtartamra. Az alperes ismételt felülvizsgálatot követően azt állapította meg, hogy a felperes részé-

re az ideiglenes özvegyi nyugdíjat téves jogértelmezés folytán állapította meg, a 176-06685-0 törzsszám alatti 2003. október 13-i I. fokú határozatával a 2003. szeptember 18-án hozott özvegyi nyugdíj megállapításáról, valamint a 2003. szeptember 23-i az igény elutasításáról rendelkező határozatát visszavonó 1. fokú határozatát visszavonta, megállapította, hogy a 2003. július 14-én kelt özvegyi nyugdíj iránti igény elutasításáról rendelkező határozat van hatályban. Egyidejűleg az 567-91273-0 törzsszámon 2003. október 16-án hozott I. fokú határozattal kötelezte a felperest a 2003. március 27-étől 2003. október 31-ig jogalap nélkül felvett összesen 186.702 forint ideiglenes özvegyi nyugdíj visszafizetésére az 1997. évi LXXXI. törvény 84. § (1) bekezdése szerinti objektív felelősségre való hivatkozással.

A felperes fellebbezését az alperesi igazgatóság vezetője az 567-91273-0 törzsszám alatt, 2003. november 20-án kelt II. fokú határozattal elutasította, a 2003. július 14-i elutasító, a 2003. október 13-i visszavonó, valamint a 2003. október 16-án kelt tartozást előíró 1. fokú határozatokat jogalap tekintetében hatályban fenntartotta.

A felperes keresetet nyújtott be a II. társadalombiztosítási határozat megváltoztatása iránt, amelyben a hatóság téves jogértelmezésére hivatkozott azzal, hogy az Alkotmánybíróság 14/1995. (III. 13.) AB határozatának és az annak megfelelő, a Polgári Törvénykönyv élettársakra vonatkozó szabályai módosításának hátrányos megkülönböztetést célzó rendelkezéseivel a társadalombiztosítási határozatokban megtestesülő jogértelmezés ellentétes, így törvénytörő. Álláspontja szerint a törvénymódosítást a Ptké. és Ptké2 hatályba léptető rendelkezéseivel összhangban kell értelmezni, ily módon a hátrányos megkülönböztetés kiküszöbölhető.

Az alperes a kereset elutasítását kérte, ugyanakkor előadta, hogy az 1997. évi LXXXI. törvény 78. § (1) bekezdése alapján az alperesi igazgatóság vezetője a 2004. január 19-én kelt II. fokú határozatával a még el nem bírált 2003. november 20-i II. fokú határozatot részben megváltoztatta, és megállapította, hogy a felperes 2004. január 1. napjától 2004. március 26-ig ideiglenes özvegyi nyugdíjra, ezt követően 2004. március 27. napjától korbetöltés miatt özvegyi nyugdíjra jogosult élettársi jogcímen, Ezt meghaladóan a 2003. november 20-i határozatot hatályban fenntartotta. A módosítás kapcsán az alperes utalt az 1997. évi LXXXI. törvény végrehajtására kiadott 168/1997. (X. 6.) Kormányrendelet 60. §-át megváltoztató 248/2003. (XII. 23.) Kormányrendelet 13. §-ában foglaltakra, amelynek értelmében az 1997. évi LXXXI. törvény alkalmazása során a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény 685/A §-ában meghatározott személyeket kell élettársaknak tekinteni. Az 1997. évi LXXXI. törvény 45. § (2) bekezdé-

sének alkalmazása során az együttélésnek a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról rendelkező 1996. évi XLII. törvény hatályba lépését megelőző idejét az élettársak nemétől függetlenül figyelembe kell venni. Az alperes álláspontja szerint a Kormányrendelet 2004. január 1. napján való hatályba lépését követő időszakra lehet megállapítani özvegyi nyugdíjat a rendelkezés alapján, az azt megelőző időre nézve nincs jogalap a jogosultság megállapítására, a kifizetett összeg pedig a felperes által visszafizetendő.

Az alperes perköltség iránti igényt nem kívánt érvényesíteni.

A felperes keresete alapos.

A bíróság a peres felek nyilatkozatai, a társadalombiztosítási eljárás becsatolt anyaga, ezek között a Budapest Józsefvárosi Önkormányzat Polgármesteri Hivatala által 2003. május 30. napján kiállított 252/90/2003. számú hatósági bizonyítvány alapján az alábbi tényállást állapította meg.

A becsatolt hatósági bizonyítvány alapján az alperes társadalombiztosítási eljárás során is tényként fogadta el, hogy a felperes a jogszerzővel 1991. november 18-ától 2003. március 27-ig közös háztartásban életvitelszerűen megszakítás nélkül élettársként együtt élt. A 10 évet meghaladó együttélés az eljárásban nem volt vitás.

Az 1997. évi LXXXI. törvény 45. § (2) bekezdése alapján özvegyi nyugdíjra jogosult a házastársra előírt feltételek fennállása esetén az is, aki élettársával annak haláláig 1 év óta megszakítás nélkül együtt élt és gyermekük született, vagy megszakítás nélkül 10 év óta együtt élt. Az élettárs fogalmát az 1959. évi IV. törvénynek az 1996. évi XLII. törvény 2. §-ában megállapított 685/A §-a állapítja meg. A jogszabályhely beiktatásának alapja a 14/1995. (III. 13.) AB Határozat, amelyben az Alkotmánybíróság Alkotmányba ütköző megkülönböztetésnek minősítette, ha a közös háztartásban érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő személyek közül az azonos neműekre az élettársi viszonyt szabályozó törvényhely nem vonatkozik. A Ptk. 685/A §-át módosító rendelkezés 1996. június 19. napjával lépett hatályba. A jogalkotó a hatálybalépés időpontját megelőzően keletkezett jogviszonyok vonatkozásában a törvényhely alkalmazhatóságáról a hatályba lépés előtti időpontra nem rendelkezett. A felperes által hivatkozott 1960. évi 11. Tvr. (Ptké.) 75. § (1) bekezdése és a Ptk-t módosító 1977. évi IV. törvényt hatályba léptető 1978. évi 2. Tvr. (Ptké2.) 9. §-ának az 1959. évi IV. törvénynek, illetőleg az 1977. évi IV. törvénynek a hatályba lépéséről, illetőleg az említett jogszabályok hatályba lépése előtt keletkezett jogviszonyokból keletkező és jogerős határozattal még el nem bí-

rált jogokra és kötelezettségekre vonatkozik. Ebből eredően a perbeli jogvita alapjául szolgáló jogszabálymódosításra nem alkalmazható.

A 2004. január 1-jén hatályba lépett, a 168/1997. (X. 6.) Kormányrendelet 60. §-át módosító 2481/2000. (XII. 23.) Kormányrendelet 13. §-a azonban lehetővé tette a Ptk. 1996. június 19-i módosítását megelőző időben megvalósult együttélés figyelembe vételét az özvegyi nyugdíjra vonatkozó rendelkezés az özvegyi nyugdíjra vonatkozó rendelkezés alkalmazása szempontjából. E szerint az 1997. évi LXXXI. törvény 45. § (2) bekezdés alkalmazása során az együttélésnek a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról rendelkező 1996. évi XLII. törvény hatályba lépését megelőző idejét az élettársak nemétől függetlenül figyelembe kell venni.

Ennek alapján nem vitatható, hogy a felperes és a jogszerző a jogszerző haláláig 10 évet meghaladó időtartamban meg szakítás nélkül élettársként együtt élt. A felperes ideiglenes özvegyi nyugdíjra, majd a korbetöltést követően az özvegyi nyugdíjra való jogosultságát, ezen körülmények mind a jelen időpontban, mind az igénylés benyújtásának időpontjában megalapozták.

A felperes igénylése alapján indult társadalombiztosítási eljárás időtartama alatt lépett hatályba az a Kormányrendelet 248/2000. (XII. 23.) Kormányrendelet, amelynek alapján az igényérvényesítés is lehetővé vált, összhangban az Alkotmánybíróság és az Országgyűlés hátrányos megkülönböztetés kiküszöbölését célzó szándékával. Az alperes az időközben hatályba lépett jogszabályt a felperes folyamatban lévő ügyében alkalmazta.

Az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény (Áe) 66. §-ának (2) bekezdése a közigazgatási eljárásban a teljes felülbírálat elvét fogalmazza meg. Ennek alapján az eljárás során bekövetkezett jogszabály-változást – átmeneti rendelkezés hiányában – figyelembe kell venni, ha az nem ütközik a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény 12. § (2) bekezdésében foglalt, a kötelezettség visszamenőleges megállapítása tilalmába (BH 2001.505). A jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény 12. § (2) bekezdésében annyiban tilalmazza az alkalmazandó jogszabály megváltoztatását, hogy a jogszabály a kihirdetését megelőző időre nem állapíthat meg kötelezettségeket, és nem nyilváníthat valamely magatartást jogellenessé, azaz az állampolgárra terhesebb módon, visszamenőleges hatállyal kötelezettséget nem állapíthat meg. Ez a tilalom nem vonatkozik azonban arra az esetre, amikor az új jogszabály az ügyfélre kedvezőbb elbírálást tesz lehetővé.

Az alperesi igazgató ennek megfelelően járt el, amikor az időközben hatályba lépett rendelkezést a folyamatban lévő ügyben alkalmazta, a bíróság álláspont-

ja szerint azonban a jogosultsági feltételek fennállására figyelemmel jogszerűen a felperes igénylésének megfelelően kellett volna eljárni a bekövetkezett jogszabályváltozásra tekintettel, a hivatkozott teljes felülbírálat elve alapján.

A kifejtettekre figyelemmel a bíróság a jogszabálysértő társadalombiztosítási határozatot megváltoztatta, megállapította, hogy a felperes a jogszerző elhalálozásától 2003. március 27. napjától jogosult az ideiglenes özvegyi nyugdíjra, majd korbetöltését követően az özvegyi nyugdíjra. A felperes a már felvett ellátás visszafizetésére ennek alapján nem köteles. A határozat megváltoztatására vonatkozó rendelkezés a Pp. 341. § e.) pontján alapul.

A Pp. 78. § (1) bekezdés értelmében kötelezte a bíróság a pervesztes alperest a felperes ügyvédi munkadíj címén felmerült perköltsége, az ÁFÁ-t is tartalmazó összegben való megfizetésére.

A felmerült illetéket az 1997. évi LXXXI. törvény 8 t. §-a alapján a Magyar Állam viseli.

Az ítélet elleni fellebbezés lehetőségét a Pp. 340. § (1) bekezdése kizárja.

Budapest, 2004. szeptember 2.

dr. Takács Andrea s.k.bíró

KÖZLEMÉNY

A Háttér Társaság a Melegekért kiemelkedően közhasznú egyesület üdvözli, hogy a Magyar Köztársaság Kormánya a 248/2003 (XII.23.) Korm. Rendeletének 13. §-ában úgy módosította a társadalombiztosítási jogszabályokat, hogy egyértelművé tette: az azonos nemű élettársak részére is a különmeműekével azonos feltételek mellett jár az özvegyi nyugellátás.

A Polgári Törvénykönyv 1996-os módosítása ugyan elvileg lehetővé tette az azonos neműek részére is az élettársi viszony létesítését, de a jogszabály hatályba léptető rendelkezéseit egyedi ügyben a Nyugdíjfolyósító Igazgatóság alkotmányellenesen értelmezte. Az Igazgatóság döntése szerint egy meleg férfinak azért nem járt a nyugdíj, mert a Polgári Törvénykönyv hátrányos megkülönböztetést megszüntető rendelkezései csak 1996-ban léptek hatályba, így a nyugellátás feltételéül szabott 10 éves együttélés nem valósulhatott meg.

Az egyedi ügy felvállalása mellett a Háttér Társaság a Magyar Helsinki Bizottsággal és a Társaság a Szabadságjogokért egyesülettel közös nyilatkozatban tiltakozott a nyílt jogsérelem ellen.

Vélhetően a közös fellépés is hatással volt arra, hogy a kormányzat felülvizsgálta a jogszabályokat, és ezzel a módosítással egyértelműen megnyitotta a nyugellátás igénybevételének lehetőségét az azonos nemű élettársak számára is.

A módosítás 2004. január 1. napján lépett hatályba.

Budapest, 2004. január 15.

Háttér Társaság a Melegekért
Mocsonaki László, Solymár Bence, Cseke István
ügyvivők

A Kormány 248/2003. (XII. 23.) Korm. rendelete

a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény végrehajtásáról rendelkező 168/1997. (X.6.) Korm. rendelet és a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény végrehajtásáról rendelkező 217/1997. (XII.1.) Korm. rendelet módosításáról

A Kormány a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény (a továbbiakban Tny.) 101. §-ának (1) bekezdésében, valamint a kötelező egészségbiztosítás ellátásáról szóló 1997. évi LXXXIII. törvény 83. §-ának (2) bekezdésében kapott felhatalmazás alapján a következőket rendeli el:

[...]

13. §

A TnyR. 60.§-a helyébe a következő rendelkezés lép: "60.§(1) A Tny. alkalmazása során a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény 685/A.§-ában meghatározott személyeket kell élettársnak tekinteni. A Tny. 45.§(2) bekezdésének alkalmazása során az együttélésnek a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról rendelkező 1996. évi XLII. törvény hatálybalépését megelőző idejét az **élettársak nemétől függetlenül figyelembe kell venni.**

(2) Ha a kérelmező hatósági igazolvánnyal vagy bizonyítvánnyal igazolja, hogy a Tny. 45.§(2) bekezdésében meghatározott ideig a jogszerzővel azonos lakóhellyel vagy tartózkodási hellyel rendelkezett, az együttélést bizonyítottnak kell tekinteni, amennyiben az ellenkezőjére utaló tény vagy körülmény az eljárás során nem merült fel. Ennek hiányában az együttélést egyéb hitelt érdemlő módon igazolni kell."

Háttér Társaság kontra Károli Egyetem

A Magyarországi Református Egyház által alapított és fenntartott Károli Gáspár Református Egyetem 2003. októberében internetes honlapján elvi élel közzétette, hogy a vallásanári és a lelkészi képzésben a homoszexuális életet élő vagy azt propagáló személyek nem kívánatosak. Ezzel párhuzamosan az egyetem eltávolított hallgatói sorából egy magát homoszexuálisnak valló személyt.

A Háttér Társaság a 2004. január 27. napján esélyegyenlőségi törvény alapján közérdekű igényérvényesítési pert kezdeményezett az egyetem ellen, tekintettel arra, hogy a jogsértés több, pontosan meg nem határozható személyt érinthet és olyan tulajdonságon alapul, mely az emberi személyiség lényegi vonásának tekinthető. A felperesi egyesület annak megállapítását kérte, hogy az egyetem jogellenesen rekeszti ki a melegeket és lesbikusokat a vallásanári és lelkészképzésből, tekintettel arra, hogy az esélyegyenlőségi törvény hatálya az egyházak által fenntartott intézményekre is kiterjednek.

A keresetet az első és másodfokon eljáró bíróság is elutasította azzal, hogy az egyetem csupán véleményt nyilvánított akkor, amikor kifejtette, hogy melegek és lesbikusok nem vehetnek részt a vallásanári és lelkészképzésben.

A Háttér Társaság a jogerős ítéletet felülvizsgálati kérelemmel támadta meg a Legfelsőbb Bíróság előtt.

Budapest, 2005. március.

Dr. Kárpáti József

Fővárosi Bíróság

19. P. 21.788./2004/10.

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN!

A Fővárosi Bíróság

a dr. Kárpáti József ügyvéd (1055 Budapest, Stollár Béla u. 22. III. 39.) és a dr. Farkas Lilla ügyvéd (1023 Budapest, Mecset u. 9. 111/2.) által képviselt **HÁTTÉR TÁRSASÁG A MELEGEKÉRT EGYESÜLET** (1132 Budapest, Visegrádi u. 10.) felperesnek a dr. Kárpáti Péter ügyvéd (1066 Budapest, Teréz körút 6. L em. 2.) által képviselt **KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM** (1092 Budapest, Ráday u. 28.) alperes ellen — egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt indított perében meghozta a következő

ÍTÉLETET:

A bíróság a felperes keresetét elutasítja.

A bíróság kötelezi a felperest, hogy 15 napon belül fizessen meg az alperesi képviselő részére **50.000.- Ft** (Ötvenezer) forint perköltséget.

A tárgyi illeték-feljegyzési jog folytán le nem rótt **60.000.- Ft** (Hatvanezer) forint kereseti illetéket a felperes illetékmentessége folytán a Magyar Állam viseli.

Az ítélet ellen a kézbesítéstől számított 15 napon belül lehet fellebbezni, melyet ennél a bíróságnál kell 3 pld-ban előterjeszteni.

A fellebbezési határidő lejárta előtt a peres felek kérhetik, hogy a fellebbezést a másodfokú bíróság tárgyaláson kívül bírálja el.

Ha a fellebbezés csak a perköltség nagyságára vagy viselésére, a teljesítési határidőre, vagy az állam által előlegezett költség viselésére vonatkozik, illetőleg ha a fellebbezés csak az ítélet indokolása ellen irányul, bármelyik fél kérheti, hogy a fellebbezést a másodfokú bíróság tárgyaláson bírálja el.

INDOKOLÁS

A felperesi társadalmi Szervezet kiemelkedően közhasznú, az emberi és állampolgári jogok védelme és a hátrányos helyzetű csoport esélyegyenlőségének elősegítését céljai között is feltüntetett szervezet, az alperes pedig a Magyarországi Református Egyház által létrehozott egyházi felsőoktatási intézmény. Ezen intézmény egyik kara a Hittudományi Kar.

Csatádi Gábor 1998 szeptemberében kezdte meg a tanulmányait ezen a karon teológus hallgatóként. Az V. évfolyama elején — korábban jelentkező homoszexualitására utaló érzései miatt — lelki válságba került, melynek leküzdéséhez tanácsért fordult lelkész-pszichológus tanárához. A Kari Tanács 2003. október 10-i ülésén többségi szavazással ezen hallgatót lelkészi pályára nem minősítette alkalmasnak, ami egyúttal azt is jelentette, hogy tanulmányait az intézményben nem folytathatja. Az érintett a döntés ellen felülbírálati kérelmet terjesztett elő. A Kari Tanács 2003. november 28-án úgy határozott, hogy korábbi döntését fenntartja azal, hogy amennyiben az érintett egy másik fakultás teológiai szakán kívánja folytatni tanulmányait, úgy hallgatói jogviszonyát 2004. január 31-ig érvényben tartja. Csatádi Gábor a döntésekkel szemben keresettel fordult a bírósághoz. A Fővárosi Bíróság 2004. február 20-án kelt, 8. K. 33.639.12003/5. számú ítéletével a Kari Tanács 2003. november 28-i döntését a 2003. október 10-i döntésre is kiterjedően ha-

tályon kívül helyezte. Az ítélet ellen azon per alperese felülvizsgálati kérelemmel élt, amely még nem került elbírálásra.

Az alperes Hittudományi Kara Kari Tanácsa 2003. október 10-én állásfoglalást bocsátott ki, amely később az interneten is hozzáférhetővé vált. Az állásfoglalás a homoszexualitás vallás erkölcsi megítélésével foglalkozott. Azt is tartalmazta, hogy „készek vagyunk vállalni a szembenállást a társadalom általános vélekedésével, ha az Isten Igéjéből más meggyőződésre jutottunk.” Az irat értelmezte a Szentírást, amely alapján arra a következtetésre jutott, hogy a Biblia egy sorba állítja a homoszexualitást más olyan bűnökkel, amelyektől a keresztyén embernek mindenképpen tartózkodnia kell. Az állásfoglalás különbséget tesz etikai szempontból a homofil hajlam és a homoszexuális aktivitás között, az utóbbit akarati döntés következményének tekinti, és az egyén felelősségének körébe tartozónak ítéli. Leszögezi azt, hogy a homoszexualitás esetében az egyetlen etikus magatartásnak a homoerotikus vágyak kielégítéséről való lemondás tűnik. Azt is tartalmazza az állásfoglalás, hogy az egyházaknak éppolyan missziói küldetése van a homoszexuálisokhoz, mint minden más Istentől elidegenedett emberhez, és lelkigondozói segítséggel tartozik nekik a Krisztus követésében való meglankadásaik és botlásaik idején. Rögzíti azt is, hogy nem kelthető olyan látszat, hogy a homoszexuális életvezetés az Isten akaratával legkevésbé is összeegyeztethető lenne. Mindezek alapján az állásfoglalás arra a következtetésre jut, hogy „az egyház a Biblia alapján nem helyeselheti a homoszexuális kapcsolatok megoldását, a homoszexuális párok házasságkötését, gyermekvállalását, a homoszexuális életet folytató, vagy azt propagáló vallás tanárok és lelkészek képzését, szolgálatba állítását, illetve szolgálatban tartását.” Az állásfoglalás a homoszexuális személyek irányában végzendő lelkigondozói segítségnyújtás során alkalmazandó gyakorlathoz ad szempontokat.

Az alperesi egyetem Egyetemi Tanácsa 2004. április 1-én elfogadta a Hittudományi Karon, a lelkészi és vallás tanári szakon alkalmazandó alkalmassági minősítési eljárás rendjét szabályozó határozatot, amely előírta, hogy a hitéleti képzésben résztvevő hallgatók minden tavaszi félév végén az adott tanév két félévére vonatkozóan alkalmassági minősítésen esnek át, annak vizsgálatára, hogy alkalmasak-e a tanulmányi idő alatt rájuk váró lelképásztori, illetve vallás tanári jellegű feladatok ellátására. Az egyik vizsgálati szempont a hallgató életvitelének megvizsgálása. A Magyarországi Református Egyház Zsinata 2004. május 6-án állásfoglalást bocsátott ki „Házasság, Család, Szexualitás” címmel. Ennek III. pontjában többek között az szerepel, hogy magát a (homoszexuális) hajlamot nem minősítik, ezen testvéreiket lelkigondozói tapintattal fogadják, mély emberi drámájukat megértéssel és

diszkrétan kezelik, őket az emberi méltóságot sértő, mindenfajta diszkriminatív magatartással szemben kötelességük megvédelmezni. Ugyanakkor rögzítik azt, hogy a homoszexuális gyakorlatot a Biblia elítéli, és azt a házasságtöréssel egyenlő súlyú bűnnek tekinti, ezért a református egyház az ilyen kapcsolatokat elfogadni nem tudja, ezek egyházi megáldását lehetetlennek tartja. „Mindezekből az is következik, hogy az ilyen életvitel, vagy annak propagálása a lelkipásztori hivatással, valamint a vallástanári hivatással, valamint az e hivatásokra felkészítő képzéssel, és mindennemű egyházi szolgálattal összeegyeztethetetlen.” Befejezőként azt is rögzítik, hogy tudatában vannak annak, hogy az állásfoglalás eltér a szekularizált társadalom egy részének felfogásától, illetve néhány külföldi egyház vélekedésétől, de állásfoglalásukat az Igéhez kötött lelkiismereti szabadsággal hozták meg. A felperes érdekvédelmi-érdekképviseleti szervezetként az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvényre hivatkozással terjesztett elő keresetet a bíróságnál. Ebben annak megállapítását kérte, hogy az alperes Hittudományi Kara Kari Tanácsának állásfoglalásának egyes megfogalmazásai — amely az alperesi gyakorlatot és magatartást a felperes szerint elvi érveléssel jelelni meg — megsértették a felperes által képviselt homoszexuálisok, mint társadalmi csoport egyenlő bánásmódhoz való jogát. Jogkövetkezményként kérte, hogy a bíróság kötelezze az alperest a jogsértés abbahagyására, tiltsa el az „ilyen és hasonló jogsértésektől”, kötelezze őt arra, hogy a jogsértés elkövetése miatt az MTI-hez eljuttatott közleményben fejezze ki sajnálkozását. A felperes kérte azt is, hogy a keresetben körülírt téziseit az alperes vonja vissza, és intézkedjék azok törléséről, továbbá fizessen meg 1 millió forint nem vagyoni kártérítést vagy ugyanilyen összegű közérdekű bírságot a központi költségvetés javára.

Az alperes a kereset teljes elutasítását kérte. Elsődlegesen vitatta a felperes keresetindítási jogosultságát, és utalt arra is, hogy a vitatott állásfoglalás a felperes által hivatkozott jogszabály hatályba lépése előtt keletkezett. Az alperes a felperes keresetét érdemben is alaptalannak tartotta. Álláspontja szerint az állásfoglalás minden szempontból belül maradt a szabad véleménynyilvánításhoz való jog, illetve lelkiismereti-és vallásszabadsághoz való jog alkotmányosan védett keretein.

A bíróság a felperes keresetét nem találta alaposnak.

Az alperes álláspontjára figyelemmel a bíróságnak először azzal kellett foglalkoznia, hogy a felperes társadalmi szervezetként a konkrét ügyben rendelkezik-e keresetindítási jogosultsággal (kereshetőségi joggal). Az alperes álláspontja szerint a 2003. évi CXXV. törvény (továbbiakban : Ebtv.) előfeltételekhez köti azt,

hogyan az érdekképviseleti szerv a saját nevében keresetet indítson, és ezek az előfeltételek (az egyenlő bánásmód követelményének megsértése olyan tulajdonságon alapul, amely az egyes ember személyiségének lényeges vonása; a jogsértés személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érinti) nem valósultak meg. Az alperes szerint a filozófiai értelemben vett egyes ember esetében a homoszexuális irányultság nem minősül lényegi vonásnak, a felperes pedig nem tudta bizonyítani azt sem, hogy az alperes részéről befejezett módon jogsértő gyakorlatot folytattak volna. A felperes szerint viszont egyértelmű, hogy az ember szexuális orientációja és az azzal való azonosulás az ember személyiségének lényegi vonása, a szexuális irányultságot, mint csoportképző tényezőt maga az Ebtv. is tartalmazza. A felperes álláspontja szerint igazolni tudták azt, hogy maga az állásfoglalás kibocsátása is jogsértő magatartás volt, egyébként pedig az alperes jogsértő magatartást is folytat.

A bíróság számára külön nehézséget jelentett az, hogy az Ebtv. kapcsán még semmilyen bírói gyakorlat nem alakulhatott ki. A bíróság a keresetelési jog vizsgálata során abból indult ki, hogy a jogszabály megfogalmazásainak esetlegességei, bizonytalanságai nem vezethetnek arra, hogy mindez a közérdekű jogérvényesítés lehetőségét kiüritse, azt teljességgel névlegessé tegye. Az Ebtv. 20.§.(1) bek. c) pontja szerint az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt bíróság előtt személyiségi jogi pert, valamint munkaügyi pert indíthat a társadalmi-érdekképviseleti szervezet, ha az egyenlő bánásmód követelményének megsértése olyan tulajdonságon alapult, amely az egyes ember személyiségének lényegi vonása, és a jogsértés személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érinti. A bíróság egyetértett a felperes álláspontjával abban, hogy a szexuális orientáció az ember személyiségének lényegi vonása, vagyis ez a feltétel a bíróság szerint nyilvánvalóan megvalósul, miként az is, hogy amennyiben jogsértés történt, az potenciálisan pontosan meg nem határozható személyt is érinthet.

Ellentmondásosabb a bíróság szerint a helyzet abban a vonatkozásban, hogy a keresetindításhoz előzetesen igazolni lenne szükséges a jogsértés múltbeli bekövetkezésének tényét. A felperes hivatkozott arra, hogy az Európai Unió Tanácsának 2000/78/EK irányelve alapján az a magatartás is jogsértő, amely magában hordozza a jogsértés jövőbeni lehetőségét. Az alperes szerint viszont a múlt idő használata a szövegben azt jelenti, hogy igazolt múltbeli jogsértésre van szükség. A bíróság szerint az az értelmezés lehet helytálló, amely nem kényszeríti a bíróságot arra, hogy a keresetelési jog vizsgálata körében az ügy érdemében határozzon. Amennyiben „megállapított” jogsértés lenne a keresetindítás előfeltétele, akkor

minden további vizsgálat a perben értelmét vesztené a bíróság szerint. A bíróság mindezen szempontok figyelembe vételével úgy határozott, hogy a felperesi szervezet a konkrét kérdésben keresetindítási joggal rendelkezik, ezért a keresettel érdeemben foglalkozott.

Az Alkotmány 60.§.(1) bek. értelmében a Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára. A (2) bekezdés szerint ez a jog magában foglalja a vallás vagy más lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztását vagy elfogadását, és azt a szabadságot, hogy vallását és meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon akár egyénileg, akár másokkal együttesen nyilvánosan vagy magánkörben kinyilváníthassa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolhassa vagy taníthassa. A (3) bek. értelmében a Magyar Köztársaságban az egyház az államtól elválasztva működik. Mindezen alapelveket átveszi a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény is. A 61.§.(1) bek. szerint a Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze. A 70/A.§.(1) bek. értelmében a Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül. A (2) bek. szerint az embereknek az (1) bekezdés szerinti bármilyen hátrányos megkülönböztetését a törvény szigorúan bünteti. A (3) bek. értelmében a Magyar Köztársaság a jogegyenlőség megvalósulását az esélyegyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedésekkel is segíti. A Ptk. 76.§-a értelmében személyhez fűződő jogot sért — többek között — az egyenlő bánásmód követelményének megsértése.

Az Ebtv. 4.§. g) pontja értelmében a törvény hatálya kiterjed a közoktatási és a felsőoktatási intézményekre is. A 6.§.(1) bek. c) pontja szerint a törvény hatálya nem terjed ki az egyházi jogi személyeknek az egyházak hitéleti tevékenységével közvetlenül összefüggő jogviszonyaira. Mivel a jelen esetben a bíróság szerint nem erről van szó, a bíróság tovább folytatta az érdemi vizsgálatot. A 7.§.(1) bek. értelmében az egyenlő bánásmód követelményének megsértését jelenti – különösen a III. fejezetben meghatározottak szerint – a közvetlen hátrányos megkülönböztetés, a közvetett hátrányos megkülönböztetés, a zaklatás, a jogellenes elkülönítés, a megtorlás, valamint az ezekre adott utasítás. A (2) bekezdés szerint nem sérti az egyenlő bánásmód követelményét az a 8.§-ban felsorolt tulajdonságon alapuló magatartás, intézkedés, feltétel, mulasztás, utasítás vagy gyakorlat (a továbbiakban

rendelkezés), amelynek tárgyilagos mérlegelés szerint az adott jogvisztonnyal közvetlenül összefüggő, ésszerű indoka van. A 8.§. m) pontja értelmében közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül az olyan rendelkezés, amely eredményeként egy személy vagy csoport valós vagy vélt szexuális irányultága miatt részeseül más, összehasonlítható helyzetben levő személyhez vagy csoporthoz képest kedvezőtlenebb bánásmódban. A 9.§. szerint közvetett hátrányos megkülönböztetésnek minősül az a közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek nem minősülő, látszólag az egyenlő bánásmód követelményének megfelelő rendelkezés, amely 8.-ában meghatározott tulajdonságokkal rendelkező egyes személyeket vagy csoportokat más, összehasonlítható helyzetben lévő személyhez vagy csoporthoz képest lényegesen nagyobb arányban hátrányosabb helyzetbe hoz. A 27.§. értelmében az egyenlő bánásmód követelménye kiterjed minden olyan nevelésre, oktatásra, képzésre, amely államilag jóváhagyott vagy előírt követelmények alapján folyik, vagy amelynek megszervezéséhez az állam közvetlen normatív támogatást nyújt, vagy közvetve hozzájárul.

A felperes szerint az alperes Hittudományi Karának Kari Tanácsának perbeli állásfoglalása az Ebtv. által tilalmazott hátrányos megkülönböztetést tartalmaz akkor, amikor tartalmilag kinyilvánítja azt, hogy homoszexuális személyek lelkészi és vallásánári képzése nem kívánatos. A felperes szerint ezzel az alperes a heteroszexualitást gyakorlatilag képzési feltételként írta elő. A felperes álláspontja szerint egyébként létezik az alperes Hittudományi Karán olyan képzés, amely anélkül teszi lehetővé teológusi képesítés megszerzését, hogy az érintett személynek közvetlen egyházi szolgálatát. A felperes előadta azt is, hogy az alperes részéről megvalósuló gyakorlatra utal a közigazgatási perben tárgyalt eset. A felperes szerint az életvitel vizsgálatára is kiterjedő alkalmassági minősítő eljárás alkalmas arra, hogy a homoszexuális személyeket elriassa ezen karra való jelentkezéstől. Az alperes szerint nem történt egyéb, minthogy az egyházi alapítású és működtetésű egyetem kifejezetten egyházi indíttatású (hittudományi) karának egyik testülete vallásérkölcsi kérdésben nyilvánított véleményt. Az alperes csatolta a felkérésére Dr. Zlinszky János volt alkotmánybíró, jogászprofesszor által készült jogi véleményt, amely a felperes keresetét alkotmányjogilag megalapozatlannak ítélte meg. Az alperes hivatkozott arra is, hogy a hittudományi kar hallgatói olyan fogadalmat tesznek, amelyben önként vállalják azt, hogy a református keresztyén egyház tanításait és szabályait elfogadják. A felperes ugyanakkor az Európai Unióban kialakult joggyakorlatra, a kapcsolódó Irányelvekre hivatkozott. Mindkét fél hivatkozott az Alkotmánybíróság különböző határozataira saját álláspontjuk igazolására.

A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény 114.§.(2) bek. alapján az egyházi egyetemek, főiskolák, teológiai karok, illetőleg szakok állami elismerésekor a hitélettel összefüggő tárgyak, ismeretek tartalma nem vizsgálható. A hitéleti képzés tekintetében a képesítési követelményeket az egyházi egyetemek és főiskolák a rájuk vonatkozó szabályokat a rájuk vonatkozó egyházi szabályok alapján határozzák meg. A bíróság szerint az Alkotmánybíróságnak azok a határozatai, amelyek a lelkiismereti- és vallásszabadság és más hasonló fontosságú alkotmányos alapjogok viszonyrendszerét elemzi következtetések abban, hogy az Államnak a vallási és a lelkiismereti meggyőződésre való kérdésekben semlegesnek kell lennie. A vallásszabadsághoz való jogból az államnak az a kötelessége következik, hogy az egyéni meggyőződés szabad kialakításának lehetőségét biztosítsa. (4/1993 (II. 12.) AB. számú határozat). Az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy mivel az állam éppen azokban a kérdésekben nem foglalhat állást, amelyek a vallást vallással teszik, a vallásról és egyházról csak elvont, minden vallásra vagy egyházra egyaránt alkalmazható keretszabályokat alkothat, amelyek révén ezek a semleges jogrendbe illeszkednek, s tartalmi kérdésekben a vallások és egyházak önértelmezésére kell hagyatkoznia. Ez a határozat visszautal a 30/1992 (V. 26.) AB. számú határozatra annyiban, hogy a szabad véleménynyilvánításhoz való jog a véleményt, annak érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül védi. Az Alkotmány a szabad kommunikációt – az egyéni magatartást és a társadalmi folyamatot – biztosítja, s nem annak tartalmára vonatkozik a szabad véleménynyilvánítás alapjoga. Mindez érvényes a vallásszabadságra is. A vallásszabadságnak szintén csak „külső korlátai” vannak. Mindebből a bíróságra nézve az következik, hogy amennyiben egy-egy kitélt véleményként értékel, nem vizsgálhatja annak érték-és valóságtartalmát, mert az nem a feladata. A véleményként történő értékeléssel a bíróság nem a kifejtett véleménnyel való egyetértését, vagy azzal való szembehelyezkedését fejezi ki, mert ez sem a feladata. A 36/1994 (VI. 24.) AB. számú határozat indokolása értelmében a véleménynyilvánítási szabadsága általában mindenféle közlés szabadságát magában foglalja, mégpedig függetlenül a közlés módjától és értékétől, erkölcsi minőségétől és többnyire valóságtartalmától is. Az értékítéletre a véleménynyilvánítási szabadság minden esetben kiterjed, függetlenül attól, hogy az értékes, vagy értéktelen, igaz, vagy hamis, érzelmen vagy észérveken alapul. A szintén alkotmányos védelem alatt álló emberi méltóság, becsület, jó hírnév az értékítéletben megnyilvánuló véleménynyilvánítási szabadság külső korlátja lehet. A bíróság az összes körülmény mérlegelésével arra a következtetésre jutott, hogy a vitatott állásfoglalás, illetve annak különösen vitatott kitételei az alperes részéről véleménynyilvání-

tásnak minősülnek, nem lépve túl a véleménynyilvánítás alkotmányosan védett kereteit. A bíróság egyetértett azzal alperesi érveléssel, hogy az állami jogalkalmazó nem bírálhatja felül egy egyház hitelvi vagy vallás erkölcsi álláspontját, nem értelmezheti ezeket az elveket, és azt sem értékelheti, hogy egy egyházi szerv által hitelvi vagy erkölcsi meggyőződési alapon megfogalmazott követelmények mennyiben lényegi követelményei egy egyház tanításának. Az sem tartozhat a bíróságra, hogy az alperes részéről kifejtett állásponttal egyetértését, vagy azzal való szembe helyezkedést fejezzen ki. A bíróság szerint az alperes által kifejtett vélemény kifejezés módjában nem indokolatlanul bántó, sértő, vagy megalázó, így ezen okból sem sért személyiségi jogot. A bíróság mindezek alapján úgy ítélte meg, hogy a felperes keresetének jogalapja érdemben hiányzik, ezért a felperes keresetét elutasította. Tekintettel arra, hogy a bíróság álláspontja szerint a kereset jogalapja hiányzik, a bíróság a felperes által igényelt jogkövetkezményekkel nem foglalkozott. A bíróság a pervesztes felperest kötelezte a perköltség viselésére a Pp. 78.§.(1) bek. alapján. Az alperesi képviselő munkadíja a 32/2003 (VIII. 22.) IM. számú rendelet alapján került megállapításra. A tárgyi illeték-feljegyzési jog folytán le nem rótt kereseti illetéket a felperes illetékmentessége folytán a 6/1986 (VI. 26.) IM. sz. rendelet 14.§.-a, és az 1990. évi XCIII. törvény 5.§.(1) bek. alapján a Magyar Állam viseli.

Budapest, 2004. október 8. napján.

dr. Pataki Árpád s.k.
tanácselnök

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN

A **Fővárosi Ítéltábla** dr. Kárpáti József ügyvéd (1055 Budapest, Stollár B. u. 22. Ill/39.) és dr. Farkas Lilla ügyvéd (1023 Budapest, Mecset u. 9. Ill/2.) által képviselt Háttér Társaság a Melegekért Egyesület (1132 Budapest, Visegrádi u. 10.) felperesnek), dr. Kárpáti Péter ügyvéd (1066 Budapest, Teréz krt. 6. l/2.) által képviselt Károli Gáspár Református Egyetem (1092 Budapest, Ráday u. 28.) alperes ellen, egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt indított perében, a Fővárosi Bíróság 2004. október 8. napján meghozott 19.P.21.788/2004/10. számú ítélete ellen a felperes részéről 11. sorszám alatt előterjesztett fellebbezés folytán, meghozta a következő ítéletet:

A Fővárosi Ítéltábla az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyja.

Kötelezi a felperest, hogy 15 napon belül fizessen meg az alperesnek 31.250 (harmincegyezer-kettőszázötven) forint másodfokú perköltséget. A le nem rótt 60.000 (hatvanezer) forint fellebbezési illetéket a Magyar Állam viseli.

Az ítélet ellen fellebbezésnek nincs helye.

Indokolás:

A felperes érdekvédelmi-érdekképviselői szervezetként az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvényre hivatkozással terjesztett elő keresetet a bíróságnál. Ebben annak megállapítását kérte, az alperes Hittudományi Kara Kari Tanácsának állásfoglalásának egyes megfogalmazásai – amely az alperesi gyakorlatot és magatartást a felperes szerint elvi éllel jeleníti meg – megsértették a felperes által képviselt homoszexuálisok, mint társadalmi csoport egyenlő bánásmódhoz való jogát. Jogkövetkezményként kérte, hogy a bíróság kötelezze az alperest a jogsértés abbahagyására, tiltsa el az “ilyen és hasonló jogsértésektől”, kötelezze őt arra, hogy a jogsértés elkövetése miatt az MTI-hez eljuttatott közleményben fejezze ki sajnálkozását. A felperes kérte azt is,

hogy a keresetben körülírt téziseit az alperes vonja vissza, és intézkedjék azok törléséről, továbbá fizessen meg 1 millió Ft nem vagyoni kártérítést vagy ugyanilyen összegű közérdekű bírságot a központi költségvetés javára.

Az alperes a kereset teljes elutasítását kérte. Elsődlegesen vitatta a felperes keresetindítási jogosultságát, és utalt arra is, hogy a vitatott állásfoglalás a felperes ál-

tal hivatkozott jogszabály hatályba lépése előtt keletkezett. Az alperes a felperes keresetét érdemben is alaptalannak tartotta. Álláspontja szerint az állásfoglalás minden szempontból belül maradt a szabad véleménynyilvánításhoz való jog, illetve lelkiismereti- és vallásszabadsághoz való jog alkotmányosan védett keretein.

Az elsőfokú bíróság ítéletével a felperes keresetét elutasította és kötelezte, hogy 15 napon belül fizessen meg az alperesnek 50.000 Ft perköltséget. A le nem rótt 60.000 Ft illetékről úgy rendelkezett, hogy azt a felperes illetékmentessége folytán a Magyar Állam viseli.

Az ítélet indokolásában elsődlegesen a keresetindítási jogosultságot vizsgálva kifejtette, hogy a 2003. évi CXXV. törvény 20. § (1) bekezdésének c) pontja alapján a felperes, mint társadalmi szerv az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt indíthat személyiségi jogi pert, figyelemmel arra, hogy a szexuális orientáció az ember személyiségének olyan lényegi vonása, ami megalapozza az igényérvényesítést, miként az is, hogy jogsértés megvalósulása esetén az potenciálisan nem határozható személyeket is érinthet.

Kifejtette, hogy az Európai Unió Tanácsának 2000/78/EK irányelve alapján az az értelmezés tekinthető helytállónak, amely szerint a keresetindításnak nem előfeltétele a jogsértés bekövetkezésének ténye, az a magatartás is lehet jogsértő, amely magában hordozza a jogsértés jövőbeni lehetőségét, ezért úgy határozott, hogy a felperesi társadalmi szervezetet jelen perben megilleti a keresetindítási jog.

Ezt követően hivatkozott az Alkotmány 60. § (1)-(2)-(3) bekezdésére, 61. § (1) bekezdésére, 70/A. § (1)-(2)-(3) bekezdésére, a Ptk. 76. §-ában foglaltakra továbbá a 2003. évi CXXV. törvény, az Ebtv. 4. § g) pontjára, 6. § (1) bekezdésének c) pontjára, a 7-8-9.§-ban foglaltakra és a 27.§.-ára.

Mérlegelte a peres felek álláspontját és ekörben értékelte a felperes azon hivatkozását, amely szerint az alperes Kari Tanácsának állásfoglalása hátrányos megkülönböztetést tartalmaz, mert kinyilvánítja, hogy a homoszexuális személyek lelkesíti vallásánári képzése nem kívánatos, ezzel pedig gyakorlatilag a heteroszexualitást képzési feltételként írja elő. Ez az életvitel vizsgálatára is kiterjedő alkalmassági minősítési eljárás pedig alkalmas arra, hogy a homoszexuális személyeket elriassza a felsőoktatási képzésre való jelentkezéstől, továbbá értékelte azon alperesi előadást is, hogy egyházi működtetésű és alapítású intézményként valláséerkölcsi kérdésben nyilvánított véleményt, ami azért sem kifogásolható, mert a hittudományi kar hallgatói fogadalmukban önként vállalják azt, hogy a református egyház tanításait és szabályait elfogadják.

Utalt arra, hogy ezt a vélekedést maga a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény 114. § (2) bekezdése is megerősíti, hiszen a hitéleti képzés tekintetében az intézmények az előírásaikat a rájuk vonatkozó egyházi szabályok alapján határozhatják meg.

Az Alkotmánybíróság 4/1993. (II. 12.) számú a 30/1992. (V. 26.) számú valamint a 36/1994. (VI. 24.) számú határozataiban foglaltakra is tekintettel arra a következtetésre jutott, hogy a 2003. október 10-i alperesi állásfoglalás, annak felperes által sérelmezett kitételei olyan véleménynyilvánításnak minősülnek, amelyek nem lépik át a véleménynyilvánítás alkotmányosan is védett kereteit.

Kitért arra is, hogy a bíróság nem bírálhatja felül az egyház hitéleti, vallásértékes álláspontját, nem értékelheti az egyházi meggyőződésen alapuló követelményeket, az egyház tanításait.

Megítélése szerint az alperesi állásfoglalásban megfogalmazott vélemény nem volt indokolatlanul bántó, sértő vagy megalázó ezért emiatt sem minősülhet jogsértőnek.

Mindezek alapján a jogalap a hiánya miatt utasította el a felperes keresetét, s ezért a Ptk. 84. § (1) bekezdése alapján igényelt jogkövetkezményekkel már nem foglalkozott.

A perköltség viseléséről a Pp. 78. § (1) bekezdése alapján határozott.

Az elsőfokú bíróság ítélete ellen a felperes élt fellebbezéssel, amelyben az érdemi határozat megváltoztatását, a kereseti kérelmének megfelelő határozat meghozatalát kérte. Álláspontja szerint az elsőfokú bíróság a tényállást helyesen állapította meg, azonban tévedett, amikor a per tárgyává tett téziseket véleményként értékelte, ezért érdemi döntése sem helytálló.

Csatolta az alperes Hittudományi Karáról "kizárt" diákkal, Csatai Gáborral készített interjút és az alperes Hittudományi Karának dékánja, dr. Németh Dávid "A tények kedvéért" című cikkét és ezen okiratokra, valamint az Ebtv. 8. § m) pontjára, a 7. § (2) bekezdésére hivatkozással kifejtette, hogy nem lehet egy olyan kijelentést véleménynek tekinteni, amelynek hátrányos jogi következményei vannak, s amely tézisek alapján egy diákot az oktatási intézményből már el is távolítottak.

Álláspontja szerint sem a vallásszabadsághoz, sem a véleménynyilvánításhoz való jog nem adhat alapot arra, hogy egy állami támogatásban részesülő felsőoktatási intézmény elzárja a melegeket attól, hogy államilag elismert teológiai végzettséget szerezzenek.

Az alperes fellebbezési ellenkérelmében az elsőfokú bíróság ítéletének helybenhagyását kérte

Hivatkozott a Legfelsőbb Bíróság Kfv.III.37.125/2004/8. számú végzésének indokolás ára, amely azt rögzítette, hogy az állami szervek az egyházak belső, hitéleti ügyeibe nem avatkozhatnak be.

Kifogásolta a felperes keresetindítási jogosultságával összefüggésben kifejtett ítéleti indokolást az Ebtv. 20. § (1) bekezdés ének c) pontjára utalással és megjegyezte, hogy a felperes által csatolt iratok nem alkalmasak az elsőfokú bíróság érdemi határozatának megváltoztatására.

A fellebbezés nem alapos.

A Fővárosi Ítéltábla megítélése szerint az elsőfokú bíróság a tényállást helyesen állapította meg és az abból levont jogi következtetése, döntése is helytálló, azzal a másodfokú bíróság teljes egészében egyetértett, ezért azt a Pp. 253. § (2) bekezdése alapján, indokolására is kiterjedően helybenhagyta.

A fellebbezésben foglaltakra figyelemmel Fővárosi Ítéltábla – az elsőfokú bíróság álláspontjával egyetértve – fontosnak tartja kiemelni azt, hogy az Alkotmány 60. §-a alapján mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára, ami magában foglalja a vallás szabad megválasztását vagy elfogadását, és azt a szabadságot, hogy vallását és meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon kinyilváníthassa, gyakorolhassa vagy taníthassa.

A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény 3. § (1) bekezdése szerint vallása, meggyőződése és azok kinyilvánítása, illetőleg gyakorlása miatt senkit semmilyen hátrány nem érhet és semmiféle előny nem illet meg. E törvény az Alkotmánnyal összhangban rögzíti azt is, hogy a Magyar Köztársaságban az egyház az államtól elválasztva működik.

Az elválasztás elvéből az következik, hogy az állam nem avatkozik be az egyházak belső ügyeibe, és különösen nem foglalhat állást hitbéli igazságok kérdésében.

A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény is ennek megfelelően rendelkezik, amikor kimondja, hogy az egyházi felsőoktatási intézmények hittudományi, illetve hitélettel összefüggő képzést folytathatnak, s ilyen esetben nem vizsgálható a hitélettel összefüggő tárgyak, ismeretek tartalma.

A hitéleti képzés tekintetében a képesítési követelményeket az egyházi egyetemek és főiskolák a rájuk vonatkozó egyházi szabályok alapján határozzák meg.

Jelen perben természetesen figyelembe kellett venni a kereset alapjául szolgáló egyenlő bánásmódról és esélyegyenlőségről szóló 2003. évi CXXV. törvényben foglaltakat. Ezen törvény 8. §-a alapján közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül az olyan rendelkezés, amelynek eredményeként egy személy vagy csoport

valós vagy vélt szexuális irányultsága miatt részesül más, összehasonlítható helyzetben levőhöz képest kedvezőtlenebb bánásmódban. Ilyen esetben a 20. § (1) bekezdése szerint bíróság előtt személyiségi jogi pert indíthat a társadalmi és érdekvépviseleti szervezet, ha az egyenlő bánásmód követelményének megsértése olyan tulajdonságon alapult, amely az egyes ember személyiségének lényegi vonása, és a jogsértés személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érinti.

A törvény 28. § (2) bekezdése értelmében azonban nem jelenti az egyenlő bánásmód követelményének megsértését az, ha önkéntes részvétel alapján a felsőoktatási intézménybe olyan vallási vagy más világnézeti meggyőződésen alapuló oktatást, képzést szerveznek, amelynek célja vagy tanrendje indokolja elkülönült osztályok, vagy csoportok alakítását.

Az Alkotmánybíróság több határozatában rámutatott arra, hogy annak eldöntése, hogy a megkülönböztetés az alkotmányos határok között maradt-e, csakis a mindenkor szabályozás tárgyi és alanyi összefüggéseiben vizsgálható, mert az Alkotmány 70/A. §-a nem mindenfajta különbségtétel tilalmáról szól, hanem az alapjogok tekintetében az önkényes, emberi méltóságot sértő megkülönböztetés alkotmányellenességét mondja ki.

Mindezen jogszabályi rendelkezések alapján a bíróságnak abban kellett állást foglalni, hogy az alperesi intézmény jogsértően járt-e el a 2003. október 10-én kiadott tanulmányában megfogalmazott kitételek tekintetében.

Az alperes Hittudományi Kara Kari Tanácsa állásfoglalásában az újszövetségi szexuáletika alapján, az ószövetségi tilalmaknak, a Biblia tanainak megfelelően, mint egyházi felsőoktatási intézmény nyilvánított valláserkölcsei, etikai alapon véleményyt az alperest alapító egyház tanítása értelmében, kifejtve azt, hogy nem helyesli a homoszexuális kapcsolatokat, továbbá azt sem, hogy homoszexuális életet folytató személyek vallástanárokká, lelkészekké váljanak.

Ez a Fővárosi Ítéletábla megítélése szerint a vallás- és a véleménynyilvánítás szabadsága, az alperesi egyetem hitéleti tevékenysége körébe tartozó olyan kérdés, amely a református egyház szellemiségéhez, belsőrendjéhez igazodik, ezért nem minősülhet jogvédelmet igénylő hátrányos megkülönböztetésnek.

A vallásszabadságból, a különböző egyházakhoz való tartozás szabadságából következik az is, hogy vallásos meggyőződésen alapuló oktatásban való részvétel, képzés esetén jogosult az intézmény vallásos nézeteinek, hitelveinek megfogalmazására, erkölcsi rendje és az egyházi tanításoknak megfelelő álláspontjának a nyilvánítására és ennek megfelelően a lelkészi pályára való alkalmasság kérdésében való döntésre is.

A bíróság figyelembe vette azt is, hogy a teológus és vallástanár jelöltek fogadalmukban önként vállalták, hogy az egyház tanításait, a Kari Tanács törvényes rendelkezéseit és intelmeit megtartják, ezzel elfogadták a vallási meggyőződésen, vallási-etikai magatartáson alapuló más nézetektől elkülönülő szellemiséget.

Ezen önkéntesen vállalt fogadalom, valamint az ismertetett jogszabályi rendelkezések alapján a Fővárosi Ítéltábla is úgy foglalt állást, hogy a Református Egyház hitelvi és erkölcsi meggyőződésén alapuló alperesi állásfoglalás nem volt jogsértő, nem történt önkényes hátrányos megkülönböztetés és az alperes nem lépte túl a véleménynyilvánítás megengedett határát, ezért helyesen döntött az elsőfokú bíróság akkor, amikor a felperes kereseti kérelmét érdemben elutasította.

Egyebekben a másodfokú bíróság csak visszautal az elsőfokú bíróság ítéletének helyes indokaira, tekintettel arra is, hogy a felperes fellebbezése nem tartalmazott olyan – az ügy érdemi elbírálását befolyásoló – bizonyítékokat, hivatkozásokat, amelyeket az elsőfokú bíróság az ítélet meghozatalakor ne vett volna figyelembe.

A másodfokú bíróság a felmerült perköltségről a Pp. 239. §-án keresztül érvényesülő Pp. 78. § (1) bekezdése alapján határozott.

Budapest, 2004. december 9.

Kizmanné dr. Oszkó Marianne s. k. a tanács elnöke

Dr. Győriné dr. Maurer Amália s. k. előadó bíró

Böszönnényiné dr. Kovács Kata1in s. k. bíró

Fővárosi Bírósági ügyszám:

19. P.21788/2004

Tisztelt Legfelsőbb Bíróság!

Alulírott **Háttér Társaság a Melegekért** egyesület **felperes** (képv: Mocsonaki László, ügyvivő) korábban meghatalmazással igazolt képviselője: dr. Kárpáti József ügyvéd (1055 Budapest, Stollár Béla utca 22.) útján a **Károli Gáspár Református Egyetem** (1092 Budapest, Ráday u. 28.) **alperes** ellen, az egyenlő bánásmód követelménye megsértésének megállapítása iránt indított perében a **Fővárosi Ítéltábla 2 Pf. 21318/2004/4. szám alatt meghozott**, a Fővárosi Bíróság 19. P.21788/2004/10. szám alatti határozatát helyben hagyó **ítélete ellen a Pp. 270. § (1) és (2) bekezdése alapján az alábbi**

felülvizsgálati kérelmet

terjesztjük elő.

Elsődlegesen kérjük a Legfelsőbb Bíróságot, hogy az a **Fővárosi Ítéltábla 2 Pf. 21318/2004/4. számú ítéletét ítéletet változtassa meg, és kereseti kérelmünknek adjon helyt.**

Másodlagos kérelmünk a Fővárosi Ítéltábla döntésének (a Fővárosi Bíróság ítéletére is kiterjedő) hatályon kívül helyezésére irányul.

Indokolás**I.**

Álláspontunk szerint **mindkét bíróság tévedett** akkor, amikor a per tárgyává tett téziseket – és a becsatolt bizonyítékokat - akként értékelte, mint amelyek nyilvánítása nem haladja meg a véleménynyilvánítási szabadság korlátait.

Az egyenlő bánásmódról és esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. tv. (Ebtv). 19. § (1) bekezdése szerint az egyenlő bánásmód megsértése miatt indított eljárásokban a jogsérelmet szenvedett félnek vagy a **közérdekű igényérvényesítésre jogosultnak kell bizonyítani**, hogy : a) a **jogsérelmet szenvedő személyt vagy csoportot hátrány érte**, és b) a jogsérelmet szenvedő személy vagy

csoport a jogsértéskor – ténylegesen vagy a jogsértő feltételezése szerint – rendelkezett a 8. § - ban meghatározott valamely tulajdonsággal.

Mindezek bizonyítása esetén a másik felet terheli annak bizonyítása, hogy megtartotta vagy az adott jogviszony tekintetében nem volt köteles megtartani az egyenlő bánásmód követelményét.

I. 1. Az alperesi felsőoktatási intézmény Hittudományi Karának Kari Tanácsa „*A homoszexualitásról*” címmel közzétett tézisei – egyebek mellett – az alábbiakat tartalmazzák:

„...Ezért az egyház a Biblia alapján nem helyeselheti a homoszexuális kapcsolatok megáldását, a homoszexuális párok házasságkötését, gyermekvállalását, **homoszexuális életet folytató, vagy azt propagáló vallás tanárok és lelkészek képzését, szolgálatba állítását, illetve szolgálatban tartását...**”

A felsőoktatási intézmény hivatalos grémiuma kijelenti: „...készek vagyunk vállalni a szembenállást a társadalom általános vélekedésével, ha az Isten Igéjéből más meggyőződésre jutottunk...”

I. 2. Az alperest fenntartó Magyarországi Református Egyház Zsinata külön állásfoglalásban erősített meg az egyetem hittudományi karának deklarációját, e vonatkozásban maga az alperes nyilatkozott akként, hogy: „Nyilvánvaló, hogy a fenntartó állásfoglalása köti az általa alapított intézményt is.” (9. sz. tjkv.4. oldal közepes.)

I. 3. Az alperes 2004. április 1-jén elfogadta, az „*Alkalmassági minősítési eljárás rendje*” megnevezésű statútumot, mely bevezeti a lelkési és a vallás tanári szakon minden tavaszi félévre a hallgatókra nézve az „*alkalmassági minősítést.*” A 3. pontban említi a szabályzat, hogy a minősítő eljárás keretében egy bizottság megvizsgálja – egyebek mellett- a hallgató életvitelét is, ennek megfelelően hozza meg az alkalmasság kérdésében döntését.

I. 4. Csatádi Gábor felperesnek a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kara alperes ellen, közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata iránti Fővárosi Bíróság 8. K. 33867/2004 számú ügyben meghozott jogerős ítélete, melyben egy, homoszexualitását nyíltan vállaló diák fegyelmi eltávolítását – a hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárásban is - hatályon kívül helyezte a bíróság.

I.5.-I.6. Ezen kizárási ügy kapcsán Csatádi Gáborral a Népszabadság által készített interjú, továbbá az alperesi egyetem Hittudományi Karának dékánja, dr. Németh Dávid által „*A tények kedvéért*” címmel megjelentetett cikke egyaránt megerősítik, hogy a hallgató eltávolításának valós oka a hallgató szexuális orientációja.

Ez utóbbi írás 2. pontja az alábbiakat rögzíti: „A Teológiai Kar mint a Református Egyház számára lelkészeket képző intézmény, nem hozhatott a Református Egyház belső életét meghatározó hitelveknek ellentmondó döntést. E hitelvek nem teszik lehetővé, hogy a homoszexualitást szexuális, illetve erkölcsi normaként való, homoszexuális gyakorlatot folytató ember lelképásztor legyen, hiszen lelkési fogalmát egyházunk hitelvei alapján teszi le.”

Az Ebtv. 8. m) pontja szerint közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül az olyan **rendelkezés**, amelynek eredményeként egy személy vagy csoport valós vagy vélt szexuális orientációja miatt részesül más, összehasonlítható helyzetben levő személyhez vagy csoporthoz képest kedvezőtlenebb bánásmódban.

A rendelkezés a 7. § (2) bekezdése szerint: **magatartás, intézkedés, feltétel, mulasztás, utasítás vagy gyakorlat.**

Nem lehet pusztán véleménynek tekinteni egy olyan kijelentést, melynek kézzelfogható hátrányos jogi következményei vannak az emberek egy meghatározott csoportjára nézve. A bizonyítékként becsatolt írásból egyértelmű, hogy ugyanezen tézisek alapján már eltávolítottak egy diákot. Ezt követően a téziseket-melyeknek korábban jogkövetkezményük volt- az alperes Hittudományi Kara nyilvánosan is közzétette, majd a fenntartó hasonlóképpen foglalt állást, végül pedig olyan tartalmú statútumot hozott, melyet az állásfoglalás tartalommal tölthet ki, s melynek alapján megnyílik a konkrét lehetőség az újabb jogi procedúrák megindítására.

Sem a vallásszabadsághoz való jog, sem a szabad véleménynyilvánításhoz való jog nem adhat alapot arra, hogy egy állami támogatásban is részesülő felsőoktatási intézmény elzárja a melegeket és a leszbikusokat attól, hogy egyébként **államilag elismert teológiai végzettséget** szerezhessenek, **melynek nem szükségszerű következménye a lelkésszé szentelés.**

Megítélésünk szerint a bíróságok tévesen értelmezték az Ebtv. 7. és 8. §-át, a 19. § (1) bekezdését, a lelkiismereti és vallásszabadságról szóló törvény 3. §-át, az Alkotmány 60. §-át, így a döntésük az ügy érdemére kiható módon jogszabálysértő.

A Legfelsőbb Bíróság által eldöntendő jogkérdés az alábbi:

Valamely, az Ebtv. alapján védett csoportba tartozó személy felsőoktatási hallgatói jogviszonya tekintetében nemkívánatos voltát megerősítő újságcikkek, a Csatádi Gábor felperesnek a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi

Kara alperes ellen, közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata iránti Fővárosi Bíróság 8. K. 33867/2004 számú ügyben meghozott jogerős ítélete, melyben egy, homoszexualitását nyíltan vállaló diák fegyelmi eltávolítását helyezi hatályon kívül a bíróság, az intézmény részéről a per alatt meghozott, az „Alkalmassági minősítési eljárás rendje” megnevezésű statútum, mely bevezeti a lelkészi és a vallás-tanári szakon minden tavaszi félévre a hallgatókra nézve az „alkalmassági minősítést”, valamint az alperest fenntartó Magyarországi Református Egyház Zsinata külön állásfoglalása - egyenként és összességükben értékelve - alátámasztják-e a felperes azon állítását, mely szerint a per tárgyává tett tézis olyan magatartás, intézkedés, feltétel, mulasztás, utasítás vagy gyakorlatnak (Ebtv. 7. § (1) bekezdés) minősül, mely beleütközik az Ebtv. 8. §-ában meghatározott, közvetlen hátrányos megkülönböztetés tilalmába? Ennek következtében a felperes eleget tett-e az Ebtv. 19. § (1) bekezdésében körülírt bizonyítási kötelezettségének?

II.

A másodfokon eljáró bíróság indokolása kiegészítésében más jogszabályokat is tévesen értelmezett.

A Fővárosi Ítéltábla arra hivatkozik, hogy helyes indokainál fogva hagyja helyben a Fővárosi Bíróság ítéletét, de indokolása eltérő álláspontot tükröz.

Az elsőfokú ítélet szerint nem az egyházi jogi személyek hitéleti tevékenységével közvetlenül összefüggő jogviszonyról van szó. (Az elsőfokú ítélet indokolásának 5. oldala.) Ezzel szemben a Fővárosi Ítéltábla a lelkiismereti és vallásszabadságról szóló 1990. évi IV. törvény 3. § (1) bekezdésében foglaltakra (és ténylegesen a 15. § (1) és (2) bekezdésére is, külön nevesítés nélkül) hivatkozik, nevezetesen, hogy vallása, meggyőződése és azok kinyilvánítása illetőleg gyakorlása miatt senkit semmilyen hátrány nem érhet, továbbá annak deklarálására, hogy a Magyar Köztársaságban az állam az egyháztól elválasztva működik. Ebből azt a következtetést vonja le, hogy „Az elválasztás elvéből következik, hogy az állam nem avatkozik be az egyházak belső ügyeibe, és különösen nem foglalhat állást hitbéli igazságok kérdésében.” (Másodfokú ítélet 4. oldala)

A Fővárosi Ítéltábla szerint tehát a felsőoktatási hallgatói jogviszony létesítése az egyházi jogi személyek hitéleti tevékenységével közvetlenül összefüggő jogviszonyának minősül, ugyanis csak ez az a jogviszony, melynek fennállása esetén valóban nem kellene az egyenlő bánásmód követelményét betartani, és a bíróság valóban „nem szólhatna bele” ebbe.

Az Ebtv. 19. § (1) bekezdése szerint az egyenlő bánásmód megsértése miatt indított eljárásokban a jogsérelmet szenvedett félnek vagy a közérdekű igényérvényesítésre jogosultnak kell bizonyítani, hogy : a) a jogsérelmet szenvedő személyt vagy csoportot hátrány érte, és b) a jogsérelmet szenvedő személy vagy csoport a jogsértéskor – ténylegesen vagy a jogsértő feltételezése szerint – rendelkezett a 8 § - ban meghatározott valamely tulajdonsággal.

Mindezek bizonyítása esetén a **másik felet terheli annak bizonyítása, hogy megtartotta vagy az adott jogviszony tekintetében nem volt köteles megtartani az egyenlő bánásmód követelményét.**

A másodfokú bíróság téves jogértelmezése azért befolyásolja érdemben az ügy kimenetelét, mert ha bebizonyosodik, hogy az Ebtv. hatálya alá tartozik egy ilyen jellegű hallgatói jogviszony, úgy az alperes csak akkor mentesülhetne a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy az egyenlő bánásmódot megtartotta, vagy az Ebtv. 7. § (2) bekezdés második fordulata szerinti kimentést bizonyítja.

A felperes álláspontja szerint ezen bizonyítási kötelezettségének az alperes nem tett eleget, illetőleg – elfoglalt jogi álláspontja folytán – a bíróság az Ebtv. 7. § (2) bekezdés második fordulata szerinti kimentést nem vizsgálta. Ennek értelmében nem sérti az egyenlő bánásmód követelményét az a rendelkezés, amelynek tárgyilagos mérlegelés szerint az adott jogviszonnyal közvetlenül összefüggő, ésszerű indoka van. Az alperesi kimentés vizsgálatának körében lehetet volna állást foglalni az államilag elismert teológiai diploma és a lelkésszé szentelés viszonyáról, arról, hogy ésszerű különbségtétel-e, hogy csak a homoszexuális személyeket tekintik nemkívánatosnak, de a heteroszexuális, házasságon kívüli nemi életet élő emberekkel az alperes nem foglalkozik, itt lehetett volna kitérni arra, mit ért az alperes a „homoszexuális életmód” kifejezésen, vizsgálat tárgyává lehetett volna tenni azt a kérdést is, hogy pl. katolikus teológián is szerezhetnek diplomát nők, annak ellenére, hogy nők nem válhatnak katolikus pappá, tehát a katolikus fenntartású felsőoktatási intézmény a hallgatói jogviszony szempontjából a nemek között nem diszkriminál.

Miként azt a felperes már korábbiakban kifejtette, az egyházi jogi személy definícióját az 1990. évi IV. törvény tartalmazza:

13. § (1) Az egyház a nyilvántartásba vétellel nyeri el jogi személyiségét, és az abból való törléssel szűnik meg jogi személyisége, a határozat meghozatalának napjával.

(2) Az egyház és - ha az alapszabály így rendelkezik - az egyház önálló képviseleti szervvel rendelkező szervezeti egysége (szervezete, intézménye, egyházközsége stb.) jogi személy.

(3) Az egyház vallásos célra létesülő önálló szervezete (szerzetesi szervezet stb.) akkor válik jogi személlyé, ha - képviselőjének bejelentése alapján - a bíróság nyilvántartásba veszi. A bejelentésben közölni kell a szervezet székhelyét, ügyintéző és képviselői szervét. A bejelentéshez csatolni kell az illetékes egyházi szerv nyilatkozatát arról, hogy a szervezet az egyház szabályai szerint megalakult, és az egyház keretében működik. A nyilvántartásba vételre egyebekben a 12. § (1)-(2) bekezdésében foglaltakat megfelelően alkalmazni kell.

17. § (1) Az egyházi jogi személy elláthat minden olyan nevelési-oktatási, kulturális, szociális, egészségügyi, sport, illetőleg gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységet, amelyet törvény nem tart fenn kizárólagosan az állam vagy állami szerv (intézmény) számára. E tevékenységi körben az egyházi jogi személy intézményt létesíthet és tarthat fenn.

Ebből következik, hogy a jogszabály pontosan meghatározza, mik az egyházi jogi személyek, továbbá hogy ezek jogalanyisága elkülönül az általa fenntartott intézmény jogalanyiságától.

Mivel az alperes nem egyházi jogi személy, az Ebtv. hatálya kiterjed rá, a bíróság nem hivatkozhat arra, hogy az alperes által létesített felsőoktatási jogviszonyokra az állami bíróságoknak nincs joghatóságuk.

Ezt az álláspontot támasztja alá az Ebtv. 27. § (1) bekezdése, mely szerint az egyenlő bánásmód követelménye kiterjed minden olyan nevelésre, oktatásra, képzésre, amely államilag jóváhagyott vagy előírt követelmények alapján folyik, vagy amelynek megszervezésében az állam közvetlen normatív költségvetési támogatást nyújt, vagy közvetve – így különösen a közterhek elengedése, elszámolása vagy adójóváírás útján hozzájárul. A felsőoktatásról szóló, 1993. évi LXXX törvény (Ftv.) 1. számú melléklete B. pontjában az államilag elismert egyházi egyetemek közé sorolja az alperest, a törvény 9/H §-a (4) bekezdése szerint az egyházi jogi személyek által létesített államilag elismert felsőoktatási intézmények működéséhez, fenntartásához és fejlesztéséhez az állam a költségvetési támogatásokat azonos mértékben, a felsőoktatási célú pályázatokon való részvétel lehetőségét ugyanazon elvek szerint biztosítja, mint az állami felsőoktatási intézményeknek. Az egyházi felsőoktatási intézmények hittudományi és hitélettel összefüggő egyetemi szintű képzésére vonatkozó képzési és fenntartási normatíva megegyezik az egyetemi szintű bölcsész szakokra, a főiskolai szintű képzésben pedig a főiskolai szintű bölcsész-tanár szakokra nyújtott képzési és fenntartási normatívával.

A Fővárosi Ítélőtábla által megsértett jogszabályok.

1990. évi IV. törvény 15. § (2) bekezdése (jelen ügyben nem alkalmazható, ezért téves tartalmi hivatkozás), 13. és 17. §-a (egyházi jogi személy fogalma), az Ebtv. 6. § (1) bekezdés c) pontja, 19. § (2) bekezdése (fordított bizonyítási kötelezettség) Ebtv. 27. § (1) bekezdés.

A Legfelsőbb Bíróság által eldöntendő jogkérdés:

Az egyházi jogi személyek közvetlenül a hitéleti tevékenységével összefüggő jogviszonyának minősül-e (Ebtv. 6. § (1) bekezdés c) pontja) az egyházi jogi személy által létesített, államilag elismert, állami normatívában részesülő felsőoktatási intézménnyel fennálló hallgatói jogviszony?

III.

A Fővárosi Ítélőtábla tévesen értékelte az „Önként vállalt fogadalmat”. A felperes álláspontja szerint az önként vállalt fogadalom valójában a hallgatói jogviszony létesítésének a feltétele, és nem jelenti azt, hogy a hallgatónak azonosulnia kellene az egyetem által diktált, világi jogot sértő állásponttal. Ha az ilyen fogadalmak a világi jogot (az egyenlő bánásmód követelményét sértő) sértő feltételeket tartalmaznak, arra az alperes érdemi kimentésként nem hivatkozhat.

Az önként vállalt fogadalom valójában a hallgatói jogviszony létesítésének quasi feltétele, ezért ennek a feltételnek is meg kell felelniük az Ebtv. 27. § (1) és (2) bekezdés a) pontja okán az egyenlő *bánásmód követelményének és az Ftv. szabályainak. Az Ebtv. 27. § (2) bekezdés a) pontja szerint az egyenlő bánásmód követelményét az oktatásba történő bekapcsolódás feltételeinek meghatározása során is érvényesíteni kell.*

Ez pedig nyilvánvalóan nem áll fenn: egy jogellenesen diszkriminatív feltétel akkor is jogellenes marad, ha azt egyébként önként elfogadják, mert maga a feltétel jogellenes minőségét nem változtatja meg az önkéntes elfogadás.

A bíróság által megsértett jogszabály: Ebtv. 27. § (1) és (2) bekezdései.

A Legfelsőbb Bíróság által eldöntendő jogkérdés:

Az egyházi jogi személy által létesített, államilag elismert, állami normatívában részesülő felsőoktatási intézmény a hallgatói jogviszony létesítésének

feltételül szabhat-e az Ebtv. 8. vagy 9. §-ába (közvetlen és közvetett diszkrimináció) ütköző feltételt?

IV.

A Fővárosi Ítéltábla tévesen hivatkozik az Ebtv. 28. § (2) bekezdésére, mert az nem a per tárgyává tett jogviszonyra és jogvitára vonatkozatható.

A törvény szövege szerint nem jelenti az egyenlő bánásmód megsértését, ha önkéntes részvétel alapján a felsőoktatási intézményben olyan vallási vagy más világnézeti meggyőződésen alapuló oktatást, képzést szerveznek, melynek célja vagy tanrendje indokolja elkülönült osztályok vagy csoportok alakítását.

A törvényhely azt jelenti, hogy ha önkéntes részvétel alapján egy egyetemen valamely valláshoz vagy világnézethez való tartozás alapján kurzust vagy osztályt szerveznek, és a kurzus vagy osztály látogatásához előírják a valláshoz való tartozást feltételként, ez nem jelenti a más vallásúak hátrányos megkülönböztetését. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az egyébként az adott valláshoz tartozó, de pl. meghatározott nemű, szexuális orientációjú vagy akár etnikai származású személyek, ezen tulajdonságaik miatt ne látogathatnák az adott osztályt.

A Fővárosi Ítéltábla – a kereset jogalapja hiányának alátámasztása körében – tévesen értelmezte az Ebtv. 28. § (2) bekezdését, így annak mellőzését kérjük.

V.

A Fővárosi Ítéltábla tévesen értelmezte az Alkotmány 70/A. §-át is. A másodfokú ítélet 5. oldalán közölt indokolás szerint az Alkotmány 70/A. §-a nem mindenfajta különbségtétel tilalmáról szól, hanem az alapjogok tekintetében az önkényes és emberi méltóságot sértő megkülönböztetés alkotmányellenességét mondja ki.

Az Alkotmány autentikus értelmezésére elsősorban az Alkotmánybíróság hivatott, illetve az általános hatáskörű bíróságok értelmezéseinek az alkotmánybírósági határozatokkal összhangban állónak kell lenniük.

Például a 37/2002. (IX.4.) AB határozat indokolása szögezi le (3.1.pont), hogy: „Az Alkotmánybíróság gyakorlatában - a 70/A. § (1) bekezdésének szó szerinti szövegétől eltérően - nem csupán az Alkotmányban biztosított jogokra, hanem az egész jogrendszerre kiterjedően alkalmazza a diszkrimináció tilalmát. Ennek alapja az Alkot-

mány két rendelkezésének: az emberi jogok, illetve az állampolgári jogok megkülönböztetés nélküli biztosítását előíró 70/A. §-nak, valamint a mindenkit veleszületetten és elidegeníthetetlenül megillető emberi méltósághoz való jogot rögzítő 54. § (1) bekezdésnek egymásra tekintettel történő értelmezése és alkalmazása".

Az előadottak alapján elsődlegesen kérjük, hogy a Legfelsőbb Bíróság a jogerős ítéletet változtassa meg, és a keresetünknek adjon helyt, avagy másodlagosan-, az ítéleteket helyezze hatályon kívül, és kötelezze a Fővárosi Bíróságot új eljárás lefolytatására, melyben a bíróságnak írja elő, hogy vizsgálja, hogy az alperes a felelősség alóli mentesülése céljából az Ebtv. 19. § (2) bekezdése szerinti bizonyítási kötelezettségének eleget tett-e.

A felperest, mint kiemelkedően közhasznú társadalmi szervezetet az Itv. 5. § (1) bekezdés d) pontja alapján **teljes személyes illetékmentesség** illeti meg, tekintettel arra, hogy az egyesület képviselője, Mocsonaki László akként nyilatkozik, hogy az egyesületnek az eljárást megindítását megelőző naptári évben folytatott vállalkozási tevékenységből származó jövedelme után társasági adófizetési kötelezettsége nem keletkezett.

Az ügyben a felperes tárgyalás tartását kéri.

Budapest, 2005. március 11.

Tisztelettel:

**Háttér Társaság a Melegekért
képviselőtében:**

Dr. Kárpáti József, ügyvéd

KÖZÖS ÁLLÁSFOGLALÁS

A IM/BÜNT/2003/31. szám alatt közzétett, Közösség elleni izgatás (Btk. 269. §) törvényi tényállásának módosítását célzó javaslatáról

A Magyar Helsinki Bizottság és a Háttér Társaság a Melegekért egyesület (továbbiakban. véleményezők) üdvözik a gyűlöletbeszéd pönalizálását célzó kormányzati szándékot, de az Igazságügyi Miniszter IM/BÜNT/2003/31. szám alatti tervezetével (továbbiakban: tervezet) kapcsolatosan szükségesnek tartják alternatív vélemények közlését is.

I.

Ahogy a tervezet is rámutat, az Alkotmánybíróság két határozatában is foglalkozott a Közösség elleni izgatás tényállásával: a 30/1992. (V. 26.) és a 12/1999. (V. 21.) AB határozatokban.

Elsősorban az előbbi döntés érinti a Btk 269. § (1) bekezdését is. Az indokolások értelmében a "gyűlöletre uszítás" mint elkövetési magatartás és a "nagy nyilvánosság előtt" való elkövetés mint elkövetési mód mindenképpen megalapozza a büntetőjogi szankciók alkalmazásának a szükségességét, hiszen ezen magatartásnak és elkövetési módnak az egyént és a társadalmat érintő hatásai, következményei olyan súlyosak, hogy más felelősségi formák, így a szabálysértési vagy polgári jogi felelősségi rendszerek eszközei elégtelenek az ilyen magatartások tanúsítóival szemben.

A tervezet a nagy nyilvánosság előttiségi mint elkövetési mód érintetlenül hagyása mellett, a "gyűlöletre uszít" elkövetési magatartás helyére a "gyűlöletre izgat vagy erőszakos cselekmény elkövetésére hív fel" fordulatot helyezi. A változtatás az Alkotmánybíróság és a Legfelsőbb Bíróság közötti értelmezésbeli nézetkülönbség semlegesítésére hivatott anélkül, hogy a korábbi tényállást a lényegi tartalmát érintő módon megváltoztatná.

A véleményezők álláspontja szerint a tervezet 269. § (1) §-a megfelel az Alkotmánybíróság által a véleménynyilvánítási jog büntetőjogi korlátozhatóságával kapcsolatosan felállított szigorú szükségességi-arányossági mércének, így a javasolt szöveget aggálytalanak tartják.

II

A 30/1992. (V.26.) AB határozat az akkor hatályban lévő, Btk. 269. § (2) bekezdését semmisítette meg. A megsemmisített szöveg az alábbi volt.

"Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen

cselekményt követ el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javító-nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.”

Az AB érvelése szerint ez a fordulat azért alkotmány sértő, mert az alkotmányban meghatározott véleménynyilvánításhoz való jogot, mint kommunikációs alapjogot oly módon korlátozza, hogy a vélemény kinyilvánításával kapcsolatosan nem külső korlátot állít, hanem a vélemény értéktartalma alapján minősít úgy, hogy ehhez a köznyugalom megsértését avagy az arra való alkalmasságot törvényi tényállási szinten nem kapcsolja. A köznyugalom elvont, esetleges fenyegetettsége nem elégséges indok arra, hogy a véleménynyilvánításhoz való alapjogot a büntetőjog eszközeivel korlátozza.

Az Alkotmánybíróság másik, jelen tényállást érintő 12/1999. (V.21.) AB határozata szintén alkotmányossági kifogást emelt a közösség elleni izgatás (akkor) új szabályozásával kapcsolatosan.

A Btk. 269. § b) pontjának a határozat meghozatala időpontjában hatályban lévő normaszövege szerint aki nagy nyilvánosság előtt “valamely nemzet, etnikai, faji, vallási csoport, vagy a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, illetve gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Az AB érvelése szerint az “illetve gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el” fordulat azért alkotmányellenes, mert ezen magatartás pönalizálása leszállítja az eddigi alkotmánybírói gyakorlatban a büntethetőség zsinórmértékétől szolgáló “gyűlöletre uszítás” küszöbét, másrésztől a olyan tényállási elemről van szó, amely nem felel meg az egyértelműség követelményének és önkényes jogalkalmazást tesz lehetővé, így sérti a jogbiztonságot.

Az Alkotmánybíróság tehát két alkalommal is megsemmisítette a véleménynyilvánítás szabadságát büntetőjogi eszközökkel korlátozni igyekvő normaszöveget, ily módon oltalmazva a szabad véleménynyilvánításhoz való jogot.

A tervezet szempontjából mindennek azért van különös jelentősége, mert nem elegendő - egyébként üdvözlendő módon - felismerni a gyűlöletbeszéd elterjedését, észlelni annak társadalmilag káros következményeit, és - a büntetőjog eszközeivel is - megkísérelni annak visszaszorítását, hanem olyan normaszöveget kell szerkeszteni, amely egy esetleges normakontroll esetén megfelel az AB ez esetben igen szigorú szükségesség-arányosság tesztjének.

A tervezet 269. § (2) bekezdésének a) és b) pontjai immár harmadszor is megkísérlik leszállítani a büntetőjogi felelősség zsinórmértékétől szabott alkotmánybírói küszöböt, a gyűlöletre uszítás szigorú tartalmi követelményét, amikor a felsőbbren-

dűsége hirdető vagy ellenséges érzület motiválta vélemény terjesztését minősíti büntetendő elkövetési magatartássá. Ugyanakkor a javaslat az elkövetési módok közé a nagy nyilvánosság előltiséggel mellett beemeli a "köznyugalom megzavarására alkalmas" módot is, amellyel eleget kíván tenni valamely magatartás büntethetővé nyilváníthatóságával kapcsolatban támasztott szigorú mércének, jelezve, hogy a cselekmény csak bizonyos tényleges hatás kiváltása avagy ennek konkrét veszélye esetén pönalizálható.

Az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlata alapján ennek ellenére sem egyértelmű, hogy a tervezett szöveg egy esetleges normakontroll esetén átmenne-e a taláros testület szűrőjén. Míg a 30/1992 (V. 26.) AB határozat "nem zárja ki [...], hogy erről [a közösségek méltóságának védelméről] a törvényhozó akár a gyűlöletre uszítás tényállásán túlmenő büntetőjogi védelemmel is gondoskodik", addig a 12/1999 (V. 21.) AB határozat "e bűncselekmény tekintetében a büntethetőség alkotmányos küszöbét a gyűlöletre uszításban határozta meg", mivel "csakis az uszítás foglalja magában azt a bizonyos mérték fölötti veszélyt, amely a véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását megengedhetővé teszi."

A későbbi határozat alapján a tervezet 269. § (2) bekezdése nem volna alkotmányos, amennyiben azonban az Alkotmánybíróság visszatér korábbi, megengedőbb álláspontjához, elképzelhető, hogy a nevezett rendelkezést elfogadhatónak találja. Annyi azonban a testület eddigi gyakorlata alapján bizonyos, hogy a javaslat 269. § (2) bekezdése szerinti elkövetési magatartás társadalmi veszélyessége nem éri el az (1) bekezdésben foglalt magatartásét, ezért nem tűnik jó megoldásnak, hogy a (2) bekezdésbe ütköző cselekményt elkövető személy az (1) bekezdés szerint legyen büntetendő. Ezek fényében - amennyiben a jogalkotó a IV. pont alatti javaslatunkat nem találja megalapozottnak, és változatlanul hagyja a javaslat 269. § (2) bekezdését - a (2) bekezdés szerinti elkövetési magatartás vétségé minősítését és büntetési tételének enyhítését javasoljuk.

III.

Az Alkotmány 70/A § (1) és (2) bekezdése rendelkezik a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról. Amennyiben az államhatalom arra az álláspontra helyezkedik, hogy a büntetőjog eszközeivel kíván megvédeni bizonyos csoportokat a szélsőséges, társadalomra veszélyes megnyilvánulásokkal szemben, a védendő csoportok jogági meghatározásakor figyelmet kell fordítani a hátrányos megkülönböztetés alkotmányos tilalmának érvényesülésére is.

Az Igazságügyi Miniszter IM/ALK/2003/KÖZIG/106. szám alatt jegyzett tervezete tartalmazza az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvényjavaslatot.

A törvényjavaslat igyekszik szabatosan meghatározni a közvetlen és a közvetett hátrányos megkülönböztetés tilalmát, mind pedig a védett csoportokat. Közvetlen diszkriminációnak számít az olyan rendelkezés, intézkedés, feltétel, mulasztás vagy gyakorlat, melynek eredményeként egy személy vagy csoport neme, faji és etnikai hovatartozása, bőrszíne, nemzetisége, anyanyelve, fogyatékos állapota, egészségi állapota, vallási vagy világnézeti meggyőződése, politikai vagy más véleménye, családi állapota, anyasága vagy terhessége, szexuális irányultsága, nemi identitása, életkora, társadalmi származása, vagyoni helyzete, munkaviszonyának vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyának részmunkaidős jellege vagy egyéb helyzete miatt részesül kedvezőtlenebb bánásmódban. A törvénytervezetben foglaltak - az ahhoz fűzött indokolás szerint - nemcsak nemzetközi kötelezettségvállalásainkból, hanem alkotmányunk szövegéből és annak alkotmánybíróági értelmezéséből is következnek.

A tervezet a büntetőjogilag védeni kívánt csoportok tekintetében némi inkoherenciát mutat. A 269. § javasolt (1) bekezdése általánosan határozza meg a védett csoportokat (*“valamely nemzet vagy a lakosság egyes csoportjai ellen”*), ugyanakkor a (2) bekezdés taxációjából kimaradnak olyan - az ellenséges érzületre alapozott véleményeknek egyébként esetleg kitétt - csoportok, mint például a fogyatékkal élők, a szokásostól eltérő szexuális irányultságú vagy nemi identitású személyek.

Az egyenlő bánásmód elve, az esélyegyenlőség olyan értékek, amelyeket a társadalomnak jogi, esetenként büntetőjogi eszközökkel is védenie kell. Ugyanakkor számunkra is nyilvánvaló, hogy ha a gyűlöletbeszéd elleni büntetőjogi védelem az egyenlő bánásmódról szóló törvény tervezetében felsorolt valamennyi csoportra kiterjed, olyan parttalaná válik, hogy éppen a gyűlöletbeszéd által méltóságukban sértett csoportok hatékony védelme szenved csorbát.

Semmiképpen nem büntethető ebben a körben az olyan vélemény terjesztése – vagy más közelítésben a sértő vagy lealacsonyító kifejezés használata -, ha annak alapja *“más vagy mások”* *“politikai vagy egyéb meggyőződése miatti ellenséges érzület”*. Az ellenséges érzület a más politikai meggyőződést vallókkal szemben a pluralista politikai élet velejárója. A tervezett jogszabály elfogadása esetén a mentelmi jogot élvező országgyűlési képviselőkn kívül senkinek sem volna lehetősége arra, hogy a büntetőjogi következmények kockázata nélkül a nyilvánosság előtt kifejtse politikai véleményét. A politikai vagy egyéb meggyőződés szabad választás kérdése. Aki pártot választ annak számolnia kell azzal, hogy szembe kerül a más pártot választók ellenséges érzületével, ellenséges véleményével.

A fentebbi felsorolásban az olyan csoport-megkülönböztetők, mint a nem vagy az életkor olyan nagy csoportokat hoznak létre, hogy a velük kapcsolatos ne-

gatív vélemény vagy lealacsonyító kifejezés nem tud csoportszervező erővé válni, és így nem alkalmas a köznyugalom megzavarására. Hiába szidalmazza a férfiak csoportja a nőket, aggastyánok egy köre a fiatalokat, indulataikkal csak kevesen fognak azonosulni.

A büntetőjognak a gyűlöletbeszéddel szemben azokat a többnyire kisebbségi csoportokat kell védenie, amelyeknek tagjai nem szabad döntésük, hanem születésük, származásuk, hajlamaik, érzelmi kötöttségeik, vagy más, akaratuktól legalább részben független okból alkotnak csoportot. A társadalom többségének intoleranciája általában éppen velük szemben nyilvánul meg, s így ők szorulnak leginkább védelemre.

Ilyen csoportképző tényező a faj, a bőrszín, a nemzeti, nemzetiségi vagy etnikai hovatartozás, a nyelv, a vallás, a szexuális irányultság, a nemi identitás és a fogyatékos állapot.

A véleményezők álláspontja szerint a tervezet 269. § (2) bekezdés a) és b) pontja egyrészt indokolatlanul leszűkíti, másrészt - a politikai véleménynyilvánítás korlátozásával - alkotmányellenes módon kitágítja a büntetőjogilag üldözendő vélemények körét.

IV.

Nézetünk szerint a 269. § (2) bekezdés a) és b) pontjával kapcsolatosan a II. pontban felvetett alkotmányossági aggályokat tompítaná egy másfajta megközelítésű normaszöveg. A javaslat a vélemény tartalma és motivációja oldaláról kívánja meghatározni a büntethetővé nyilvánított cselekedetek körét, álláspontunk szerint azonban mindezt a csoport, avagy annak tagjának becsülete és emberi méltósága szempontjából kellene megközelíteni, miképpen a becsületsértés törvényi tényállását a Btk. jelenleg hatályban lévő szövege is ekként szabályozza.

Ez a megközelítés - büntetőjogi fenyegetés nélkül - lehetővé tenné a még oly szélsőséges vélemények kulturált formában, széles nyilvánosság előtt történő megvitatását is, így nem korlátozná a szükségesnél és arányosnál nagyobb mértékben a véleménynyilvánítás alapjogát.

Álláspontunk szerint leginkább a 30/1992. (V.26.) AB határozat által megsemmisített normaszöveg képezheti alapját a korszerű szabályozásnak, azzal, hogy az így hatályát veszített tényállás nyilvánvalóan alkotmányossági korrekcióra szorul.

A korrekció szempontjaihoz is a már hivatkozott két alkotmánybíróági döntés nyújthat kellő támpontot. A már korábban kifejtettek szerint egyrésztől szükségesnek mutatkozik az elkövetési mód kiegészítése a "köznyugalom megzavarására alkalmas mód" beiktatásával, az elkövetési magatartások közül pedig el kell hagy-

ni a komoly alkotmányossági és jogbiztonsági kérdéseket felvető "gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményeket követ el" fordulatot.

A fentiekből egyúttal az is következik, hogy a tervezet által a (2) bekezdés b) pontjában leírt magatartás nem alapozhat meg büntetőeljárást.

Mindezek figyelembe vételével a véleményezők által javasolt normaszöveg a következő lenne:

269. § (2) bekezdés

Aki nagy nyilvánosság előtt, a köznyugalom megzavarására alkalmas módon valakire faja, bőrszíne, nemzetisége, nyelve, fogyatékos állapota, vallása, szexuális irányultsága, nemi identitása miatt sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vétséget követ el, és 2 évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(3) A (2) bekezdés szerint büntetendő az a személy is, aki az ott meghatározott módon a (2) bekezdés szerinti csoportra sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ.

Budapest, 2003. július 1.

*Kószeg Ferenc
Kádár András
Kárpáti József*

MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG
HÁTTÉR TÁRSASÁG A MELEGEKÉRT

ÉSZREVÉTELEK
AZ EGYENLŐ BÁNÁSMÓDRÓL
ÉS AZ ESÉLYEGYENLŐSÉGRŐL SZÓLÓ TÖRVÉNY
KONCEPCIÓJÁHOZ

Készítették: dr. Farkas Lilla, dr. Kádár András Kristóf és dr. Kárpáti József

Budapest

2002. december 15.

Általános észrevételek

A Magyar Helsinki Bizottság (MHB) és a Háttér Társaság a Melegekért (HTM) egyesület üdvözik és időszerűnek tartják az Igazságügyi Minisztérium törekvését arra, hogy átfogó szabályozást készítsen elő az egyenlő bánásmódról. A két szervezet a törvény 2002. novemberi koncepciójának számos megoldásával egyetért, s kiemelten támogatja, hogy a Faji és Foglalkoztatási Irányelvekben meghatározott alapokon azonos védelmet kíván nyújtani a különböző kisebbségi csoportok tagjainak. Az Irányelvek az átveendő Európai Unió joganyag részét képezik, s a Magyar Köztársaság csatlakozásának időpontjában rendelkezéseiknek már a hazai jogrendszerben is érvényesülniük kell. A Faji Irányelv 3. cikke meghatározza annak tárgyi és személyi hatályát. Ezek szerint az Irányelv lefedi mind a köz-, mind pedig a magánszférát. Kiemelendő, hogy vonatkozik a magánfoglalkoztatáshoz (így a vállalkozáshoz és a megbízási jogviszonyban történő munkavégzéshez) és hivatáshoz való hozzájutás feltételeire és a nyilvánosság számára hozzáférhető javakhoz és szolgáltatásokhoz (ide értve a lakhatást is) való hozzájutásra és azok szolgáltatására is.

A vélemény az MHB és a HTM munkatársainak peres gyakorlatára és a diszkriminációval kapcsolatos kutatásaira épül. Támaszkodik a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda jelentéseire (Fehér Füzet 1995-2001) és a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosának éves beszámolóira is. A vélemény elkészítésére rendelkezésre álló idő rövidsége nem tette lehetővé a lábjegyzetek készítését. A vélemény a koncepció szerkezetét követi.

II. 1. A törvény alapelvei

Álláspontunk szerint az államnak nemcsak az egyenlő bánásmód érvényesítése feltételeinek megteremtése, hanem a hatékony végrehajtás is felelőssége. Minden jog által biztosított védelem annyit ér, amennyit az adott rezsimből végrehajtnak. A magyar diszkrimináció ellenes szabályozás legtöbb kritikával illetett területe eddig pontosan a végrehajtás volt. Az eddigi szemlélettel való szakítást – amennyiben ez kívánatos – az alapelvek között tűnik szükségesnek megfogalmazni.

Az irányelvek hatálya kiterjed mind a köz-, mind pedig a magánszférára. Bár látni véljük annak okait, hogy a koncepció miért rendelkezik némileg eltérően a diszkriminációs tiltás érvényesüléséről a közjogi és a magánjogi viszonyok tekintetében, s magunk is számos olyan példát tudunk felhozni, amelyek érzékletesen szemléltetik, miért kívánatos meghúzni az érvényesítés korlátait a magánjogi viszonyokban, a javasolt megoldással nem tudunk teljes mértékben egyet érteni. Úgy tűnik, hogy a javasolt meghatározás nem fedi le teljesen azokat a jogviszonyokat, melyeket megcéloz, a definíció túl komplex, s emiatt alkalmazása nehézségekbe ütközhet.

Amikor egy magánszemély az általa lakott lakás felújításába kezd, és ennek elvégzésére vállalkozókat bíz meg, a személyes életterébe engedi be a munkát elvégzőket. Véleményünk szerint a személyes szférát ilyen mélységben érintő esetekben nem várható el a magánszemély döntésének olyan fokú átláthatósága, mint pl. a közbeszerzéseknél. De hasonló példa lehetne az, amikor egy magánszemély bérbe adja a lakását, ám csak az ismeretségi köréből kíván bérlőt választani – pl. azért, mert bútorai ill. személyes használati tárgyai a lakásban maradnak. Mégis, ha a Faji Irányelvet szó szerint követjük – mivel az abban foglalt védelem kiterjed a magánjogi viszonyokra, s a magán-foglalkoztatáshoz való hozzájutáson belül a vállalkozásra is – a fenti esetekre is ki kellene terjesztenünk az Irányelvben foglalt megoldásokat, így pl. esetleges perindításnál a bizonyítási teher megfordítását.

Más megítélés alá esik azonban az az eset, amikor egy magánszemély új ház építésébe kezd, és hirdetést ad fel bizonyos munkák elvégzésére – tehát saját döntése alapján valamennyi, a hirdetésről tudomást szerző vállalkozó számára hozzáférhetővé teszi a munka elvégzésére pályázást. Bár nem a legjellemzőbb, a példa mégis életszerű lehet nagyobb családi ház építése esetén. Álláspontunk szerint ilyenkor döntő tényező, hogy a hirdetés feladásával a magánszemély lényegében a személyes életteréből „kivonja” a jogviszonyt.

Magánszemélyek azonban több lakással is rendelkezhetnek, s ezek bérbeadásából tetemes jövedelemre tehetnek szert. A bérbe adáshoz nem kell magánvál-

lalkozóvá válniuk, elegendő az adóhatóságtól adószámot beszerezniük. A valóságban gyakrabban fordul az elő, hogy a tulajdonos nem szerez adószámot, nem állít ki számlát, és nem fizet adót a bérleti díjak után. Belesik-e ilyenkor a koncepció által leírt személyi hatályba, vagy a vele szemben való igényérvényesítést meg kell előznie egy olyan eljárásnak, melynek során megállapítják, hogy elmulasztotta beszerezni az engedélyt, jogellenesen nem vetette magát nyilvántartásba stb.? Hogyan bizonyítható ilyen esetekben, hogy a kötelezett a nem létező állami aktus ellenére kötelezett?

Figyelembe véve a fentieket, valamint a vonatkozó holland szabályozást, úgy gondoljuk, hogy a magánviszonyok esetében feltétlenül szükséges kivételt tenni az egyenlő bánásmód elvének érvényesülésével kapcsolatban, azonban a kivételes esetek körét a koncepcióban javasoltnál szűkebben és egyszerűbb megfogalmazással szükséges meghatározni. A holland Egyenlő Bánásmód Törvény (DETA, hozzáférhető a www.cgb.nl címen) például a szolgáltatások és javak felajánlásával, az ezekre vonatkozó szerződések végrehajtásával és megszüntetésével kapcsolatban csak azokat a magánviszonyokat veszi ki a szabályozás köréből, amelyeknél az ajánlatot nem nyilvánosan tették (DETA 7. cikk 1/d.). Álláspontunk szerint a törvény személyi hatályának mindazon magánviszonyokra is ki kellene terjednie, melyekben a szolgáltatás vagy annak felajánlása (ide értve a törvény hatálya alá tartozó valamennyi területet) bárki számára hozzáférhető módon kerül meghirdetésre, válik nyilvánossá (vö. nyilvános magánjogi viszony). Úgy véljük, ez a megoldás a magyar viszonyok között is alkalmazható lehet, és lefedi azokat a területeket, melyeket a koncepció is szabályozni kíván.

II. 2. A törvény szerkezete

Az egyes területek között nem említi a koncepció a lakhatást, bár az *expressis verbis* szerepel a Faji Irányelvben. E területet később is kifejezti a konkrét szabályozás köréből, így pl. nem határoz meg rá speciális szankciókat. Úgy tűnik, hogy mostohagyerekként kezeli a magán-foglalkoztatáshoz – így a vállalkozáshoz és a megbízási jogviszonyban történő munkavégzéshez – és hivatáshoz való hozzájutás feltételeinek és a nyilvánosság számára hozzáférhető javakhoz és szolgáltatásokhoz – ide értve a lakhatást is – történő hozzájutásnak és azok szolgáltatásának a szabályozását is.

II. 3. Hatály

A 31. lábjegyzet szerint a külföldi jogi személlyel jogviszonyban lévő és ennek alapján Magyarországon tartózkodó személyre nem terjed ki a koncepció szerint az egyenlő bánásmód követelménye. Bár ez a megfogalmazás az Mt. jelenleg hatályos rendelkezéseivel összhangot mutat, az Irányelvben megfogalmazottakkal semmiképp sincs összhangban. A helyzetet tovább bonyolítja, ha pl. egy olyan esetet képzelünk el, amikor egy EU tagállamban bejegyzett munkáltatóról van szó. Nehezen hihető, hogy az ilyen munkáltatókra ne vonatkozna az Irányelv, melyet honos államuk feladata átvenni. Magyarország akkor miért ne adná meg ugyanezt a védelmet?

A kérdés inkább úgy vetődik fel, hogy pl. amerikai vagy kínai munkáltatónak engedjük-e, hogy a hazánkban foglalkoztatott külföldi munkavállalóját ne részesítse az Irányelv kínálta védelemben.

A koncepció szerint a hatály nem terjedne ki az egyesülési jog alapján működő társadalmi szervezetek, valamint az egyházak belső jogviszonyaira. Aggályosnak tartjuk ezt a megfogalmazást, hiszen pl. a romák elleni diszkrimináció egyik tipikus előfordulási formája előtt nyit szabad utat – amikor egy vendéglátó ipari egység tulajdonosa a tagok ajánlása alapján való tagfelvétel kikötésével egyesületet hoz létre, hogy bizonyos napokon a diszkóba történő belépést korlátozza.

Az Irányelv alapján megválaszolható a kérdés, hogy milyen körben szabályozandók a magánjogi jogviszonyok. A lakhatás és a vállalkozás így pl. biztosan a szabályozni kívánt körbe esik.

Kifejezetten aggályosnak tartjuk, hogy a tervezet – habár formálisan a 6.4. pont alatt tárgyalva, de lényegét tekintve a kötelezeti kört is érintve – lehetővé teszi az áruk és szolgáltatások igénybe vétele tekintetében, hogy vallási, etnikai nemi, politikai illetőleg szexuális orientáció vagy egyéb társadalmi helyzet szerint meghatározható csoportok tagjai a hagyományápolás, kulturális és önazonosság fenntartását szolgáló tevékenység folytatására létrehozott, a szűkebb közönség számára nyitva álló létesítménybe való belépést korlátozzák, illetve tagsági viszonyt írjanak elő. A tervezet feltétel és jogszerűségi-arányossági teszt említése nélkül ad kibúvót a törvény rendelkezései alól a kötelezeti oldalon, ami az irányelvek egyetlen rendelkezésével sem támasztható alá, sőt az eddiginél rosszabb helyzetbe hozhatja a diszkrimináció áldozatait.

II. 4. Fogalmak

A Faji Irányelvvel ellentétben a fogalmak között nem található meg a hátrányos megkülönböztetésre utasítás és a valós foglalkoztatási feltételek fogalma. Javasolja ezzel szemben a koncepció, hogy a közvetlen és közvetett diszkrimináció definícióján túl tartalmazzon a törvény definíciót a diszkriminációra is. Ez utóbbi azonban nem tűnik szükségesnek, hiszen valamennyi részletét meghatározza majd a törvény.

4.1. A hátrányos megkülönböztetés tilalma

A diszkriminációs alapok tartalmazzák a fajt, színt, nemzetiséget, de kimaradt a felsorolásból az etnikai hovatartozás, noha a Faji Irányelv terminológiája ezt indokolttá tenné. A vallás mellett nem tartalmazza az egyéb meggyőződést (szemben a Foglalkoztatási irányelv rendelkezésével), a szexuális irányultság mellett pedig mellőzi a nemi identitást. Az Európai Bíróság jelenlegi esetjoga szerint a transzneműeket megilleti a nemi alapú diszkrimináció elleni közösségi jogi védelem. Annak megelőzésére azonban, hogy a hazai bírói gyakorlat ettől eltérjen, fontosnak tartjuk e védelmi alapot külön nevesíteni. (A nemi identitással (transzneműekkel) kapcsolatban lásd: P. v. S. and Cornwall County Council, C-13/94.) Az alapok meghatározásánál nemzetközi kötelezettségeinket (lásd az ICCPR, CERD) szükséges mindenképp figyelembe venni.

4.2. Közvetlen és közvetett diszkrimináció

A definícióknál az Irányelvek fogalom-meghatározásainak pontos átvételét javasoljuk, hiszen már a koncepcióban is csak némiképp módosítva jelenik meg a meghatározás, így nem fed le minden, az Irányelvek által definiált alakzatot. Kiemeljük, hogy a közvetlen diszkrimináció megvalósulásához az Irányelvek a hipotetikus összehasonlítást is elegendőnek tekintik. A közvetett diszkriminációnál úgyszintén magukban foglalják azokat az eseteket, amikor személyek – az Irányelvekben foglalt alapokra tekintettel – kedvezőtlenebb bánásmódban részesülnének, mint mások (ismételten a hipotetikus összehasonlításnak nyitva lehetőséget).

Rendkívül fontosnak tartjuk a gyakorlati érvényesülés (pereskedés) szempontjából, hogy a definíció ill. a releváns rendelkezés, miniszteri indokolás jelezze: a közvetett diszkrimináció megállapításához, bizonyításához a köztudomás elegendő, nem kell statisztikai adatokat szolgáltatni. Ez az adatvédelmi szabályok

ismeretében pl. a romák elleni közvetett diszkrimináció megállapításánál kiemelkedő jelentőségű.

Bár később a koncepció is említi ennek szükségességét, már itt jelezzük, hogy a Faji Irányelv fényében a közvetett diszkrimináció Mt-ben foglalt jelenlegi definíciója módosításra szorul. Egységes csoporthoz tartozást ui. nem lehet megkívánni az Irányelv szerint.

4.4. Megtorlás

A definíciót javasoljuk kiegészíteni oly módon, hogy a kárt okozó ill. arra irányuló intézkedés megtételén kívül az azzal való fenyegetés is tartozhasson a tényálláshoz.

4.6. További kimentési okok

Javasoljuk annak átgondolását, hogy milyen beosztású dolgozóktól követhetik meg az egyházak és egyéb vallásos szervezetek a szellemiséghez való lojalitást. Adminisztratív ill. kiegészítő tevékenységet (pl. takarító, fűtő) végzők esetén nem tűnik kívánatosnak az ilyen típusú kimentési ok biztosítása. A tervezet megfogalmazása differenciálatlan, hiszen a Foglalkoztatási Irányelv sem biztosít a vallásos szervezeteknek korlátlan kimentést e tekintetben: valós foglalkozási feltételnek kell fennállnia és ezzel együtt a célnak jogosnak, az alkalmazási feltételnek pedig arányosnak kell lennie, és nem igazolhat más alapokon nyugvó hátrányos megkülönböztetést (jogszerűségi-arányossági teszt – Foglalkoztatási Irányelv 4. cikk (1) (2) bekezdése).

A koncepció az Irányelvekben szereplő „valódi és meghatározó foglalkozási követelmények” fogalmának áttemelésére az Mt.-ben már jelenleg is szereplő kimentési ok („a munka jellegéből vagy természetéből egyértelműen következő megkülönböztetés”) megtartását javasolja. Úgy véljük, elfogadható ez a megoldás, azonban szükséges kiegészíteni azzal az Irányelvekben is megkövetelt megszorítással, hogy a különbségtételnek jogosnak és arányosnak kell lennie.

5. Értelmező rendelkezések

Elengedhetetlennek mutatkozik a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony felvétele a definiálandó fogalmak közé. A megbízási jogviszonyok vizsgálatára már

a jelenlegi szabályok szerint is kiterjed a munkaügyi felügyelőségek hatásköre, amennyiben azok munkaviszonyt lepleznek. (Lásd a munkaügyi ellenőrzésről szóló 1996. évi LXXV. törvény (Metv.) 6. § (1) bekezdése). S nemcsak az Irányelv meghatározásai miatt (access to self-employment), hanem leginkább a hátrányos helyzetű, így az Irányelvek által is védett csoportokat (romák, nők) érintő kényszer-vállalkozások magas száma miatt is szükségesnek tűnik a megbízási és vállalkozói jogviszonyok meghatározása, és a védelem körébe vonása.

6. A diszkrimináció tilalmának egyes területei

Mint fentebb jeleztük, a lakhatás kimaradt a koncepcióból, így ebből a részből is.

6.1. Az egyenlő bánásmód munkavállalással összefüggő esetei

A felsorolásból kimaradtak a bírák, ügyészek, fegyveres és rendvédelmi szervek. A 6.1.2. alatt ezt a csoportot tűnik érinteni a koncepció, amikor hivatásos szolgálati jogviszonyban dolgozókra tesz említést.

A fentiek szerint vitatjuk azon megállapítás jogosultságát – és az Irányelvvél való konformitását –, amely szerint a tisztán nem állami szereplők esetén a kötelezetti oldalon a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyokra nem terjedne ki a törvény hatálya.

6.1.3. Az esélyegyenlőséget szolgáló rendelkezések

Valószínűleg véletlenül maradt a szövegben, de szembeötlő, hogy a koncepció szinte kizárólag a nemek közötti megkülönböztetésről beszél, s a további alapokat nem érinti.

Az esélyegyenlőségi terv készítésére kötelezett munkáltatók meghatározásánál a 250-es foglalkoztatotti létszám rendkívül magasnak tűnik a magyar viszonyokhoz képest. Ismételten, pl. a romák kimaradtak e rész rendelkezéseiből. Mely szervezetek érintettek az esélyegyenlőségi terv megvitatásában? Kívánatos lenne szankciót meghatározni az esélyegyenlőségi tervvel kapcsolatos kötelezettségek elmulasztására.

6.2. Egyenlő bánásmód a szociális és egészségügyi szférában

Aggályosnak tartjuk az egyházi fenntartású egészségügyi intézmények feltétel nélküli kivételét a törvény hatálya alól. Amíg valamennyire védhetőnek tűnik, hogy katolikus, zsidó, stb. kórházba ill. szeretetotthonba inkább katolikus, zsidó, stb. hívők kerüljenek, az már nehezebben védhető, hogy pl. a nemi vagy faji hovatartozás alapján is megengedett legyen a különbségtétel. Érveinket bővebben lásd a 3. pont utolsó bekezdésében.

6.3. Egyenlő bánásmód az oktatásban

A különös eseteknél a romák elleni diszkrimináció ismert eseteire hivatkozva javasoljuk kifejezetten nevesíteni a tanulási képességekkel kapcsolatos szakértői vizsgálatokat is. Az azonos színvonalú tanulási stb. feltételeknél nem tartjuk indokoltnak a „különösen akkor” szófordulatnak a végleges szövegben való megtartását, hiszen amennyiben az oktatás integrált, elvileg nem merülhet fel az eltérő feltételek problémája.

A kisebbségi oktatás indokoltságát, fenntartását romák esetén nem támasztja alá egyetlen olyan kutatás sem, mely e témakörben készült. Úgy tűnik, hogy ez az intézmény inkább a szegregációs tendenciákat erősíti, miközben nem bizonyul sikeresnek a felzárkóztatással és a kulturális identitás erősítésével kapcsolatban megfogalmazott célok elérése tekintetében. Szükségesnek tartjuk e kérdéskör törvényalkotó általi újragondolását, s megítélésünk szerint a törvény parlamenti vitája erre megfelelő lehetőséget nyújthat.

Az oktatási intézmények fenntartói között nagy számban találhatunk helyi önkormányzatokat. A gyakorlat azt mutatja, hogy főképp kisebb településeken felügyeleti jogkörük gyakorlása az oktatási ügyekben aggályos. Indokoltnak tűnik, hogy a koncepció által javasolt Egyenlő Bánásmód Bizottság külön nevesített szerephez jusson az itt tárgyalt ügyekben.

6.4. Árú és szolgáltatások igénybe vétele

A magánszervezetek által nyújtott szolgáltatások kérdésénél emlékeztetünk arra a dilemmára, amit a törvénynek a köz- és magánszférában való hatályával kapcsolatban fentebb megfogalmaztunk.

A védett csoportok számára nyitva álló létesítményekbe való bejutást korlátozó rendelkezések feltétel nélküli legitimálása álláspontunk szerint rendkívül súlyos alkotmányossági problémákat vet fel, ráadásul bizonyosan visszaélések eszközévé válna, ezért e kivétel megadása nem fogadható el. Érveinket bővebben lásd a 3. pont utolsó bekezdésében.

7.2. Egyenlő Bánásmód Bizottság

Az EBB státuszáról leírtakkal egyetértünk, ám hiányoljuk annak tisztázását, hogy milyen módon viszonyul majd ez az új szerv a már meglévő intézményekhez, így az országgyűlési biztosokhoz (elsősorban a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosához), illetve az oktatási miniszteri biztoshoz. Szintén kérdéses, hogy pl. a munkaügyi és a fogyasztóvédelmi felügyelet és a jegyzők, mint egy-egy diszkriminációs esetben hatáskörrel rendelkező hatóságok tevékenységéhez hogyan kapcsolódik az EBB vizsgálata. A kisebbségi biztos számos olyan hatáskörrel rendelkezik, amelyet indokoltnak tűnhet az új, specializált EBB-hez telepíteni. A kisebbségi biztos azonban foglalkozik olyan panaszokkal is, melyek a kisebbségi önkormányzatisághoz kapcsolódnak, s amelyeket az EBB-hez dogmatikailag nehézkes és talán hibás is lenne átcsatornázni. Miután az EBB nemcsak a faji diszkriminációval foglalkozna, az itt esetleg jelentkező többletjogok ütköznenek a nemi stb. alapú diszkrimináció vizsgálatára meglévő hatáskörrel.

Az EBB tagjai megválasztásának módja természetesen a szervezet legitimációjával, megbecsültségével függ össze. Amennyiben az országgyűlési biztosokhoz hasonló státuszt kap, ezt az Alkotmányban szükséges szabályozni. Az elmúlt évek tapasztalatai egyértelművé teszik, hogy egy alkotmánymódosítás komoly kihívást jelent. Ugyanez vonatkozik az EBB tagjainak Országgyűlés általi választására is. Amennyiben azonban gyakorlati szempontok miatt a koncepció B változatát fogadja el a törvényalkotó (miniszterelnöki javaslat, köztársasági elnöki kinevezés), ezzel „leértékelheti” a diszkrimináció elleni fellépés ügyét.

7.3. Az EBB hatásköre

Álláspontunk szerint elengedhetetlen annak tisztázása, hogy hatósági jogkört (bírság kiszabása) kíván-e adni a törvényhozó az EBB-nek, vagy inkább monitorozó szerepet szán neki. Sem a holland, sem az angol szabályozás nem ad bírságolási jogkört a releváns szervezeteknek.

A monitorozás, vizsgálatok lefolytatása természetesen kiegészülhet azzal a jogkörrel, hogy az EBB pereket kezdeményez, s azokat jogtanácsosával vagy megbízott külsős ügyvédekkel viszi. A holland és angol tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy óvatosan kell közelíteni a perindítási jogosítványhoz is. A holland Egyenlő Esélyek Bizottsága 1994-es megalakulása óta egyetlen esetben perelt, akkor is azért, hogy egy panaszolt együttműködési kötelezettségének érvényt szerezzen. Az angol Faji Egyenlőség Bizottság bizonyos esetekben rendelkezik saját perindítási jogkörrel, ám az ügyek jelentős részében a költségvetésében biztosított összegből ügyvédek részére ad megbízást, hogy ügyfelei perbeli képviselőt állítsa. A megbízott ügyvédekkel történő perelés sem azonos hatékonyságú, a FEB pl. sokkal hatékonyabban használta az e célra biztosított költségvetési támogatást, mint a nemi diszkriminációval foglalkozó testvér szervezete.

Mind a bírságot, mind pedig az önálló perképviselet biztosításánál ill. felvállalásánál azzal az alapdilemmával kell az EBB-hez hasonló szervezeteknek megküzdniük, hogy „egy személyben” látják el a vizsgáló, az ügyész és a bíró szerepét – még akkor is így van ez, ha a különböző funkciók ellátására más-más ügyosztályt állítanak fel. A jogkörök kialakításánál ajánlatos figyelemmel lenni az EBB-vel legtöbb rokonságot mutató szervek, azaz az országgyűlési biztosok jogosítványaira és gyakorlatára. Bár a kisebbségi biztos sem perelhet, gyakran különböző civil szervezetek figyelmét hívja fel egy-egy konkrét ügyben a pervitel lehetőségére. A perlés költségeihez azonban nem áll módjában hozzájárulni (pl. a NEKI által peresített Karcag ügy, Fehér Füzet 1998, 48. o.).

Végül, a bírságolás ill. pereskedés jogköreinek megadása mellett szól az az érv, hogy ezek az eszközök emelhetik az EBB megbecsültségét. Ha egy vizsgálat megállapításai a nem-tetszés kinyilvánítására alkalmasak is, a kezdeményezéseknek a panaszolt még nem biztos, hogy eleget tesz. Ha azonban a kezdeményezés végrehajtását valamilyen módon - akár közvetve is - képes az EBB kikényszeríteni, tevékenységének nagyobb elismertsége lesz.

A bírság ellen jogorvoslatot kereshet a panaszolt fél, s az eljárás vezethet az EBB peresztéséhez is. Ilyen esetekben az EBB energiáit a perbeli képviselőt is lekötne – alperesi oldalon.

A tervezet szerint az EBB eljárását megszüntetné, ha az ügyben bírósági eljárás vagy büntetőeljárás indul. Megfontolandó tényező az is, hogy egy élelmes panaszolt negatív megállapítási keresetet indíthat a Pp. 123. §-a alapján, hogy így vegye elejét az EBB esetleg bírsághoz vezető eljárásának. Szóba jöhet az EBB eljárásának felfüggesztése az Áe. 37. § (1) bekezdése alapján azzal, hogy bíróság által

megállapított tényállás az EBB-t kötné, és a testület szabad kezét csak a joghátrány kiszabásánál kaphatna.

Kérdéses, hogy a már lezárult büntető vagy polgári eljárás után a szankciót alkalmazó EBB döntés ellen a közigazgatási kereset megindításának lehetősége nem nyújtaná-e el ésszerűtlen módon az eljárást.

(A hatályos jog a konkuráló hatáskörökkel kapcsolatban többféle megoldást alkalmaz: pl. a Metv. 6. § (3) bekezdés: a [munkaügyi] felügyelő a foglalkoztató és a részére munkát végző személy közötti jogviszony tartalmát érintő intézkedést nem hozhat, amennyiben az ellenőrzést megelőzően a felek között munkaügyi vita indult. Nyilván ilyen esetben is helye lehet a munkaügyi ellenőrzésre irányuló eljárás felfüggesztésének, amennyiben a munkaügyi jogvita az ellenőrzés megkezdése után indult.)

Másik lehetőségként vetődhet fel – a tervezetben ajánlottal szemben – a párhuzamos eljárás elkerülése okán a bírósági eljárás felfüggesztése az EBB eljárásának jogerős befejezéséig (pl. a Pp. 152. §-a alapján.) Ez viszont azért mutatkozhat aggályosnak, mert olyan tényleges jogköröket telepítene az EBB-hez, melyek bírósági hatáskörök korlátozásához, így alkotmányossági zavarokhoz vezetnének.

A bírságolással kapcsolatos további probléma, hogy az EBB egy fokon járna csak el, tehát döntését csak az államigazgatásánál jóval költségesebb – és ahogy bemutatjuk, esetenként hosszabb – bíróság előtti eljárásban lehetne megtámadni.

A fentiek alapján tehát abban a kérdésben szükséges dönteni a törvény szövegének elkészítése előtt, hogy bírságothasson-e az EBB.

Itt figyelembe kell venni, hogy ágazati hatóságok diszkriminációval kapcsolatos szabálysértések miatt, pl. munkaügyi ellenőrzés során már most is szabhatnak ki bírságokat (lásd: Metv. 1§ (2) bekezdése és 3.§ (1) bekezdés d) pontja). Vannak azonban olyan ágazatok, melyeket az Irányelv szerint le kell fednie a törvénynek (egészségügy, lakhatás, oktatás és szociális ellátás), ám vagy nincs ágazati szankció, vagy annak kiszabása szétforgácsolódik olyan szervek között, amelyekről a specializált szemlélet nem várható el (pl. oktatási diszkrimináció szabálysértése esetén, ill. a fogyasztóvédelmi szabályok be nem tartása esetén a helyi jegyzők. (Pl. nem feltétlenül életszerű annak elvárása, hogy a jegyző a 300 fős település egyetlen kocsmáját bezárassa a fogyasztóvédelmi szabályok megsértése miatt. Egyebekben a jegyzői inaktivitásra példa a Patvarci ügy – NEKI, Fehér Füzet 1999, 10. o. A lakhatási ügyekben igen gyakran a jegyző is aktív részese volt a diszkriminációnak – lásd a kisebbségi biztos megállapításait az 1997-es zámolyi, vagy a 2002 szeptemberi paksi ügyekben. A paksi ügyben készült jelentés országszerte intézménye-

sült diszkriminatív gyakorlatról beszél, s felveti a helyi önkormányzatok felelősségét.) Ha a specializált szervezetekkel nem rendelkező ágazatokban a bírságolási jogkört meg is adná a törvény az EBB-nek, megnyugtatóan nem oldható meg a munkaügyi és fogyasztóvédelmi eljárások becsatornázása az EBB alá. Ha pedig a munkaügyi és fogyasztóvédelmi eljárásokat és szervezeteket érintetlenül hagyja a törvény, a többi terület EBB alá rendezése felemássá teheti a hatósági jogkörök gyakorlását (egyfokúság itt, kétfokúság ott az államigazgatási eljárásban).

A diszkrimináció miatti perlekedésben számos civil szervezet nagy gyakorlatra tett már szert, s az itt megbízással dolgozó ügyvédek lényegében monopol-helyzetben vannak a szakmai tapasztalat tekintetében. 2001-ben az IM létrehozta az anti-diszkriminációs ügyvédhálózatot. A perek vitelében természetesen e hálózat tagjaira is számítani lehetne, ill. az ő tevékenységüket szükségesnek mutatkozik összekötni a törvény rendelkezéseivel.

A jogtanácsosi ill. megbízott ügyvédi modellek kiértékelését mindenképp szükséges lenne még a törvénytörvény elkészítése előtt elvégezni. Költségelemzést látszik szükségesnek beszerezni a két modellre. Az azonban irányadó lehet, hogy az angol bizottságok megbízott ügyvédeknek vesznek igénybe. E megoldás alapján az esetleges pervesztés csak közvetve van kihatással a bizottságok megítélésére. Amennyiben megbízott ügyvédekkel dolgozna az EBB, természetesen a döntés, hogy mely ügyeket peresítik, a bizottságnál maradna.

Mindenképpen szükségesnek mutatkozik a törvény hatálya alá tartozó eljárásoknál a tárgyi költségmentesség biztosítása. Ez a megoldás abban az esetben is csökkentené a perlés költségeit, ha nem az EBB, hanem megbízott ügyvéd segítségével a panaszos perel.

A pervesztés esetén az ellenérdekű fél ügyvédjének munkadíjára sajnos egyik megoldás sem nyújthat fedezetet. Ennek megfizetésére tehát esetleg az EBB költségvetésében kell pénzügyi eszközöket biztosítani.

A feladatkörök között határozza meg a koncepció az egyéni jogérvényesítést. Ezt a csoport-jogérvényesítéssel szükségesnek mutatkozik kiegészíteni. Ki lehetne jobb helyzetben, hogy egy-egy csoportról tegyen megállapításokat, végezzen átfogó, tematikus vizsgálatokat ill. készítsen elő perlésre alkalmas anyagokat, mint az EBB? Valójában a közvetett diszkrimináció bizonyítása sok esetben (pl. románknál az adatvédelmi szabályok miatt is) csak az EBB vizsgálatai nyomán tűnik a gyakorlatban megvalósíthatónak. E megfontolás értelmében elengedhetetlen, hogy a törvény külön rendelkezzen az EBB átfogó ill. tematikus vizsgálatok végzésére vonatkozó jogosítványáról.

Az anyagon végigfutnak a nem-peres eljárásokra vonatkozó elképzelések. Feltehezzük, hogy a szerzők e meghatározás alatt az államigazgatási eljárásokat értették. Az Áe. 3.§ (4) bekezdése szerint az ügyfél jogai megilletik azt a szervet, amelynek feladatkörét az ügy érinti. Ennek megfelelően a nem személyes kérelemre induló ügyeknél az EBB az általános szabályok szerint felléphet. A probléma eddig is azoknál az ügyeknél (munkaügyi felügyelet előtt pl. – Metv. 3. § (2) bek.) adódott, ahol személyes kérelmet kívánt meg rövid határidő mellett az ágazati jogszabály. Ezt a kérdést mindenképp rendezni kívánatos.

A feladatköröknél az intézményes rasszizmus ill. diszkrimináció eseteiben javasoljuk, hogy az észak-ír és angol példára (pl. Faji Kapcsolatok Törvénye 47. cikk) a törvény adja meg az EBB-nek a lehetőséget a különböző szervezetek működésének monitorozására és eljárási szabályzatokkal (Codes of Practice) kapcsolódó javaslatok megtételére. Végül, álláspontunk szerint a közbeszerzési pályázatokról való nyilvántartás vezetését véleményezési jogkör egészíthetné ki. Ez hatékony gazdasági szankciót adna az EBB kezébe. A testület a vizsgálatai során tapasztalt hiányosságok miatt egy-egy gazdasági társasággal szemben ezen eszköz felhasználásával is felléphetne.

Az EBB vizsgálati módszerei közül véleményünk szerint érdemes kiemelni a helyszíni vizsgálatot és a tesztelést. Az előbbi magánszemélyként megvalósítani a gyakorlatban rendkívüli nehézségekbe ütközik. Utóbbi pedig a diszkrimináció bizonyításának egyik leghatékonyabb eszköze.

A vizsgálat megindítását a koncepció kizárná, ha a kérelem nyilvánvalóan alaptalan ill. ha az eltelt idő miatt nem lehet eredményesen vizsgálni. Mindkét esetben indokoltnak tartanánk, ha érdemi vizsgálat folyna, hiszen csak némi vizsgáldás után lehet megállapítani, hogy alaptalan-e egy kérelem ill. hogy túlzottan hosszú idő telt-e el ahhoz, hogy eredményes lehessen a vizsgálat.

Az EBB hatáskörének kérdését az alábbiakban foglalhatjuk össze. Amennyiben bírságolási hatáskört kíván a jogalkotó a testülethez telepíteni, az EBB-t megfelelően be kell tagolni az államigazgatási szervezetrendszerbe, létre kell hozni az ilyen hatósági szerep betöltéséhez szükséges országos infrastruktúrát, ki kell dolgozni a testület döntései elleni jogorvoslati fórumrendszert, összhangba kell hozni a működést a már eleddig és létező intézményrendszerrel (lásd: fogyasztóvédelem, munkaügyi ellenőrzés. Meg kell oldani a bíróságokkal konkuráló hatáskör problémáját). Amennyiben ezt az utat választja a jogalkotó, álláspontunk szerint nehezen képzelhető el az áldozatok peres igényérvényesítésének hatékony elősegítése, különös tekintettel a koncepció azon elképzelésére, hogy az EBB-nek meg kellene szüntetnie eljárását abban az esetben, ha az adott ügy bíróság elé kerül. Eb-

ben az esetben ugyanis a testület időről-időre azzal a dilemmával találkozhatna szemben magát, hogy saját eljárásának megszüntetése – és a bírság kiszabásától való eltekintés – árán javasolja-e ügyfelének a bírósági eljárás megindítását, illetve indítson-e bírósági eljárást, ezzel rögtön meg is szüntetve önnön jogosultságát arra, hogy az ügyben eljárjon és bírságot szabjon ki.

A másik megoldás szerint a következő jogosultságokat ruházhatja a jogalkotó a testületre: vizsgálatok lefolytatása egyéni ügyekben, átfogó vizsgálatok lefolytatása, ajánlások megfogalmazása, és a diszkrimináció áldozatainak jogérvényesítését szolgáló erős jogosítványok. E verzió szerint az EBB eljárásának vázlata a következőképpen alakulna: a testület kivizsgálná a diszkriminációs panaszokat, vizsgálatának eredményei alapján ajánlást fogalmazna meg a kötelezett szervezet, személy számára a diszkrimináció felszámolásának érdekében, és amennyiben az ajánlás címzettje nem tesz eleget az ajánlásban foglaltaknak, hathatós segítséget nyújtana a diszkriminációt szenvedett félnek jogai érvényesítéséhez. Ebben a körben vagy munkatársai révén perbeli képviselőként (amely esetben a Pp. és az egyéb eljárási jogszabályok képviseleti szabályainak módosítására van szükség), vagy ügyvédekkel kötött megállapodások alapján ingyenes perbeli képviseletet nyújtana a diszkriminációt szenvedett és jogorvoslatot kereső félnek személyiségi jogi perekben. Amennyiben a jogalkotó ezt a megoldást választja, szükségesnek mutatkozna már létező intézményrendszerben eljáró szervezetek arra kötelezni, hogy diszkrimináció esetén az EBB felé szignalizáljanak, illetve rendezni kell annak kérdését, hogy megilletik-e az EBB-t az államigazgatási eljárásban az ügyfél jogosítványai vagy sem. Kívánatos lenne az olyan diszkriminációs helyzetekre (pl. lakhatási diszkrimináció), amelyeket még kifejezetten nem tilalmaz a szabálysértési jog sui generis szabálysértési tényállást alkotni. Az ilyen szabálysértések elbírálását független hatóságok feladatkörévé kellene tenni (pl. a megyei közigazgatási hivatal vagy a megyei főjegyző hatáskörébe utalni).

7.4. Mediáció

A kisebbségi biztos és a NEKI éves jelentései alapján vitatnunk kell azt a megállapítást, hogy a magánszférához közelebb álló területeken merül fel a mediáció lehetősége. Mindkét szervezet számos közszférához tartozó szerv (önkormányzat, rendőrség) diszkriminatív gyakorlatáról számol be. Amennyiben a mediáció egyik célja és előnye, hogy lényegesen olcsóbbá teszi a jogviták rendezését, nem szabad kizárni alkalmazását a közszférában felmerülő diszkrimináció esetén sem.

8.1. Bizonyítási kötelezettség

Az Irányelvekből (ide értve a kérdésben szintén releváns 97/80/EC sz. irányelvet is a bizonyítási teherről nemi diszkriminációs ügyekben – 4. cikk) nem következik, hogy csak a peres eljárásokban fordítandó meg a bizonyítási teher. Az Irányelv 8. cikke ui. bíróságról ill. egyéb hatáskörrel rendelkező hatóságról rendelkezik. Ide tartozik véleményünk szerint pl. a munkaügyi felügyelőség is. Nehezen látható be a gyakorlat alapján, hogy ennek eljárása során a bizonyítási teher megfordítása nélkül miért lehetne egyszerűbb a diszkriminációt bizonyítani, mint a bíróság előtti eljárásban.

A diszkrimináció bizonyítását jelentősen megkönnyíti a tesztelés módszere. A NEKI évek óta alkalmazza a módszert, ám mivel azt nem nevesíti a Pp., rendkívül nagy hangsúlyt fektetnek a bíróságok magának a módszernek a megítélésére és a tesztelők személyének, elmondásuk hitelességének vizsgálatára. Úgy gondoljuk, hogy érdemes e módszert külön szabályozni, ill. az eljárási jogszabályokban rendelkezni róla, mint arra néhány európai országban, így pl. Belgiumban már sor került.

Ugyancsak fel kell hívnunk rá a figyelmet, hogy a koncepció az alperesre (illetve a panaszoltra) nézve szigorúbb megoldást tartalmaz, mint az Irányelvek. Ezek ugyanis úgy rendelkeznek, hogy a diszkriminációra hivatkozó személynek olyan tényeket kell bizonyítania (establish facts), amelyek alapján **vélelmezhető** (may be presumed) a diszkrimináció, a bizonyítási teher csak ezután fordul meg. A koncepció (és a hatályos Mt) ilyen feltételt nem állapít meg, tehát a teher megfordulásához elégségesnek tekinti a diszkrimináció állítását. Úgy véljük, hogy az Irányelvek által előírányozott előzetes szűrő alkalmas lehet egyrészt a visszaélések kiküszöbölésére, másrészt a magyar jogásztársadalom esetleges ellenkezésének csillapítására is.

A vélelem bevezetése bizonyos feltételek fennállása esetén ismert és elfogadható jogtechnikai megoldás. A feltételeket lehetne zárt taxációval megadni, mint pl. az észak-ír törvényben. Az angol joggyakorlat az alábbi feltételek fennállása – illetve a diszkriminációt sérelmező személy általi bizonyítása – esetén állítja fel a diszkrimináció – természetesen – megdönthető **vélelmét**: (i) eltérő bánásmód; (ii) hátrány bekövetkezte; (iii) eltérés a védett alap (faj, nem, stb) alapján. A joggyakorlat orientálására más feltételeket is be lehetne természetesen vezetni.

Tisztában vagyunk azzal, hogy bizonyos kérdéseket a jogalkotás nem képes tisztázni. Így pl. azzal a védekezéssel szemben, hogy a pályázót a munkáltató még soha nem látta, ill. hogy a munkáltatónál számos más roma, nő, mozgássérült, stb. dolgozik, a jogalkalmazás során kell majd megfelelő válaszokat találni. Szükséges

azonban a miniszteri indokolásban a lehető legszélesebb körben fogódzót adni a jogalkalmazóknak a jogintézmény gyakorlati működésével kapcsolatban. Ennek alátámasztására álljon itt a következő példa.

A bizonyítási teher megfordítására vonatkozó rendelkezés alkalmazása eddig egyetlen általunk ismert esetben merült fel: F. Katalin esetében (NEKI, Fehér Füzet 2000, 29. o.). A perben a roma felperes állította, hogy az alperes munkáltató etnikai származása miatt nem foglalkoztatta. Az alperes tagadta, hogy felperes akár járt is volna nála felvételi elbeszélgetésen. A felperes bizonyította, hogy a megbeszélés időpontját megelőzően telefonált alperesnek, leírta alperes irodáját, s bizonyította, hogy a megbeszélés napján feldúlt állapotban panaszt tett a helyi önkormányzatnál, mert alperes etnikai származása miatt nem alkalmazta – innen tovább küldték a kisebbségi biztoshoz. A bíróság azonban nem vélelmezte e bizonyítékok alapján a diszkriminációt, mert iratellenesen kételyeket támasztott a felperes szavahihetőségével kapcsolatban. Az ügy felülvizsgálati szakban a Legfelsőbb Bíróság előtt van folyamatban, melytől a NEKI a bizonyítási teherre vonatkozó elvi iránymutatást vár.

8.2. Közérdekű igényérvényesítés

Itt szeretnénk kiemelni a közérdekű bírság szerepét. Jellemzően a közérdekű igényérvényesítés esetén látjuk e polgári jogi szankció alkalmazásának hasznát. A NEKI fogyasztói diszkriminációval kapcsolatos pereiből azonban kiderül, hogy a bírói gyakorlat szerint csak a személyiségi jogi perben egy-egy személynek megítélt kártérítés mellett, s csak akkor lehet sikeres az ilyen igény előterjesztése, ha a személyre szóló kártérítés mértékét meghaladja az okozott kár (P. és Sz. ügyek, Fehér Füzet 1999, 10. és 13. o. és D. ügy, Fehér Füzet 2000, 60. o. – lásd még az alábbi ítéleteket: Nógrád Megyei Bíróság Pf.20.451/2000 és Kisvárdai Városi Bíróság 11.P.20.450/2000). Előre láthatóan hosszabb időt vesz majd igénybe a bírói gyakorlat fejlődése a nem meghatározott személyhez fűződő személyiségi jogi igények kérdésében. A törvény indokolásának tehát részletesen magyarázatot szükséges fűznie a közérdekű bírsághoz és a közérdekű igényérvényesítéshez is, amely a bírói gyakorlat kialakítására hatással lehet.

9. Szankciók

A fentiekben már számos megjegyzést tettünk, melyek a szankciók vonatkozásában is relevánsak. Itt arra hívnánk fel ismételtlen a figyelmet, hogy a legfonto-

sabb kérdés: kap-e az EBB bírságolási jogkört. Ha igen, hány fokú lesz az eljárás államigazgatási szaka. Ha nem, mely szerv bírságozzon egészségügyi, lakhatási, oktatási és szociális ügyekben. Javasoljuk annak vizsgálatát, hogy lehet-e ezt a jogkört a megyei közigazgatási hivatalhoz vagy a megyei főjegyzőhöz telepíteni. A települési jegyzők ugyanis sok tekintetben függő helyzetben vannak attól az önkormányzattól, amely a kisebbségi biztoshoz beérkező panaszok tanúsága szerint igen gyakran hoz diszkriminatív vagy legalábbis a diszkrimináció gyanúját felvető intézkedéseket.

A diszkriminációt egyes ágazatokban nem azonos szóhasználattal megfogalmazott szabálysértések is tiltják. Szükségesnek tartjuk e szabálysértések törvényi tényállásainak terminológiai és szerkezeti egységsítését.

A Ptk-ra épülő szankciónál a fentieknek megfelelően javasoljuk, hogy a miniszteri indokolás részletes magyarázatát adja a rendelkezéseknek oly módon, hogy az a bírói gyakorlat fejlesztése során használható legyen. Egyértelműen biztosítani kell, hogy a bírói gyakorlat ne vonhassa meg a megítélhető kártérítés felső határát.

A koncepció által felsorolt szankciókat az alábbiakkal javasoljuk kiegészíteni: a kiemelkedően közhasznú szervezet jogállásának megvonása, a költségvetési támogatástól esesés időtartamának 1-3 év közötti fokozatos meghatározása. A foglalkoztatási diszkriminációnál a munkaviszony létesítése során tapasztalt diszkriminációt követő felvételnél az EBB monitorozhassa a folyamatot ill. legyen a munkáltatónak jelentéstételi kötelezettsége. Oktatásnál: az oktatási intézmény ill. annak fenntartója biztosítson egyéni felzárkóztatást a diszkriminációval érintett tanuló(k)nak. Az áruk és szolgáltatások igénybevételével kapcsolatban javasoljuk, hogy a diszkriminatív céllal alapított társadalmi szervezetek feloszlását ne csak az ügyészség javasolhassa, hanem pl. a hátrányos megkülönböztetés miatt folyó polgári perben azt a felperes és az EBB is indítványozhassa.

HIV/AIDS Prevenációs Program

1. Meleg Háttér Információs és Lelkiségegy Szolgálat

Háttér Társaság megalakulása óta egyik legfontosabb feladata az lmbt (leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű) közösségen belüli végzett HIV/AIDS-prevenációs tevékenység. Egyesületünk működésének első 3 évében elsősorban a Meleg Háttér Információs és Lelkiségegy Szolgálaton keresztül végeztük prevenciót.

1995, a telefonszolgálat beindításához szükséges felkészülés éve volt. Önkénteseink számára Bunda László, a budapesti Anonim AIDS Tanácsadó Szolgálat munkatársa tartott előadást és szituációs helyzetgyakorlatokkal készített fel prevenció konzultációkra. Julian Hows, a londoni meleg telefonszolgálat (Gay Switchboard) igazgatójának vezetésével tartott foglalkozás, amelynek szintén célja volt a HIV-prevenációs munkára való felkészülés. Ez év őszén 14 tagunk részt vett az Amerikából érkezett Wendy Arnold asszony (a Peer Education Project of Los Angeles vezetője) által vezetett AIDS-tréningben. Az önkéntesek több csoportjának HIV/AIDS-prevenációs tanácsadásra való felkészítésében a rendszeresen megtartott kétnapos bentlakásos tréningek fontos szerepet játszottak abban, hogy összes operátorunk alkalmassá váljon a felvilágosító munkára. Ezen képzéseinket Dr. Dános Zsuzsa pszichiáter és Bertók Gyula pszichológus a Pécsi AATSZ volt vezetői tartották. 1996. májusában 15 fő rendszeresen részt vett *Julian Hows* által vezetett 40 órás tréningben, mely részben AIDS-prevenációs munkára való felkészítésből, részben telefonos tanácsadói készségek fejlesztéséből állt. Decemberben 3 operátorunk **elvégezte** az *Adam Gurvitch* (New York-i vöröskeresztes önkéntes) által vezetett HIV/AIDS-oktató képző tanfolyamot. Az ott szerzett tudással és készségekkel a szolgálat szakmai megerősödéséhez járultak hozzá. A telefonos önkénteseink egy csoportjának a felkészítésében segített az Óvegylet mellett működő Lévi-Strauss Alapítvány Munkacsoport is. Egyesületünk három tagja **részt vett** az Óvegylet Alapítvány bentlakásos „viselkedésváltoztatás” tréningjén, amelyet dr. Rácz József és Hoyer Mária (Kék Pont Drogkonzultációs Központ munkatársai) tartottak. 1999 óta az egyesület képzési csoportjának szervezésében belső képzés keretében szervezzük a HIV/AIDS-megelőzésre felkészítő tréninget saját tréneinkkel.

Önkénteseink HIV/AIDS-prevenációra történő alapos felkészítése, valamint az egyesület ez irányban elkötelezett tagjainak odafigyelő munkája következtében operátoraink igyekeztek HIV/AIDS-prevenációs tanácsadást végezni akkor is, ha azt a hívók nem kérték. Az elmúlt kilenc évben közel 50.000 hívást fogadtak. A

HIV/AIDS-megelőzéssel kapcsolatos hívásaink esetében a segítséget kérők közel felénél kellett támogatást nyújtanunk aktuális szorongás, tájékozatlanság vagy félretájékozottság miatt. A statisztikai elemzések egyértelműen mutatják, hogy a közösség tagjait elsősorban a meleg létből fakadó nehézségek foglalkoztatják, a HIV/AIDS-probléma háttérbe szorult. A felvilágosítást az esetek négyötöd részében az operátorok kezdték, és csak az egyötöd részében a hívók. Lényeges eltérés nincs sem a női és férfihívók között abban a tekintetben, hogy ki kezdeményezte a felvilágosítást és ugyan ez mondható el a budapesti és vidéki hívóink tekintetében is.

2. Kiadványaink

1998. júniusában egyesületünk a Nemzeti AIDS Bizottság felkérésére HIV/AIDS-prevenációs projektet indított a meleg közösség tagjai részére.

A projekt célja volt:

- HIV/AIDS-prevenációs ismeretek bővítése meleg közösségen belül;
- tudatosítani a fertőződések veszélyét és elkerülésének a lehetőségét;
- gumióvszer és a síkosító használata iránti kedvezőbb attitűd kialakítása;
- a hallgatás stratégiája helyett a HIV/AIDS-prevenáció ismét téma legyen a meleg közösség tagjai között.

Olyan akciós csomagot állítottunk össze, amely egy négylapos leporellót és gumióvszert, síkosítót valamint egy kérdőívet tartalmaz. A leporelló elsősorban a meleg szexuális életével kapcsolatos HIV/AIDS-prevenációs információkat és tanácsokat, valamint a telefonos és személyes HIV/AIDS tanácsadó szolgálatok címét és telefonszámait tartalmazza. A leporelló tervezésekor nagy figyelmet fordítottunk az esztétikus és erotikus (de nem pornográf) megjelenítésére. Az akciós csomagokat Budapesten és vidéken is meleg szórakozóhelyeken, közösségi eseményeken, önszervező csoportokban, szex és videó shopokban, köztéri ismerkedő helyeken és melegek által látogatott fürdőkhöz terjesztettük. Rendkívül fontosnak tartottuk, hogy azokat a vidéki melegeket is elérjük, akiket a Budapest centrikus HIV/AIDS-prevenációs projektek nehezebben vagy egyáltalán nem érnek el.

20.000 db akciós csomag (5-5000 db általános prevenció témájú, biztonságosabb analízis szexet propagáló; orális szex rizikóiról szóló; sajátos szexuális szokásokkal kapcsolatos) készült el, amelyeknek a terjesztése a **budapesti** (Mások szerkesztősége; Cirkó-gejzír mozi; AATSZ, Karolina út; Szent Sebestyén KFT; Szuper Erosz; Önismereti Kör; Gay.hu Internetes csoport; Pluss Egyesület; Mások Szilveszteri bulija; Méta Alapítvány; Action Bár; Mystery Bár; Darling Bár; Angyal Bár; Ap-

olló Shop; Rác Fürdő;) és a **vidéki:** (Székesfehérvári AIDS Világnap; Kecskeméti Legények, Sport Hotel; AATSZ Sopron; Köntös Panzió, Eger; Pussy Cat Bar, Miskolc; Adonis Gay Club, Pécs; Veszprém; Szombathelyi Meleg Fiatalok; „M” Csoport, Békéscsaba;) meleg rendezvényeken és találkozóhelyeken. Jelen voltunk minden jelentősebb meleg rendezvényen, amelynek tudomására jutottunk. Az akciós csomag Durex márkájú, melegek számára készült óvszert és síkosítót tartalmazott, amelyet a Sara Lee Douwe Egberts importált a részünkre közvetlenül az angliai Durex cégtől.

Az akciós csomagok meleg ill. biszexuális férfiak számára készültek, de a projekt tervezésekor gondoltunk a meleg közösség kisebbségének számító leszbikus nőkre is. Számukra a londoni Gay Switchboard felvilágosító anyaga alapján készítettünk tájékoztató leporellót. A terjesztési munkánkat nehezítette, hogy a leszbikusok a melegeknél jóval rejtőzködőbb életmódra kényszerülnek, mint a meleg férfiak és így az elérhetőségük is nehezebb.

Akciós csomagjainkkal sikerült elérni, hogy a HIV/AIDS-prevenáció fontosságára a meleg és leszbikus közösség tagjainak figyelmét felhívja. A nyilvánosság valamely szintjét vállaló meleg hiteles információhoz juthattak a szóróanyagaink segítségével. Sikerült valamelyest oldanunk azt a tévhitet, amely szerint a leszbikusokat nem fenyegeti a HIV fertőződés veszélye.

Az akciós csomagokban egy kisebb kérdőívet is elhelyeztünk, amelyek segítségével képet kaptunk a meleg közösség HIV/AIDS-szel kapcsolatos ismeretéről valamint biztonságosabb szexszel kapcsolatos gyakorlatáról. A kérdőíveket külön a szórakozóhelyeken kihelyezett dobozokban gyűjtöttük össze, amelyek feldolgozását a dr. Sinka Éva (Pressz-teszt BT) végezte el. Az „akciós csomag”-ból közel 2000 kérdőív érkezett vissza.

1999-ben ismét a Nemzeti AIDS Bizottság támogatásával **5.000 db felvilágosító füzetet** állított össze meleg, leszbikusok és biszexuálisok részére. A füzet a melegek részére szóló HIV/AIDS-prevenációs felvilágosítás mellett a homoszexualitással kapcsolatos, eddig kevésbé ismert nézőpontokat és a meleg/leszbikus léttel kapcsolatos mindennapi tudnivalókat, ismereteket tartalmazott. A füzetekhez, egy kis tasakban egy-egy óvszert és síkosítót csatoltunk, jelezve ezzel is használatuk fontosságát.

Részletesen írtunk a meleg férfiaknak szóló biztonságosabb szexről. Kiemeltük az orális szexszel kapcsolatos rizikótényezőket, amelyet gyakran bagatellizálnak. Külön írtunk az orális és az anális szex esetén jelentkező veszélyforrásokról, valamint a HIV fertőződés mellett egyéb szexuális úton terjedő betegségekről. A

biztonságosabb analízis szex kapcsán kitértünk a vizes alapú síkosító és óvszer használatának fontosságára. Nem hagytuk figyelmen kívül az alkalmi kapcsolatokkal járó veszélyeket vagy a sajátos szexuális igényeket, kielégítő gyakorlatot sem. Külön fejezetben írtunk a HIV-szűrés jelentőségéről.

A felvilágosító anyagunkban a leszbikusokat is érintő HIV-fertőzésnek külön részt szenteltünk. Az alábbi területek részletesebb taglalására került sor: mindennapi érintkezés és a HIV fertőződés; hogyan kaphatják meg a leszbikusok a HIV-vírust (intravénás droghasználat, gyermeket akaró leszbikusok, prostitúció, egyéb okokból férfiakkal történő közösülés, HIV fertőzött nők); biztonságosabb leszbikus szex.

A füzetben részletesen felsoroltuk a HIV-szűrőállomásokat és a tanácsadó telefonszolgálatokat, valamint az egyéb segélyszolgálatokat. A zárófejezetben a homoszexualitással kapcsolatos, Magyarországon az átlagolvasó számára még kevésbé ismert ún. „társadalmi konstrukció” elméletet publikáltuk közérthetőbb formában. Befejezésül szóltunk az előbújással kapcsolatos nehézségekről, valamint a meleg és leszbikus szülőkkel kapcsolatos legújabb pszichológiai ismeretekről.

A függelékben bemutattuk a magyarországi civil melegszervezeteket, önszervező csoportokat. Úgy gondoljuk, hogy a meleg civil világon keresztül lehet a leghatékonyabban elérni a meleg közösség tagjait. A terjesztését Budapesten, a meleg szórakozóhelyeken és önszervező csoportokban végeztük.

2000-ben „Használj a fejed! – az orális szexről férfiaknak, akik férfiakkal szexelnek” címmel útmutatót adtunk ki 5000 példányban. Kiadványunkban kitértünk a HIV-fertőződés mellett az egyéb szexuális úton terjedő betegségekre (pl.: herpesz, szifilisz, gonorrhoea, chlamydia, hepatitis A, hepatitis B, stb.). Fontosnak tartjuk, hogy a meleg közösség tagjainak ne csak a HIV-fertőzésről, hanem a szexuális úton terjedő egyéb betegségekről is legyen pontos információja. Szóróanyagunkban ezért az orális szex és a HIV-fertőződés kapcsolatának kihangsúlyozása mellett részletesebben foglalkozunk az egyéb SzTB-kel is.

Szóróanyagunkat a budapesti és vidéki meleg szórakozóhelyeken, közösségi rendezvényeken, fürdőkhöz, köztéri ismerkedő-helyeken keresztül juttatjuk el a célcsoport tagjaihoz. Minden felvilágosító anyaghoz 1 db óvszert mellékelünk.

2001-ben az óvszerhasználatáról készítettünk 5000 db leporellót az Egészségügyi Minisztérium támogatásával. Az óvszerhasználat fontosságáról szóló külön kiadvány megjelentetését azért tartottuk szükségesnek, mert egy 1999-ben végzett kutatás szerint (lásd Simka Éva tanulmánya) a megkérdezett melegek 21 %-a kapcsolataiban nem használ sem óvszert, sem síkosítót. A IV. Meleg és Leszbikus Fesztiválon végzett felmérésben szintén kitértünk a fesztivál-látogatók prevenciószoká-

saira is. Az itt végzett felmérés eredményei az előbbinél is kedvezőlenebbek: a megkérdezettek 55 %-a soha, néha vagy ritkán használ óvszert vagy sikosítót. Kiadványunkkal, az óvszer használatával szembeni averziót kívántuk csökkenteni, s ezáltal növelni azok számát, akik nagyobb hajlandóságot fognak mutatni a használatukra. Az ismertető anyag terjesztésével a meleg férfiak figyelmét hívtuk fel az óvszer használatának fontosságára, az ezzel kapcsolatos helyes információk megismerésére, valamint az óvszerhasználattal szembeni ellenérzés csökkentésére. Összeállításához felhasználtuk a londoni Gay and Lesbian Switchboard és a San Franciscói "Stop AIDS" projekt hasonló felvilágosító anyagait. A szóróanyagok erotikus képeinek kiválasztásánál fontosnak tartottuk, hogy a célcsoport tagjainak figyelmét felkeltsük, és a prevenációs üzenetek minél könnyebben érjenek célba. Kihasználtuk azt a lehetőséget, hogy a felvilágosító anyagok terjesztése zárt körben történt. Óvszert és sikosítót is mellékelünk minden szóróanyagunkhoz.

2002-ben a Szimpozion Egyesülettel közösen kiadtunk egy HIV/AIDS-prevenációs füzetet meleg, biszexuális és transznemű férfiaknak 3000 példányban. A kiadvány áttekintést ad a hazai és nemzetközi helyzetről, a biztonságosabb szexről, a HIV-szűrésről, valamint a tanácsadó szolgálatokról. A füzeteket az egyesület és a Jogsegély-szolgálat szóróanyagaival együtt terjesztettük Budapesten és vidéken.

2004-ben A Nemzeti népegészségügyi program támogatásával ismét kiadtuk "Az AIDS-ről leszbikusoknak, melegeknek, biszexuálisoknak és transzneműeknek" c. füzetünket 5000 példányban. A kiadványunkat, amelyet az AIDS Világnapra jelentettünk meg, részletesen szólunk az egyéb szexuális úton terjedő betegségekről is. Vidéki szórakozóhelyek mellett gondoltunk a határontúli magyar fiatalokra is. Így a szegedi POL tréning résztvevőinek segítségével a szabadkai melegdiszkrét látogatóihoz is sikerült a felvilágosító anyagunknak eljutni. Önkéntesek segítségével pedig a felvidéki szilveszteri Megaparty-n is jelen voltunk a felvilágosító anyagunkkal. A kiadvány költségeihez a Szimpozion Egyesület is hozzájárult.

3. Viselkedésváltozást elősegítő programok

Igen kevés kutatás foglalkozott mostanáig a meleg közösség kockázatos szexuális gyakorlatával és ennek jellemzőivel. Egyesületünk 2001. júniusában részt vett ezek egyikében. A *Center for AIDS Intervention Research* (CAIR—Medical College of Wisconsin; Milwaukee, USA) által vezetett kutatásban, amely a budapesti homo- vagy biszexuális férfiak HIV/AIDS-kockázatos viselkedésére irányult a főváros meleg közössége által látogatott találkozóhelyeken. Jelen vizsgálatunk során 469

homoszexuális/biszexuális férfi HIV/AIDS-szel kapcsolatos tudását, attitűdjét és magatartását mértük fel az általuk látogatott szórakozóhelyeken, önköltős kérdőívek segítségével. A kockázatos magatartásra utaló adataink közül kiemeljük, hogy a válaszolók több mint fele a kérdőív kitöltését megelőző három hónapban nem használt óvszert anális közösülés során. Beható anális közösülésnél a férfiak 40%-a, míg befogadó anális közösülésnél 50%-a nem védekezett. A válaszolók 26%-a számolt be arról, hogy nőpartnere volt a megelőző egy év során, de a vaginális közösüléseknél csak 23%-uk használt óvszert. Kockázatos magatartást prognosztizált a kondom hozzáférhetőségének hiánya, a kockázat csökkentésére irányuló szándék erőtlensége, a biztonságos szexuális gyakorlattal kapcsolatos negatív attitűd, a tartós párkapcsolatban élés és a biszexuális orientáció. A felmérés eredményei felhívták a figyelmet arra, hogy igen sürgető feladat HIV-prevenció programok szervezése a lmbt közösségekben belül. A kutatás tapasztalatainak felhasználásával 2002-ben kezdődött el az ún. „social network” projekt magyarországi adaptációja, amelyben az egyesületünk meghatározó szerepet kapott.

Social Network „pilótaprojekt”

2002 első félévében a Milwaukee-i Orvosi Egyetem AIDS-Intervenció Kutatási Központja (Medical College of Wisconsin; Center for AIDS Intervention Network – CAIR; Milwaukee, USA) támogatásával és a SOTE Közegészségtani Intézetével közösen folytatott „Social Network”(„társas háló”) projekt részeként egy hatüléses tréningorozat tartottunk. A képzés központi részét képezi a projektnak.

A beavatkozás lényege: budapesti meleg szórakozóhelyeken választottunk ki baráti társaságokat (7 csoportot), és szociometriai felmérés segítségével meghatároztuk a csoport központi, véleményformáló tagját (az index-személyt), valamint kérdőíves interjúval felmértük a baráti kör tagjainak HIV/AIDS-prevencióval kapcsolatos tudásszintjét, biztonságosabb szexre vonatkozó attitűdjét. Ezt követően az index-személyeket egy hatüléses tréningorozat keretében készítettük fel a HIV-fertőzéssel kapcsolatos helyes információk átadására; az ehhez szükséges kommunikációs készségek fejlesztésére; kockázatcsökkentési célok kitűzésére és a kockázatcsökkentési akadályok kezelésére, valamint a biztonságosabb szexszel és az óvszerhasználattal kapcsolatos pozitív attitűd megeremítésére. Az index-személyek a képzés ideje alatt rendszeresen beszélgettek a baráti kör tagjaival a HIV/AIDS-megelőzésről, a képzés vezetőinek támogató kontrollja mellett. A képzés befejezését követően három hónappal egy utánkövető vizsgálat keretében ismét megnéztük a

baráti kör tagjai tudásszintjének és a biztonságosabb szexszel kapcsolatos attitűdjének a változását.

A tréninget Cseke István (Háttér Társaság a Melegekért) és dr. Forrai Judit (SOTE; Szexedukációs Alapítvány) vezette. A projekt magyarországi koordinátora dr. Csépe Péter (SOTE; Medicello Bt.). A nemzetközi program vezetői Jeffrey A. Kelly pszichológus (a CAIR igazgatója) és Yuri A. Amirkhanian szociológus (CAIR; Szentpétervári Állami Egyetem). A projekt magyarországi bevezetését az USA Nemzeti Mentálhigiénés Intézete és a Nemzeti Egészségügyi Intézete támogatta.

Budapesti Esély

2003. januárjától tovább folytattuk az együttműködést a „Social Network”-ről Budapesti Esély-re „keresztelt” prevenációs kutatóprogram keretében a milwaukee-i orvosegyetem AIDS-intervenciók kutatási központjával ill. az MTA Szociológiai Kutatóintézetével. (A CAIR időközben új partnerintézményt választott a további együttműködésre.) A munka első fázisaként a fővárosi meleg szórakozó- és ismerkedőhelyek (bárok, fürdők, köztéri ismerkedőhelyek, videóshopok) mindennapos működéséről, vendégekéről szereztünk tapasztalatokat Tavasz folyamán a kiválasztott helyszíneken sikeresen rekrutáltunk 26 baráti kört, több, mint 120 személyt. A megszólított baráti köröket külön-külön behívtuk az egyesület irodájába, ahol egy szociometriai teszt segítségével meghatároztuk a baráti kör véleményformáló személyét, az un. indexet. Kérdőíves interjú segítségével felmértük a csoporttagok HIV/AIDS-prevenációs tudásszintjét ill. a biztonságosabb szexszel és óvszerhasználattal kapcsolatos attitűdjét. Szeptembertől behívtuk a kutatásban résztvevőket bőrgyógyászati szakrendelésre, ahol az alábbi négy nemi betegség szűrésén vehettek részt: chlamydia, gonorrhoea, syphillis és trichomonas. A szűrések önkéntes beleegyezés alapján folytak. Lehetővé tettük a HIV-szűrő vizsgálatot is. A szűrővizsgálatokat ill. a kérdőíves interjúkat még két alkalommal ismételtük meg fél-évenként.

A szűrővizsgálatokkal párhuzamosan a rizikótényezők figyelembevételével kiválasztott 10 csoport index-személyének tartottunk képzést egy kilencüléssel tartó tréningorozat keretében. Ennek célja volt többek között a HIV-fertőzéssel kapcsolatos helyes információk átadása, az óvszerhasználattal és a biztonságosabb szexszel kapcsolatos pozitív attitűd megeremtése, valamint ezek hatékony kommunikációjának elősegítése a baráti kör tagjai számára. A két tréner, Cseke István és Szabó Ferenc orosz és bolgár szakemberekkel közösen szeptemberben egy felkészítő kép-

zésen vettek részt Szentpéterváron. A program magyarországi vezetője dr. Takács Judit (MTA Szociológiai Kutatóintézete), koordinátora pedig Mocsonaki László.

A legutolsó utánkövető interjúk és vizsgálatok 2004. szeptember és november között zajlottak.

A Budapesti Esély programot 2004. elejétől kiterjesztettük heteroszexuális diszkólátogató fiatalokra. 34 baráti kört rekrutáltunk, amelyhez közel 190 heteroszexuális fiatal tartozik. A rekrutálás mellett elkészítettük az interjúkat és tavaly szeptember elején a projektben résztvevő fiatalok STD vizsgálatát is elvégeztük a Schöpf-Mérei Kórház ambulanciáján. A program 2006. júniusában fejeződik be.

POL Program

(popular opinion leader: népszerű véleményformáló személy)

A HIV/AIDS Program vezetője a milwaukee-i AIDS Intervenciók Kutatási Központ (CAIR) meghívására 2002. április 13-17. között Amszterdamban részt vett egy nemzetközi konferencián, ahol előadást tartott a Hátter HIV/AIDS-megelőzési munkájáról és a magyarországi helyzetről. A találkozó célja a POL projekt egyes országokban történő adaptációjának előkészítése volt. A programot az USA Nemzeti Mentálhigiénés Intézete támogatásával a CAIR dolgozta ki, és közel 90 civil szervezet adaptálta már Latin-Amerikában és Afrikában. Az amszterdami konferencián 15 kelet- és közép-európai ország HIV/AIDS-prevencióval foglalkozó civil szervezete ismerkedhetett meg a projekttel. A POL projekt lényege, hogy nem egy baráti kör, hanem egy-egy meleg „színtér” (bár, klub, önszervező csoport, szabadidős csoport stb.) véleményformáló tagjait kell felkészíteni négy ülés keretében helyes információ átadására és az attitűdök befolyásolására. A képzés a „social network” képzési protokolljához hasonló módon történik. A projekt finanszírozását az adaptáló szervezetnek kell előteremtenie. A CAIR munkatársai a képzési anyagokat és telefonos és internetes konzultációkat biztosítják.

Az Egészségügyi Minisztérium támogatásával 2003 elején megkezdtük a projekt bevezetését, amelynek segítségével nemcsak a vidéki lmbt közösség tagjainak jól informáltságát szeretnénk növelni, hanem a biztonságosabb szexszel kapcsolatos attitűdjének és viselkedésének megváltoztatását célozzuk meg.

2003 első felében a beavatkozás első szakaszaként helyzetfelmérést végeztünk az alábbi hat vidéki meleg szórakozóhelyen: Bujtosi Szabadidő Központ, Nyíregyháza; Piros Ász, Miskolc; Not Café, Szeged; Melegklub, Pécs; Roxy Night Club, Sopron; Cave Club, Székesfehérvár. A felmérés során a 2001. évi budapesti vizs-

gálat (Social Network Program, Center of AIDS Intervention Research, Medical College of Wisconsin) során használt kérdőíveket használtuk fel, így a kapott eredményeket össze tudtuk hasonlítani a budapesti vizsgálat eredményeivel. A kérdőívek önkéntes és anonim kitöltése előtt informált beleegyezési nyilatkozatot írtattunk alá, amelyben röviden ismertettük a vizsgálat lényegét. A kérdőívek kitöltését vállalók 5-5 óvszerből és síkosítóból álló ajándéksomagot kaptak az önkénteseinktől. A vidéki szórakozóhelyek felkeresésekor minden alkalommal AIDS megelőzéssel foglalkozó kiadványokat ill. a meleg civilvilágot és annak tevékenységeit, szolgáltatásait bemutató szóróanyagokat vittünk magunkkal. Összesen 220 db kérdőívet sikerült kitöltetnünk városok szerint az alábbi megoszlásban: Nyíregyháza 60 db; Szeged 44 db; Miskolc 19 db; Pécs 31 db Sopron 41 db; Székesfehérvár 25 db. A kérdőívek feldolgozását dr. Takács Judit szociológus (MTA Szociológiai Kutatóintézete) készítette el. (Lásd a tanulmányokat!)

A vidéki kutatás eredményeinek figyelembevételével és a Nemzeti Népegészségügyi Program támogatásával 2004. március és 2005. február között négy városban (Nyíregyháza, Debrecen, Szeged, Pécs) kezdtük el a POL projekt második szakaszát, amely 5 alkalomból álló tréningorozatot jelentett. Egy-egy találkozó időtartama 6 óra. 2005-ben Székesfehérváron, Miskolcon és Sopronban folytatjuk a tréning-sorozatunkat. 2006 első felében a kérdőíves felmérést megismételjük, hogy beavatkozásunk határfokát értékelni tudjuk.

4. Óvszerprogram

Az óvszer szociális áron történő forgalmazása óvszer-automaták segítségével c. projektünket megelőzően egyesületünk részt vett 2001. júniusában a Center for AIDS Intervention Research (CAIR—Medical College of Wisconsin; Milwaukee, USA) által vezetett kutatásban. A kockázatos magatartásra utaló adataink közül kiemeljük, hogy a válaszolók több mint fele a kérdőív kitöltését megelőző három hónapban nem használt óvszert anális közösülés során. Behatoló anális közösülésnél a férfiak 40%-a, míg befogadó anális közösülésnél 50%-a nem védekezett. A válaszolók 26%-a számolt be arról, hogy nőpartnere volt a megelőző egy év során, de a vaginális közösüléseknél csak 23%-uk használt óvszert. Vizsgálatunk megállapításai rámutatnak arra, hogy az érintett közösségben igen gyakori a HIV/AIDS kockázatos magatartás. A pszichológiai tényezők mellett az óvszerhez való hozzájutás és az óvszer hozzáférhetősége igazolódott a biztonságosabb magatartás következetes meghatározójaként. A kockázatos gyakorlatot folytató férfiak

nagy része azt mondta, hogy nem engedheti meg magának az óvszer vásárlását, ezért az óvszer ingyen vagy alacsony költségen való terjesztése meghatározó fontosságú az lmbt közösségen belül végzett HIV/AIDS-prevenciónak.

A Nemzeti Népegészségügyi Program (NNP) 2003. és 2004. évi támogatásának köszönhetően 12 db Benetton típusú óvszer-automatát vásároltunk. A program rövid távú célja: 12 db óvszer-automata beszerzése és budapesti és vidéki melegbárokban történő elhelyezése, valamint 15000 db óvszer szociális áron történő folyamatos terjesztése; hosszú távú célja: a meleg közösségen belül növekszik azoknak a száma, akik rendszeresen használnak óvszert. Egyre erőteljesebb normává válik a közösség tagjai számára az óvszerhasználat.

5. Nyilvánosság

1995-ben ott voltunk a december 1-jén és 2-án tartott AIDS-világnapi Pozitív Kulturális Fesztiválon: fáklyás felvonulás, a Francia Intézetben tartott előadások, a Cafe Capella rendezvénye, illetve a Goethe Intézet nyílt fórumán is képviseltük magunkat Mocsonaki László és Takács Judit révén.

1995 – 2005 május: egyesületünk rendszeresen képviselteti magát a Pluss Egyesület által szervezett, az AIDS-ben elhunytakra történt megemlékezéseken

1995 – 1997 között rendszeresen részt vettünk az Óvegylet Alapítvány meleg projektje mellett működő konzultatív testület munkájában.

1996. márciusának elején jelen voltunk a Magyar Szexológiai Társaság és a SOTE Társadalom-orvostani Intézete által szervezett kecskeméti szexológiai konferencián.

1996. október 30-án részt vettünk az Országos Szexológiai Műhely létrehozásában, ahol a szexuális nevelésben szerepet vállaló társalmi szervezetek ernyőszervezetté alakulását sürgettük.

1996. decemberében, a II. Nemzeti AIDS-konferencia keretében szervezett kerekasztal-beszélgetésen elégedetlenségünket fejeztük ki amiatt, hogy az állami költségvetés nem fordít megfelelő összeget AIDS-prevencióra a melegek körében, sőt még csak be sem látja ennek fontosságát. (Az Országos Közegészségügyi Intézet 1996. március 31-i adatai szerint 486 HIV-pozitív személy közül 291, míg a 216 AIDS-betegből 156 homo- vagy biszexuális.)

1997. júniusban két tagunk vendége volt a berlini Lambda ifjúsági szervezetének, ahol közösségi munkával, segítőszolgálatokkal illetve melegeknek és leszbikusoknak létrehozott HIV/AIDS-tanácsadó állomásokkal ismerkedtek meg.

1997. december 1-jén az Óvegylet Alapítvány által szervezett AIDS Világnapi rendezvénynek (előadások november 29. ELTE; november 30. Pozitív Filmfesztivál, Hunnia mozi; december 1. fákyás felvonulás, petíció átadása a Parlamentnél) társszervezői voltunk

1998. januárjában nyilvános vitára hívtuk az Önszabályozó Reklámtestület Ad Hoc Bizottságát, miután a Lambda Budapest Meleg Baráti Társaság HIV/AIDS-prevenációs plakátjainak terjesztését nem javasolta szakmai és reklámetikai okokra való hivatkozással. A testület a nyilvános vitát elutasította.

1998 elején Nemzeti AIDS Bizottság szervezetünket meghívta belső pályázatra.

1998. március második felében Mocsonaki László San Francisco-ban, részt vett a X. nemzeti AIDS-konferencián, valamint részt vett azon a fogadáson, amelyet Douglas Conrad és az IGLHRC (International Gay and Lesbian Human Rights Commission) San Francisco-i munkatársai rendeztek a Háttér tiszteletére.

1998. november 29-én a Pozitív Filmnapot szerveztünk a Cirkó-gejzír moziban az AIDS Világnaphoz kapcsolódóan. A kerekasztal-beszélgetést szerveztünk a magyarországi HIV/AIDS helyzetről. Ennek résztvevői voltak HIV/AIDS-prevenációval foglalkozó civil szervezetek, valamint különböző állami intézmények (PLUSS Egyesület – Szabó Zsuzsanna pszichológus, ügyvezető elnök; Temesvári Dániel – Magyar AIDS Alapítvány; Újhelyi Eszter – Nemzeti AIDS Bizottság titkára; Láner László – Lambda Budapest Meleg Baráti Társaság; Mocsonaki László – Háttér Baráti Társaság a Melegekért elnöke; Veres Ilona – Drogprevenációs Alapítvány, Tücsere Program). A filmnap programján szerepelt egy dokumentumfilm összeállítás (Faith, Hope and Ambivalence, PosiTiVe) valamint egy játékfilm (Chocolate Babies, USA, 1998). A rendezvény kb. 150 érdeklődőt vonzott. (1993 novemberében a Blue Alapítvány és meleg aktivisták szervezték az első Pozitív Filmfesztivált, amellyel fel kívánták hívni a közvélemény figyelmét a HIV/AIDS problémára. Az Óvegylet Alapítvány teremtett hagyományt és minden évben a Cirkó-gejzír, majd a Hunnia Moziban rendezte a december 1-jéhez kapcsolódó AIDS-világnapi eseményt.)

1999. december 1-3. között a Pozitív Filmnapokat (december 1-én fákyás felvonulást) szerveztünk a Francia Intézettel és a Cirkó-gejzír mozival az AIDS Világnaphoz kapcsolódóan. Ennek keretében kerekasztal beszélgetést szerveztünk a magyarországi HIV/AIDS helyzetről, ennek résztvevői voltak HIV/AIDS-prevenációval foglalkozó civil szervezetek, valamint különböző állami intézmények: Dr. Pusztai Erzsébet – a Nemzeti AIDS Bizottság elnöke; Laczó Zoltán – a Plussz Egyesület

elnöke; Bakos Zoltán ügyvéd; Mocsonaki László – a Háttér Baráti Társaság a Melegéért elnöke; Veres Ilona – Drogprevenációs Alapítvány, Tűcsere Program; Dr. Sebestyén Ferenc – Szt. Sebestyén Kft.; Léderer Pál – szociológus; Didier Eribon – újságíró, Párizs; Daniel Borillo – jogász, az Európa Tanács szakértője. A pódiumbeszélgetés mellett levetítettük Hervé Guibert dokumentumfilmjét. December 2-án Patick Mimouni „Értekezés a véletlenről” című filmjét mutattuk be, amely a HIV-pozitívok mindennapi életébe engedett betekinteni. Didier Eribon-nal a „Gondolatok a gay kérdéstről” című könyv szerzőjével és Daniel Borillo-val a „Homoszexualitás és jog” című könyv szerzőjével a Francia Intézetben és a Flamingó körben is találkozhattunk. A Cirkó-gejzír moziban a „Bulandzsiuk” című magyar dokumentumfilmet vetítettük le, amely a Budapesten élő román férfiprostituáltokról szól. A Pozitív Filmnap programja megjelent a Pesti Estben és a Metró c. újságban, Élet és Irodalomban, Mancsban és a Népszabadságban. 2000 db műsorfüzet készült, amelyet meleg színtereken, valamint a látogatottabb mozikban és könyvesboltokban terjesztettünk. Ennek köszönhetően több százan vettek részt a Francia Intézetben és a Cirkó-gejzír moziban zajló programokon.

2000 augusztusában a Nemzeti AIDS Bizottság támogatásával két napot töltöttünk a Pepsi Szigeten (2000. augusztus 5. szombat és augusztus 8. kedd) a NAB sátrában. Mind a két napon csoportos beszélgetést vezettünk (Félelem, harag, buzigyűlölet; Melegségről és arról, amit te gondolsz róla), valamint filmvetítéseket tartottunk. Az egyesületünk önkéntesei 14 órától 22 óráig beszélgettek az érdeklődőkkel többek között. A programjainkkal a meleg és leszbikus közösségről próbáltunk árnyaltabb képet közvetíteni a Sziget látogatói számára.

2002. június 28-án a VII. Meleg és Leszbikus Fesztivál keretében „AIDS – Hallgatás és tabu” címmel műhelybeszélgetést szerveztünk.

2002. szeptemberében elején a franciaországi „AIDES” HIV-prevenációs civil szervezet két munkatársával (Arnaud Simonnal és Emmanuel Trenadoval) találkoztunk. Látogatásuk célja többek között az volt, hogy megismerjék a HIV/AIDS-megelőzéssel foglalkozó társadalmi szervezeteket. Tájékoztató munkájukat az Európai Unió megbízásából végezték. Az EU prevenációs programjait ki szeretné terjeszteni a csatlakozni kívánó országokra.

2002. októberében Mocsonaki László találkozott Újhelyi Eszterrel, aki elmondta, hogy a költségvetésben HIV-prevenációra jóváhagyott 30 millió forint az ÁNTSZ-hez került, s így az Egészségügyi Minisztérium nem ismeri a sorsát. Úgy tűnik tehát, hogy idén nem költenek HIV-megelőzésre. Mindenesetre vizsgálják az ÁNTSZ gazdálkodását.

A Magyar Narancs **2002. október 31-i** számában cikket közölt a HIV-szűrésre vonatkozó készülő törvényről. A cikk írója idéz Mocsonaki Lászlóval és Kárpáti Józseffel készített interjújából is.

2002. november 29-én az AIDS Világnap rendezvényeihez kapcsolódóan résztvettünk a MOM Parkban a Tiszta Jövőért Közhasznú Alapítvány szervezésében egy kerekasztal-beszélgetésen. A sajtótájékoztatóról a civilek „kiszorultak”. Az Egészségügyi Minisztérium képviselői ismertették az új népegészségügyi programot. A LGBT közösségen belüli prevencióról nem ejtettek egy szót sem. Mi csak úgy kerültünk szóba, hogy nemcsak a meleg fertőződik meg, hanem fiatal nők és intravénás drogosok is. Az ezt követő beszélgetésen az állami szervek mellett négy civil szervezet (Mo.-i Prostitáltak Érdekvédelmi Egyesülete, Tiszta Jövőért Alapítvány, Háttér Társaság a Melegekért, Magyar Védőnők Országos Egyesülete) volt jelen. A civilek elsősorban a gyenge érdekérvényesítés ellensúlyozása érdekében az összefogás és szolidaritás fontosságát hangsúlyozták ki. A politika „szélgárásának” kitett HIV/AIDS-prevenció többek között csak akkor kaphatja meg a kellő figyelmet és forrást, ha az e területen tevékenykedő szervezetek és egyének (civilek, egészségügyi ellátásban, kutatásban dolgozók, elkötelezett politikusok, stb.) hatékony együttműködés kialakítására lesznek képesek.

2003 tavaszán találkoztunk a párizsi székhelyű ENAH (AIDS Segélyvonalak Európai Hálózata) képviselőivel. A nemzetközi szervezet elsősorban képzéseket és tapasztalatcseréket szervez. Az ENAH többek között a Háttér Társaság támogatásával pályázatot nyújtott be az Európai Unió egyik prevenció programjára, amelyet 2004 elején elutasítottak.

2003. márciusában Mocsonaki László ügyvivőt fogadta dr. Orsós Éva, az ESZCSM helyettes államtitkára. A találkozó során a magyarországi HIV/AIDS prevenció programok hiányáról tájékoztatta valamint beszámolt az egyesület HIV/AIDS-prevenció terveiről. Az államtitkár-helyettes hatékony AIDS prevenció stratégia megalkotását fontosnak tartotta és az egyesület prevenció munkáját támogatásáról biztosította.

2003. június 28-án kerekasztal-beszélgetést szerveztünk az ESZCSM Népegészségügyi Főosztállyal közösen a HIV/AIDS-prevenció területén megvalósuló állami szerepvállalásról. Milyen felvilágosító programokat indít a minisztérium a HIV fertőzések megelőzése érdekében? Hogyan látja a HIV terjedésének mértékét és veszélyét a egészségügyi tárca? A gyakorló orvosok szemével nézve milyen a Magyarországi AIDS-helyzet? Meghívott vendégek: Dr. Koós Tamás, ESZCSM Népegészségügyi Főosztály főosztályvezetője; Dr. Újhelyi Eszter, a Nemzeti AIDS Bi-

zottság titkára; a Plussz Egyesület elnöke; Mucsi Lászlóné, a Hungaromedical Rt. elnök-vezérigazgatója. Moderátor: Dr. Fényi Ágnes, ESZCSM Népegészségügyi Főoszt.szakértője. A LifeStyles adományának köszönhetően 2000 db óvszert osztottunk ki a fesztivál vendégei között.

2003 novemberében tiltakozásunkat fejeztük ki a Bláthy Ottó Titusz Műszaki Szakközépiskola igazgatója súlyosan diszkriminatív döntése miatt, amelyben elutasította egy HIV pozitív kislány iskolába történő beiratkozását, annak ellenére, hogy korábban a tanintézménybe felvételt nyert. A Nemzeti Egészségfejlesztési Intézet felkérésére véleményeztük a Nemzeti AIDS Stratégia tervezetét.

2003 novemberében, az AIDS Világnapját megelőzően a hazai HIV/AIDS helyzettel kapcsolatban nyilatkozatot adtunk közre öt másik civilszervezettel közösen. Ebben kifejezésre jutattuk a kormányzati politikával kapcsolatos elégedetlenségünket. A nyilatkozatot aláíró szervezetek közös sajtótájékoztatón számoltak be a magyarországi helyzetről.

2003. december 1-jén, az AIDS Világnapján a HÍR TV és az RTL Klub magazin műsoraiban hívtuk fel a nyilvánosság figyelmét a hazai helyzet tarthatatlanságára.

2004 júniusában HIV/AIDS-prevenációval foglalkozó társadalmi szervezet (köztük az egyesületünk) és 8 magánszemély létrehozta a Civil AIDS Fórumot (CAF; 1241 Bp. Pf 193.) az alábbi célkitűzések megvalósítása érdekében:

↳ a HIV/AIDS és hozzá kapcsolódó területeken működő civil szervezetek működésének, együttműködésének elősegítése

↳ hatékony HIV/AIDS politika létrehozásának, megvalósításának elősegítése – szakmai és politikai érdekérvényesítés útján

↳ a HIV/AIDS-hez kapcsolódó diszkrimináció és stigmatizáció csökkentése.

2004. szeptember 24-26-án a Magyarországi Prostituáltak Érdekképviselői Egyesülete szervezésében több CAF-alapító szervezettel jelen voltunk az *Erotika Kiállítás*), ahol többszáz érdeklődő kérdéseire próbáltunk válaszolni. Külön köszönjük Balázs Attilának, Cseke Istvánnak és Szabó Tibornak, hogy állták a kiállítás-látogatók rohamát. Következő évben sem szabad kihagynunk, mert ilyen mértékű személyes érdeklődést az elmúlt 10 évben még nem tapasztaltunk.

2004. november 10-én az Egészségügyi Minisztériumban a Nemzeti AIDS Bizottság ülésén be kellett számolnunk a 2004/2005-ös évről, a Nemzeti Népegészségügyi Programtól kapott támogatás időarányos felhasználásáról. A beszámolót a Bizottság jóváhagyta.

2004. december 1-jén a PLUSS Egyesület szervezésében a CIVIL AIDS FÓRUM tagszervezetei bemutatkozhattak az *AIDS Világnapi* egész napos rendezvény-

sorozaton az Aranytíz Művelődési Központban. Így az egyesületünk is beszámolhatott a civil fórumon az eddig végzett prevenció munkájáról. Részletesebben betekintést nyerhettek az érdeklődők Takács Judit előadása révén a vidéki LGBT közösség tagjai között végzett kutatásunkról, míg Cseke István és Szabó Ferenc pedig nyíregyházi és a debreceni POL-tréning tapasztalatairól beszéltek a hallgatóságunknak.

2004. december 3-án Az AIDS Világnaphoz kapcsolódóan az *Európa Alapítványi Gimnáziumban* Szabó Ferenc tartott 3x1 órás HIV/AIDS foglalkozást.

2005. március

Mocsonaki László

DR. SIMKA ÉVA: AZ AIDS PREVENCIÓS EGYSÉGCSOMAGHOZ MELLÉKELT KÉRDŐÍV FELDOLGOZÁSÁNAK EREDMÉNYEI

Budapest 1999.

1. A VIZSGÁLAT CÉLJA

A felmérés keretében arra törekedtünk, hogy a melegek különböző csoportjainak körében megvizsgáljuk:

- milyen mértékben élnek a HIV fertőzés elleni védekezési lehetőségekkel (óvszer, síkosító),
- párkapcsolataik a HIV fertőzés elkerülése szempontjából biztonságos állandó, vagy inkább a partnerek gyakori váltogatásával járó kockázatos szex irányába tolódnak el ,
- a megkérdezettek indokoltnak látszó esetekben élnek-e a HIV szűrés lehetőségeivel,
- vannak a válaszadók között HIV pozitívak, ők mennyire fordítanak gondot a biztonságos szex követelményeinek betartására.

Míndezekre a kérdésekre azért kerestünk választ, hogy értékelni tudjuk az AIDS felvilágosítás hatékonyságát, a továbblépés lehetőségeit, módszereit.

2. MÓDSZERTANI KÉRDÉSEK

2.1. A KÉRDŐÍV ÉS A KÉRDEZÉS

A kérdőívet úgy állítottuk össze, hogy lehetővé tegye céljaink megvalósítását szolgáló feldolgozásokat. Fontos szempontnak tartottuk, hogy a legszigorúbban

betartsuk az anonimitás szabályait, ezért semmilyen olyan kérdést nem szerepeltettünk, amely lehetővé tenné a válaszadó kilétének felfedését.

Ezért a szociodemográfiai jellemzők közül csak a korra kérdeztünk rá. A kérdőíveket a különböző helyszíneken dobozokban gyűjtötték, így lehetőségünk nyílt arra, hogy a kódolás során rögzítsük, hogy az adott kérdőív hol került kitöltésre.

Ügyelnünk kellett arra is, hogy csak annyi kérdést tegyünk fel, aminek megválaszolására reális esély van. Lehetőségeinket az a tény is korlátozta, hogy a kérdőívnek bele kellett férnie abba az óvszert, síkosítót, és felvilágosító kiadványt tartalmazó egységcsomagba, amelyet a HÁTTÉR Baráti Társaság a Melegekért önkéntesei osztottak szét azokon a helyeken, amelyet a meleg feltehetően felkeresnek.

A kitöltött kérdőíveket a válaszadók egy erre a célra rendszeresített dobozban helyezhették el, vagy a HÁTTÉR munkatársainak adhatták át.

Mindezen szempontok mérlegelése után a következő kérdéseket tettük fel.

1. **Használ-e óvszert szexuális kapcsolataid során?**
1. soha 2. néha 3. majdnem mindig 4. mindig
2. **Használ-e síkosítót szexuális kapcsolataid során?**
1. soha 2. néha 3. majdnem mindig 4. mindig
3. **Gondot okoz-e a síkosító beszerzése?**
1. soha 2. néha 3. majdnem mindig 4. mindig
4. **Kérjük jellemezze párkapcsolatait:**
  1. állandó kapcsolatban élek, alkalmi partnereim nincsenek
  2. állandó kapcsolatban élek, de néha alkalmi partnereim is vannak
  3. kizárólag alkalmi kapcsolataim vannak.
5. **Volt-e már HIV szűrésen?**
1. igen 2. nem
6. **Ön HIV**
1. pozitív 2. negatív
7. **Életkora** .....

2.2. A MINTA

A kérdőívet a már említett, mintegy 5000 óvszert, síkosítót, kisméretű felvilágosító kiadványt tartalmazó egységcsomagban helyeztük el. A felmérés lezárta-kor 1999. októberében 1958 értékelhető kérdőívvel rendelkezünk.

Ezeket a következő helyszíneken töltötték ki:

4 budapesti meleg bár	1405 fő (72 %)
6 vidéki meleg szórakozóhely	246 fő (12 %)
újságok olvasói, meleg baráti társaságok, önsegítő csoportok tagjai	146 fő (8 %)
alkalmi ismerkedőhelyek (fürdő, korzó stb.) látogatói	130 fő (7 %)
az AATSZ-t felkeresők	fő (1 %)
összesen:	1958 fő (100 %)

2.3. FELDOLGOZÁS

Az adatokat számítógépen dolgoztuk fel. A táblázatokat és a matematikai-statisztikai összefüggés vizsgálatokat az SPSS programcsomag segítségével készítettük el.

3. EREDMÉNYEK

A válaszadók 55 %-a mindig használ óvszert szexuális kapcsolata során. Ezt a kedvező eredményt rontja, hogy a megkérdezettek 28 %-a csak néha, vagy soha sem vesz igénybe óvszert partnerkapcsolata során.

A síkosító használat esetében az óvszerrel kapcsolatos kérdéshez lényegileg hasonló eredményhez jutottunk.

Felmerült a kérdés, hogy azok, akik sohasem használnak óvszert milyen okból teszik ezt?

Kedvezőnek kell tartanunk, hogy azok közül kerül ki az óvszerhasználatról tartózkodók 53 százaléka, akik állandó kapcsolatban élnek. Ezzel szemben áll az az elszomorító tény, hogy 44 % azok aránya, aki sohasem használnak óvszert, bár állandó kapcsolataik mellett alkalmi partnerek ismeretségét is keresik, vagy kizárólag alkalmi barátokkal tartanak fenn szexuális kapcsolatot.

Az óvszer és síkosító használat között szoros az összefüggés. Azok akik ritkán folyamodnak az óvszerhez, ritkán alkalmaznak síkosítót is.

Ez a csoport tehát a HIV fertőzés szempontjából különösen veszélyeztetettnek tekinthető. Az óvszertől elzárkózók kisebb arányban (69 %), a védekezésnek

ezt a lehetőségét igénybe vevők nagyobb számban (88%) jelentek meg a HIV szűrésén.

Megdöbbenő, hogy még azok is, akik tudják magukról, hogy HIV pozitívak csak 60 százalékban használnak minden esetben óvszert, 14 százalékuk pedig sohasem védekezik.

Az eredmények a síkosító használatával kapcsolatban lényegileg hasonlóak.

A teljes sokaság 24 százaléka monogám kapcsolatban él. 45 %-uk állandó partnere mellett időnként alkalmi kalandokba is bocsátkozik, 31 %-uk kizárólag alkalmi kapcsolatokat tart fenn.

Az állandó párkapcsolatban élők között legnagyobb arányt (25 %) a 26-30 év közötti ek képviselik. A 19-20 év közötti korosztály az, akinek matematikailag a legnagyobb esélye van arra, hogy – a heteroszexuálisokhoz hasonlóan – kizárólag alkalmi ismeretségekre tegyen szert.

Az állandó kapcsolatban élők fele nem használ óvszert, ami lényegében természetesnek tekinthető. Az azonban nagyon elgondolkoztató, hogy azok, akik kizárólag alkalmi partnerekkel létesítenek viszonyt 33%-ban soha nem védekeznek.

A HIV szűrést a minta tagjainak 82 %-a igénybe vette igénybe. Leggyakrabban azok, akik kizárólag alkalmi partnerekkel tartanak fenn kapcsolatot (85%). A kedvező adat ellenére megdöbbenőnek tarjuk, hogy mégis 14 % (81 fő) azok aránya, akik sohasem voltak HIV szűrésen annak ellenére, hogy kizárólag alkalmi szexuális partnereik vannak

A HIV szűrésen való részvétel és a kor között nem találtunk összefüggést.

A szociodemográfiai jellemzők közül a már ismertetett ok miatt csak a kort tudtuk figyelembe venni.

A megkérdezettek kor szerinti megoszlása

nincs válasz	12 fő (1 %)
14 évesig	3 fő (0 %)
15-16 éves	1 fő (0 %)
17-18 éves	57 fő (3 %)
19-20 éves	197 fő (10 %)
20-22 éves	239 fő (12 %)
23-25 éves	288 fő (15 %)
26-30 éves	474 fő (24 %)
31-35 éves	286 fő (15 %)
36-40 éves	206 fő (11 %)
41-45 éves	104 fő (5 %)
46-50 éves	60 fő (3 %)
51-60 éves	23 fő (1 %)
61-nél idősebb	8 fő (1 %)
összesen:	1958 fő (100 %)

Mint látjuk a legnépesebb a 26-30 év közötti korosztály, az efölötti és ez alatti korosztály szinte azonos százalékban csökkenő tendenciát mutatnak.

Hangsúlyoznunk kell, hogy az adatok csak azokra a melegekre vonatkoznak, akik valamilyen szinten vállalják homoszexualitásukat. A rejtőzködőkről semmilyen adatunk nincs. Elképzelhetők, hogy ők a fiatalabb, de valószínűleg az idősebb korcsoportok létszámát gyarapítanák.

A korcsoport és az óvszerhasználatnál azt tapasztaltuk, hogy a legidősebb 61 feletti korosztály viszolyog leginkább az óvszer használatától. A síkosító esetében hasonló képet kaptunk.

A párkapcsolatok jellege és a kor között nem találtunk összefüggést. A HIV szűrés igénybe vétele és a kor sem mutat kapcsolatot egymással.

A HIV pozitív teszt eredmény matematikai kapcsolat van a kor és a pozitív let között. Eszerint a 36-40 éves korcsoportnak gyakorlatilag nincs esélye arra, hogy HIV pozitív legyen.

Tekintettel arra, hogy nem volt módunk a minta szociodemográfiai jellemzőire rákérdezni, s ezek mentén strukturálni a sokaságot, ezért különös jelentőséget tulajdonítottunk annak, hogy milyen helyszínen történik a kérdezés. Valószínű, hogy más összetételű, más szexuális szokásokkal rendelkező meleg csoportokat testesítenek meg a szórakozóhelyeket, az alkalmi ismerkedő helyeket, a baráti társaságokat

látogatók. Mivel a kérdőíveket minden helyszínről külön-külön összegyűjtve kaptuk meg, el tudtuk különíteni a vidéki és a fővárosi meleg csoportját is.

A leggyakrabban (63 %) a pesti bárók látogatói használnak minden alkalommal óvszert, a vidéki bárók vendégeinek, a meleg sajtó olvasóinak, a baráti társaságok tagjainak mindössze egyharmada védekezik szexuális kapcsolataiban.

A vidéki bárók vendégei, a meleg sajtó előfizetői, a baráti társaságok tagjai azonos igen magas, 40 % körüli arányban soha, vagy csak néha használnak óvszert. Ez az arány a pesti bárók esetében 20 %. Hasonló helyzettel találkozunk a sikosító használatánál is.

Felmerül a kérdés, hogy ezek az adatok összefüggnek a párkapcsolatok jellegével. A pesti bárók esetében a gyakori óvszerhasználat azzal állhat kapcsolatban, hogy az idelátogatóknak csak 21 százaléka él állandó kapcsolatban, 46 százalékuk az állandó partnere mellett időnként alkalmi kapcsolatokat is létesít, 32 százalékuk pedig csak alkalmi ismeretségeket köt.

A vidéki meleg szórakozóhelyeket látogatóknak messze az átlagot meghaladó arányban (45 %) van állandó barátja, s az átlag alatti számban (19%) köt kizárólag alkalmi ismeretséget.

Az alkalmi ismerkedőhelyeket felkeresőknek a dolog természeténél fogva csak az esetek 12 %-ában van állandó partnere.

A kérdezés helyszíne és a párkapcsolatos jellege közötti összefüggés (százalékos megoszlás) N=1958

A kérdezés helyszíne	A kapcsolat jellege			összesen
	csak állandó kapcsolat	állandó kapcsolat, néha alkalmi partnerek	csak alkalmi partnerek	
pesti bárók	21	46	33	100
vidéki bárók	44	38	18	100
újságok, baráti társaságok	26	42	32	100
alkalmi ismerkedő helyek	12	57	29	100
AATSZ	45	39	16	100
összesen	25	45	30	100

A HIV szűrésre a leggyakrabban a pesti bárók látogatói járnak (88 %), és legritkábban a vidéki szórakozóhelyek közönsége (55 %). A pesti bárók látogatóinál a HIV pozitívek gyakorisága valamivel az átlag feletti.

A kor és a kérdezés helyszíne között mindössze azt az összefüggést találtuk, hogy az minden csoportban a 26-30 éves korosztály a legnépesebb. Kivétel ez alól az alkalmi ismerkedési helyeket felkeresők, ő közöttük elég magas a 31-35 évesek aránya.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

A felmérés adataiból az alábbi következtetéseket vontuk le:

- az AIDS felvilágosítás, sem az óvszerhasználat, sem a párkapcsolatok korlátozása, vagy legalábbis azok biztonságossá tétele, indokoltnak látszó esetekben az AIDS szűrés felkeresése szempontjából még sok kívánnivalót hagy maga után,
- a melegek a kérdezés helyszíne szerint elkülönített csoportjai a biztonságos szex követelményeinek betartása, a kockázatos életvitel és a HIV pozitivitás szempontjából egymástól eltérő helyzetben vannak.

Ebből számunkra az a tanulság adódik, hogy:

- fokozni kell az AIDS felvilágosító tevékenységet a melegek körében,
- a különböző csoportok témánk szempontjából eltérő helyzete miatt, a felvilágosítás intenzitásának és módszereinek is ehhez kell alkalmazkodnia.

Csépe Péter dr.¹, Yuri A. Amirghanian dr.², Jeffrey A. Kelly dr.³, Timothy L. McAuliffe dr.⁴, Mocsonaki László⁵ és Forrai Judit dr.⁶

HIV/AIDS kockázatos viselkedés budapesti homo- vagy biszexuális férfiaknál

Köszönetnyilvánítás

A kutatást a következő grantok tették lehetővé: Center grant P30-MH57226 és grant RO1-MH57631; mindkettőt az 'National Institute of Mental Health (Egyesült Államok) ítélte meg. A D43-TW01028 grant a Fogarty International Center, National Institutes of Health (Egyesült Államok) adománya. Köszönjük a Háttér Társaság a Melegekért felbecsülhetetlen értékű segítségét, melyet elsősorban a vizsgálat előkészítésében és a terepmunkában tapasztalhattuk. Úgyszintén köszönjük a felvételben résztvevő bárok tulajdonosainak és személyzetének közreműködését. Végül, de nem utolsósorban köszönet illeti a kérdőív minden egyes kitöltőjét!

Összefoglalás

A HIV fertőzés és az AIDS betegség egyre növekvő népegészségügyi problémát jelent Közép- és Kelet-Európa számos országában. Magyarországon, több szomszédos országhoz hasonlóan, a HIV fertőzöttek legnagyobb része homoszexuális vagy biszexuális férfi. Mindazonáltal igen kevés kutatás foglalkozott mostanáig ezen populáció kockázatos szexuális gyakorlatával és ennek jellemzőivel. Jelen vizsgálatunk során 469 homoszexuális/biszexuális férfi HIV/AIDS-szel kapcsolatos tudását, attitűdjét és magatartását mértük fel az általuk látogatott szórakozóhelyeken, önkitöltős kérdőívek segítségével. A kockázatos magatartásra utaló adataink közül kiemeljük, hogy a válaszolók több mint fele a kérdőív kitöltését megelőző három hónapban nem használt óvszert anális közösülés során. Behatoló anális közösülésnél a férfiak 40%-a, míg befogadó anális közösülésnél 50%-a nem védekezett. A válaszolók negyedének több szexuális partnere is volt az említett három hónapos időszakban. A férfiak 17%-a fogadott el, vagy adott pénzt szexuális szolgáltatásért. A válaszolók 26%-a számolt be arról, hogy nőpartnere volt a megelőző egy év során, de csak a vaginális közösüléseknél 23% használtak óvszert. Többváltozós módszerekkel igazoltuk, hogy kockázatos magatartást prognosztizál a kondom hozzáférhetőségének hiánya, a kockázat csökkentésére irányuló szándék erőtlensége, a biztonságos szexuális gyakorlattal kapcsolatos-negatív attitűd, tartós párkapcsolatban élés és a biszexuális orientáció. A felmérés eredményei alapján kijelenthetjük, hogy igen sürgető feladat HIV prevenció programok szervezése Magyarországon a fokozott kockázatnak kitett közösségekben.

Bevezető

Egyes becslések szerint a HIV fertőzöttek száma a világon 2000 végére meghaladta a 30 milliót. Magyarország, több közép-kelet-európai országhoz hasonlóan, az enyhén fertőzött országok közé tartozik. A HIV fertőzöttek kumulatív száma 2001. március 31-én 898 volt, míg az AIDS betegek száma kevesebb, mint 400. 1985 óta a betegség 200 áldozatot követelt. A Magyarországon diagnosztizált AIDS betegek túlnyomó többsége (72 százaléka) fiatal, homoszexuális vagy biszexuális férfi. A legtöbb fertőzött Budapesten és környékén él. A térség egyes országaiban, például Ukrajnában és Romániában tapasztalható magas HIV incidencia és az egyre jelentősebb migráció kedvezhet a HIV/AIDS járvány gyorsabb terjedésének. Mindehhez hozzájárulhat a prevencióra fordított források csökkenése is.

Bár Magyarország és a környező országokban a HIV fertőzés leggyakoribb módja a homoszexuális kapcsolat, mindmáig kevés kutatás foglalkozott a kockázatos szexuális magatartással. Egy 2000-ben végzett szentpétervári vizsgálat szerint az orosz homoszexuális vagy biszexuális férfiaknál igen gyakori a kockázatos szexuális magatartás: jelentős azok száma, akiknek több partnerük van, ritkán használnak kondomot, sokan nyújtanak pénzért szexuális szolgáltatást. Tóth László 1994-ben az erre önként vállalkozók körében kérdőíves adatfelvételt végzett. A 'Mások' című homoszexuális magazinhoz csatolt kérdőívet 308-an küldték vissza. Ez a módszer természetesen nem tette lehetővé a reprezentatív mintavételt. A vizsgálat alapján el lehet mondani, a meleg viszonylag jól tájékozottak a HIV/AIDS problémával kapcsolatban, kockázatmérséklő magatartást viszont kevesen folytatnak. A vizsgálatban résztvevők legnagyobb részének egy év során több, körülbelül felének pedig hatnál is több szexuális partnere volt. A válaszolók 84 százaléka volt alkalmi partnere, egyharmada nem használt kondomot anális közösülés során. Mindazonáltal szexuális gyakorlatuk jóval preventívebb, mint a heteroszexuális pároké. Hozzá kell tennünk, hogy a válaszadók magas társadalmi státuszú meleg férfiak voltak, ezért az eredmények a HIV/AIDS kockázat szempontjából az átlagosnál bizonyára kedvezőbb képet mutattak.

1996-ban az ÓVEGYLET Alapítvány HIV/AIDS megelőzési programját felmérő munkacsoport végzett felmérést budapesti homoszexuális közösségekben, melynek során 656-an válaszoltak a betegséggel és a szexuális magatartással kapcsolatos tudásra, attitűdre és gyakorlatra vonatkozó kérdésekre. Az előzőekben említett vizsgálat eredményeihez hasonlóan, túlnyomó többségük AIDS-szel kapcsolatos tudása megfelelő volt, de a kockázatos magatartásformák előfordulása mégis gyakori volt. Ebben a vizsgálatban a homo-és biszexuális férfiak átlagosan évi 13

alkalmi és 4 állandó partnerről számoltak be. Szinte valamennyi válaszadó tisztában volt a gumióvszer védőhatásával, 28 százalékuk ezzel kapcsolatos attitűdje azonban negatívnak mondható.

A fentiekből kitűnik, hogy kevés megbízható információ áll rendelkezésünkre a HIV járvány által leginkább érintettek szexuális magatartásáról. Fontos ugyanakkor, hogy a kockázatos magatartást befolyásoló pszichoszociális tényezőket is megértsük. A kockázatos magatartással kapcsolatos elméletek a tudás, attitűd, magabiztosság és felfogott (perceived) csoportnormák fontosságát hangsúlyozzák, mint ezen magatartás lehetséges meghatározóit illetve befolyásolóit. Ha meghatározzuk a kockázatos magatartást befolyásoló tényezőket lehetőségünk nyílik arra, hogy megfelelő kockázatsökkentő intervenciót fejlesszünk ki.

Anyag és módszerek

Helyszínek és résztvevők

A felmérésre 2001. júniusában került sor Budapesten. Ennek során 469 önmagát homoszexuálisnak vagy biszexuálisnak valló, 18 éven felüli meleg töltötte ki a szexuális magatartásra, tudásra és attitűdre vonatkozó kérdéseket tartalmazó kérdőívet a város meleg közössége által használt találkozóhelyeken. A társadalmi liberalizációt megelőzően a meleg férfiaknak kevés lehetőségük volt a nyilvánosság előtti kapcsolattartásra. Csak az elmúlt évtized során nőtt meg a meleg találkozóhelyek száma, váltak ezek nyíltabbá, ugyanakkor megjelentek közösségi, nemkormányzati szervezetek is.

A vizsgálatot négy meleg bárban és egy fürdőben végeztük a meleg közösség legjelentősebb civil szervezetével, a "Háttér Egyesülettel" szorosan együttműködve. Olyan mintavételi módszert használtunk, mely alkalmas volt arra, hogy reprezentálja a meleg szórakozóhelyre járó férfiakat. A felmérés mintavételi keretét úgy alakítottuk ki, hogy minden egyes találkozóhely esetében előre meghatároztuk azon napokat, amikor a legtöbb vendég volt várható. Az adatfelvételt két éjszaka során végeztük el, a szórakozóhelyeken így összesen 8 alkalommal vettünk mintát. Az adatfelvételek többsége hétvégén történt, mert akkor volt a bárokban a legtöbb látogató. Egy felmérés az adott helyszínen mintegy 3-4 órán keresztül tartott.

Adatgyűjtési módszerek

A felméréshez önkitöltős kérdőívet használtunk, melynek angol és orosz nyelvű változatait korábbi vizsgálatokban validálták. A magyar nyelvű változat a

kulturális adaptáció szabályainak megfelelően készült el, így validnak tekinthető. A helyszíni adatgyűjtést végző csapat a fentebb említett civil szervezet tagjaiból állt, a munkát a Semmelweis Egyetem tudományos munkatársai ellenőrizték. Az első adatgyűjtési nap előtt a terepmunkát végző csapatok a vizsgálatot felügyelők által vezetett előkészítő foglalkozásokon vettek részt. A csapattagoknak megtanították, hogyan közelítsék meg a klubokba belépő férfiakat, hogyan magyarázzák el nekik a felmérés célját, valamint azt, hogy hangsúlyozzák: a résztvevők névtelenek maradnak. Ezeken a foglalkozásokon az adatgyűjtésre standard mintavételi protokollt alakítottunk ki.

A találkozóhelyekre belépő férfiakat személyesen kérték fel a vizsgálatban való részvételre. Mindenkitől megkérdezték, hogy előzőleg már kitöltötte-e a kérdőívet. Ha igen, akkor nem tölthette ki újra. A kérdőívek kitöltésére való ösztönzés-ként a résztvevők óvszereket, valamint a meleg civil szervezetről és az AIDS-ről szóló tájékoztató anyagokat kaptak.

A kérdőív kitöltése előtt a résztvevők elolvasták és aláírták a beleegyezési nyilatkozatot, amely ismertette a vizsgálat célját, megnevezte a vizsgálatot végző intézményeket, és hangsúlyozta a válaszok névtelenségét. Ezt a nyilatkozatot a kérdőívtől elkülönítve kezeltük. A résztvevők maguk tették be kitöltött kérdőíveiket egy borítékba, leragasztották a borítékot, és egy dobozba helyezték. Az adatfelvétel végző csapattagok jelen voltak a helyszíneken, szükség esetén az értelmezést célzó magyarázatokkal segítettek a kérdések megválaszolásában. A kérdőív kitöltéséhez az esetek többségében 20 percnél kevesebb időre volt szükség. A találkozóhelyek nem magyar látogatói nem vettek részt a felmérésben. A felkért férfiak több mint 80%-vállalta a kérdőív kitöltését, a válaszolási arány a kérdezés színhelytől és időpontjától függött (kevesebb választ kaptunk a fürdőkben, kevesebben válaszoltak éjjel 1 óra után).

Demográfiai jellemzők

A résztvevőktől a kérdőívben megkérdeztük korukat, iskolai végzettségüket és foglalkozásukat. A válaszadókat kértük, hogy adják meg szexuális irányultságukat, mely lehetett homoszexuális, biszexuális vagy heteroszexuális, kérdeztük azt is, van-e állandó partnerük. Úgyszintén megkérdeztük, hogy kezelték-e őket bármiféle nemi úton terjedő betegséggel (STD), és ha igen, akkor hány alkalommal. Kérdés szerepelt arról, hogy voltak-e már valaha HIV vizsgálaton, és ha igen, az eredmény negatív vagy pozitív volt-e.

Kockázatot jelentő szexuális magatartás

A válaszadók beszámoltak arról, hogy az egész életük során és az elmúlt évben hány férfi és női partnerük volt. Megkérdeztük, hogy a válaszadó jelenleg kizárólagos nemi kapcsolatot folytat-e egy másik férfivel, és ha igen, akkor hány hónap múlt el azóta, hogy valaki mással közösült.

Kértük a válaszadótól, hogy közölje férfi és női partnerei számát az elmúlt három hónapban. Válaszoltak arra is, hogy ebben az időszakban hány alkalommal és hány férfivel folytattak befogadó illetve beható anális közösülést. Az anális közösülésről beszámolóknak 11 pontos skálán (0%-tól 100%-ig) jelölték meg, hogy a befogadó vagy beható aktus során milyen arányban használtak óvszert. Azt is megkérdeztük, hogy a legutóbbi anális közösülésükkor használtak-e óvszert. Ezzel párhuzamosan az elmúlt három hónap során női partnerekkel folytatott vaginális és anális közösülésekről is kértünk információkat. Végül azt kérdeztük meg, hogy adtak-e vagy fogadtak-e el pénzt esetleg értéktárgyat férfivel folytatott szexuális kapcsolatért cserébe.

AIDS kockázatot jelentő magatartás

A vizsgálat résztvevői az "igen", "nem", "nem tudom" választási lehetőségek segítségével kilenc olyan állítás helyességéről ítélték meg, melyek a HIV-fertőzés kockázatával járó magatartásra, valamint a kockázatcsökkentési lépésekre vonatkozó gyakorlati tudásra vonatkoztak. Így például megkérdeztük, hogy az óvszer nélküli anális közösülés nagyobb veszélyt jelent-e a HIV fertőzésre, hogy síkosító anyagként olajos síkosító anyagot használjunk-e, hogy a külsőről meg lehet-e állapítani, hogy valaki HIV pozitív, valamint azt, hogy a gondos mosakodás hatékonyan véde a HIV-fertőzéstől. Egyes állításokat az automatikus válaszok okozta torzítás miatt negatív formában szerepeltettük. A válaszokat nullától 9-ig pontoztuk.

Magatartásváltoztató szándék a kockázat csökkentésére

Az "igen", "nem tudom" és "nem" választási lehetőségek segítségével a válaszadók jelezték, hogy mennyire értenek egyet a biztonságosabb szexuális magatartásra vonatkozó szándékuk erősségét vizsgáló öt megállapítással. Például "Feltétlenül csak biztonságosabb szexet fogok alkalmazni a következő szexuális partneremmel", "Vissza fogom utasítani a nemi közösülést, ha túl részeg vagy túl drogos vagyok a biztonságosabb szexhez", "Ha partnerem fiatal és vonzó, akkor nem fogok biztonságosabb szexet alkalmazni". A pontszámok 5 ponttól (leggyengébb magatartásváltoztatási szándék) 15 pontig terjednek (legerősebb szándék).

A biztonságosabb szexszel kapcsolatos attitűd

A válaszadók három pontos skálán jelezték egyetértésük fokát az óvszerhasználatra és a biztonságosabb szexszel kapcsolatos attitűdre vonatkozó nyolc megállapítással. Például: "Az óvszer használata nagyon élvezetes lehet", "A biztonságosabb szex izgató szexuális játékká teszi az aktust", "Az óvszer a partnerek közötti bizalom hiányát jelzi". A pontszámok 8 és 24 pont között változnak, a magasabb pontszámok pozitívabb attitűdre utalnak.

Az óvszer és a biztonságosabb szex elfogadottsága

A válaszadók három pontból álló skálán válaszoltak arra az öt megállapításra, hogy a biztonságosabb szex alkalmazása mennyire elfogadott norma a kortársak és a szexuális partnerek között. Például: "A biztonságosabb szex nagyon népszerű a barátaim körében", "Barátaim a biztonságosabb szexről többet beszélnek, mint alkalmazzák". A skálán 5 tétel szerepel, a pontszámok 5-től 15-ig terjednek. A nagyobb pontszámok erőteljesebb elfogadottságot mutatnak.

Önerőből történő kockázatsökkentés (self-efficacy)

Hét megállapítás mérte a válaszadók önbizalmát (self-efficacy) arra vonatkozóan, hogy el tudják kerülni a kockázatos szexuális magatartást. Például: "Könnyen tudok barátaimmal beszélni a biztonságosabb szexről és az óvszerekről", "Tudok óvszert vásárolni anélkül, hogy zavarba jönnék". A résztvevők minden megállapításra "igen", "némiképp" illetve "nem" választ adhattak. A pontszámok 7-től 21-ig terjedhetnek, a nagyobb pontszámok nagyobb önbizalmat tükröznek.

Alkoholfogyasztás, kábítószer-használat

Vizsgáltuk az alkoholfogyasztás mértékét és a tiltott kábítószeres használatát. Megkérdeztük, hogy fogyasztanak-e, ha igen mennyi és milyen alkoholt hetente, használtak-e tiltott kábítószert az elmúlt három hónapban, és ha igen, akkor hány-szor használták ezeket ezen időszak alatt. A kábítószeresek közül külön megemlítettük az injekciós drogot, az ecstasy tablettát, kokaint, marihuánát és a hallucinogén szereket.

Személyes kapcsolat HIV fertőzöttel vagy AIDS-beteggel

A válaszadókat megkérdeztük, hogy ismernek-e személyesen bárkit, aki HIV-fertőzött vagy AIDS-beteg. Igenlő válasz esetén megmondták azt is, hogy hány HIV/AIDS beteget ismernek.

Óvszerhasználat

A résztvevőket megkérdeztük, hogy van-e elég pénzük óvszer-vásárlásra, vásárolják-e rendszeresen, és van-e mindig kéznél, ha szükség van rá. Megkérdeztük azt is, hogy tudják-e, hogyan kell kiválasztani a megfelelő óvszert és sikósító-szert valamint, azt hogy mennyire fontos számukra az óvszer.

Mindegyik, több tételből álló skála esetében kiszámítottuk a Cronbach-alpha együtthatók értékét. Ezek 0.50 - 0.63 között változtak, tehát abban a tartományban helyezkedtek el, mely a terepen felvett, öt-nyolc tételből álló rövid skálák esetében várható volt. Mindazonáltal kérdőív későbbre tervezet átdolgozásával javítani kívánjuk a Cronbach-alpha értékét.

Statisztikai elemzés

A felmérés adatait megfelelő minőségbiztosítással vittük számítógépre. A deskriptív analízis során frekvenciákat, átlagot, mediánt, standard deviációt számítottunk. A magas kockázati viselkedéshez tartozó tényezőket egyváltozós elemzéssel vizsgáltuk: összehasonlítottuk azon férfiakat, akik beszámoltak védekezés nélküli anális közösülésről az elmúlt három hónap során, azokkal, akik nem. T tesztel hasonlítottuk azokat a csoportokat, ahol normális eloszlású folyamatos változók voltak. Mann-Whitney U-tesztet használtunk az eltérő eloszlású változókra, χ^2 tesztet a dichotom változókra. Védekezés nélküli anális közösülést azon férfiaknál állapítottunk meg, akik beszámoltak anális közösülésről, és ugyanakkor 100%-nál kevesebb kondomhasználatot jelentettek. Az egyváltozós elemzéseket követően log-regressziós analízist használtunk azon célból, hogy meghatározzuk az alábbi két, dichotom módon mért kockázatos magatartásformához vezető tényezőket: (1) legalább egy anális közösülés történt az elmúlt 3 hónapban kondom használat nélkül (2) nem használt kondomot a legutóbbi anális közösülés során. Ezt az elemzést külön-külön elvégeztük a befogadó és a behatoló anális közösülés esetében. Többváltozós lineáris regressziós analízissel határoztuk meg, hogy mi befolyásolja a kondomhasználat gyakoriságát az anális közösülések során. Ezt az elemzést szintén külön elvégeztük a befogadó és a behatoló anális közösülés esetében.

Eredmények

A résztvevők demográfiai jellemzői

A mintában szereplő férfiak átlagos életkora 29,2 év volt. A résztvevők 44%-a fejezte be a középiskolát, 40%-ának volt főiskolai végzettsége; a többiek által-

nos iskolai vagy szakiskolai végzettséggel rendelkeztek. A férfiak 88%-a állt alkalmazásban, főként szellemi (61%) illetve fizikai dolgozóként (16%). Bár a mintában szereplő minden férfi azt válaszolta, hogy élete során valamikor volt szexuális kapcsolata férfivel, szexuális irányultságuk nagyobb változatosságot mutatott: a válaszolók 75%-a homoszexuálisnak, 42%-a biszexuálisnak, 1%-a heteroszexuálisnak tartotta magát. A mintában résztvevők 19%-a mondta azt, hogy kezelték a múltban nemi úton terjedő betegség miatt. A nemi úton terjedő betegséggel kezelt férfiak közül a korábbi kezelési események átlagos száma 1,8 volt. A férfiak 73 százaléka volt már HIV vizsgálaton valamikor régebben, 97% eredménye akkor negatív volt. Harminckilenc százalék válaszolta azt, hogy személyesen ismer HIV fertőzött vagy AIDS beteg személyt.

HIV fertőzés kockázatát növelő szexuális magatartási szokások

Az 1. táblázat mutatja a mintában talált HIV-fertőzés kockázatát fokozó magatartási szokásokat. A válaszoló férfiaknak számos férfi partnerük volt életük során, úgy az elmúlt évben, mind az elmúlt három hónapban. Az átlagérték és a medián közötti jelentős eltérés a szexuális tevékenység változatosságát jelzi. Példa erre, hogy a résztvevők válasza alapján az elmúlt három hónap során a férfi partnerek számtani átlaga 39, míg a medián értéke csak 5 volt.

A válaszadók 50%-a közösült anélisen legalább egyszer az elmúlt három hónap során. A védekezés nélküli anélis közösülés igen gyakori volt. A válaszadók 40%-ának behatoló anélis közösülési aktusai az elmúlt három hónap során védekezés nélkül történtek és a befogadó anélis közösülések 50%-ában nem használtak óvszert. A férfiak 25%-a közösült anélisen több mint egy férfi partnerrel az elmúlt három hónap során. A válaszadók tizenhét százaléka válaszolta, hogy pénzért vagy értéktárgyért árusította magát, és ugyanennyien válaszolták, hogy fizettek a szexért.

Gyakorinak találtuk a biszexuális magatartási gyakorlatot. A résztvevők több mint 77%-a közösült női partnerrel élete valamelyik szakaszában. Az elmúlt év tekintetében a megkérdezettek 26%-ának volt női partnere, 14%-a közösült vaginálisan az elmúlt három hónap során. A biszexuális férfiak óvszerhasználati szintje alacsony volt női partnerrel való közösülés esetén, a vaginális közösülések csupán 23%-ában védekeztek óvszerrel.

A résztvevők kb. 20%-a számolt be arról, hogy tiltott kábítószerrel használt az elmúlt három hónap során. A leginkább használt kábítószer a marihuána és az ecstasy tabletták voltak. Csak ötven válaszolták azt, hogy injekciós kábítószerrel fecskendeztek be maguknak az elmúlt három hónap során.

A HIV fertőzés kockázatának ismerete

A résztvevők átlagosan 75%-át válaszolták meg helyesen azoknak a kérdéseknek, amelyek a HIV-fertőzés kockázatára és a kockázatot csökkentő lépésekre vonatkozó gyakorlati tudást vizsgálták (9 kérdésből az átlag 6,75). Számos területen találtunk a kockázattal kapcsolatosan téves elképzeléseket. A résztvevők kb. 52%-a nem tudta, hogy az óvszert nem szabad olajjal vagy vazelinrel síkosítani. A válaszolók 37%-a hitte azt, hogy az aktus utáni gondos mosakodás megvédi az embert a HIV-fertőzéstől. A megkérdezettek 33%-a hitte azt, hogy a kinézetéről meg lehet állapítani azt, hogy valaki HIV- pozitív. A válaszolók 31% úgy gondolta, hogy olyan partnerekkel, akik azt mondják magukról, hogy HIV negatívak, nem kell biztonságosabb szexet alkalmazni.

Azon férfiak egyváltozós összehasonlítása, akik folytattak, illetve nem

folytattak az elmúlt három hónap során védekezés nélküli anális közösülést

Összesen 310 férfi adott megfelelő részletességű információt arra vonatkozóan, hogy milyen arányban használtak óvszert a behatól illetve befogadó aktusok során. Ebből meg lehetett határozni, hogy folytattak-e védekezés nélküli anális közösülést. Összesen 235 férfi (76%) folytatott védekezés nélküli anális közösülést partnerével ezen időszak alatt, míg 75 férfi (24%) nem. A 2. táblázatban láthatók azon egyváltozós elemzések eredményei, amelyek a szignifikáns eltérést mutató változókra vonatkozóan hasonlítják össze a nagy- illetve a kis kockázatú csoportokat.

A táblázatból jól látható, hogy a veszélyeztetett és a nem veszélyeztetett férfiak szignifikáns eltérést mutattak az AIDS-el összefüggő pszichoszociális jellemzőket mérő minden skálán. A védekezés nélküli anális közösülést (UAI) folytató férfiaknak alacsonyabb volt az AIDS kockázatot jelentő magatartásra vonatkozó tudása ($p=0.05$) és kevésbé szándékoztak változtatni a kockázatot jelentő magatartáson ($p<0.001$), mint azok a férfiak, akik az elmúlt három hónap során tartózkodtak a nagy kockázatot jelentő szexuális magatartástól. Ugyanakkor negatívabb attitűdőt mutattak az óvszer és a biztonságosabb szex tekintetében ($p<0.001$), az óvszer használatát és a biztonságosabb szexet kevésbé támogató normákat fogadtak el ($p<0.001$), és alacsonyabb szinten volt az önerőből történő kockázatcsökkentésük ($p<0.001$).

A 2. táblázat a kockázati-szintű csoportok szexuális magatartását jelző egyéb mutatószámok közötti különbségeket is bemutatja. Az elmúlt három hónap során védekezés nélküli anális közösülést folytató férfiaknak egész életük során több férfi partnerük volt ($p=0.04$) és általában több férfi partnerük volt az elmúlt három hó-

nap során is ($p=0.10$). A nagyon veszélyeztetett férfiak több befogadó anális aktusban vettek részt az elmúlt három hónap során mint az óvatosabb férfiak ($p=0.002$). Az anális közösüléseknél több különböző férfi esetében voltak ők a befogadó partnerek ($p=0.02$) az elmúlt három hónap során, és több különböző férfi esetében általában ők voltak a behatoló partnerek ($p=0.09$) ugyanezen időszak során.

A védekezés nélküli anális közösülést folytató férfiak eltérő szinten vannak az óvszerhez való hozzájutás és tapasztalat, valamint az óvszer jelentőségének megértésével kapcsolatos területeken. A veszélyeztetett csoportban található férfiak gyakrabban mondták azt, hogy nincs elég pénzük óvszer vásárlására ($p=0.05$), kevésbé rendszeresen vásárolnak óvszert és az óvszer nem állt rendelkezésükre, amikor szükség volt rá ($p<0.001$). Nem kedvelték, illetve nem tartották fontosnak az óvszert ($p<0.001$), és kevesebbet tudtak arról, hogy hogyan kell az óvszert használni ($p=0.01$). A kockázatos magatartást folytató férfiak kisebb valószínűséggel választották azt, hogy valaha már voltak HIV vizsgálaton ($p=0.05$).

Többváltozós vizsgálat védekezés nélküli anális közösülésekről, és arról,

használtak-e óvszert a legutóbbi behatoló illetve befogadó anális közösülésnél

A 3. táblázatban a lépcsőzetes log-regressziós analízis eredményei láthatók, amely jelzi a védekezés nélküli anális közösülés előfordulását az elmúlt három hónapban. Látható a táblázatból, hogy a 3 lépéses modell szignifikánsan jelezte a nem biztonságos magatartást. A kockázatcsökkentő magatartásra való gyengébb változtatási szándék (esélyhányados: 1.56), az a tény, hogy nem áll rendelkezésre óvszer, amikor szükség lenne rá (esélyhányados: 6.25), valamint az óvszer és a biztonságosabb szex tekintetében kevésbé pozitív attitűd (esélyhányados, OR:25) egymástól függetlenül társítható a védekezés nélkül folytatott anális közösüléshez. A modell a résztvevők 77%-át osztályozta helyesen kockázati csoportba való tartozásuk szerint.

A 3. táblázat bemutatja annak a log regressziós analízisnek az eredményeit is, amely azt modellezi, hogy használtak-e óvszert a válaszadó legutóbbi behatoló illetve befogadó anális közösülése során. Az utolsó behatoló anális közösülés esetében az óvszer használatát azzal jelezték előre, hogy állt-e rendelkezésre óvszer amikor arra szükség volt (esélyhányados, OR:3.35), élete során valamikor részt vett-e HIV- vizsgálaton (esélyhányados, OR: 2.45), kockázatcsökkentő magatartásra való változtatási szándék erősebb-e (esélyhányados, OR 1.20) valamint volt-e alkoholfogyasztás az elmúlt hét során (esélyhányados, OR: 2.43). A modell a válaszadók 86%-ánál helyesen jelezte az utolsó behatoló anális közösülésnél való óvszerhasz-

nálátot. A válaszadó utolsó befogadó anális közösülésénél való óvszerhasználatot egy egyenlettel jeleztük előre, melyben szerepel a kockázatcsökkentő magatartásra való erősebb változtatási szándék (esélyhányados, OR:1.38), a jelenlegi állandó kapcsolat hiánya (esélyhányados, OR:2.13), az óvszerrel és a biztonságosabb szexszel kapcsolatos pozitívabb attitűd (esélyhányados, OR: 1.13), fiatalabb kor (esélyarány=1.05) valamint hogy kéznél van az óvszer amikor szükséges van rá (esélyarány=2.26). Ez a modell pontosan előre jelzete a résztvevők 75%-ának az besorolását, hogy használtak-e óvszert az utolsó befogadó anális közösülésnél.

Többváltozós elemzés annak előrejelzésére, hogy az elmúlt három hónap során az anális közösülések milyen százalékában használtak óvszert

A 4. táblázat annak lineáris-regresszióanalízisnek eredményeit mutatja be, amely előrejelzi, hogy a behatól illetve befogadó anális közösülésnél milyen százalékban használtak óvszert. Mindkét regressziós modell statisztikailag szignifikáns volt. Mindegyik modellben ugyanazt az öt változót használtuk, de némileg eltérő sorrendben. Az illetett modellek az óvszerhasználat 32 illetve 24%-ára adnak magyarázatot. A behatól illetve befogadó anális közösülés során történő nagyobb mértékű óvszerhasználatot a kockázatcsökkentési magatartásra való erősebb változói szándék, az óvszerre és a biztonságosabb szexre vonatkozó pozitív attitűd, az állandó kapcsolat hiánya, a szükség esetén rendelkezésre álló óvszer valamint az önmeghatározott, meleg és nem biszexuális szexuális irányultság jelzi előre.

Megbeszélés

Magyarországon, és több más, közép-kelet-európai országban a homo-és biszexuális férfiaknál fordul elő a HIV-fertőzések túlnyomó többsége, mindazonáltal kevés vizsgálatot végeztek a kockázatot jelentő magatartási szokásokkal, valamint a kockázatot befolyásoló tényezőkkel kapcsolatosan. Éppen ezért hiánypótlónak tekinthető felmérésünk, melynek során reprezentatív, közösségi mintavételi módszert használtunk a férfiak közötti szexuális kapcsolatok HIV fertőzéssel kapcsolatos kockázatának, és ezen kockázatok meghatározóinak mérésére.

Vizsgálatunk megállapításai rámutatnak arra, hogy az érintett közösségben igen gyakori a HIV/AIDS kockázatos magatartás. A mintában szereplő férfiak nagy része számolt be a közelmúlta vonatkozóan kockázatos szexuális magatartásról, többek között védekezés nélküli anális közösülésről. A befogadó anális közösülés

folytató férfiak között a közösségek csupán 50%-ában használtak óvszert, behatoló aktusnál a férfiak 40%-át védte óvszer. Mindezekből egyértelműen következik, hogy igen nagy szükség van meleg férfiak számára szervezett HIV-megelőző programokra. Olyan területeken, ahol a HIV fertőzés aránytalan módon koncentrálódik a férfiak közötti szexet gyakorlóakra, a kockázatot jelentő viselkedés ilyen aránya a meleg közösségében új megbetegedések előfordulásának folytatódását vetíti előre. A kockázat azonban nem korlátozódik az azonos neműek közötti kapcsolatokra: a meleg férfiak több, mint egynegyedének volt nőpartnere az elmúlt év során. A férfiak közötti szexet gyakorlók alacsony szintű óvszerhasználat a nő partnerekkel való közössülés során kiemelt kockázatot jelent.

A kockázati mutatók széles skáláján keresztül valamint többféle többváltozós megközelítés alkalmazásával egy következetes tényezőhalmaz segítségével előre jelezhető a biztonságosabb és a nem biztonságos magatartást. Ezek közül sok pszichológiai természetű volt, beleértve a kockázatcsökkentési viselkedésre való változási szándék erősségét valamint a biztonságosabb szexre vonatkozó attitűdöt. A pszichológiai tényezők mellett az óvszerhez való hozzájárulás és az óvszer hozzáférhetősége igazolódott a biztonságosabb magatartás következetes meghatározójaként. A meleg találkozóhelyeken az óvszerek rendelkezésre állása, forgalmazása és szociális marketingje jelenti a meleg számára tervezett, hatékony HIV megelőzési program sarokpillérét. A kockázatos gyakorlatot folytató férfiak nagy része azt mondta, hogy nem engedheti meg magának az óvszer vásárlását, ezért az óvszer ingyen vagy alacsony költségen való meghatározó fontosságú. A nőkkel viszonyt folytató, magukat biszexuálisnak tartó férfiak kockázata nagyobb. Ennek oka talán az, hogy alábecsülik sebezhetőségüket. A megelőző programoknak ezért olyan hiedelmeket, attitűdöket és kérdéseket kell megcéloznuk, melyek befolyásolhatják ezen férfiak között a kockázat tudomásulvételét. Végül megállapítottuk, hogy a kockázatra vonatkozó meghatározó és mindennapos félreértések is léteznek - így például a síkosító-szerek nem megfelelő használata, továbbá az a hiedelem, hogy a partnernek szerológia állapotára vonatkozó kijelentésben meg lehet bízni, valamint az, hogy a HIV fertőzés megállapítható az illető kinézetéből. A HIV megelőzési programok egyik fontos része kell hogy legyen ezen valamint egyéb félreértéseknek a korrigálása.

A HIV-szeroprevalenciát ebben a mintában nem határoztuk meg. A férfiak csaknem háromnegyede állította, hogy valamikor a múltban volt HIV vizsgálata, de csupán igen kis hányaduk mondta azt, hogy fertőzött. Nem tudjuk azonban, hogy mikor vizsgálták meg őket, és az sem biztos, hogy a HIV státuszra vonatkozó önbevallás az igazságot tükrözi.

Vizsgálatunkat bizonyos tényezők limitálták. Azok a férfiak kerültek be mintába, akik a meleg közösség által kedvelt szórakozóhelyeket látogatták- Azok, akik nem járnak ezekre a helyekre, különbözők lehetnek, így tehát eredményeink alapján nem általánosíthatunk a teljes homo/biszexuális populációra. Mindazonáltal, azon férfiak, akik ezekre a helyekre járnak (gyakran isznak, alkalmi kapcsolatokat létesítenek), olyan csoportot alkotnak, akik kiemelten kockázatos magatartásúnak tekinthetők, ezért igencsak szükségük van HIV/AIDS prevenció programokra. Bár a kérdőívre adott válaszadási arány magas volt, meg kell említenünk, hogy számos résztvevő az adott időszakra szexuális gyakorlatára vonatkozó részletes kérdésekre nem szívesen válaszolt. Ez bizonyára okozott némi szelekciós hibát: mivel ez korrelációs vizsgálat volt, képesek voltunk arra, vizsgáljuk a statisztikai összefüggést a pszichológiai jellemzők és a kockázatos magatartás között, de ok-okozati összefüggést nem tudtunk determinálni. Végezetül megjegyezzük, hogy mint a legtöbb HIV/AIDS magatartással foglalkozó vizsgálat, ez is a válaszadók válaszaire hagyatkozott, őszinteségükben bízott.

Elképzelhető, hogy valóságosnál kevesebb stigmatizálnak tartható viselkedésmintát jelentettek, vagy egyszerűen nem emlékeztek pontosan bizonyos dolgokra. A fentebb említett hibaforrások hatását azzal csökkentettük, hogy névtelen kérdőívet használtunk, és rövid időszak szexuális gyakorlatáról kértünk válaszokat.

Közép-Kelet-Európában jelentős kulturális, szociális változások zajlottak az elmúlt években, mely nemcsak a HIV/AIDS elterjedésére hatott negatívan, hanem számos más népegészségügyi problémát is okozott. Magyarországon a társadalmi és politikai reformok előbb kezdődtek, mint a volt szocialista országokban. Bár az ország gazdasága fejlődik, a makrogazdasági mutatók jók, a népegészségügyi helyzetet jelző számok egyáltalán nem kedvezőek. Ez különösen olyan betegségekre igaz, melyek összefüggésben állnak magatartási faktorokkal, mint például a kardiiovaszkuláris betegségek, májcirrózis, tüdőrák. Köztudomású, hogy HIV/AIDS is olyan betegség, mely terjedését magatartással összefüggő tényezők befolyásolják. Mivel ez a betegség régióink országait, így Magyarországot is fenyegeti, az egészség megőrzését elősegítő életvitel népszerűsítése mellett komoly figyelmet kell fordítani mind a HIV vírus terjedésének megakadályozására.

1. táblázat.

HIV kockázattal kapcsolatos magatartási minták
budapesti homo/biszexuális férfiakban (n=469)

Kockázati jellemzők	Gyakorisági változók		Kategorikus
	Középérték (SD)	Medián (IQR)	változók %
Szexuális magatartás férfiakkal:			
Partnerek száma élete során	161.8 (793.7)	20.0 (50.0)	
Partnerek száma az elmúlt évben	38.5 (337.1)	5.0 (8.0)	
Partnerek száma az elmúlt három hónapban	11.5 (142.2)	1.0 (2.0)	
Védekezés nélküli anális közösülésről beszámolók százalékos száma az elmúlt három hónapban			50.1%
Védekezés nélküli anális közösülések száma az elmúlt három hónapban			
Beható anális közösülés	1.14(4.83)	0.00(0.30)	
Befogadó anális közösülés	1.56(8.88)	0.00(0.30)	
Azok százalékos száma, akiknek az elmúlt három hónapban több, mint egy anális partnerük volt			25.0%
Beható anális közösülések (kondom használattal) százalékos száma az elmúlt három hónapban	59.8%(44.4)		
Befogadó anális közösülések (kondom használattal) százalékos száma az elmúlt három hónapban	50.2%(46.0)		
Pénzért szexuális szolgáltatást nyújtók százalékos száma			17.1%
Pénzért szexuális szolgáltatást igénybevevők százalékos száma			17.3%
Szexuális magatartás nőekkel:			
Partnerek száma élete során			77.3%
Partnerek száma az elmúlt évben			26.0%
Partnerek száma az elmúlt három hónapban			13.6%
Vaginális közösülés során elmúlt három hónapban kondomot használók százalékos száma	22.6%(38.0)		

2. táblázat. Az elmúlt 3 hónapban az anális közösülés során védekező illetve nem védekező férfiak egyváltozós összehasonlítása

Változó	Kockázati csoport		Statisztika	p=
	Nem védekező (n=235) Középérték (median) vagy %	Védekező (n=75) Középérték (median) vagy %		
Skála változó:				
AIDS kockázatos magatartás tudás	6.58 (7)	7.00 (7)	MW=7515	0.05
Kockázatos magatartás				
megváltoztatására irányuló szándék	12.24 (13)	13.89 (15)	MW=4991	<0.001
Attitűd	17.93 (18)	19.43 (19)	MW=6022	<0.001
Kondom és biztonságosabb szex				
felfogott normák (perceived norms)	10.75 (11)	11.9 (12)	MW=5900	<0.001
Kockázatsökkentő magabiztoság (self-efficacy)	17.74 (18)	19.07 (19)	MW=5996	<0.001
Szexuális magatartás jellemzői				
Férfipartnerek száma élete során	158.50 (20)	134.4 (30)	MW=6025	0.036
Férfipartnerek száma az elmúlt 3 hónapban	17.74 (1)	5.17 (2)	MW=7227	0.1
Férfipartnerek száma, akikkel behatoló anális közösülése volt az elmúlt 3 hónapban	2.85 (1)	2.31 (1)	MW=7056	0.09
Férfipartnerek száma akikkel befogadó anális közösülése volt az elmúlt 3 hónapban	3.06 (1)	2.03 (1)	MW=5722	0.02
Befogadó anális közösülések száma az elmúlt három hónapban	4.77 (1)	3.18 (1)	MW=6006	0.002
A kondom hozzáférhetősége, jelentősége használatával kapcsolatban tapasztalat				
Nincs elég pénze kondomvásárlásra	10%	0%	$\chi^2=7.90(1)$	0.005
Rendszeresen vásárol kondomot, amikor szüksége van rá	63%	95%	$\chi^2=27.40(1)$	<0.001
Nem szereti a kondomot, nem tartja fontosnak	26%	4%	$\chi^2=16.80(1)$	<0.001
Tudja, hogyan kell használni a kondomot	19%	99%	$\chi^2=6.05(1)$	0.01
Volt valaha HIV tesztre	71%	83%	$\chi^2=3.73(1)$	0.05
Befejezte a középiskolát vagy a főiskolát	80%	95%	$\chi^2=9.35(1)$	0.002

3. táblázat. Lépcsőzetes lineáris regressziós modell annak előrejelzésére, hogy az elmúlt 3 hónapban történt-e anális közösülés férfival, és hogy milyen gyakran használtak kondomot az utolsó közösülés során

Step	Változó	Nem standardizált koeficiens					
		β	Std. error	Exp (β)	Wald χ^2	df	p=
Modell a védekezés nélküli anális közösülés előrejelzésére az elmúlt 3 hónapban¹							
1	Kockázatot csökkentő magatartásra irányuló szándék	- 0.439	0.106	0.64	17.19	1	0.000
2	Kéznel van a kondom, amikor szükség van rá (1/0)	- 1.807	0.571	0.16	10.02	1	0.002
3	Kondom és biztonságos szex attitűd	- 0.217	0.071	0.80	9.37	1	0.002

Modell annak előrejelzésére, hogy használtak-e kondomot az utolsó behatoló anális közösülésnél³

1	Kéznel van a kondom, amikor szükség van rá (1/0)	1.21	0.37	3.35	10.88	1	0.001
2	Volt valaha HIV tesztje (1/0)	0.90	0.37	2.45	5.98	1	0.015
3	Kockázatot csökkentő magatartásra irányuló szándék	0.18	0.07	1.20	6.39	1	0.012
4	Alkoholfogyasztás az elmúlt héten	0.89	0.37	2.43	5.90	1	0.015

Modell annak előrejelzésére, hogy használtak-e kondomot az utolsó befogadó anális közösülésnél³

1	Kockázatot csökkentő magatartásra irányuló szándék	0.32	0.07	1.38	20.41	1	0.000
2	Tartós partnerkapcsolatban él (1/0)	- 0.76	0.31	0.47	6.07	1	0.014
3	Kondom és biztonságos szex attitűd skála	0.12	0.06	1.13	4.16	1	0.041
4	Kor	- 0.05	0.02	0.95	6.73	1	0.010
5	Kéznel van a kondom, amikor szükség van rá (1/0)	0.82	0.35	2.26	5.45	1	0.020

- 1 Modell $R^2=32\%$; helyesen jelzi előre 77% of participants' risk group; residual $c^2=13.9$, $df=15$, $p=0.53$; Hosmer-Lemeshow goodness-of-fit teszt: statisztika=1.70, $df=8$, $p=0.99$
- 2 Modell $R^2=20\%$; helyesen jelzi előre 86% of participants' risk group; residual $c^2=15.2$, $df=15$, $p=0.443$; Hosmer-Lemeshow goodness-of-fit teszt: statisztika =5.80, $df=8$, $p=0.67$
- 3 Modell $R^2=28\%$; helyesen jelzi előre 75% of participants' risk group; residual $c^2=17.2$, $df=14$, $p=0.24$; Hosmer-Lemeshow goodness-of-fit teszt: statisztika =10.6, $df=8$, $p=0.22$

4. táblázat: Lépcsőzetes (stepwise) lineáris regressziós modell annak előrejelzésére, hogy az elmúlt 3 hónapban milyen gyakran használtak kondomot anélkül, hogy szexuális kapcsolatban lennének

Step	Változó	Nem standardizált koefficiens		Standardizált koefficiens			R ²
		β	Std. error	β	t	p=	
Modell annak előrejelzésére, hogy milyen gyakran használtak kondomot, amikor a válaszadó volt a beható partner							
1	Kockázatot csökkentő magatartásra irányuló szándék	5.42	1.04	0.29	5.20	0.000	17%
2	Kondom és biztonságos szex attitűd	3.86	0.91	0.24	4.26	0.000	23%
3	Tartós párkapcsolatban él (1/0)	-18.75	4.92	-0.20	-3.81	0.000	28%
4	Kéznel van a kondom, amikor szükség van rá(1/0)	20.16	5.63	0.20	3.58	0.000	31%
5	Biszexuálisnak tartja magát (1/0)	-11.82	5.22	-0.12	-2.26	0.024	32%

Modell annak előrejelzésére, hogy milyen gyakran használtak kondomot, amikor a válaszadó volt a beható partner

1	Kockázatsökkentő magatartási szándék skála	4.52	1.30	0.22	3.49	0.001	10%
2	Biszexuálisnak tartja magát (1/0)	-24.63	6.48	-0.23	-3.80	0.000	15%
3	Kondom és biztonságos szex attitűd	3.27	1.07	0.19	3.06	0.003	19%
4	Tartós párkapcsolatban él (1/0)	-16.29	5.80	-0.17	-2.81	0.005	22%
5	Kéznel van a kondom, amikor szükség van rá (1/0)	17.41	6.90	0.16	2.53	0.012	24%

- 1 Semmelweis Egyetem, Közegészségügyi Intézet, Budapest
- 2 Center for AIDS Intervention Research (CAIR), Department of Psychiatry and Behavioral Medicine, Medical College of Wisconsin, Milwaukee, USA; Faculty of Sociology, St. Petersburg State University, Petersburg, Russia
- 3 Faculty of Sociology, St. Petersburg State University, Petersburg, Russia
- 4 Center for AIDS Intervention Research (CAIR), Department of Psychiatry and Behavioral Medicine, Medical College of Wisconsin, Milwaukee, USA
- 5 Háttér Társaság a Melegekért, Budapest
- 6 Semmelweis Egyetem, Közegészségügyi Intézet, Budapest

Irodalom

1. UNAIDS. Fact sheet: HIV/AIDS in the newly independent states. Geneva: UNAIDS, December, 2000
2. UNAIDS. HIV infection in Eastern Europe. UNAIDS/WHO Joint Program on AIDS, Geneva, 1998
3. United States Intelligence Council. The global infectious disease threat and its implications for the United States. United States Department of State, Washington, DC, 2000
4. Kalichman SC, Kelly JA, Sikkema KJ, Kozlov AP, Shaboltas A, Granskaya JV. The emerging AIDS crisis in Russia: Review of enabling factors and prevention needs. *Int J STD AIDS* 2000; **11**: 71-75
5. Kelly JA, Amirkhanian YA. The newest epidemic: a review of HIV/AIDS in Central and Eastern Europe. Manuscript under review, 2001
6. Epinfo. Budapest, May, 2001
7. UNAIDS. Report on global AIDS epidemic update. Geneva: June, 2000
8. Amirkhanian YA, Kelly JA, Kukharsky AA, Borodkina OI, Granskaya JV, Dyatlov RV, McAuliffe TL, Kozlov AP. Predictors of AIDS risk behavior among Russian men who have sex with men: An emerging epidemic. *AIDS* 2001; **15**: 407-412
9. Kelly JA, Amirkhanian YA, McAuliffe TL, Dyatlov RV, Granskaya JV, Borodkina OI, Kukharsky AA, Kozlov AP. HIV risk behavior and risk-related characteristics of young Russian men who have exchange sex for money or valuables from other men. *AIDS Educ & Prev* 2001; **13**: 175-188
10. Kelly JA, Amirkhanian YA, McAuliffe TL, Granskaya JV, Borodkina OI, Dyatlov RV, Kukharsky AA, Kozlov AP. HIV risk characteristics and prevention needs in a community sample of bisexual men in St. Petersburg, Russia. *AIDS Care*, in press
11. Tóth L. Magyar melegék az AIDS korában. Egy felmérés eredményei. *Egészségnevelés* 1996; **37**: 22-30
12. Csépe P, Tóth L. Evaluation report of the Swiss-Hungarian AIDS Prevention Effort. Semmelweis University Department of Public Health. Budapest, Hungary: 1996
13. Fishbein M, Ajzen I. Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research. Reading, MA: Addison Wesley, 1975
14. Bandura A. Social foundation of thoughts and action: A social cognitive theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1986
15. Catania JA, Kegeles SM, Coates TJ. Towards an understanding of risk behavior: An AIDS risk reduction model (ARRM). *Health Educ Quarterly* 1990; **17**: 53-72
16. Fisher JA, Fisher WA. Changing AIDS risk behavior. *Psychol Bull* 1992; **111**: 455-474
17. Kelly JA. Changing HIV risk behavior: Practical strategies. New York: Guilford Press, 1995
18. Mendoza EM, Henderson, BJ. Hungary: a health system in transition. *Physician Executive* 1996; **22**: 29-33
19. Bobak M, Pikhart H, Rose R, Hertzman C, Marmot M. Socioeconomic factors, material inequalities, and perceived control in self-rated health: cross-sectional data from seven post-communist countries. *Soc Sci Med* 2000; **51**: 1343-1350
20. Vargáné HP, Ádány R. Kardiiovaszkuláris betegségek okozta korai halálozás Magyarországon és az Európai Unióban, 1970-1997. *Orvosi Hetilap* 2000; **141**: 601-607

Bartha Attila- dr.Takács Judit:**Vidéki meleg-szórakozóhelyeket látogató férfiak biztonságosabb szex-szel kapcsolatos ismeretei, attitűdjei és tapasztalatai**

Egyesületünk 2001 júniusától részt vesz egy, a budapesti meleg szórakozóhelyeket megcélzó AIDS-prevenációs programban, amely a Center of AIDS Intervention Research (CAIR, Milwaukee, USA) és az MTA Szociológiai Kutatóintézete szakmai irányításával és finanszírozásával folyik. 2002-ben e fenti intervenciós programot kiterjesztettük a vidéki meleg szórakozóhelyekre. A beavatkozás első lépésként kérdőíves felmérést végeztünk 7 vidéki melegdiszkóban.

1. A minta jellemzői

A kérdőíves vizsgálatot 2002. december és 2003. március végeztük vidéki nagyvárosok meleg szórakozóhelyein. A kérdőíveket 192 férfi válaszadó töltötte ki hat vidéki nagyvárosban: Miskolcon (7,3 %), Nyíregyházán (30,2 %), Pécsen (13 %), Sopronban (18,8%), Szegeden (19,3 %) és Székesfehérváron (11,5 %).

A minta összetétele a főbb jellemzők szerint

Korcsoportok (n=188)	18-20 éves	13,3 %
	21-25 éves	35,6 %
	26-30 éves	26,1 %
	31-40 éves	17,6 %
	41-60 éves	7,4 %
	Válaszhiány	4 %
Végzettségi csoportok (n=178)	alapfokú	23,6
	középfokú	47,2
	felsőfokú	29,2
	Válaszhiány	14
Település (n=192)	Nyíregyháza	30,2 %
	Szeged	19,3 %
	Miskolc	7,3 %
	Pécs	13,0 %
	Székesfehérvár	11,5 %
	Sopron	18,8 %
	Válaszhiány	0 %

Családi állapot (n=187)

hivatalos házasságban él	6,4 %
élettársi kapcsolatban él	8,6 %
elvált	6,4 %
nőtlen, soha nem volt házas	78,6 %
Válaszhiány	5 %

Dolgozók és tanulók aránya

Dolgozik (n=192)	73,2 %
Válaszhiány	2 %
Tanul (n=183)	31,7 %
Válaszhiány	9 %

A kérdőív kitöltésekor a válaszadók 6,4%-a hivatalos házasságban, 8,6 %-a élettársi kapcsolatban élt, 6,4 %-uk elvált, 78,6 %-uk pedig soha nem volt házas. Iskolai végzettségüket tekintve 23,6%-ik végzett alapkifokú, 47,2 %-uk középifokú és 29,2 %-uk felsőifokú iskolát. Közülük 73,2 % dolgozott, 31,7 %-uk pedig (akár munka mellett is) tanult.

A szexuális irányultság megoszlása

Kizárólag homoszexuális	34,0 %
Főleg homoszexuális	31,0 %
biszexuális	19,0 %
Főleg heteroszexuális	1,0 %
Kizárólag heteroszexuális	1,0 %
Válaszhiány	5 %

Szexuális irányultságukat tekintve a megkérdezettek 34,4 %-a vallotta magát kizárólag homoszexuálisnak, 30,7 %-a főleg homoszexuálisnak, 18,8 %-a biszexuálisnak, 1 %-a főleg heteroszexuálisnak, 9,9 %-a kizárólag heteroszexuálisnak – míg 5,2%-uk erre a kérdésre nem válaszolt.

2. Az elemzés fő szempontjai

Elemzésünk során arra kerestünk választ, hogy
 a biztonságosabb szexszel, az AIDS terjedésével, illetve az óvszerhasználattal kapcsolatos tájékozottság,
 a biztonságos szex gyakorlására vonatkozó szándék,
 a biztonságosabb szexszel kapcsolatos személyes attitűdök, illetve az óvszerhasználat elfogadottsága,

a tudatmódosító szerek használata,
 az AIDS-szel kapcsolatos személyes tapasztalatok,
 a nőkkel folytatott szexuális gyakorlatok és az ezek során szerzett óvszerhasználással kapcsolatos tapasztalatok, valamint

a férfiakkal folytatott szexuális gyakorlatok és az ezek során szerzett óvszerhasználással kapcsolatos tapasztalatok mennyire erős összefüggést mutatnak az alábbi jellemzőkkel (azaz mennyire szóródnak az alábbi jellemzők szerint):

iskolai végzettség;

életkor;

szexuális irányultság;

a partnerkapcsolat stabilitása (van-e fő férfi szexuális partnere);

a szexuális gyakorlat fajtája (közösült-e valaha anélkül is fő férfi partnerével);

az óvszerhasználat gyakorisága (fő férfi partnerrel, anélkül is közösülés során);

a szexuális gyakorlat fajtája (közösült-e anélkül is alkalmi férfi partnereivel);

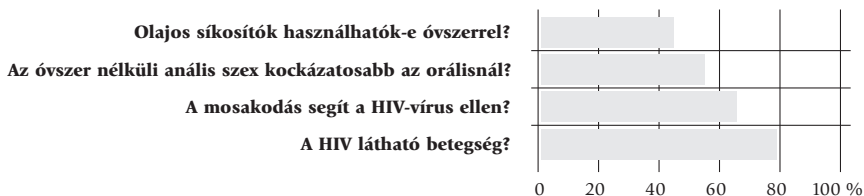
valamint az óvszerhasználat gyakorisága (alkalmi férfi partnerrel, anélkül is közösülés során).

3. Eredmények

3.1. Ismeretek

A biztonságosabb szexre és az óvszerhasználatra vonatkozó kérdésekre adott válaszoknál általánosságban megfelelő szintű tájékozottságot tapasztaltunk. Viszonylagos bizonytalanság mutatkozott azonban az alábbi négy kérdésben:

A helyesen válaszolók aránya

A válaszadók 77,7 %-a tisztában volt azzal, hogy a HIV vírussal fertőzöttek többsége nem látszik betegnek, de csupán 45 %-uk tudta, hogy árt az óvszereknek az olajos síkosítók használata. 65,6 %-uk gondolta jól, hogy a közösülés utáni gondos mosakodás nem segíti a HIV vírus elleni védekezést és csupán 52,9 % mér-

te fel jól, hogy az óvszer nélküli anális szex nagyobb kockázattal jár, mint az óvszer nélküli orális szex.

Statisztikailag szignifikáns összefüggést (szóródás Sig.<0,05) az alábbi szempontok szerint tapasztaltunk:

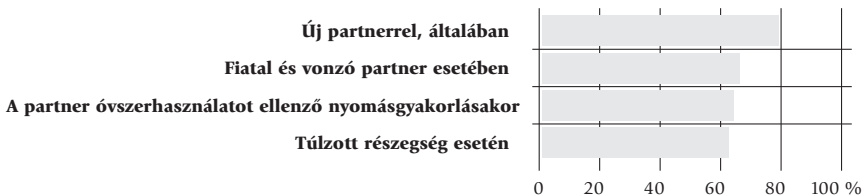
Az olajos síkosító használatának kockázatáról az alkalmi partnerekkel is anális szexuális gyakorlatokat folytatók kevésbé tájékozottak.

Az óvszer nélküli anális szex kockázatát (az orális szexhez képest) hajlamosak alábecsülni azok, akik fő férfi partnerükkel anális szexuális gyakorlatot folytatnak, illetve azok alkalmi partnerükkel folytatott anális szexuális gyakorlatok során soha nem használnak óvszert.

3.2. A biztonságos szex gyakorlására vonatkozó szándék

Új szexuális partnerrel való közösüléskor az óvszer használatára vonatkozó szándék erős (80,5%), azonban ennél kisebb az óvszer nélküli szexuális aktus elutasítása "túlzott részegség" esetén (63,8%). Hasonlóképpen, jelentősen gyengül az ellenállási szándék, ha a partner ragaszkodik az óvszer nélküli közösüléshez (65,4%), vagy ha a partner fiatal és vonzó (67,7%). A kifejezetten alkalmi partnerrel való közösülés ugyanakkor érzékelhetően növeli az óvszer használatának elszántságát (88,4%). Az óvszerhasználatban tapasztalatlanabb partner tanításának szándéka kifejezetten erős (82%), és sokan (69,3%) szívesen beszélgetnek is erről partnerükkel. Az óvszer vásárlásának (szerzésének) szándéka a megkérdezettek 9/10-ére jellemző.

Az óvszerhasználati szándék

"Túlzott részegség" esetén a fiatalabb korosztályok (a 30 év alattiak), valamint az alkalmi partnerekkel óvszert általában is ritkábban használnók szignifikánsan kevésbé utasítják el az óvszer nélküli közösülést.

Feltűnően erős összefüggés (Sig.=0.000) mutatkozik a szexuális irányultság és a partner nyomásgyakorlása között: a magukat főleg homoszexuálisnak, illetve bi-

szexuálisnak vallók szilárdabban ellenállnak, ha partnerük óvszer nélküli közösülésre akarja rávenni őket, miközben a magukat kizárólag heteroszexuálisnak vallók meglepően könnyen engednek, ha a partner a biztonságosabb szex feladását kéri.

Ugyancsak szignifikánsan gyengül a partner nyomásgyakorlásával – illetve "a fiatal és vonzó partner" által jelentett kísértéssel – szembeni ellenállás, ha általában is ritka az óvszerhasználat a fő férfi partnerrel.

3.3. A biztonságosabb szexszel kapcsolatos attitűdök, illetve elfogadottság

Tapasztalatok a baráti kör óvszerhasználattal kapcsolatos attitűdjeiről

A megkérdezettek baráti körében a többség elfogadja az óvszerhasználatot: határozottan biztonságos szexet gyakorol 57,7%, egyáltalán nem 13,7%, miközben "némiképp" biztonságos szexuális gyakorlatot folytat 28,6%.

A baráti kör pozitív attitűdje szignifikánsan erősebb azok körében, akik anélis szexuális közösülést férfi partnerükkel is biztonságosabb módon gyakorolják, míg az anélis közösülésnél óvszert nem használók baráti körében lényegesen kevésbé elterjedt a biztonságosabb szex gyakorlata. Ez az összefüggés mindkét irányban erős: a fő és az alkalmi partnerekkel való szexuális kapcsolatok esetében egyaránt.

Általános attitűdök az óvszerhasználattal kapcsolatosan

Az óvszerrel védett nemi közösülést a megkérdezettek 53,5%-a szereti, kifejezetten elutasítja viszont 18,4%-uk. Ugyanakkor az óvszerhasználat csupán 12% szerint szakítja meg a nemi gyönyört. Ez a vélekedés szignifikánsan nagyobb arányban jellemzi az alacsonyabb iskolai végzettségűeket. Azt, hogy az óvszer a partnerek közötti bizalom hiányát jelzi a megkérdezettek 13,7%-a gondolja – némileg meglepő módon korcsoportok szerint van szignifikáns szóródás: a 26-40 év közöttiek az átlagnál jelentősen nagyobb arányban vélekednek így.

Az óvszerhasználatról való vélekedés

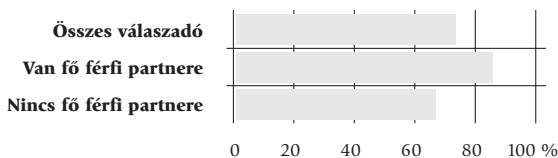

Kedvező, hogy a biztonságos szex a megkérdezettek több mint 4/5-e szerint a másikkal való törődés jele is. Erre rímel, hogy 92% beleegyezne, ha következő partnere óvszert kívánna használni, miközben az óvszerhasználat miatt 12,6% nagymértékben, 32,2% pedig némiképp bosszankodna. Említésre méltó ugyanakkor, hogy a megkérdezettek több mint egynegyede kifejezetten, 40,1%-a pedig többé-kevésbé élvezetesnek találja az óvszerhasználatot.

A saját szexuális gyakorlattal kapcsolatos attitűdök

A megkérdezettek közel háromnegyede (73,8%-a) biztos abban, hogy adott esetben le tudja győzni partnerének a biztonságosabb szexre vonatkozó ellenvetéseit. Akiknek volt alkalmi partnerrel anális szexuális kapcsolatuk, azok azonban szignifikánsan kisebb arányban képesek erre.

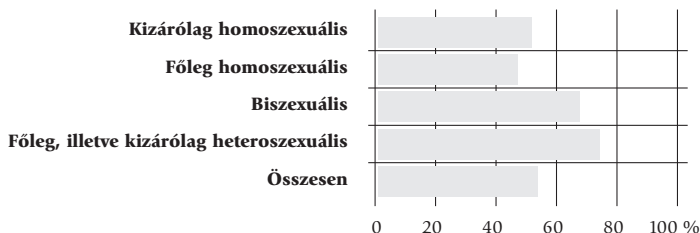
Óvszerhasználat olyan partnerrel, akivel korábban nem volt (egyvetértők aránya)

Még a szerelmi aktus közben is biztosan javasolna óvszerhasználatot a válaszadók 63%-a és többé-kevésbé képesnek érzi magát erre ötödük. Ha olyan partnerrel találkoznak, akivel korábban már védekezés nélkül létesítettek szexuális kapcsolatot, akkor 76,4%-ban biztosan, 12,1%-ban pedig némiképp elképzelhetőnek tartják az óvszerhasználat javaslatát. Erre szignifikánsan nagyobb arányban adódik esély azoknál, akiknek van állandó férfi partnerük, illetve azok esetében, akik az elmúlt 3 hónap során alkalmi kapcsolataikban anális közösülésnél tipikusan óvszert használtak.

Az óvszer vásárlása nem okoz gondot, csupán a válaszadók 6%-a jön zavarba ettől. Az óvszerhasználatról saját bevallása szerint csak alig 5%-nak vannak hézagoss ismeretei, 95% "nagyon jól" tudja használni, és több mint felük még élvezetesség is tudja tenni az óvszerrel gyakorolt biztonságosabb szexet.

„Meg tudom állni, hogy ne közösüljek, ha nem áll rendelkezésre óvszer” (az igen válaszok aránya)

Elgondolkodtató azonban, hogy óvszer hiánya esetén 18% biztosan, 26% pedig kisebb-nagyobb valószínűséggel kísértésbe jönne. A feltárt szexuális irányultság e tekintetben szignifikáns különbségeket mutat: a magukat kizárólag heteroszexuálisnak, illetve biszexuálisnak tartók szignifikánsan inkább, a kizárólag, homoszexuálisok viszont lényegesen kevésbé tartják magukat képesnek ilyenkor önmegtartóztatásra.

A megkérdezettek – legalábbis önbevallásuk szerint – igen mérsékeltek az alkohol- és a kábítószer-fogyasztásban. Nagyivónak legfeljebb a válaszadók 5%-a, alkalmi kábítószer-fogyasztónak pedig 12,3%-uk tekinthető (a kábítószerek közül a válaszadók körében messze a marihuána a legnépszerűbb). Az adatok tanúsága szerint ezek a tényezők nem befolyásolják szignifikánsan a válaszadók óvszerhasználattal kapcsolatos attitűdjeit.

3.4. Saját tapasztalatok

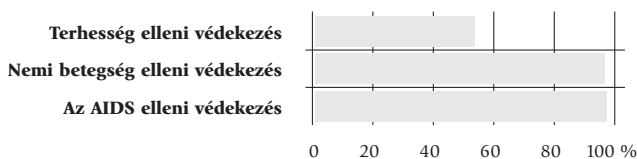
Nemi betegségek, HIV teszt

A megkérdezettek 9,9%-ának volt már nemi betegsége (84,9% nemleges választ adott, ugyanakkor erre a kérdéssel 5,2% nem válaszolt). HIV tesztet a megkérdezettek 44,3%-a végeztetett már el életében (47,9% még nem volt HIV teszten, míg 7,8% nem válaszolt). A válaszadók 25,6 % ismer személyesen HIV pozitív embert.

Az óvszerek elérhetősége, használata, a használat okai

A válaszadók döntő többsége számára nem jelent anyagi nehézséget az óvszervásárlás: 94,5% állítja, hogy van elég pénze óvszerre, 71,6%-uk pedig rendszeresen vásárol is óvszert.

Az óvszerhasználat fő oka

A válaszadók döntő többsége, 94,3%-uk használt már óvszert nemi aktusban. 53,3%-uk a terhesség elleni védekezésre, 95,9%-uk nemi betegségek elleni védekezésre és még ennél is nagyobb arányban, 96,8%-uk konkrétan az AIDS elleni védekezés céljából használt óvszert. Az óvszert használók 85,6%-a számára a partner, illetve saját maga védelme egyaránt kitüntetett szempont.

Prostitúció

Szexért pénzt vagy ajándékot a válaszadók 16,8%-a adott, és 18,9%-uk fogadott el. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők szignifikánsan nagyobb arányban vettek igénybe szexuális szolgáltatást pénzért, miközben érdekes, hogy korcsoportonként ebben nincs jelentős különbség. A prostitúció nyújtása ill. igénybe vétele egymással szoros összefüggést mutat: a szexuális szolgáltatást nyújtók 40%-a igénybe is vette prostituáltak szolgáltatásait.

Szexuális tapasztalatok női partnerrel

A válaszadók kétharmadának volt már nővel szexuális kapcsolata. Ez a változó – nem meglepő módon – szignifikáns különbségeket mutat a szexuális irányultság szerint: a magukat főleg, illetve kizárólag heteroszexuálisnak vallók 9/10-e, a biszexuálisoknak pedig 91,4%-a létesített eddigi élete során nővel szexuális kapcsolatot. Másfelől, a főleg homoszexuálisoknak 27,6%-a, a kizárólag homoszexuálisoknak pedig majdnem 2/3-a nem vett részt még szexuális kapcsolatban nővel. Jelenleg stabil női partnerről a válaszadók egyharmada számolt be. A nővel folytatott szexuális kapcsolat, illetve gyakorlatok értelmezését ugyanakkor alapvetően megnehezíti a válaszadók rendkívül csekély aránya. Akinek egyáltalán volt ilyen kapcsolata (és hajlandó volt válaszolni), azoknak 53,7%-a használt óvszert a legutóbbi vaginális, mindössze 45%-uk pedig a legutóbbi anális közösülésnél. Alkalmi női partnereknél a biztonságos szex gyakorlása kismértékben megnő: vaginális közösülésnél 58,8%-ra, anális közösülésnél pedig 47,4%-ra.

Szexuális tapasztalatok férfi partnerrel

Férfi partnerrel nemi kapcsolatot a válaszadók 90%-a alakított már ki. Nem meglepő módon a magukat kizárólag heteroszexuálisnak tekintők 94%-a nem folytatott még férfiakkal szexuális viszonyt, miközben az önmagukat biszexuális-ként, főleg homoszexuális-ként, kizárólag homoszexuális-ként, illetve főleg heteroszexuális-ként azonosítók kivétel nélkül rendelkeznek ilyen szexuális tapasztalattal. A válaszadók kereken egyharmadának élete során legfeljebb 5 férfival, 20%-uknak 6-10 férfival, 16%-uknak 11-20 férfival, 14%-uknak 21-50 férfival, 16%-uknak pedig 50-nél több férfi partnerrel volt nemi kapcsolata eddigi élete során.

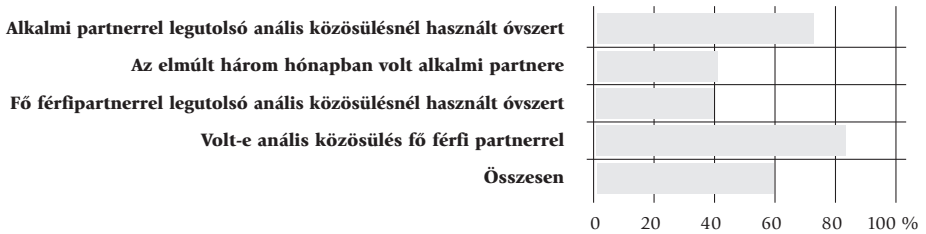
Férfipartnerek száma az eddigi élet során

Legfeljebb 5	33,0 %
6–10	20,0 %
11–20	16,0 %
21–50	14,0 %
Több mint 50	17,0 %

A férfi partnerek száma sem az életkor, sem a végzettség, sem a szexuális irányultság szerint nem mutat szignifikáns szóródást. Erősen szignifikánsan szór ugyanakkor az alkalmi anális férfi partnerkapcsolat gyakorlása (Sig=0.008): akinek fő partnerén kívül más férfival nem volt anális szexuális kapcsolata, annak általában is lényegesen kevesebb (eddigi élete során tipikusan legfeljebb 10) férfi partnere volt. Másfelől, a több alkalmi partnerrel szexuális viszonyt folytatók döntő többségének (közel háromnegyedének) 10-nél több, majdnem minden másodiknak 20-nál is több, kereken harmaduknak pedig 50-nél is több férfi partnere volt eddigi élete során.

A válaszadók 60,4%-ának a megkérdezés időpontjában volt stabil férfi partnerkapcsolata. Alkalmi szexuális kapcsolatot más férfival az elmúlt három hónap során 40,5%-uk folytatott. Talán meglepő, de a stabil férfi partnerkapcsolat megléte nem befolyásolja szignifikánsan az elmúlt 3 hónapban az alkalmi partnerekkel folytatott szexuális kapcsolatok kialakítását.

A férfitartnerrel folytatott nemi kapcsolatok fő jellemzői

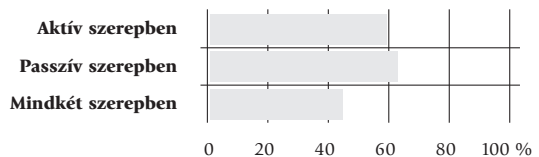

A fő férfi partnerrel a válaszadók 83,9%-ának volt anális kapcsolata. Ebben a viszonyban a legutóbbi anális közösüléskor a válaszadóknak csupán 39,4%-a használt óvszert, míg a legutóbbi három hónapban fő férfi partnerével 44,7%-uk egyáltalán nem gyakorolta a biztonságosabb szexet.

Az alkalmi kapcsolatok az elmúlt három hónapban az alábbi megoszlást mutatják: a válaszadók 27,1%-ának nem volt ilyen kapcsolata, 18,8%-uknak egy, 22,4%-uknak kettő, 8,2%-uknak három, a maradék mintegy 20%-uknak pedig négy vagy annál több alkalmi partnere volt. Az alkalmi partnerekkel a válaszadók 54,5%-a anális szexuális kapcsolatot is létesített.

Az alkalmi kapcsolatokban az elmúlt három hónap folyamán mindig használt óvszert a válaszadók 46,4%-a, miközben 28,6%-uk egyáltalán nem használt. A legutóbbi alkalmi anális szexuális kapcsolatban 72% használt, 28% nem használt óvszert – ennél a kérdésnél azonban feltűnően magas (több mint 60%-os) a válaszhiány.

Részvétel anális szexben az utolsó 3 hónap során

Az utolsó három hónapban a válaszadók 60%-a vett részt anális közösülésben aktív partnerként, 63%-uk pedig passzív partnerként. Mindkét szexuális szerepkör gyakorlásáról 45%-uk számolt be. Ezzel együtt az anális aktív ("behatoló") és passzív ("befogadó") szexuális szerepek szignifikánsan elkülönülnek a válaszadók körében.

Aktív partnerként 33,8% legfeljebb 4 férfival, 16,6%-uk 5-10, 16,5%-uk pedig 10-nél több férfi partnerrel létesített nemi kapcsolatot. Passzív partnerként ugyanakkor 36% legfeljebb 4 férfival, kereken 8%-uk 5-10, 15,2%-uk pedig 10-nél több férfi partnerrel létesített nemi kapcsolatot.

4. Többváltozós elemzés az óvszerhasználatot magyarázó tényezőkről

Az alábbiakban a fenti leíró statisztikai elemzésen túllépve, loglineáris elemzést alkalmazva arra keressük a magyarázatot, hogy milyen tényezők (illetve tényezőcsoportok) befolyásolják az óvszerhasználatot a fő, illetve az alkalmi férfi partnerekkel történő anális szexuális közöseléseknél. Sajnálatos, hogy az eredményváltozóknál a válaszhány magas aránya némileg tompítja eredményeink érvényességét.

Az anális közöseléseknél történő óvszerhasználatot a fenti leíró statisztikai elemzés szerint elsősorban hat tényező befolyásolhatja: a megkérdezett szexuális irányultsága, stabil szexuális partner megléte, a közöselésben történő részvétel mikéntje (aktív vagy passzív félként, illetve mindkét szerepben), az óvszervásárlással kapcsolatos szokások, a biztonságos szex gyakorlására való elszántság és az esetleges partneri nyomásgyakorlással kapcsolatos ellenállási képesség. Elemzésünk tanúsága szerint önmagukban három tényező mentén térnek el szignifikánsan az óvszerhasználati szokások, és pedig az óvszerhasználattal kapcsolatos attitűdök szerint. Ha valaki elszánt az esetleges partneri nyomásgyakorlással szemben, ha általában képesnek tartja magát arra, hogy óvszer hiányában ellenálljon a szexuális közöselésre vonatkozó kísértésnek, illetve ha valaki rendszeresen vásárol óvszert (amely szükség esetén mindig kéznél van), akkor szignifikánsan nagyobb a valószínűsége annak, hogy az anális közöseléskor óvszert használ (a korrigált reziduum értékei rendre: +3,0, +2,66, illetve +2,52). Az egyéb tényezők ugyanakkor kevésbé gyakorolnak szignifikáns hatást az óvszerhasználati szokásokra anális közöseléseknél.

Közelebb visz bennünket a fő kockázati csoportok azonosításához, ha az említett potenciális kockázati tényezők esetleges halmozódását is tekintetbe vesszük. Eszerint szignifikánsan nagyobb az óvszerhasználat valószínűsége anális közöseléseknél azok körében, akik homoszexuális irányultságúnak tartják magukat, van fő férfi partnerük, rendszeresen vásárolnak óvszert, az esetleges partneri nyomásgyakorlással szemben ellenállásra képesnek tartják magukat és általában is kerülnek az óvszer nélküli közöselést (az erre a sokaságra vonatkozó korrigált reziduum értéke +2,32). Ez utóbbi tényező döntőnek bizonyulhat: a biztonságos szexszel kapcsolatos pozitív attitűd hiánya ugyanis lényegesen növeli az óvszer nélküli közö-

ülés valószínűségét. Másrészt, a magukat homoszexuálisnak vallók között a stabil partneri kapcsolat megléte önmagában nem csökkenti szignifikánsan az óvszer nélküli anális közösülés valószínűségét: amennyiben a partneri nyomásgyakorlással, az óvszervásárlással és az általános óvszerhasználattal kapcsolatos attitűdök nem pozitívak, úgy az óvszer nélküli anális közösülés kockázata szignifikánsan megnő (az erre a sokaságra vonatkozó korrigált reziduum értéke -2,48). Ugyancsak az óvszerhasználattal kapcsolatos negatív attitűdök növelik szignifikánsan a kockázatot az alkalmi partnerekkel folytatott anális közösüléseknél (az erre a sokaságra vonatkozó korrigált reziduum értéke -2,18).

Bartha Attila - Takács Judit

A Háttér Társaság a Melegekért kiemelkedően közhasznú egyesület az alábbi közleményt jelenteti meg:

A Bláthy Ottó Titusz Műszaki Szakközépiskola igazgatója elutasította egy HIV pozitív kisfiú iskolába történő beiratkozását, annak ellenére, hogy korábban a tanintézménybe felvételt nyert. A Háttér Társaság a Melegekért egyesület az igazgató döntését súlyosan jogszabálysértőnek és diszkriminatívnek tartja.

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 4. § (7) bekezdése szerint a közoktatásban tilos a hátrányos megkülönböztetés bármilyen okból, így különösen a gyermek vagy hozzátartozói, színe, neme, vallása, nemzeti, etnikai hovatartozása, politikai vagy más véleménye, nemzetiségi, etnikai vagy társadalmi származása, vagyoni és jövedelmi helyzete, kora, cselekvőképességének hiánya vagy korlátozottsága, születési vagy **egyéb helyzete miatt**, valamint a nevelési-oktatási intézmény fenntartója alapján. Az előző bekezdés alkalmazásában a gyermek, **tanuló hátrányos megkülönböztetésének minősül** minden olyan – közvetlen vagy közvetett – különbségtétel, **kizárás**, korlátozás vagy kedvezés (a továbbiakban együtt: különbségtétel), amelynek célja vagy következménye a közoktatás terén az egyenlő bánásmód megszüntetése vagy akadályozása, továbbá a gyermek, tanuló zaklatása.

A fertőző betegségek és a járványok megelőzése érdekében szükséges járványügyi intézkedésekről szóló 18/1998. (VI.3.) NM. rendelet szerint az AIDS (Acquired Immunodeficiency Syndrome) **fertőzött személlyel történő mindennapi érintkezés nem jelent kockázatot a fertőzés terjedése szempontjából.**

A törvények ismeretében érthetetlennek és indokolatlannak tartjuk az igazgató döntését, felszólítjuk az iskolát, hogy a törvényellenes állapotot haladéktalanul szüntesse meg, és tegye lehetővé a gyermek tanintézménybe történő beiratkozását és rendszeres iskolába járását.

Budapest, 2003. november 16.

Cseke István ügyvivő
Mocsonaki László ügyvivő
Solymár Ildikó ügyvivő

Az AIDS betegek számának megoszlása

	Homo/ biszexuális	Hetero- szexuális	Hemo- filiás	Vérátöm- lesztés során fertőződött	Intravénás kábitószer élvező	Kórházi fertőzés	Anya- csecsemő fertőzés	Ismeretlen	Össz.
1986	0	0	0	1	0	0	0	0	1
1987	5	1	0	1	0	0	0	0	7
1988	7	0	0	2	0	0	0	0	9
1989	11	0	3	0	0	0	0	1	15
1990	10	2	4	3	0	0	0	0	19
1991	22	2	2	1	1	1	0	1	30
1992	25	2	3	1	0	0	0	2	33
1993	24	4	1	0	0	1	1	1	32
1994	15	4	2	1	0	0	0	1	23
1995	25	3	1	0	0	0	0	2	31
1996	36	4	2	2	0	0	0	2	46
1997	22	7	0	0	0	1	0	1	31
1998	24	9	0	0	0	0	0	3	36
1999	26	3	1	0	1	1	1	4	37
2000	18	6	1	0	0	0	0	2	27
2000 III. n. év	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Össz.	270	47	20	12	2	4	2	20	377

A Háttér Archívum története

A Háttér egyesület megalakulása környékén kezdtük el gyűjteni a melegséggel kapcsolatos újságcikkeket, amelynek az alapja az alapítótagok és a később csatlakozók saját sajtógyűjteménye volt.

Ez a gyűjtőtevékenység bővült azután az igények növekedésével. A Háttér részvétele a meleg politikai kérdésekben, fesztiválokon való részvétele és az egyesület megjelenése a médiában, valamint megnyilatkozásai a különböző, lmbt-közösséget érintő kérdésekben – tette indokolttá a televíziós és rádiós megjelenések rögzítését is. A filmfesztiválok szervezésében való egyesületi részvétel révén több filmet kaptunk nemzetközi fesztiválokról, illetve hazai és külföldi magánszemélyektől.

Ugyancsak az egyesület tagjai és szimpatizánsai adták össze a könyvtár anyagát, illetve 2000-ben az Open Society Institute pályázatán nyertünk egy 35 darab könyvből álló adományt, amely nélkülözhetetlen meleg szociológiai és történeti műveket tartalmaz, angol nyelven.

A munkacsoportok 1997-es megalakulásakor neveztük el Háttér Archívumnak a gyűjteményt, amelynek gyűjtőköre a következő:

1. Könyvtár

- *szépirodalmi művek* meleg témájú regények, novellák, versek, drámák
- *szakirodalmi művek* a homoszexualitás kultúrtörténetét, mozgalomtörténetét, egyéb szociológiai és lélektani vonatkozásait feldolgozó művek magyar és idegen nyelveken.
- pszichológiai tárgyú művek (általános, illetve a telefonszolgálatnál használatos speciális művek...)
- szociológiai tárgyú művek (életmód, ismerkedés, életvezetés)
- kultúrtörténet, meleg történelem, mozgalomtörténet
- vallás és melegség témakörében született könyvek
- *diploma- ill. szemináriumi dolgozatok* (nagydoktori, illetve egyetemi és főiskolai), amelyek részben vagy teljes egészében a melegséggel foglalkoznak.
- *civil szervezeti témájú* kiadványok (szervezetfejlesztés, forráskeresés stb.)
- *jogi kiadványok*
- meleg témájú *művészeti albumok*
- érdekvédelmi, kulturális, tudományos és egyéb *folyóiratok*. A meleg érdekvédelemmel és kulturális kérdésekkel foglalkozó *Mások* havilap, illetve egyéb hazai és külföldi meleg újságok példányai.

2. Médiatár

- *játékfilmek, dokumentumfilmek*, amelyeket valaha Magyarországon televízióban, moziban, meleg fesztiválon bemutatottak (videokazetta, tekerecs, DVD...)
- *rádióműsorok* felvétele, amelyek a Magyar Rádióban, vagy a hazai kereskedelmi adók valamelyikén elhangzottak.
- egyéb médiaanyagok (kazetták, hanglemezek, CD-ROM, DVD)

3. Sajtóanyag

A kilencvenes évek közepétől gyűjtött és rendszerezett meleg témájú *újságcikkek* eredeti, másolt vagy a világhálóról kinyomtatott példányai különböző témák (emberi jogok, meleg mozgalom, kultúra, leszbikusok, AIDS stb.) szerinti csoportosításban.

4. Levéltári anyagok

Az archívumban megtalálhatók egyéb tárgyi emlékek is:

- a Háttér Társaság szervezeti iratai (jegyzőkönyvek, közösségi élet, képzés...)
- a Háttér Társaság saját kiadványai (könyvek, kiadványok, szórólapok stb.)
- hazai meleg civil szervezetek anyagai (egyesületek, alapítványok, klubok...)
- jogi anyagok (jogsabályok, beadványok, állásfoglalások...)
- HIV/AIDS-anyagok (kiadványok, évkönyvek stb.)
- ismerkedő- és szórakozóhelyek anyagai (bárok, fürdők, bulik stb. meghívó, belépő, ismertető...)
- meleg programok, események anyagai (fesztivál, filmklub, konferencia, tüntetés...)
- fesztiválistmertető, katalógusok, műsorfüzetek
- filmszövegek könyvek (a film szövege eredeti, illetve magyar nyelven)
- filmekről, alkotóikról szóló ismertető, leírások, mappák
- külföldi anyagok (szervezetek, újságok, szórólapok, kiadványok...)
- plakátok
- egyéb kisnyomtatványok

A Háttér Társaság archívumának munkatársai listán gyűjtik és rendszerezik a Magyarországon bemutatott, illetve fellelhető meleg témájú filmek adatait és külön listán a megjelent irodalmi műveket is. Az anyag feldolgozását, állandó bővítését és valamilyen formában való közzétételét tervezzük.

A Háttér Archívum anyagai sokféleképpen hasznosulnak: tudományos kutatók munkájukhoz, főiskolai, egyetemi hallgatók szemináriumi-, ill. diplomadolgo-

zatukhoz, újságírók a cikkeikhez. Évek óta a Háttér Archívum sajtóanyagainak felhasználásával készül a népszerű melegmagazin: a Mások az aktuális hónap cikkeiből szemlésző Csemegézés rovata. Más melegszerzetek, klubok gyakorta rendeznek meleg filmklubot az archívumunkban megtalálható filmekből (Labrisz egyesület, Szimpózion, CEU-filmklub...) Természetesen az Archívum különböző sajtószemlék, összeállítások készítésével segíti a Háttér és más meleg szervezetek munkáját, politikai aktivitásuk hatékonyságát. Nem meleg, kisebbségi szervezetek is dolgoztak az archívum anyagaiból. S természetesen magánszemélyek is érdeklődtek a gyűjtemény anyagai iránt.

A Háttér Archívumnak eddig számos megoldatlan problémával kellett szembenéznie. A gyűjtemény gyarapodásával egyre égetőbb feladattá válik az anyag elhelyezésének megoldása. Az egyesület anyagi lehetőségei nem teszik lehetővé, hogy a különböző programjainak külön irodát béreljen, így természetesen azt sem, hogy a Háttér Archívumot külön bérleményben helyezzük el. A telefonszolgálattal azonos helyen való kényszerű elhelyezés viszont nem teszi lehetővé a teljeskörű nyilvánosság megteremtését.

Az anyagok feldolgozása, rendszerezése – bár annak elvi kialakítás megtörtént – rendkívül idő- és energiaigényes feladat. Ráadásul az archívum munkatársai más programokban is dolgoznak, és a fontosabb feladatok mindig elveszik az időt és energiát. Nem sikerült a terveknek megfelelően haladni az archívum anyagainak rendszerezésében, ez továbbra is a jövő megoldandó feladatai közé tartozik.

A feldolgozáshoz sokféle eszközzel, tárolószekrényekre lenne szükség, amelyekre a nyilvános archívummá válás után nagyobb eséllyel pályázhatnánk.

A meleg közösségi ház megalapítása és az archívum itteni elhelyezése szintén megoldás lehet egy nyilvános meleg gyűjtemény működtetésére

Terveink közé tartozik a jelenleg több mint 450 kötetes könyvtári állomány gyarapítása, a több ezer cikket tartalmazó sajtóanyag rendszerezése, valamint a több mint 500 videokazetta rendszerezése és katalogizálása, valamint az internetes lehetőségek kihasználása.

A Háttér Archívum munkájában részt vevők: Borgos Anna, Béres-Deák Rita, Garay Mária, Kis Márta, Mocsonaki László, Nagy Sándor, Szabó Ferenc.

Nagy Sándor

Önismereti körök

Az első zárt önismereti csoport 1999. áprilisában ült körbe, akkor még Hát-tér Baráti Társaság a Melegekért elnevezésű egyesület szervezésében. A csoport elindítását megelőzte egy nyitott kör kialakulása, megszervezése 1997. tavaszán. Ezek a bárki által látogatható Önismereti Körként ismert heti rendszerességű találkozások olyan lehetőséget jelentettek, melyre nagy szükség volt és mai napig is van az lmbt közösségekben. Itt válaszokat kaphattak kérdéseikre, megnyugvást találhattak mindazok, kiknek problémát okozott szexuális orientációjuk, nemi identitásuk és ezt nem tudták senkivel megbeszélni környezetükben. Ekkor még nem volt elterjedt és olyan könnyen elérhető az Internet sem, ahol órákon át „csetelhetnek” sors társaikkal a legkülönfélébb kérdésekre választ kapva az érdeklődők.

A VI. Kerületi Családsegítő Szolgálat egyik helységében 1998-ban elindult Önismereti Körben összegyűltek száma szépen gyarapodott. A négyórás foglalkozásokon a kialakult 8-10 fős törzstagság mellett mindig megjelentek újabb érdeklődők. Ők ismerősöktől hallottak a kör létezéséről. Olykor csak hosszas tépelődés és a bejárat sokadszori megközelítése után tértek be, ezzel is megtéve egy óriási lépést önmaguk elfogadásában. Volt olyan, aki állandó látogatóvá vált és hetente újra eljött, mások elmaradtak ezen összejövetelekről, ahogy rendeződött aktuális problémájuk, vagy máshogy alakult életük.

Az alkalmanként összegyűlt 12-14 fő zöme 25-30 év körüli diák és fiatal értelmiségi volt. A rendelkezésre álló négy óra alatt olyan problémákról beszéltek, melyeket először itt mertek megfogalmazni maguk számára hangosan is kimondva. A többségüknek ez a csoport jelentette az egyetlen közösséget, ahol megértéssel, biztatással találkozhattak a gondolataikkal, vágyaikkal kapcsolatban. A leggyakrabban felvetődő témák: – hogyan fogadjam el önmagam; – hogyan fogadtassam el magam a családdal, munkatársakkal, ismerősökkel; – hogyan lehet igazi társat találni; – hogyan lehet védekezni a HIV ellen; – felvállaljam melegségem vagy kössek alibi házasságot; – elégedjek meg alkalmi partnerekkel vagy törekedjek tartós monogám kapcsolatokra. A felmerült problémákat többféleképpen közelítették meg a találkozások során. Az alkalmazott technikák között szerepeltek önismereti játékok, irányított beszélgetések csakúgy, mint szociodramás, rögtönzéses játékok.

A nyitott Önismereti Kör másfél éven keresztül működött, ez idő alatt közel 80 fiatal tért be ide. Sokan találtak magukra és mondták ki először nyilvánosság előtt: meleg vagyok. E találkozások nyitottságának – bárki eljöhett – voltak hátrányai is. Páran csupán ismerkedési lehetőségnek tartották, ahol új emberekkel ke-

rülhettek kapcsolatba és nem érdekelte őket a megfogalmazott problémákkal való dolgozás, elmélyülés önmaguk megismerésében. Ez az Önismereti Kör 1999. szeptemberében megszűnt, helyét valamennyire még ebben az évben induló Flaminkör vette át beszélgetős estjeivel, amely kétheti rendszerességgel azóta is működik, bár egy 2001-ben született döntés alapján nem a Háttér programjaként.

Egy professzionálisabb önismereti csoportra továbbra is igény mutatkozott. 2000 januárjától Szabó Ferenc vezetésével elindult az első olyan zárt önismereti csoport Magyarországon, amelyet kifejezetten az lmbt fiatalság számára szerveztek és hirdettek meg. A 16 résztvevő havonta egy alkalommal, vasárnaponként gyűlt össze 10 órás időtartamra. Az összesen 12 alkalmas havi gyakoriságú találkozások mellett nyáron Diósjenőn egy maratoni két és fél napos bentlakásos csoportülést is tartottak. A csak férfiak alkotta csoport átlagéletkora 25 év volt. A résztvevők elsősorban a melegséggel kapcsolatos problémák, feszültségek oldása miatt jelentkeztek a csoportba, ezek közül a legtipikusabbak: önellfogadás, a szülőkkal és családdal való kapcsolat tisztázása, párkapcsolat kialakítása, jövőkép, gyermekvállalás. A csoport homogenitása mellett hamar kialakult a bizalmi légkör, melynek eredményeképpen több résztvevő is látványos fejlődést ért el a szorongáscsökkenés, gyermekkori traumák feldolgozása, reális önértékelés, szülőkkal való kapcsolattisztázás, pozitív jövőkép kialakítása területén is. Év közben a csoport befejezéséig (2000. december) 4 fő morzsolódott le. A 2001 februárjában induló új csoportba közülük öt fő jelentkezett, mivel továbbra is szükségét érezték az önismereti csoport nyújtotta fejlődésnek.

A 2001-ben elindított csoport technikailag teljesen azonos volt az előzővel (havonta egy vasárnap, egész napos találkozások, nyáron egy intenzív hétvége a Bükk-fennsíkron). A 14 jelentkező, akik közül 6-an maradtak el évközben, mind egyike főként a melegséggel kapcsolatos életvezetési problémákkal küszködött.

A következő évben 2002 januárjától induló csoport több részletében is különbözött az előzőektől. A tagok kéthetente péntek délutánonként gyűltek össze a hat órás időtartamú foglalkozásokra. A résztvevők eddig jellemző homogenitása megszűnt, idősebbek és nők is jelentkeztek a csoportba. A következő évi csoport szinten ilyen időbeosztással működött és évközben egy intenzív hosszú hétvégére ez évben is sor került, ekkor Felsőtárkányba mentek. E körben lévő fiatalság többségében közös volt a pozitív jövőkép hiánya, bizonytalanság a felnőtt korral és az idősebb korral kapcsolatban.

2004 őszén a Háttér neve alatt elindult az ötödik zárt önismereti csoport is, mely résztvevőit tekintve még nagyobb heterogenitást mutat, igaz a többség fiatal

bi-, illetve homoszexuális férfi továbbra is. Az egymást követő csoportokat tekintve rendezőelvként megmaradt a szexuális orientáció, nemi identitás átlagostól való eltérése, de a hozott problémák súlya eltolódott. A melegségből adódó feszültségek, kérdések mellett hangsúlyosabban jelentkeztek az egyéb magánéleti problémák, munkahelyi konfliktusok.

Ezekben az önismereti csoportokban sikeresek a csoportjátékok, közösen írt történetek eljátszása, szociodráma játékok. Kifejezetten eredményesek a potagonista-játékok, amelyek az egyes résztvevők aktuális problémáira fókuszálnak. A foglalkozások során elsősorban a pszichodráma módszereivel, eszközkészletével dolgoztak a jelenlévők.

Az önismereti csoport hirdetései az lmbt közösség számára készült médiákban jelentek meg, elsődlegesen a Másokban. Azokra is gondolva, akik még önmaguk felvállalásában nem tartanak ott, hogy ezt megvásárolják, megjelent hirdetés a Pesti Estben és a Magyar Narancsban is. Az utóbbi években különböző weboldalakon (pride.hu, gay.hu) köztük a Háttér Társaság a Melegekért honlapján is közzétették, valamint összejövetelekre, budapesti felsőoktatási intézményekbe is elkerültek a szórólapok. Az egyik leghatékonyabb ismertető útnak az előző csoportokban résztvevők ismerőseiknek, barátaiknak való beszámoló bizonyult.

Cseke István

Előkészületek a lélek műtéteihez

A Háttér szabad terepe a tagok kezdeményezésének, élő, mozgó, folyamatosan változó szervezet.

2001 ősze, amikor egy egész hétvégét stratégiai tervezéssel töltöttünk, több szempontból is mérföldkövet jelentett. Több mint húsz egyesületi tag részt vett a közös álmodozásban, tervezésben, mi mindennel is akarjuk/akartuk, hogy foglalkozzon az egyesület 2002 és 2004 között. Felmerült az igény, hogy a meleg és lesbikus „vonal” mellett a biszexuális és transznemű emberek érdekeire is jobban oda kellene figyelnünk.

Ennek a döntésnek köszönhető az a kutatás, amelyet az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium által kezelt, „Társadalmi befogadás 2003” című pályázati kereten belül sikerült megvalósítanunk. A címe: *Transzszexuálisok az egészségügyi-szociális ellátórendszerben*.

Amikor megláttam, hogy létezik egy olyan pályázati lehetőség, amelyen belül mondhatunk valamit a transzszexuálisok helyzetéről, azonnal lecsaptam rá, ügyvivőtársaim, Mocsonaki Laci és Cseke István pedig biztosítottak a támogatásukról. Meghívtam magamhoz a TSONline nevű internetes lap (<http://tsonline.uw.hu>) főszerkesztőjét, Sandrát, hogy megírjuk a pályázatot. A Háttérben már régóta tevékenykedő Szabó Feri és Takács Judit örömmel kapcsolódott a projekthez. Részvételük biztosította a nélkülözhetetlen tudományos szociológiai rálátást. Egész nyáron izgatottan vártuk, lehetővé teszi-e a minisztérium, hogy elvégezzük a munkát. Amikor szeptemberben megkaptuk a hírt, hogy kedvezően bírálták el a pályázatunkat, azonnal munkához láttunk. A négyfős csapat először kérdőívet állított össze az érintetteknek, amelyet Sandra internetre alkalmazott, így októbertől márciusig tudtuk fogadni a kitöltött kérdőíveket. A személyes interjúkra is kérdéssorokkal készültünk.

Izgalmas kihívás volt számunkra a kutatás, hiszen ilyen felmérést még senki nem végzett előttünk Magyarországon, sőt hasonló jellegű közép-kelet-európai kutatásról sem tudtunk. Így minden lépésünket többször is át kellett gondolnunk a legalapvetőbb kérdéstől kezdve, mint hogy „Kit nevezünk transzszexuálisnak?”. Ez a kérdés sok ellentmondást tartalmaz. Az „igazság” kérdése körül folytatott vitánkban, végül az az álláspont kerekedett fölül, amely a leginkább tiszteletben tartja a személyes tapasztalatot: Transzszexuális a kutatásunkban az, aki annak tartja magát.

Folyamatosan érkeztek a kérdőívek, hetente üléseztünk, frissítettük az adatainkat, interjúztunk, és azon töprengtünk, kit lenne még érdemes megkérdezni. Ta-

vaszra összesen 39 kérdőívet dolgoztunk föl, 10 interjú készült szakértőkkel és 17 érintettekkel. Az interjúk feldolgozása közben sokszor meglehetősen nehéz élethelyzetek, dilemmák, személyes kihívások tárultak föl előttünk. Megtisztelő volt a bizalom, amelyet érintett interjúalanyaink mutattak irántunk, és nyilvánvaló volt a reményük, hogy a kutatás eredményeképp valami változni fog az eddigi állapotokon.

Májusra kész volt a nyersanyag, kezdődhetett a nagy munka: a tanulmányírás. Judit addigra már minden szakkönyvet összegyűjtött, amit a témában feltétlenül el kell olvasni. Ezekből később egy tömör és informatív áttekintést írt tanulmánya egy fejezetébe.

Sajnos a munkának ebben a részében Sandra már nem vett részt, így végül Feri a kérdőíveket elemezte, én a szakértői interjúkból írtam tanulmányt, valamint Kárpáti József segítségével a jogi helyzetet mutatta be, Judit pedig az említett szakirodalmi áttekintés mellett az érintetti interjúkból írt tanulmányt.

Június végére készen lett a mintegy 130 oldalas tanulmány. A kutatást záró konferencián bemutattam, majd másnap be is nyújtottuk a minisztériumnak. Közelgett a Meleg és Lesbikus Fesztivál, amelyet a fesztivál hivatalos nevéen túlmenően biszexuális és transznemű emberek is látogatnak. Az előző évben nagy érdeklődésre tartott számot egy transzszexuális férfiakról szóló dokumentumfilm, így mindenképp meg akartuk mutatni friss és ropogós kutatásunkat. Workshopunk kicsit túl is lépte a megadott időkeretet, hiszen ömlött belőlünk a szó. A közönség nagyon érdeklődő volt, Göncz Kinga pedig, aki szintén meghallgatta beszámolómat, személyesen gratulált a munkánkhoz.

A beszámoló végén egy pohár Tokajival koccintott a csapat, hogy ünnepélyesen lezárjuk a munka egy nagy fázisát.

Alaposan elfáradtunk, és én, aki a kutatás kitalálója és „vezetője” voltam, mérhetetlenül büszke voltam a kollégáimra, és a csapatra, amit együtt alkottunk. Eddigi életem egyik legemlékezetesebb munkaélménye volt ez az összjáték.

Nyáron adósok maradtunk még egy könyvvel, amelynek címe *A lélek műtétei* (Új Mandátum Kiadó) lesz, és amelyet Takács Judit szerkeszt. A kutatási beszámoló mellett tartalmaz majd fordításokat és transzneműek számára hasznos információkat.

Bízunk benne, hogy kutatásunkat más munkák is fogják követni, és több figyelem irányul a transzszexuálisok problémáinak megoldatlanságára. Munkánk legnagyobb sikere az lenne, ha a jó gyakorlat kialakítására tett ajánlásainkat a megfelelő intézmények megfontolnák, és gyakorlatukat annak megfelelően alakítanák.

V. Ajánlások a jó gyakorlat kialakítása érdekében

(Részlet a kutatási beszámolóból)

A **transzszexuális emberek problémáival** nem csak azért kell foglalkozni, mert nagyon perifériális jelenséget képeznek az egészségügyi ellátórendszerben, hanem azért is, mert ahhoz képest, hogy problémáik mennyire marginális helyzetben vannak, becslések szerint egy tízmilliós országban több száz embert érinthet a nemi diszfória. A Harry Benjamin Gender Disphoria Association becslései szerint körülbelül minden 11 900 hímnemű emberből egy transzszexuális nő, és minden 30 400 nőnemű emberből egy transzszexuális férfi.¹

A jó gyakorlat érdekében tett ajánlásainkat pontokba szedve közöljük:

- Legyen konkrét, minisztériumi szintű gazdája, illetékes a transzszexuálisok ellátásának
- Az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium a transzszexualizmussal kapcsolatban gondoskodjon többféle médiumon keresztül elérhető, korrekt tájékoztatásról
- Szakemberek, és érintettek bevonásával (anonim postai út, internetes megkerdezés) határozzák meg a nemváltás folyamatának menetét, biztosítsák annak jogszabályi alapjait és átláthatóságát
- Legyen közzismert, az Országos Egészségbiztosítási Pénztár mely beavatkozásokat támogat, és melyeket nem.
- A társadalombiztosítás által támogatott beavatkozások körét az érintettek szükségleteinek alapos mérlegelésével határozzák meg
- Különítsék el világosan az állami és magánpraxist, és gondoskodjanak arról, hogy az államhoz segítségért forduló páciensnek ne kelljen csúszópénzeket fizetnie
- Az ESzCsM hozzon létre egy felelős orvoscsoportot, amelyben pszichiáter, nőgyógyász, urológus, belgyógyász és plasztikai sebész is részt vesz. Ezt egy olyan intézet keretében tudnánk elképzelni, amely a nemi identitás kérdéseivel kapcsolatos kutatás és tanácsadás feladatköreit is el tudná látni, valamint biztosítaná a területen dolgozó szakemberek továbbképzését is.
- Alakítsanak ki egy „transzpozitív” orvosi gyakorlatot, amely az ellátásért felelős szakemberek előítéleteinek csökkentését jelenti.
- Rendezzék a nemváltásnál kérdésessé váló családügyi viszonyokat, amely érinti az azonos nemű párok házasságát, a gyermekelhelyezést, a láthatást, a rokonság jellegének (apa, anya) megnevezését.

Köszönet illeti a következő személyeket és szervezeteket, hogy hozzájárultak munkánk sikeréhez: TSONline, Pride.hu, Mások szerkesztősége, Kárpáti József (Háttér – Meleg Jogsegély Szolgálat), Don Bisson (ILGA-Europe), Új Mandátum Kiadó

Solymár Bence Kristóf

- 1 Monique Beeler: A nemi identitás zavarának oka nem tisztázott In: ILGA hírlevél 21. o. 2002/3

Takács Judit: Kertbeny Károly üzenete a magánélet szabadságáról

I. Irodalom és (homo)szexológia

Kertbeny Károly Mária, Karl Maria Benkert néven Bécsben született 1824 február 28.-án – ahogy életrajztöredékében hangsúlyozza – “mint magyar szülőknek fia” (Kertbeny, OSZK:OctGerm 302:120)¹. A magyar irodalomtörténet nem túl jelentős műfordítóként tartja őt számon, akinek talán legnagyobb irodalmi érdeme az a lelkesült szándék volt, amellyel a magyar irodalmat – mindenekelőtt Petőfi és Jókai műveit – külföldön, elsősorban német nyelvterületen népszerűsíteni kívánta.

Kertbeny életének ötvennyolc évében rengeteg dologgal foglalkozott: pályafutását 1840-ben tizenhat évesen könyvkereskedéssel kezdte, 1843-ban tizenkilenc évesen rövid katonáskodással folytatta, majd “kezdet[t] az egyetemen és magányosan orvositudományt tanulni” (OG302:120)².

Irodalmi aspirációi 1845-től támadtak, miután Pesten megismerte Petőfit: “Szabad időben Petőfivel ... vagy Pilvax kávé[ház]ban volt ... Petőfi, Jókai, Tompa Sárossy, Lisznyai ... társaságában, vagy a nemzeti színházban ... Eötvös és Lukács Mórhoz járt, és Vörösmartyhoz ... – Mindezen körökben támadt neki a gondolat a magyar irodalmot a világirodalomban képviselni” (OG302:120).

1846-ban ‘*Jahrbuch des deutschen Elementes in Ungarn*’ címmel már saját folyóiratot próbált indítani, mert “a magyarországi németeknek kötelessége, feladata a magyar politikai és szellemi mozgalmak és Europa közt a megértést hidat építeni ... – Ez időben ismeretséget csinált Pulszkyval. Kossuthhoz járt, de Szécsenyihez is, ki a Jahrbuchnak nagy pártfogója volt” (OG302:121).

A lapindítási kísérlet azonban kudarcba fulladt: 1846-ban “a ‘Jahrbuch’ első fele kinyomatott ... No hát, szép sárba lépett. A német lapok gunyoltak és protestáltak a feladattal ellen, a magyarnak szolgája lenni, és a magyar lapok protestáltak, hogy magyarországon nincs jogosult ‘német elem’. Egyik se felfogta Kertbenynek engesztelhető eszmét. Végre megfogta sátorfáját és tovább ment. Május 6-án elhagyott Pestet. Édesapja már halálágyon feküdt. Ment gyalogosan, csak tíz forinttal, és Petőfi költeményeivel a világba. Balatonfüreden Deák Ferenczet találta, és az őt felbátorította, külföldre menni, és a magyar irodalmát képviselni” (OG302:121).

Ezután beutazta Olaszországot, majd Svájcba szökött és 1847-ben innen “köpönyege elzalogása által Parisba utazott, és ott február elsőn érkezett frakkba, fil-

lér nélkül, ismeretség nélkül, 6kor reggel”. Párizsban találkozott “Heine Henrikkel” akinek Kertbeny első 1949-es Petőfi-fordítását ajánlotta, és ismeretséget kötött többek közt Bem Józseffel, “Bakunin”-nal, “Sand Györggyel” és “Musset Alfreddal”. “E[z] időtől kezdve Kertbeny mint életfeladatnak feltette, működését a magyar irodalom képviselésének szentelve. – De eddig neve még mindig családié, Benkert volt. Hanem magyar neve kellett, ha magyar ügyet akar képviselni.. Azért hazairt, névváltásért. A beírás történt 1847ki szept 23án, 6613 sz.a. És az engedély jött K. helytartóság által 1848ki február 22én, 8812 sz.a.” (OG302:121).

Még 1847-ben áthajózott Párizsból Londonba, ahol a British Museumban a “magyar könyvek és kéziratok rendbeszedése véget” dolgozott. 1848-ban azonban már egy berlini napilap munkatársa lett. Berlinben megismerkedett többek között “Humboldt Sándorral, két hies Grimm testvérekkel” és “Arnim Bettina bárónéval, Goethe szeretőjével”, majd több német városban töltött hosszabb-rövidebb időt, közben népdalokat, János vitézt, Toldit fordított (OG302:122-23).

1850-ben Lipcsében dolgozott, ahonnan hiányzó útlevele miatt a rendőrség ki akarta utasítani, ezért tíz hónapig a lipcsei botanikus kert főkertészénél talált rejtékhelyet a rendőrség elől. Itt – saját bevallása szerint – “szaktudományosan megtanulta a botanikát” (OG302:123). 1851 végén feladta magát az osztrák hatóságoknál, és Bécsben börtönben “két hete[t] ült. Végre a hadibíróóság ötlet felmentette, de eltiltotta Bécsset elhagyni és az újságoknál dolgozni. Nyomorban élt” (OG302:124). Az 1851-es koburgi rendőrségi értesítőben közölt körözés szerint azonban Kertbeny-t több dolog miatt is keresték: „Igen tulzott demokratának lenni mondatik (népkormány barát), ki nem közönséges elmetehetséggel, ritka ékesszólást és magas fokú színmutatást köt össze, ármánykodásra és gonosz tettekre hajlandó. 1850-ik évi aug. havában ... hosszabb tartózkodás után a’ nélkül távozott innét el, hogy korcsmabeli tartozását kifizette volna, 1850-i november vége felé megjelent Lipcsében, és sikerült neki a’ cs. Kir. Osztrák birodalmi consulságtól egy 4 hétre érvényes ideiglenes kimutatványt kieszközölni, de innét 1851-ik évi január 16-án e’ kimutatvány, és 50 tallérnyi adósság hátra hagyásával eltűnt, midőn őt a’ lipcsei rendőri hivatal születési hatóságátóli törvényes útlevél előmutatása nélkül tovább túrni nem akarta.” (v.ö. Deák 1998: 349).

E körözésről Kertbeny nem tett említést önéletrajzában, mint ahogy arról sem, hogy 1854-ben felajánlotta ügynöki szolgálatait a bécsi kormánynak. Deák Ágnes kutatásai szerint e lépését a „megélhetési gondok szorításában s tulajdonképpen igen komolytalan elképzelésekkel” (Deák 1998:354) tette meg: a titkosrendőrség anyagi segítségével egy irodalmi lapot kívánt indítani. Kertbeny elképze-

lései szerint a „biztosabb egzisztenciateremtés mellett a szerkesztés az ügynököt a nemzeti párt minden vezetőjével összekötetésbe hozná, s a publikum előtt ez az állás a patrióták figyelmét és bizalmát biztosítaná számára. Ha sikerülne egy biztos, kitartó, jól fizető kiadót a tervnek megnyerni, szükség esetén még a folyóiratot kezdeményezőktől is függetleníthetné magát, s a saját szakállára továbbvihetné a lapot...” (Kertbeny-t idézi Deák 1998:348). E tervek ugyan nem tűntek túl meggyőzőnek Protmann pest-budai rendőrigazgató számára sem, arra azonban elégnek mutatkoztak, hogy Kertbeny rövid és sikertelen ügynöki tevékenysége révén ötven forinthez jusson.³

Még ügynöki kísérlete előtt 1852-ben Magyarországon próbált szerencsét: többek között Liszt Ferencnek gyűjtött anyagot a cigányzenéről és egy ünnepi album szerkesztésébe kezdett az épülő esztergomi székesegyházról (vö. Detrich 1936). Egy 1855-ben anyjához írt levelében⁴ említette házassági tervét a gazdag özvegy Matusiczky bárónővel. A házasság azonban megghiúsult, mivel Kertbeny az esztergomi albumot nem fejezte be, de a felvett előleget sem tudta visszafizetni, így az adósok börtönébe zárták.

1856 febr. 1-től ismét Bécsben tevékenykedett: „sok újságoknak munkatársa és levelezője” volt, valamint „állandó ítéskész a Burgszínházban”. „De a legbefolyásosabb tevékenysége ezen az esztendőben ez volt, hogy a bécsi lapokban ... nyilvánosan föllépet[t] az útlevelek eltörülése végett” (OG302:125) – útlevelével, illetve annak hiányával, kapcsolatosan ugyanis rengeteg hivatalos problémája adódott. Publicisztikai írásaiban egyébként is szívesen foglalkozott olyan témakörökkel, melyek személyét hátrányosan érintették, például írt az „adósok börtöne eltörlése érdekében is, de hasztalan, mert 1858-ban Bécsben, majd 1864-ben Brüsszelben újra meg kellett ismerkednie ezzel az intézménnyel” (Detrich, 1936: 24).

Kertbeny 1859-ig maradt Bécsben. Innen a katonai szolgálatot elkerülendő az olasz-osztrák háború kitérőrekor szökött Münchenbe, ahonnan hamis útlevele miatt kiutasították. Ezután érkezett Svájcba, ahol 1860-tól 62-ig Genfben élt. Genfben Hans Christian Andersen is fölkereste, hogy tanácsát kérje egy dán Petőfi-fordítás ügyében. A genfi polgármester publicisztikai megtámadása után kellett 1862 végén Párizsba távoznia, ahonnan 1863 nyarán szembetegsége miatt utazott Brüsszelbe: orvosai ugyanis levegőváltozást ajánlottak neki (vö. Detrich 1936: 26-8).

Brüsszeli – három és fél éves – tartózkodását élete legelhibázottabb lépésének tartotta. Elégedetlenségéhez valószínűleg hozzájárulhatott az is, hogy a brüsszeli magyar emigráció tagjai Bécsnek való kémkedéssel gyanúsították, ezért több párbajt is meg kellett vívnia és magát tisztázandó rengeteg levél írására kény-

szerült. 1866 elején hagyta el Brüsszelt: Düsseldorfon és más német városokon át Kölnbe érkezett, ahol nem fogadta el a Kölner Telegraph állásajánlatát, hanem inkább ügynökösködésből tartotta fenn magát. Ezután Hannoverben élt egy darabig, ahol például a magyar borokról írt reklámcikkeket, majd 1868 nyarán Berlinbe érkezett, ahol nyolc évet töltött (vö. Detrich:1936: 28-32).

Berlinben ismét irodalmi munkákkal – elsősorban Jókai regényeinek fordításával – foglalkozott és a Hon című magyar lapban levelezett (vö. Szinnyei 1899). 1869-ben meg is választották a berlini magyar egyesület elnökének. Berlini tartózkodása alatt sokat betegeskedett: 1870-ben szélütés érte, minek következtében “baloldala teljesen megbénul, írni nem tud, naplót sem vezet egy jó darabig” (Detrich, 1936:33).

Végül 1875 augusztus 15-én 51 évesen “már elbetegesedve, a kormány segélyében is részesülve, a sokat hányatott agg író visszatérhetett Budapestre, hol a város gyógyítását elősegítve, lakást adott neki a rudasfürdőben”. 1882 január 23-án halt meg Budapesten: “Senkije sem volt, az írói segélyegylet temettette el”(Szinnyei, 1899:136).

Ez lenne tehát Kertbeny életének részint maga Kertbeny által az utókorra hagyományozni kívánt, részint az irodalmi szakma által hivatalosan elfogadott verziója. Kertbeny munkásságának azonban van egy másik része is, mely irodalmi munkásságánál is jóval kevésbé ismert – ha nem teljesen ismeretlen – Magyarországon.

1980-as évek második feléig valójában csak sejteni lehetett, hogy Kertbeny a szerzője annak a két 1869-ben névtelenül megjelentetett értekezésnek, amely a homoszexuális férfiak büntetőszankciók alóli felszabadításáért emelt szót Poroszországban és a porosz-dominanciájú Észak-Német Államszövetségben és amelyek egyikében először szerepeltek a “Homosexual” és “Heterosexual” szavak. Manfred Herzer német kutató azonban többek között a budapesti Országos Széchenyi Könyvtár kéziratárában talált Kertbeny-anyagok vizsgálatával bizonyítani tudta Kertbeny szerzőségét (vö. Herzer, 1986; Herzer-Féray 1990).

Rövid jogtörténeti áttekintésként a következőket érdemes itt megjegyezni: míg Poroszország volt az egyik első olyan német állam, amely az akkoriban szódómániának nevezett cselekményért – 1532 óta – járó halálbüntetést a 18. század végén, 1794-ben börtönbüntetéssel és korbácsolással, illetve testi fenytéssel váltotta fel, addig a 19. század elején – 1810 után – több német állam, köztük Bajorország, Württemberg és Hannover, már az 1791-es Code Napoléon mintájára a férfiak közötti szexuális aktusok teljes büntetlenségét vezette be. Ezt váltotta fel 1871-ben az új egységes birodalmi büntetőtörvény 175-ös paragrafusa, ami a szigorúbb porosz

törvénykezés kiterjesztését jelentette az addig a férfiak közötti szexuális kapcsolatokat büntetlenül hagyó országrészekre is (vö. Dynes, 1990:472).

A birodalmi büntetőtörvénykönyvet – a 175-ös paragrafussal együtt – 1870-ben fogadták el az újonnan létrejött Észak-Német Konföderációban, majd 1872 január 1-én lépett hatályba a birodalom egész területén, felváltva ezzel az 1815 óta létező 36 szuverén törvényhozói entitás joggyakorlatát. A 175-ös paragrafus csak a férfiak között zajló “erkölcstelen természetellenes aktusokat”⁵ büntette, maximum öt éves bebörtönzéssel. A 175-ös paragrafus hatálya eredetileg csak az anális közösülésre terjedt volna ki, de a későbbiekben a fellebbezési bíróságok kiterjesztették hatályát – kölcsönös maszturbáción kívül – a “közösüléshez hasonló aktusokra”⁶ is. Itt érdemes azt is megjegyezni, hogy a nők közötti szexuális kapcsolatot törvény által egyáltalán nem szankcionálták (Dynes, 1990:944).

Kertbeny Károly budapesti kéziratári anyagában olyan feljegyzések találhatók⁷, melyek alapján megállapítható, hogy a “A porosz büntetőtörvénykönyv 143-as paragrafusa és ennek 152-es paragrafusként való fenntartása az Észak-Német Államszövetség büntetőtörvénykönyv tervezetében”⁸ és a “A porosz büntetőtörvénykönyv 143-as paragrafusa által okozott társadalmi kár...”⁹ című értekezések szerzője Kertbeny volt. Az utóbbi röpirat azért érdemel különös figyelmet, mert ebben szerepel először a homoszexualitás – “Homosexualität” – kifejezés publikusan (vö. Kertbeny 2000). Ezen kívül az említett iratokból az is nyomon követhető, hogy Kertbeny 1865 és 1868 között rendszeresen levelezett az úttörő “meleg aktivistaként”, illetve néhol a “meleg felszabadítási mozgalom nagyatyjaként” (vö. Dynes, 1990:1339) emlegetett Karl Heinrich Ulrichs-szal.

A jogi végzettségű, klasszikus műveltségű Ulrichs (1825-1895), 1864-65-ben jelentette meg azt a kiadványsorozatot *Kutatások a férfiak közötti szerelem rejteleyéről*¹⁰ címmel, melyben férfiszerelem-elméletét kifejtette. Elméletének központi eleme, hogy a férfit férfi iránti szerelemre ösztönző hajlam lelki femininitást feltételez, vagyis az ilyen esetek a “férfiteszbe zárt női lélek”¹¹ megnyilvánulásai. E férfiak elnevezésére pedig új terminológiát vezetett be: “Urning”-nak nevezte őket. Ulrichs szerint az urningok fizikai megjelenésükben férfiak, de szexuálisan a férfiakhoz vonzódnak, míg a nőktől irtóznak. A szexuálisan a nőkhöz vonzó és a férfaktól irtózó általában férfinak nevezett egyének megnevezésére Ulrichs a “Dioning” kifejezést használta. A új kifejezéseket – melyekben görög istenségek, Uranosz és Dioné nevére való utalás fedezhető fel – Platón Lakomája ihlette, ahol Aphrodité két alakban különböztetődik meg: Uranosz anyja nélküli lányaként mint az égi – uranios – szerelem, Dioné és Zeusz lányaként pedig mint a közönséges –

pandemos – szerelem istennője (vö. Dynes, 1990: 1352).

Ulrichs az urningokat egy köztes, harmadik nem képviselőinek tartotta, akik születésüktől fogva természetes fejlődés következtében válnak a férfiszerelem követőivé. Elmélete végkövetkeztetése szerint a veleszületett urning-hajlam se nem bűn, se nem betegség. Ezek alapján Ulrichs megpróbált az urningok védelmére kelni különféle büntetőeljárásokban, sőt 1865-ben több alapszabály-tervezetet készített egy létrehozandó "Urning Unió"-hoz és tervbe vette egy Urning-lap indítását is.¹²

Hannover 1866-os porosz megszállása után Ulrichs-ot kétszer bebörtönözték, majd 1867-es szabadulásakor Hannoverből száműzve Münchenben folytatta tevékenységét, ahol 1867 augusztus 28-án a Német Jogászok Kongresszusán a férfiak közötti szexuális kapcsolatot tiltó törvények eltörlése mellett érvelt, sikertelenül. Ez volt azonban az első eset, amikor egy önmagát nyíltan felvállaló érintett a férfiszerelemhez való jogokért nyilvánosan szót emelt.

Ulrichs korai "meleg kampánya" hatástalan maradt, sőt az 1871-ben létrejött német egységesülés a férfiak közötti szexuális kapcsolatot szigorúan tiltó porosz törvénykezésnek az egész országra való kiterjesztését hozta magával. Ezután Ulrichs politikai mozgásteret teljesen beszűkült, ezért elkeseredésében 1880-ban kivándorolt Olaszországba, ahol 1895-ben bekövetkezett haláláig élt.

Kertbeny és Ulrichs 1865 és 1868 közötti fennmaradt levelezéséből valamint megjelent értekezéseikből kitétnék a két korai "szabadságharcos" érvei közötti különbségek. Kertbeny ugyan elfogadja a homoszexualitás veleszületett ösztönjellegeből adódó elnyomhatatlanságát, de legfőbb érvként azt hangsúlyozza, hogy a modern államnak ki kellene terjesztenie az állampolgárok magánéletébe való beavatkozás elvét a homoszexuálisokra is. Kertbeny Ulrichs-szal ellentétes perspektívából közelíti meg a kérdést: nem a homoszexuálisok, azaz egy kisebb létszámú társadalmi csoport jogi felszabadításához hasznosítható biológiai érveket keresi, hanem a homoszexuális aktusok szabad gyakorlásához való jog mindenki számára való biztosítását szorgalmazza. Meggyőződése szerint ugyanis az államnak nincs joga az egyén szexuális magatartásával kapcsolatos magánügyekbe – se – beavatkozni.

Kertbeny így ír – valószínűsíthetően Ulrichs-nak – egy 1868. május 6-i dátumozású levéltöredékben (OSZK Oct Germ 302/228):

"A veleszületettség bizonyítása azonban egyáltalán nem vezet célhoz, főleg nem gyorsan, és ezenkívül veszélyesen kétélű fegyver, bármilyen érdekes is legyen ez a természeti rejtély antropológiai szempontból. Hiszen a törvénykezés nem kérdezi, hogy a hajlam ve-

leszületett-e, hanem csak e hajlam személyes és társadalmi veszélyei, a társadalomhoz való viszonya érdekli. Vannak például születésüknél fogva vérszomjas emberek, piromániások, monomániások, stb., de őket sem hagyják háborítatlanul kiélni hajlamaikat, még ha ezek orvosilag bizonyítottak is..., azért csak izolálják őket, és ezáltal szélsőségeségüktől a társadalmat. Így semmit sem nyernénk azzal, ha sikerülne akár a legkétségbevonhatóbb bizonyossággal is bizonyítani a veleszületettséget. Sokkal inkább arról kell meggyőzni az ellenfeleket, hogy éppen az általuk használt jogi fogalmak szerint nincs semmi közük ehhez a hajlamhoz, akár veleszületett, akár szántsándékos, mivel az államnak nincs joga beavatkozni abba, amit két tizennégy év feletti ember önként, a nyilvánosság kizárásával, harmadik személyek jogainak megsértése nélkül egymással művel, akkor sem, ha ez e két ember számára súlyos következményekhez vezet...¹³

A homoszexualitással kapcsolatos az 1860-as évek végén rendkívül modernnek számító emberjogi érvelése mellett Kertbeny másik újításaként az általa bevezetett szexualitás-terminológia említhető. Kertbeny már nem urningokról és uranizmusról beszélt, hanem a monoszexualitás, homoszexualitás, heteroszexualitás és az állatokkal létesített szexuális kapcsolatra utaló, nehezen magyarázható "Heterogen" fogalmakat kezdte használni.¹⁴ Az egyén önmagával folytatott – önkielégítő – szexuális gyakorlatára vonatkozó monoszexualizmuson belül Kertbeny megkülönböztetett "Onaniát" és mesterséges onanizmust. Az azonos neműek szexuális kapcsolatát jelentő homoszexualitást pedig négy altípusba sorolta: ide tartozott a platonizmus, azaz az idősebb férfiak fiatalabb fiúk felé irányuló imádata, ami azonban nélkülözte a nemi szervek érintését és a tisztátalan gondolatokat; a kölcsönös onánia azaz a kölcsönös (ön)kielégítés; a homoszexualitás női verziója, a tribadizmus és a – férfiak önkéntes anális közösülésére utaló – "Pygismus" aktív és passzív formáját. A "Heterogen" Kertbeny-nél a korábbi "Sodomia" vagy "sodomia generis" néven említett cselekmények alanya lett, míg a "Heterosexual" a "Fornikation" azaz paráználkodás megvalósítóját jelölte. (Oct Germ 297/422).

Kertbeny a homoszexualitást sem a korábbi Ulrichs-féle "férfitestbe zárt női lélek" elméletével magyarázta. Szerinte a homoszexuálisokban nem valamilyen nőiség keresendő, hanem inkább egy másfajta férfiasság; a homoszexuálisok szexuális ösztön-beállítottságuktól függetlenül igazi férfiak. Kertbeny a szexuális hajlamok három alapvetően eltérő kielégítési módozatát különböztette meg, melyeket különböző személyiségtípusoknak vélt megfeleltethetőnek. A szexuális hajlamok kielégítésének módja szerinti fő szexualitásformák a következők: monoszexualizmus vagy onanizmus, homoszexualizmus, valamint normálszexualizmus azaz heteroszexualitás.

Kertbeny szerint a monoszexualizmus vagy onanizmus az a kielégülési mód, amit valószínűsíthetően mindenki gyakorol különösen fiatalabb korban, a szexuális összevisszaság éveiben. De vannak olyan női és férfi onanisták – a népesség kb. hatoda –, akiknek veleszületett hajlamuk van a saját kezükkel, mesterséges eszközökkel vagy csupán fantáziálás általi önkielégítésre. A monoszexualizmus fizikai és mentális betegségekhez és “morális tekintetben a szív egoista megkeményítéséhez” vezethet a test legyengítése és a fantázia túlerőltetése miatt (Kertbeny-t idézi Féray-Herzer 1990:34).

A homoszexualizmus a népesség két százalékát érinti – legalábbis Kertbeny saját tapasztalataira alapozott becslése szerint. Ide tartoznak a kizárólag kölcsönös onaniát végzők, az aktív – vagy “szuperférfitas” – és a passzív pigisták,¹⁵ valamint a szexuális ösztöneiket plátói módon, szexuális érintések nélkül kiélő platonisták csoportja.

Kertbeny a népesség többségének veleszületett szexuális kielégülési formájának a normálszexualizmust, azaz a heteroszexualitást tartotta. A heteroszexualitást “határtalan degenerációs kapacitása” különbözteti meg a monoszexualitástól és a homoszexualitástól: a heteroszexualitás ugyanis Kertbeny szerint a szexuális ösztön legerősebb megnyilvánulási formája, így a heteroszexuális hajlam kielégítésére irányuló vágy a legkevésbé kordában tartható, vagyis ez vezethet a legszélsőségesebb és legelfogadhatatlanabb kielégülési formákhoz. Heteroszexuális platonisták például azért nincsenek, mert az egészséges egyéneket “egy állatias szexuális ösztön” hatására mindig “szenvedélyes közöszlésre ragadtatja a kéjvágy” (Kertbeny-t idézi Féray-Herzer 1990: 35).

A három csoport közötti fő különbséget Kertbeny a szexuális ösztön eltérő erősségi fokaiiban vélte megtalálni: a szexuális ösztön erőssége – és így ártalmassága és bujasága – az onanista felől a homoszexuálison át a normálszexuális felé egyre növekszik. Ha például egy normálszexuális nem tudja megfelelően kielégíteni szexuális ösztöneit, akkor valószínűleg az “önszenyezés” útjára lép: kiskorúak molesztál, vérfertőz, állatokkal vagy halottakkal erkölcstelenkedik, kínoz, vérszomjássá válik, esetleg szexuális indítékból gyilkol. Ezzel szemben Kertbeny a homoszexualitás és a különféle monomániák illetve zavart érzelmi hatások közti bármilyen összefüggésnek még a lehetőségét is kizárta (vö. Féray-Herzer 1990:34-37).

Kertbeny “átmeneti típusokkal” nem foglalkozott, bár elismerte, hogy léteznek olyan egyének, akikben a női és a férfi szexuális ösztön keveredik – “róluk azonban még túl keveset tudunk”, írta (Féray-Herzer 1990:39). Szexualitás-terminológiáját viszont úgy alkotta meg, hogy a normálszexuális kategóriába befértek azok a nőfaló férfiak, akiknek hódítási listájáról nem hiányoztak a fiúk és férfiak sem.

Kertbeny eddig Magyarországon jórészt ismeretlen (homo)szexológiai munkásságának rövid áttekintése alapján tehát elmondható, hogy – irodalmi aspirációi nem túl színvonalas kivitelezésén túl – mégis alkotott valami maradandót: homoszexuális és heteroszexuális szavainkat.

II. Kertbeny rejtett élete

Kertbeny jórészt titokban művelt (homo)szexológia munkássága kapcsán felmerül a kérdés, hogy egy önmagát saját terminológiája alapján „normálszexuálisként – azaz heteroszexuálisként – meghatározó férfi vajon miért foglalkozott oly behatóan a homoszexualitással. Kertbeny erre a kérdésre saját maga azt a magyarázatot adta, hogy ösztönös hajlama volt mindenféle igazságtalansággal való szembeszállásra. A téma iránti érdeklődése pedig – saját bevallása szerint – 1840-ben egy „abnormális ízlésű” fiatal barátja öngyilkosságával kezdődött, aki gyermekkorától küzdött „elnyomhatatlan szenvedélyével”, és aki ezen – a hatóságok által szigorúan büntetni rendelt – „bűne” révén egy zsaroló áldozatává vált. A halott barát búcsúlevelében kérte Kertbenyt, hogy a zsarolóval kapcsolatban figyelmeztesse néhány „érintett” ismerősét. Így ismerhette meg Kertbeny ennek a „szektának” a tagjait – a „felső körökből” is –, akik aztán bizalmukba fogadták (Kertbeny-t idézi Féray-Herzer, 1990:26-7.).

Kertbeny naplójegyzeteinek tüzetes tanulmányozása alapján azonban további, az előbbi magyarázatot – illetve annak kizárólagosságát – némileg megkérdőjelező következtetések vonhatók le.

Kertbeny életéről – a Szinnyei- és Detrich-féle életrajzokon kívül (vö. Szinnyei, 1899; Detrich, 1936) – fennmaradt önéletrajzaiból, publikálatlan önéletrajz-töredékeiből, valamint naplójegyzeteiből elég részletes kép alkotható. Az általam vizsgált életrajztöredék¹⁶ valószínűleg publikus célokra íródott: ezt támasztja alá, hogy a szöveg hemzseg a híres, fontos emberekre való utalásoktól, így is jelezve – az olvasó felé – a szerző saját fontosságát. A naplók¹⁷ azonban minden bizonnyal magánhasználatra készültek: ezekben például alig szerepelnek hírességek, illetve a velük való kapcsolatok hangsúlyozása. A naplókban Kertbeny majdnem minden nap rövid bejegyzéseket készített arról, hogy melyik városban mikor kelt fel, milyen volt az idő aznap, mennyi pénzzel rendelkezett illetve éppen ki(k)nek tartozott, mit kellett esetleg elzalogosítania, kivel találkozott, merre járt, kinek írt, illetve kitől várt vagy kapott levelet és a nap végén mikor keveredett haza.

A Budapesten – az OSZK Kézirattárában – fellelhető naplók első kötete 1864-ben Brüsszelben íródott, az utolsó, tizenhetedik kötete pedig 1881-ben Budapes-

ten. 1870-ből nem maradtak naplójegyzetek, ugyanis Kertbeny betegsége miatt nem tudott naplót – se – írni. Az első két – 1864-es és 1865-ös – kötetet Kertbeny Brüsszelben írta, az 1866-os harmadikat pedig még Brüsszelben kezdte el, de már Kölnben fejezte be. Az első három kötet nyelve német, de a bejegyzések között található magyar nyelvű betoldások is. A negyedik 1867-es Kölnben megkezdett kötet azonban – az ezután következő tizenháromhoz hasonlóan – már szinte kizárólag magyar nyelven íródott. Brüsszelben tehát német nyelvű bejegyzéseket készített, német nyelvterületre érkezve pedig hamarosan átváltott a magyar nyelv használatára.

A különböző nyelvek használata Kertbeny naplóiban azért érdemel figyelmet, mert az adott nyelvkörnyezettől eltérő nyelvhasználat a naplóbejegyzések titkosítását szolgálhatta. Már az első három kötet német nyelvű bejegyzései közé is ékelődnek magyar nyelvű betoldások, melyek általában valamilyen kellemetlen témára vonatkoznak. Ilyenek például: "Fillérem sincs!" (1864 február 4); "az igazságministeriumtól felszólítás holnap átjönni!! Mi lesz az megint? Tán most vége mindennek!" (1864 március 22); "gorombaságok a háziasszonytól, ki lakást felmondta" (1864 április 29); "órámat zálogba 40 fr" (1864 szeptember 17); "kabátom és frakkom zálogba 18 fr ért" (1864 november 22); "krajczár nélkül!" (1865 szeptember 3); "négy rendőrök, kik vastagon utánam néztek ... Nem tudom mi-féle sejtelem uralkodik bennem valami szörny véget!" (1865 szeptember 10).

Ugyanakkor a naplókban már a kezdetektől, a magyar nyelvű betoldások között is, jelen van az a témakör, ahová Kertbeny magánéletére, illetve különböző férfiakkal való kapcsolataira utaló bejegyzések sorolhatók. Mivel az ilyen típusú utalások sűrűsödése különösen az 1870-es súlyos betegséget megelőző, vagyis Kertbeny 40-től 45 éves koráig tartó időszakra jellemző, elsősorban az 1870 előtti években írt naplójegyzeteket vizsgáltam. E témakörrel összefüggésben – különösen 1865 és 1868 között – igen gyakorivá válnak az utólagos öncenzúrázó törlések és átsatírozások, melyek alatt azonban néhol még olvasható az eredeti bejegyzés vagy annak egy része. Itt fontos megemlíteni azt is, hogy az 1864-től 1868-ig tartó időszakban Kertbeny és a saját "uranizmusát" nyíltan felvállaló Karl Heinrich Ulrichs viszonylag rendszeres levelezett, aminek nyomait Kertbeny naplójegyzetei szintén megőrizték.¹⁸

Kertbeny férfiakra való utalásai – az ezeket sok helyen kísérő kitörléseken kívül – előfordulásuk viszonylagos sűrűsége miatt is felkelthetik a figyelmet, nőkre való utalások ugyanis csak ritkán fordulnak elő. Az első ilyen típusú magyar nyelvű bejegyzések az 1864-es kötetben találhatóak: "2fr. Szépfű" (május 15.); "gyö-

nyörű legény” (július 16.); “Viktor itt, de kankós” (augusztus 15.); “Viktor jött, még se olly rossz a hogyan féltünk” (szeptember 8.); “Hubert, valami szép fiú” (december 3.).

1865 elején többször említ ismét egy Hubert nevű férfit,¹⁹ például: “Hubert már három napja nincs itt” (február 20.); “Hubert megint nem jött!” (március 3.) Majd név nélkül utal másokra: “Szép fiú, de be nem...” (átsatírozott bejegyzés április 29-én a Hotel Royal Brüsszelből); “azzal a fiúval igaz a dolog” (átsatírozott bejegyzés május 11-én); “megnéztem azt a szép fiút” (augusztus 21.). Végül itt szerepel: “aztán szörnyűség! Megint egy kankót!” (november 1.).

1866-ban még Brüsszelben említést tesz egy “gyönyörű berliniről”, de a mondat végét olvashatatlanná satírozza (január 30). Februárban – amikor Kertbeny már német területen van, először Düsseldorfban, majd Kölnben – viszonylag gyakoriak a teljesen kitörölt részek, de akadnak olvasható bejegyzések is: “ifjú borbélylegény” (február 19. és 20.); “szép borbély” (február 21; átsatírozva: február 24.); “szörnyű szerelmes a legénybe” (átsatírozva) – fölötte láthatóan: “Magam tettem.” (február 25.); “a borbély menne, de nem akarom” (április 2.). Majd: “Az a kankó egészen nyilvánosan.” (április 3.); “Az a kankó mindég.” (április 4.); “A fodrásznál a fiút elcsáb! Mi lesz belőle?” (átsatírozva, május 17.); “Lajos jött, tettük. 1 tallér” (június 13.); “Lajos nem jött.” (június 16.).

Augusztus végétől egyre gyakoribbá válnak a kitörölt részek és – innentől kezdve az év végéig – majdnem napi rendszerességgel tűnik fel a naplóban egy bizonyos János, illetve a későbbiekben egy Jancsiként emlegetett férfi: “János nem jó kedvében” (átsatírozva, augusztus 22.); “János itt, de nem megy” (átsatírozva, augusztus 25.); “János f...t megmutatta” (átsatírozva, augusztus 28.); “János nekem tette” (átsatírozva, szeptember 17.). Október közepétől a Jancsi név sok helyen már nincs törölve az egyébként átsatírozott részekből sem: “Jancsi *nekem tette*”²⁰(október 20.); “Jancsi nem jött, hát mi a baj? *Mi lesz abból?* Csak 10 felé jött.” (október 29.). Novemberben és decemberben szintén nap mint nap szerepel Jancsi: “Jancsi *nekem játszott* Igen nagy félelem, hogy szomszédom, hadnagy észrevette reggeli játékaim” (november 1.); “Jancsi *nekem tette*” (november 3.); “Jancsi [*olvashatatlan satírozás*] Igen veszedelmes az állapot, mert egy szobából a másikba mindent lehet hallani” (november 7.).

1867 első felében Kertbeny Kölnben több gondját is említi naplójában. Januárban Jancsi kankójával foglalkozik szinte minden nap: “[*satírozás*] szörnyűség, igen [*satírozás*] beteg, szegény fiú. Mi lesz a vége?”(január 14.). Február elején viszont már más okból is aggódik: “Szörnyű újság! Numát befogták és mindenre vették. Mi

lesz abból! Nagy félelem!" (február 4.); "Szörnyű napok!" ... "Szörnyű rémképek. Elégettem mind a veszedelmes levelek" (február 5.); "Szörnyű napok! Lehetetlen, hogy ki ne sülne!" (február 6.). Innentől kezdve – a mind gyakoribbá váló törlések mellett – több hónapon át szinte naponta beszámol arról, hogy mennyire fél.

Ami bizonyos: Numát, azaz Ulrichs-ot 1867 áprilisában tartóztatták le másodszor és ekkor burgdorfi házáat is átkutatta a rendőrség, ahol lefoglalták az „Uranismus”-szal kapcsolatos írásait, levelezését és egy – 150 berlini férfi nevét tartalmazó – „Urning-listát”, melyet eljuttattak a berlini Belügyminisztériumba (vö: Kennedy 1988: 99-100). Mindezek fényében talán érthetőbbé válnak Kertbeny következő naplójegyzetei: "[satírozás] elveszett, és rólam rosszul beszélt! Én istenem, mi lesz abból. Oda vagyok." (április 16.); "Numát újra befogták! Most oda vagyok!" (április 27.). Aztán három nap múlva arról panaszkodik, hogy "Ez a veszett ember a legszörnyebb veszedelembe hoz. Mind a papírosok megtalálták." (április 30.).

Május elsején így foglalja össze helyzetét: "Ez nekem tán a legszörnyebb május lesz egész életemben, elvesztvén a hazát, az anyát, a jó hírt, az életem[e]t, és husz évi fáradásnak gyümölcsei[t]. És mint az ártatlan, csak ezen rossz bolond miatt! Szörnyű, szörnyű!".

Májusban nagyon vár Bécsből egy levelet, ami egyre csak késik, közben pedig nagyon rosszul érzi magát: "Borzasztó napok!" ... "Tán visszatartják leveletem már? Borzasztó!" (május 19.); "Rettentő napok!" (május 21.); "Rémnapok" (május 22.). Végül 25-én némileg megnyugszik: "Tán ma kísütni fog. Ki is sült! Nem! Délben a felelet jött. Úgy látszik végre jó szerencse kívül az egész jajból. Steinmann por.k. főrendőrségi igazgató a leveleknek írója. Magához ki Hannoverbe. Oda megyek".

Sajnos nem deríthető ki a bejegyzésekből – és egyelőre más forrásokból sem –, mi aggasztotta pontosan Kertbenyt Ulrichs letartóztatásával és a rendőrség által lefoglalt anyagokkal kapcsolatban: talán zsarolta valaki, vagy csak egyszerűen tartott az esetlegesen ráirányuló rendőri figyelemtől. Mégis „veszedelmes levelei” elégetésére és a „megtalált papírosokra” való utalások alapján feltehető, hogy Kertbeny személyes érintettsége miatt lett úrrá a félelem Ulrichs letartóztatása kapcsán.

Ezután néhány nyugalmasabb hónap következik a szokásos bejegyzésekkel: "Lajos. Egészben megmutatta. Gyönyörű." (június 8.); "Nem megy oly f...! Vigyázni kell" (június 9.); "Lajko. Csokolás." (június 15.); ... "de legény nem akart" (július 27.); "Lajko. Játszottam." (augusztus 3.); "Lajkó nem jött!" (augusztus 11.); "Lajkó igen kankós. Mi lesz abból?" (augusztus 17.); "Lajkó. Gyönyörű." (szeptember 7.). – Kertbeny legközelebb szeptember közepén ad hangot aggodalmának: ... "egy

rendőrségi katona itt volt. Mi lesz abból? Tán félni való!" (szeptember 17.), de ezután decemberig csak Lajkó majdnem mindennapos emlegetése folytatódik.

Decemberben azonban többször visszatér egy brémai perre²¹: "Ma elítélték szegény Feldmann[t], 1 év börtön, a pimasz fat[ty]ut 4 hétre, a másik kettő szabadon kimentek." (december 20.); "Ma a szörnyű nap, hogy elítélnék szegény Feldmannt Bremenben, legalább egy évre! Ha csak más disznóság nem lesz belőle!" Végül az ez évi utolsó bejegyzésben a következőket írja: "Napfényes reggel. Keltem 9kor. Megint bajos napok, félelemteljes, mi fog a bremai perből kiszülni. Lajkó megint nem jött! A szabó Heller nadrágot és leiblit küldött. 11 1/2 a római fürdőbe kocsiztam. Jó lekeféltek. Fodrász és borbélyhez. 1kor rhénai udvarban. A Borsenkclubban még semmi Brémenből. Haza. 7kor színházba, Rulf mint Robert. Nem igen tetszett ... [végig átsatározva]" (december 22.)²².

Az 1868-as napló az "Az 1867ik évnék kronikájá"-val kezdődik, ahol Kertbeny ismét megjelöli az előző év számára fontos napjait; például: "Febr.4. Numát újra befogták"; [Február]"5. Elégettem írásaim"; [Április]"18. Groonen [*Jancsit*] utolsó láttam"; [Április]"23. Numa újra fogság. Numának írtam!"; [Április]"27. A szörnynapok kezdete, egész 28ik májusnak"; "május 1. Legsörnyebb rossz idő és a félelem".

Az 1868-as naplóbejegyzések tanúsága szerint az év folyamán Kertbeny gyakran vált levelet "N.N."-nel, azaz Ulrichs-szal, akinek az utolsó levelet október 21-én küldi. Ezután, úgy tűnik, megszakad a levelezés, de Kertbeny egy 1869-es naplójegyzetében egy újabb per – valószínűsíthetően Carl Ernst Wilhelm von Zastrow berlini pere (vö. Kennedy 1988) – kapcsán még egyszer említést tesz róla: "Olvas-tam a szörnyt a mit elkövettek szombaton. Kilencéves fiával a saját apja." (jan. 19.); "Elégetem papirosok." (jan. 23.); "A néplapban végre N.N. is behozták a disznóságba!" (febr. 6.); "Ma egy hónap, hogy az a szörnyű bűn szegény fiával cselekedett" (febr. 17.).

Ebben az évben Kertbeny elég sűrű levelezést folytat Hermann Serbevel, egy lipcsei könyvkiadóval is, akinél "Sexualitätsstudien" című, szexualitással kapcsolatos tanulmányait tartalmazó könyvét szeretné kiadatni. A könyv soha nem jelent meg és készülségi fokáról²³ is csupán annyi tudható egy Serbe által Kertbeny-nek írt július 5-i levélből, hogy Serbe az első, "Történeti bevezetés" elnevezésű rész után hiába kérte és várta a folytatást (vö. Féray-Herzer 1990: 29-30). Kertbeny 1868 július 8-i ingerült naplóbejegyzésében pedig ez olvasható: "Szép levél Serbetől! Szart küldi, nem pénzt! És az ablakba valaki bekukka[n]t, mikor L. itt volt!".

Kertbeny többször említ egy bizonyos G.J.-t is,²⁴ mely rövidítés nagy valószí-

nűséggel Gustav Jager stuttgarti zoológia professzort takarja. Kertbeny később, az 1870-es évek végén egy újabb "szexualitás-elméleti" tanulmányt készített Jager számára, melynek egyes részeit Jager "A lélek felfedezése" című könyvében – forrásként egy titokzatos "Dr. M."-et megjelölve – a szexuális vonzalom és a testszágok kapcsolatára vonatkozó elmélete magyarázatához használta fel (vö. Herzer 1986; Féray-Herzer 1990; Kertbeny 2000).

1868 július végéig a naplóban szinte naponta szerepel "L.". Kertbeny augusztus eleji Berlinbe költözésétől október elejéig ugyan "L." helyén átmenetileg egy bizonyos Pali, illetve Palkó tűnik fel rendszeresen, ezután azonban az év végéig ismét a "Lajkós"²⁵ bejegyzések sűrűsödnek. Emellett akadnak más férfiakra való utalások is: "szép amerikai" (március 8.); "ott Reichmann színész és gyönyörű Batatz ifjú színész" (június 4.); "Délután Bansen Vilmos itt, vizsgáltam, urn[ing?]"²⁶ (július 5.); "Hermannhez, ki Jakoby fodrásszal utazik. Megvizsgáltam mesztelen. Aztán B... színész jött" (július 18.); "ebédelni Zenning kertjébe, hol szép pincér, de az étel rosz" (aug. 8.); "Zenninghez, a szép legényt nézni" (aug. 9.); "gyalogosan az uszodába. Ott szép ángol" (aug.10.).

Kertbeny 1864 és 1869 között született naplóbejegyzései tehát arról árulkodnak, hogy a szerző homoszexualitással kapcsolatos elméleti érdeklődése háttérben fellelhető bizonyos fokú személyes érintettség is. Férfiak iránti érdeklődésére az említett időszakból több példát is bemutattam, melyek közül néhány – a platonikus vonzalomtól – kifejezetten testi kapcsolatok létesítésére utal. A különböző férfiakra vonatkozó bejegyzéseket Kertbeny utólag több helyen megpróbálta satírozással eltüntetni: ez a fajta öncenzúrázás is azt sejteti, hogy Kertbeny nem akart férfiak iránti behatóbb érdeklődéséről – a kívülállók számára árulkodó és esetleg a hatóságok által ellene felhasználható – nyomot hagyni. E törekvését erősíthette a társadalmi környezet ellenségességének fokozódása, hiszen az 1871-es német birodalmi egység megteremtése a férfiak közötti szexuális kapcsolatoknak a korábbiakhoz képest szigorúbb jogi szankcionálását is magával hozta.

Az 1860-as évek második felében Kertbeny rendszeresen levelezett Karl Henrich Ulrichs-szal, akit férfiak iránti vonzalmának nyílt felvállalása és a homoszexuálisok jogaiért való kiállása miatt 1866-67-ben kétszer börtönbüntetéssel sújtottak. Kertbenynek ebből, az általa "szörnynapoknak", illetve "rémnapoknak" nevezett időszakból származó naplójegyzeteiből süt az aggodalom: veszedelmesnek vélt leveleket és papírosokat éget el, és úgy tűnik, mintha valamilyen leleplezéstől tartana. Egy valószínűsíthetően Ulrichs-nak szóló 1868 május 6-i levéltöredékében pedig – amiből a benne szereplő homoszexualitással kapcsolatos figyelemkeltő em-

berjogi érvelés miatt már idéztem – ezt írja: *“Csak személyes fenyegetettség által lettem arra rákényszerítve, hogy még jogi alaptanulmányokkal is foglalkozzam”*²⁷ (OSZK OctGerm 302:227).

Kertbeny kalandos életén áttekintve az is feltűnhet, hogy nem irodalmi publicistikáit a változtatás szándékával írta általában olyan témakörökről, amelyek személyesen is érintették. Például javasolta az útlevelek, illetve az adósbörtönök eltörlését, miután többször akadt gondja különböző országok hatóságaival útlevel-problémái és törlesztetlen adósságai miatt (vö. Kertbeny OG302:125; Detrich 1936).

E sorba illeszthetők homoszexualitással kapcsolatos írásai is, bár ezeket soha nem jelentette meg saját nevén. Sőt Kertbeny – akit egyébként nem a szakmai szerénység jellemzett, hanem inkább érdemei túlságos felnagyítása és túlértékelése – szinte semmilyen olyan publikus nyomot nem hagyott, ami szerzőségére utalna. Csupán egyetlen – eddig ismert – kivétel említhető: egy saját maga készítette bibliográfia 1873-ból, ahol a *“Megjelenésre kész kéziratok”* címszó alatt felsorol egy *“Szexualitás-tanulmányok. Pszichológiai kutatás férfiakról és nőkről”* című német nyelvű munkát (vö.: Herzer, 1986).

III. Ami maradandó

Kertbeny az irodalomban kívánt maradandót alkotni és nyilvános sikereket elérni, de ma, ha valamiért, akkor leginkább szexualitás-terminológiai újításai miatt emlékezhetünk rá. Valószínűleg az egész életét jellemző kapkodás és felületesség miatt²⁸ – és mert gyaníthatóan szexualitás-elméletével nem tört nyilvános babérokra – több munkája csak töredékben maradt fenn, illetve eleve csak részleteiben készült el. Így például korábban meglepően modernként ható és ma is figyelemkeltő jogi emancipációs érveit is csupán névtelen röpiratokból és magánlevelekből ismerjük.

Életét végigkísérik a kettősségek. Bécsi születésű, német anyanyelvű, de magát magyarnak vallja: *“én Bécsben születve, még sem bécsi vagyok, hanem törvényesen magyar”*, írja magáról (Kertbeny 1880). Nyilvánvaló irodalmi ambíciói vannak, de névtelenül síkra száll a homoszexuálisok jogaiért és a homoszexuális-emancipáció ügye köré egész elméletrendszerrel fabrikál. Magát több helyen – talán túlzott nyomatékkal is – *“normálszexuálisaként”*, azaz heteroszexuálisaként határozza meg, de naplójegyzetei arra engednek következtetni, hogy nem volt érzéketlen a férfiszépség iránt, és rendelkezett homoszexuális tapasztalattal is. A maga után hagyott nyomok is nehezen követhetők, hiszen – Móra Ferenc szavaival élve –

“[n]agyon össze van nála keverve a *Wahrheit und Dichtung* [valóság és költészet]: sokat téved, mikor másokról beszél, de legmegbízhatóbb, ahol magáról szól.” (1936: 88-89.).

Alakját azonban éppen e kettősségek teszik különlegessé. Kertbeny csapongásai többszörös identitáskeresési kísérletként értelmezhetők, amire azért kényszerült, mert a 19. századi monolitikus identitások korszakában a társadalmi elfogadás hiányában nem volt sem eléggé magyar, sem eléggé irodalmár,²⁹ sem eléggé “normálszexuális”.

Kertbeny tehát irodalmi babérokra tört, ám elsősorban a homoszexuális és a heteroszexuális szavak meghonosítójaként emlékezhetünk rá. Ma a homoszexuális szót sokan érezhetik zavaróan orvosi ízű kifejezésnek, mivel a 19. század végétől egészen az 1970-es évekig – sőt egyes helyeken még tovább – ezt a kifejezést kiszajátította az az orvosi megközelítés, mely az azonos neműek közötti vonzalmat egyfajta patológiaként, degenerációként, illetve betegségként értelmezte. Ideje lenne hát felidézni az eredeti kontextust és azt hangsúlyozni, hogy a homoszexuális szót Kertbeny az azonos neműek iránt vonzódók jogi megkülönböztetése ellen vívott küzdelem keretében, meglepően modern emberjogi megközelítés alkalmazásával alkotta meg, miközben azzal érvelt, hogy egy ponton túl a modern államnak nincs joga beavatkozni polgárai magánéletébe. Ez pedig – valljuk be – máig megfontolásra érdemes üzenet.

Bibliográfia

- Deák Ágnes (1998) Két pályakép a rendőrbesúgók világából. *Holmi* X.3. 345-360. o.
- Dynes, Wayne R. szerk. (1990) *Encyclopedia of Homosexuality*. Chicago: St James Press
- Detrich Márta (1936) *Kertbeny Károly és műfordítói munkássága*. Szeged: Germanisztikai Füzetek V.
- Féray, Jean-Claude - Herzer, Manfred (1990) *Homosexual Studies and Politics in the 19th Century*: Karl Maria Kertbeny. *Journal of Homosexuality*, Vol. 19/1.
- Hatvany Lajos (1917) Egy fölösleges ember. Kalandos korrajz In: Hatvany L.: *Öt évtized*. Budapest: Szépirodalmi könyvkiadó 1961. 508-610.o. (Eredetileg megjelent a *Pesti Napló* 1917 május-augusztusi számaiban.)
- Herzer, Manfred (1986) Kertbeny and the Nameless Love. *Journal of Homosexuality*, Vol. 12/1.
- Kennedy, Hubert (1988) *Ulrichs: The Life and Works of Karl Heinrich Ulrichs, Pioneer of the Modern Gay Movement*. Boston: Alyson.
- Kertbeny Károly (1864-1881) *Napló I-XVII*. OSZK Kézirattár Duod H. 55.
- Kertbeny Károly (c.1856) *Autobiographiai jegyzetek*. OSZK Kézirattár Oct G. 302.
- Kertbeny Károly (1880) Kertbeny ismeretlenhez. OSZK Levelestár
- Kertbeny, Karl Maria (2000) *Schriften zur Homosexualitätsforschung*. Herausgegeben von Manfred Herzer. Berlin: Verlag rosa Winkel.
- Móra Ferenc (1936) *Napok, holdak, elmúlt csillagok*. Budapest: Génius.
- Szinnyei József (1899) *Magyar írók élete és munkái*. Budapest: Hornyánszky Viktor könyvkiadója
- Vértesy Miklós (1958) *Kertbeny Károly. A könyvtáros 1958/5*. 329-331. o.

1 Kertbeny Károly befejezetlen önéletírása az Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattárában az OctGerm 302 jelzetű iratcsomóban található meg. (A dolgozat további utalásaiban OG302-ként szerepel.) Az önéletírásból az eredeti írásmódnak megfelelően közlöm a részleteket.

- 2 Kertbeny orvosi tanulmányairól csak annyi tudható, hogy belekezdett. Kertbeny legrészletesebb életrajzának írója Detrich Márta is csak annyit említ ezzel kapcsolatban, hogy "beiratkozik az orvosi karra s mint autodidakta igyekszik a hiányzó előtanulmányokat pótolni" (Detrich, 1936:12).
- 3 Deák Ágnes kutatásai során mindössze két rendőri szempontból elég semmitmondó jelentésre bukkant.
- 4 Az 1855 február 9-i levelet Detrich Márta említi (Detrich, 1936: 24).
- 5 "widernatürliche Unzucht"
- 6 "beischlafsähnliche Handlungen"
- 7 Ezek megtalálhatók az OSZK Kézirattárában az OctGerm 296 és 297 számú iratkötegekben.
- 8 §143 des Preussischen Strafgesetzbuchs und seine Aufrechterhaltung als §152 des Entwurfs eines Strafgesetzbuchs für den Norddeutschen Bund
- 9 Das Gemeinschädliche des §143 des Preussischen Strafgesetzbuches...
- 10 Eredeti cím:Forschungen über das Rätsel der mann-männlichen Liebe; az angol fordítás címe: Researches Into the Riddle of Love Between Men.
- 11 "anima muliebris virili corpore inclusa"
- 12 A lap végül 1870-ben meg is jelent, de támogatás hiányában csak egy számot ért meg.
- 13 Bessenyei Nóra fordítása
- 14 A homoszexualitás, homoszexualitás és heteroszexualitás szavak ihletője valószínűleg a botanikai szakszóként a 19. század elejétől használatos biszexualitás ('kettős nemiség' értelmű) kifejezés lehetett. Kertbeny pedig - életrajzi jegyzetei szerint - 1850-ben tízhónapos lipcei kényszerpihenője alatt "szaktudományosan megtanulta a botanikát"(OSZK OctGerm 302:123).
- 15 Kertbeny a homoszexualizmuson belül a kölcsönös onániát gyakorlók arányát 9/10-re, a pigisták arányát pedig 1/10-re becsülte.
- 16 Megtalálható az OSZK Kézirattárában az OctGerm 302-es számú iratkötegekben.
- 17 A Kertbeny által írt naplók tizenhét kötete az OSZK Kézirattárában található meg DuodH55/1-17. jelzettel.
- 18 Például az 1864-es naplóban június 21-én és június 22-én is szerepel "Numa Numantis", Ulrichs álneve; máshol "N.N." (1864 július) illetve "Numa" (1866 augusztusban egyszer, szeptemberben kétszer, novemberben négyszer) bejegyzéseket találunk; 1865 szeptember 19-én viszont Ulrichs-ként szerepel; végül az utolsó Ulrichs-ra való utalást - "Numának acképekkel" - az 1868 október 21-i bejegyzésnél találtam.
- 19 Február 20-án, 22-én, március 3-án, 4-én és 10-én.
- 20 A naplójegyzetekben csak az általam dőlt betűvel jelölt részek vannak átszírozva.
- 21 E Perről csak sejthető, hogy Feldtmann, brémai színházigazgató pereről van szó, akit októberben tartóztattak le három tizenkilenc éves fiatalemberrel együtt és 'erkölcsellen természetellenes cselekmények' elkövetésével vádolták őket (vö. Kennedy 1988).
- 22 Ez a december 22-i naplóbejegyzés teljes szövege, ami jól illusztrálja Kertbeny naplóírási stílusát.
- 23 Bár későbbi naplóbejegyzései arról tanúskodnak, hogy éveken át foglalkozott ezzel a dologgal: "írtam Monosexualismust és Homosexualismus I" (1871 május 8.); "Kezdettem a sexualstudiumok végett írni" (1874 január 15.).
- 24 Például: "Gjtől a röpirat" (1.); "... valamit mondott a röpirat iránt, mit G.J.nek írtam" (7.); "levél G.J.től, igen unalmas komisszio" (11.); "Nincs pénz, nincs kilátás, és ez a fatális feladat G.J.től!"(12.)
- 25 A naplókából nem derül ki, hogy az 1867-ben és 1868-ban gyakran emlegetett Lajkó illetve "L." ugyanaz a személy-e.
- 26 A szó végződése át van szírozva.
- 27 Bessenyei Nóra fordítása
- 28 Kertbeny elmélyültségének hiányát így örökölte meg az utókor: "a problémáknak csak a felvetése érdekli" (Detrich 1936:9); "A kalandos természetű fiú sok mindennel próbálkozott... de semmi sem elégítette ki" (Vétesy 1958:329); "megindult világcavargójának és ezen a leginkább neki való pályán meg is maradt halálós holtáig", illetve "Minden nyelven beszélt, de egyen se tökéletesen." (Móra 1936: 88) vagy: "nem egészen szolid, kissé szeleverdi, mindig a magasba néző, de mindig ingoványokon futkározó szegény lunatikusa a dicsőség holdjának"(Móra 1936:92).
- 29 Móra Ferenc így idézi meg a magyar írók Kertbenyhez fűződő viszonyát: "Íróink nem szívelték a fiatal hebrencset, pedig hogy csimpeszkedett beléjük! Még a nevét is megfordította értük, csinálván a Benkertből Kertbenyt s meg lévén arról győződve, hogy ennél gyarabb név már nem lehet a világon. Jókai azt mondja róla az emlékeiben, hogy Petőfi és Pákh [Albert] voltak a legkegyetlenebb pörölyei, akik ki is kapálták Magyarországról. ... De arról elfeledkezik Jókai, hogy a nevét mégis csak ő magyarosította Kertbenyről Kertbölky-re." (Móra 1936:92). Némileg árulkodó az is, hogy az 1910-es években Hatvany Lajos „Egy fölösleges ember” címmel kezdett Kertbenyről – végül befejezetlenül maradt – korrajzot írni (vö. Hatvany 1917).

A probléma nem benned van, hanem a társadalomban!

2004. márciusban a strasbourgi Európai Ifjúsági Központban közel húsz országból 28 fiatal meleg, leszbikus, transznemű, heteroszexuális és önmagát ily módon meghatározni nem kívánó fiatal ült össze egy hétre a Nemzetközi Leszbikus, Meleg, Biszexuális és Transznemű Ifjúsági és Diákszervezet (IGLYO) hívására, hogy egy interaktív szeminárium keretében együtt gondolkodjanak és tanuljanak a média minél hatékonyabb felhasználási lehetőségeiről a kisebbségi jogok érvényesítése terén. A szeminárium vezetésére felkért csoport egyik – bevallottan némileg túlkoros – tagjaként én is részt vehettem ezen a remek találkozón, ahol a Háttér Társaságot Solymár Bence képviselte.

Most a Háttér Társaság tizedik születésnapja alkalmából szeretnék átnyújtani egy csokrot a strasbourgi találkozón résztvevő LMBT fiatalok gondolataiból, mellyel kérésemre az LMBT-létből fakadó társadalmi nehézségek forrására utaló, „A probléma nem benned van, hanem a társadalomban.” megállapítást kommentálták.

Íme az idézetek:

Fontos látni, hogy veled személyesen nincs semmi probléma, legalábbis nem klinikai jellegű. Talán inkább a társadalom maga szorulna pszichiátriai segítségre – bár egy ilyen kijelentés mindenképpen sokkolóan hatna a macedón médiában...

(Emil, Macedónia)

Úgy gondolom, nagyon is igaz, hogy a probléma a társadalommal van. Az emberek közötti különbözőség tudatosítása hiányzik és ennek hiányában a társadalom könnyen izolálhat egy kisebbséget, melynek tagjai azután úgy érezhetik, hogy elidegenednek a többiektől. Csak oktatás révén lehet a társadalmat rávezetni, hogy a problémák okai nem csupán a kisebbségi csoportokban keresendők.

(Bev, Írország)

A különbözőség egyáltalán nem probléma, sőt inkább pozitív dolog. A heteroszexualitás sem normális, csak éppen gyakoribb.

(Paolo, Portugália)

Nincs semmi baj a homoszexualitással. A társadalom alapjainak kellene megváltozniuk. Itt kell kezdenünk. *(Sara, Portugália)*

Ez egy általános probléma: az emberek nem ismerik egymást és ítéleteiket is így, egymást nem ismerve, hozzák egymásról. *(Max, Franciaország)*

Az igaz, hogy a társadalom nem fogad el bennünket egyenlő emberekként. A társadalmi diszkrimináció alapja a hamis információ. *(Andrej, Szerbia)*

Úgy is értelmezhető ez, mint a különböző társadalmi csoportok közötti kommunikációs probléma. Ezért is fontos, hogy megtanuljunk jobban kommunikálni és találkozókot szervezzünk, ahol esély teremthető egymás jobb megértésére. *(Boris, Moldova)*

Arra tanítottak bennünket, hogy problémák vannak velünk, hogy problémás a szexualitásunk. De nekünk nem ilyen keretekben kéne mindezt tárgyalni, mert én például egyáltalán nem érzem problémásnak magamat. Inkább fordítsuk a visszájára az egészet és koncentráljunk a társadalom problémáira! *(Olga, Lengyelország)*

Meggyőződésem, hogy ez egy politikai probléma, mely azzal függ össze, hogy a hatalom kevesek kezében összpontosul és emiatt bizonyos emberek ki vannak zárva abból a lehetőségből, hogy saját életstílusuknak megfelelően élhessenek. A probléma nem pszichológiai jellegű, hiszen a hatalommal bírók határozzák meg, mi számít normálisnak. *(Urska, Szlovénia)*

Egyetértek azzal, hogy a társadalommal van a probléma: mégpedig az, hogy nem fogadja el a sokféleséget. Ez pedig sokak hátrányos megkülönböztetéséhez vezet. *(Ruth, Málta)*

Így igaz: a társadalmi főáram nem fogadja el azokat, akiknek más a szexuális orientációjuk, más a vallásuk, de még azokat sem, akiknek más a hajszínük... Szörnyű, hogy sok ember nem tudja elfogadni, hogy mindannyian emberi lények vagyunk, hogy mindannyian emberből vagyunk. *(Bettina, Németország)*

Szerintem az a legnagyobb probléma, hogy nincs a nagyközönség számára elérhető, megfelelő megbízható információ az LMBT emberek mindennapi életé-

ről. Ebből kiderülhetne, hogy mik is tulajdonképpen azok a köztünk lévő különbségek, melyektől a társadalomnak az a része, amelyik megalkotja számunkra a normákat, hogy hogyan is kellene élnünk, annyira tart. *(Jasna, Szlovénia)*

A homoszexualitásból nem lehet kigyógyulni, a homofóbiából viszont ki lehet és ez már többször előfordult világszerte. Vagyis azt javaslom a homofóboknak, hogy vagy üljenek le beszélgetni az LGBT közösségekkel – mert mi készek vagyunk velük beszélni –, vagy forduljanak szakemberhez segítségért.

(Emad, Libanon)

A homofóbia különböző társadalmi komponensek terméke: például az egyházé, a tömegmédiáé stb. A változástól való félelem, a bizonytalanság, a szűklátókörűség mind-mind ahhoz vezet, hogy a társadalom nem toleráns és nem mindenki számára nyitott tér. Sok munkába, erőfeszítésbe, áldozatba és időbe telik, amíg mindez megváltozik.

(Alina, Románia)

A szexualitásnak nem kéne számítania egyáltalán, nem kéne társadalmi jelentőséggel bírnia. Az vagy, aki vagy.

(Asta, Izland)

Én inkább elkerülném ezt az egyoldalú megközelítést, hogy a probléma vagy a társadalommal, vagy a személlyel van. Probléma esetén mindkét fél érintett és mindkét fél felelős. Biztos vagyok benne, hogy a homoszexualitás nem az egyén mentális, pszichológiai vagy másfajta problémája, de a saját igényeink elnyomása által olyanokká válhatunk, akiket a többiek zavarodottnak, kiegyensúlyozatlannak és önbizalomhiányban szenvedőnek látnak. Ez egy ördögi kör: az elnyomás teszi személyes problémává az egészet, ugyanakkor az embereket azért nyomják el, mert nem képesek kifejezni saját tapasztalataikat és igényeiket.

(Vladislav, Ukrajna)

Ahelyett, hogy egymást okoljuk – a társadalom minket, mi meg a társadalmat –, fontosabb lenne egymásra figyelni és tiszteletet mutatni a másik iránt. Így néha arra van szükség, hogy mi tegyük meg az első lépést a társadalom felé, és mi kezdjük el a párbeszédet.

(Björn, Hollandia)

Takács Judit

Emlékek és benyomások a Háttérről

A HÁTTÉR ÉS ÉN

Gábor vagyok, a Meleg Háttér operátora a kezdetektől fogva, de a történetem 1995-nél, a Társaság alakulásánál korábban kezdődött.

1991-ben, egy délutáni napilapban olvastam a Mások újságnak a megjelenéséről. Később, kiderült: ez csak a hivatalos kiadást jelentette, hiszen korábban „szamizdatként”, stencilezett formában, már néhány lapszám megjelent. Természetesen nekem rögtön meg kellett szereznem, az immár hivatalosan is az utcára – illetve inkább szexshopokba – került újságot. Ettől kezdve folyamatos vásárlója és természetesen olvasója lettem a havilapnak. Innen értesültem az első magyar melegregény – „Zsolmár János: Hibiszkusz herceg” – megjelenéséről, az első meg a többi Pink Piknikről, hogy mást ne is említsek.

A második Piknikre akkori barátommal mentünk el, s az anonim HIV-AIDS-szűrésen kiderült róla, hogy fertőzött. (A Karolina úti szűrőállomás látta helyesnek, hogy egy ilyen eseményre kitelepüljön.) A László Kórházba is együtt mentünk be, s hála a Felettünk lévőknek, azóta is makkegészségesnek néz ki. (Épp ezért szoktam mondani: Azért rohadt ez a vírus, mert nem látsz semmi gyanúsat a fertőzöttön, de fertőzhet.)

Abban az évben – 1993. ősze volt – hirdetett a László kórház HIV-fertőzöttek házi gondozását vállalók részére tanfolyamot. Mindketten jelentkezünk, és el is végeztük.

1994 végén szereztem tudomást a telefonos lelkeségély-szolgálat szerveződéséről. Érdekes volt: Két név és telefonszám volt megadva. Mindkét embert ismertem 1994 áprilisa óta, amikor a Szivárvány Társaság alapító ülésén találkoztam velük. Jelentkeztem a képzésre, hogy leküzdjem lelkiismeretfurdalásomat, melyet azért éreztem, mert a korábban HIV/AIDS témakörrel kapcsolatban szerzett ismereteimet sokáig nem tudtam hasznosítani. (Az ügyelőszooba falán lévő „tacepaón” mai napig szerepel a kiírás: „Lehetőleg minden hívónak adjatok HIV/AIDS ügyben felvilágosítást!”)

1995. január 14-én az egyik szervezőtől egy feldolgozandó anyagot, Balikó-féle tanulmányt kaptam, s a helyszínt (Sz. Judit lakása), és időpontot az anyag átbeszélésére. Ily módon megkezdődött a Háttér létrejötte előtti „önképzőköri” felkészítésünk. E tevékenység abból állt, hogy az előre kiosztott anyagokon nagyokat vitatkoztunk, egymással ismerkedtünk. Egy ilyen önképzőköri ülésen történt, hogy

a homoszexuális szó értelmét próbáltuk meghatározni. Elővettem egyik „cédulkámat” – ilyenekre írtam fel az általam magvasnak tartott gondolatokat –, azzal, hogy én Takács Judittal értek egyet, akinek egy mostanság megjelent tanulmánya az adott szót így és így definiálja. Szavaimat hangos röhögés fogadta, amelyet én értetlenül néztem. Mire a fergeteges röhögés csendes mosollyá szelődött, a mellett ülő lány megütögette a vállamat, majd kezét nyújtott: „Szervusz, Takács Judit vagyok.”

Néha még kirándult is a banda. Kirándulásnak és képzésnek indult egy háromnapos út is 1995. február 11-12, az Esztergom feletti Vaskapu turistaházhoz, amikor is megalapítottuk az egyesületet.

Időközben az is kiderült, hogy a Szivárvány (be nem jegyzett) Egyesület néhány tagja aktívabb, tényleges tevékenységet akart folytatni a Bírósággal való folytonos hercehurca, az öncélú, folyamatos át- és megbeszélés helyett, s ezért határozták el egy független civil szervezet új tevékenységgel történő beindítását.

Szerencsére nem sokáig tartottak az önképzőkori „összeröffenések”, mert nagyjaink szorgalmasan keresgéltek számunkra komoly képzési lehetőséget. Ez, ha nehezen is, de sikerült. Az Erzsébet Kórház Krízisintervenciók Osztályának osztályvezető főorvosa vállalta az első, majd rövidesen a második operátor csoportnak a képzését is. Azóta is tudjuk, milyen sokat köszönhetünk Dr. Csiszér Nóra főorvos asszonynak és „famulusának” Szamosi Gábor pszichológusnak.

1995. március 21-én indult be a leendő operátorok képzése, elébb önismerteti csoport jelleggel, majd egyre inkább belemélyedtünk a telefonos elsősegélynyújtás rejtelmeibe, sőt nagyon komoly HIV/AIDS prevenciók képzést is kaptunk. Sokat vitatkoztunk egymással és oktatóinkkal is, hisz bizonyos vonatkozásban nekünk is új volt az a terep, ahol mozogni kellett. Ők maguk mondták, hogy sokat tanultak tőlünk – a melegségről.

Közben persze zajlottak az Egyesület alakításával kapcsolatos fejlemények, így az aláírások összegyűjtése a bejelentkezéshez, közgyűlési határozatok elfogadása, és a többi. 1995. április 13-án, értesültem arról, hogy a Bíróság bejegyezte az azóta már többször nevet változtatott és céljait bővítő Egyesületet.

Természetesen nem csak „komoly” dologból – képzésből – állt az életünk, hisz oktatás után nem maradtak el például a Club '93-ba történő be-beülések, szerveztünk közös bulikat, például 1995-ben egy Pünkösdi Háttér Pikniket valahol a Budai hegyekben.

Végre elérkezett a várva-várt nap, s oktatóink úgy látták, hogy „próbaüzemelésre” alkalmas kis csapatunk. 1995. december 24-26. között, egyik kollégánknak

lakásán és telefonján megpróbáltuk legjobb tudásunk szerint fogadni a hívókat. Sajnos túl későn indult és rövid ideig tartott az új „meleg szolgáltatás” beharangozása, reklámozása, így nagyon kevesen fordultak hozzánk az egyedüllevőknek oly szomorúnak gondolt szeretet ünnepén.

Természetesen a „próbaüzem” azért bizonyította, hogy szükség van ránk, így felgyorsult egy olyan lakás keresésének folyamata, melyben helyet kaphat a „telefon kuckó”, az iroda, s összkomfortos lesz az elhelyezkedésünk is.

Pokolian szegények voltunk, így kissé rozzant, de még használható ajándék-bútorok között, s szinte nulla infrastruktúrával kezdtük meg munkánkat, de megkezdtük. 1996. február 10-én, 17:50-kor szólalt meg először „hivatalosan” egy kellemes bariton bejelentkezés: „Halló, jó estét kívánok, itt a Meleg Háttér Telefon-szolgálat.”

Aznap 13 hívást bonyolított le a két operátor, sok-sok érdeklődni belátogató kolléga részvételével. Örömmel állapítottuk meg, hogy provokatív hívó egy sem akadt, s sajnálattal azt, hogy mennyi mindenre van még szükségünk akár tudásban, akár információban, akár infrastruktúrában.

Legkedvesebb első napi élményem az volt, hogy egy fiatalember Másokkal a kezében az után érdeklődött, hogy a velencei Lidón hol található meleg szórakozó-helyet. Ez azt jelentette, hogy egy „vacak” Spartacusunk ugyan még nincs, de már kezdenek tudni rólunk.

Örömömré szolgál, hogy én a kezdetek-kezdetétől láthattam a Háttér Társaság fejlődését, újabb és újabb barátokra találhattam ügyelőtársaimban.

Természetesen akadtak gondok, bajok, viták, horribile dictu veszekedések is, de úgy gondolom, ebből a hívók vagy semmit, vagy nagyon keveset vettek észre, s maradt továbbra is fő feladatunk, Dr. Csiszér Nóra megfogalmazásával:

a m e n t á l h i g i é n é s k u l t ú r a fő terjesztőinek lenni.

K. J. G.

VONATOZÁS

Vasárnap, késő délután. Vonatozom vissza Pestre. Nyolcfős kupé dugig, lenn emberek, fenn csomagok nyomorognak, a folyosón is állnak. Kitűnő alkalom emlékek közt bóklászni, a tánchoz nincs elég hely, beszélgetni nincs kedvem. Ablak mellett sarokban jegyzetomb az ölemben, tekintetem a pusztán. Van időm, mire az Alföldet átszelem. Vajon már hanyadjára.

Megint kifogtam egy párost, mint négy hete is. Pontosabban még nem pár, a fiú lapától, a poénok jók. Egy hónapja fordítva volt, akkor egy lányka próbálkozott. Kíváncsi vagyok, milyen sikerrel, az a végigkísért három órás akció meggyőző volt, a mostani kevésbé. Fülelek, még elcsípek pár használható frázist.

Bámulom az egyre sötétülő tájat. Gondolataimat terelem vissza, amiért tollat ragadtam. Megrándulok, jövő héten újabb két leadási határidő. Csütörtök este 9 múlt, miután kész lettem, és végre faxba tettem egy anyagot. Nem is rossz, hisz péntek volt megjelölve végső leadási időpontként. Ha minden pályázatunkat ennyire időben leadnánk, na igen, munka mellett önkéntesként. Munka előtt, munkából jövet, profik a munkahelyükön is, magánélet helyett, szex helyett, sport helyett, szappanoperák helyett, alvás helyett, oké, mindent azért nem lehet elhagyni vagy pótolni. Vannak határok. Az enyémet már többször elértük, ekkor elhatározom, nincs tovább, visszafogom magam, elég lesz a kisujjam vagy a kisagyam egyensúlyért felelős része, az nagyban elkél itt. Aztán mindig engedek, és kaján mosolyom szegletéből kitörő harsány röhögésem is odaadom, ami már a bejárati ajtóban fültövön üti az érkezőt. Ezernyi válasszal próbálkoztam, miért pont a Társaság.

A srác tudhat valamit, mert a lány, akit ügyesen szembe ültetett magával, pajkos sértődöttséggel a térdét csapkodja, mármint a srácét. Lemaradtam. Sasolok, ugyan mi válthatta ki ezt a hirtelen létesített testi kapcsolatot?

Az első élményt próbáltam felidézni. Igen. Az első alkalom, amint a telefonos operátorok képzésére mentem boldog izgalommal, két öregmotoros fogadott. Évekre rá – mikor már nemcsak kollegának neveztem, hanem barátként tekintetem rájuk – derült ki, mit is gondoltam rólam azon a hidegnapos reggelen. Meglepett, jó poén volt, mindannyian kacagtunk, én teli torokból, igaz belül, de nem is ez volt az első. A névvel még alakulása után pár évvel – mit tudtam én akkor, hogy mióta létezik ez a szervezet – találkoztam budapesti egyetemistáknak írt újságban. Valamelyik évfolyamtársam hozhatta be, hogy aztán teafolttal és más azonosíthatatlan elszíneződéssel gazdagodva, több napos kallódás után felfedje tartalmát, a

kezembe kerüljön. Egy hirdetés, hasi tájékról egyre feljebb kúszó bizsergés, újraolvasom, hitetlenkedem, pedig ott van harmadjára is. Telefonszám, elrakom, jó helyre, biztos helyre, nehogy elveszzen ebben a kollégiumi kupiban, előveszem, elolvasom, elrakom, megint és ismét. Bátorság, lüktetés, izgalom, tárcsázok, kiszáradó torok. Bársonyos hang, út, jelzők, megnyugvás. Ugyan hol van már az a félénken mosolygós naiv vidéki diák, és hol az az internet nélküli húsvér világ?

Máris Mezőtúr? Jó pár éve nemcsak egy hely, ahol a vonat megáll. Mindegy, emlék, most nem kell az ablakban lógni, gyere, itt a helyed mellettem, vagy inkább szembe akarsz ülni, hoztam anyám túrósából, és az üdvözlés hol marad, oké, csak diszkréten, aki nem hülye, az úgyis észreveszi: összetartozunk. Mit csinálok, megint elkószáltam. Vissza a tárgyhoz! Valaki azt mondta, jó volt ránk nézni, a szervezetben az ügyvivők mindig társtalanok, egy ciklust átéltem harmonikus párkapcsolatban. Hazudott? Mit nézeget, májusban aztán szakítottam, se tisztség, se kedves. Elég!

Téged tenyésztetni kellene! Nem hiszek a fülemnek. Az ablakról lassan a lány felé fordítom a tekintetem. Hunyorgó szemhéjak, remegő pillákkal, csücsörítő ajkak, erősen homorító hát, vagyis inkább domborító melltájék. Ha nem hallom is látom! A csávó talált, lehet focizik, még továbbgurít, a gólvonal előtt csak belövi, dicsér és magasztal: milyen könnyen lehet a kedvedre tenni az étkezés terén, az ilyen nővel öröm együtt élni. Á, már értem, a csaj behevül, még bővebben kifejti ruganyospopsi menüjét, egy pohár kefir két kifli és egy kis gyümölcs, tényleg nem megterhelő anyagilag, a csávó kontráz fejlettbicepsz étrendjével. Érdekes, a tenyésztés után inkább az egyed- nem pedig a fajfenntartás kérdésébe bonyolódnak bele. Ez még csak a Tisza híd, van idő.

Máig nem értem hogy lehetett a konyha falát zsírosbödönkékre festeni! Mennyi ott töltött óra, megbeszélések, interjúk, traccspartik, közös evészetek, legtöbbször magunk közt, pánikra semmi ok, ilyenkor nem követek el semmi galibát! A sűrített tejes tubust is csak egyszer csattantottam szét, hogy aztán a nyomástól szertefröccsenve beterítse a környéken ülőket. Az a szép kék fal még így is többet kapott, mint a hozzánk látogató öltönyös külföldi. Tubusos sűrített tej, ki talál ki ilyesmit! Az eset óta nem találkoztam az iroda konyhájában ilyen termékkel, lehet előlem dugdossák, vagy tanultak az esetből! Visszaemlékezve még csak nem is a habos kólában úszó szendvicstál volt a legcikibb vendégrémissztó akcióm a szervezet történetében. A mai napig emlékszem a ledermedt arcokra az egyik meleg szórazóhelyen, az asztaltársaság összes szempára rám mered, érzem, nem kellett volna annyi sört innom, már késő, menthetetlenül kicsusszant. Két napos szakmai

diskurzus, az időjárás, a város látványosságai és egyéb kitűnő nyelvgyakorlási fordulatok hada, baromira untam, gondoltam – kár volt – izgalmasabb, engem jobban érdeklő témát választok, ő ebben tehetséges vagyok, sikerült. Az amerikaiakkal azóta többször is találkoztam, hátamat veregetve joviális mosollyal kérdezik mindannyiszor: how are you, majd menekülőre veszik a figurát.

Mivel ügyesen tudok csendben mosolyogni és bólogatni, nem lettem kegyvesztett. Olyan fontos megbízatásom is volt, mint egy közgyűlés levezetése. Körülményes mondatcsavarjaim és heves gesztikulációim által kísért(ett) rosszul összekapolt ragjaim többeket sarkalltak poénbombák gyártására, míg mások kétségek közt vergődtek: vajon elérünk-e még aznap a harmadik napirendi pontig. Elértünk, mosolyogva, jókedvűen, elégedetten. Már rég számúztuk a „baráti” szót nevünk-ből, de az egy jóval ezelőtti közgyűlés története, vannak dolgok, amelyek kimondatlanul is léteznek. Nem tudom milyen lehetett az a Háttér, mely barátságok alapján szerveződött tíz éve, engem senki nem ajánlott, én senkit nem ismertem, amikor csatlakoztam, csak a célt (azt hiszem).

Közös munka és együtt eltöltött rengeteg idő, kóstolgatások, feszültségek, mosolyok és vélemények, diszkrétek, diplomatikusak, ütősek, őszinték. Mért vagy te itt? És te? Menj haza tévét nézni, vagy pasizz/nőzz/, ami tetszik, valahol. Hülye, azért szeretlek, nyugi soha nem mondom a szemedbe, hogy te is az vagy, akiért érdemes itt lenni és idetartozni.

A fiú szorgos ujjai a lány hátán dolgoznak, mindketten átszellemülten hallgatnak, a vonat kattog, ringat, a többi utastárs nézelődik ajtón, ablakon át, a lány nyög, ütem nincs benne, még, a szemközti székéről kicsavarodott derékkal nem lehet valami kényelmes ez a pozíció. Több mint száz kilométer innen Pest, ha ilyen ütemben haladnak, bár megnyugszom, a masszírozáshoz is alig van hely.

Őket nézve érzem a vállaim, rémlik, ahogy egyre görnyedek a gép előtt, a feszültség csak egyre gyűl, ahogy leveleket gépelek, válaszolok tagoknak, szervezeteknek, magánszemélyeknek, érdeklődőknek, segítőkészeknek, kioktatóknak, korlátooltaknak, gyalázkodóknak, birkáknak. Végtelen történet. Egyetlen stílus, mosolygósantoleránshiggadt. Ez olykor emészt. Érzékelve egyre növekvő görcösségem, valaki mögém áll, pár percig a vállaimat nyomkodja, majd visszamegy a dolgához. Már rezdülésekből ismerjük a másikat, félszavak, mosolyra görbülő száj, cipőnk kopogása. Zajok és hangok. Ahogy a töletek kapott csészém kezemből F erővel kiszabadulva dühömet is szétszakítva a konyha kövén szilánkokra csattan szét. Ám leginkább kellemes hangok és hozzájuk kapcsolódó sztorik bukkannak elő agyam zugaiból. Nevetések. Még így visszaemlékezve is jóízűt mosolygok azon a tavalyi

születésnap akción, amikor egyik társunk 50. születésnapját ünnepeltük. Nagy előkészítés, susmorgások, előkerül a torta az ötvenes gyertyával, várakozó tekintetek, meglepettség, egy kis zavar – ennyi kell –, még nagyobb zavar, na de kérem, ez már túlzás, értetlenkedés, szégyenlősen közli ő még csak negyvenkilenc, csend, nem bírom, elkezdek röhögni, többiek is, a tortának nem adunk még egy évet, benyomjuk seperc alatt sztorizgatva. Érdekes évfordulós egybeesés, amikor ő ötven lesz, akkor a Háttér tíz, apa fiával együtt ünnepel.

A vonat szép lassan állomba ringat emlékekkel a fejemben. Pest határában riadok vissza az ébrenlétbe. A páros nem pihen, megszakítás nélkül dumálnak. Most először érzem kényelmetlenül magam, témájuk a gyermekvállalás. Erről még egyetlen párommal sem beszéltem, az egyesületnél viszont elkerülhetetlen a téma. Amit egyedül nem tudok véghezvinni, így együtt sokkal könnyebb.

Megérkeztem. Búcsút veszek a pártól. Bejöttem az irodába, és az egyik gép elé ülve bepötyögöm e sorokat, közben forró teát kortyolgatok a régi-új bögrémből.

- i -

3 NAGY LÉPÉS

Hogy is kerültem kapcsolatba Magyarország legnagyobb és legtitkosabb meleg szervezetével? Én is úgy kezdtem, mint minden meleg fiatal – nagy kétségbeeséssel. Nem volt könnyű kezdet, az biztos, de mindenképp igen tanulságos.

1997 nyara – Budapest, Meleg Büszkeség napi felvonulás

1. lépés

Láttam a tévében.

Egészen „véletlen”.

Megtudtam, hogy van, hogy létezik, és hogy hívható telefonon – hisz nyilatkoztak: megszervezték a Meleg Büszkeség napi felvonulást, és benne vannak minden telefonkönyvben.

Akkor felhívom őket!

329-33-80 ...

06-80-505-605 ...

„Halló! Háttér Társaság a Melegekért...” szólt egy hang – és leraktam. Ez így ment jó darabig...

1997 tele – Amikor a saját magam célpontja lettem

Attól tartottam, hogy az otthoni telefonbeszélgetést meghallhatják, az utcai telefonfülke mellett meg mindig elmegy valaki – vettem hát egy mobilt. Fokozódó kétségbeesésem után muszáj volt szóba állni valakivel, mert határozottan kezdtem magamra veszélyesnek érezni magam. Összeszedtem minden bátorságomat, és beszéltam a kagylóba – beszéltem az ismeretlen hanggal.

Remegtem, mint a szélfújta levelek –
szinte biztos, hogy semmit sem tudtam érthetően elmondani –
hihetetlen volt a tudat –

meg kell hogy mentsem magam magamtól, még mielőtt visszafordíthatatlanul kárt tennék magamban.

Mert ez ideig mindent hittem, amit csak lehetett; még azt is, hogy biztos más bolygóról származom, mint a többi ember – csak azt nem tudtam, miért... Fiú létemre, miért tetszenek pont a fiúk? Elmondták – megnyugodtam –, nem vagyok őrült, és nem vagyok UFO, és nem vagyok egyedül – csak egy szimpla meleg, aki társaságot keres. Ez volt a legtöbb, amit kaphattam: hogy beszélgettünk.

1998 február – Most már minden mindegy legyen aminek lennie kell

2. lépés

23 éves lettem, és még kétségbeesettebb, mint valaha. Lépnem kell. Egy közlekedési eszköz elé gondoltam kilépni, szerencsére, ehelyett venni mertem egy Mások újságot, és fel mertem hívni Gazsit, a Vándor Mások túravezetőjét – akit a Háttér ajánlott. Elmentem volna hát túrázni. Túrázni – igazi élő melegekkel? Biztos megerőszkolnak a túrán az erdőben, és otthagynak... meg több ilyen marhaság járt az eszemben, de találkoznom kell legalább egy élő meleggel – mert szerintem nem lehet több – aztán lesz ami lesz – úgyis meghalok.

Szóval, ilyen tök pozitív hozzáállással, egy február végi vasárnap reggelén indultam a Nyugati pályaudvarhoz túrázni a meleg Vándor Másokkal. Azaz indultam volna, mert hiába beszéltem meg telefonon, sehol nem láttam a pályaudvaron a megbeszélt időpontban melegnek látszó embereket. Szóval amolyan bőrruhás, szegecses ruhájúakat, vagy nőnek öltözötteket...

A vonat indult volna már – így felszálltam az utolsó csoporttal. Leültem, és gondoltam, ha én is leszálok, ahol a Mások újságban írva van az úticél, akkor csak leszáll ott a Vándor Mások is a vonatról, és akkor csak felismerem, kik azok.

Az idő telt, a kilométerek fogytak – az a társaság meg, akivel felszálltam, egyre jobban érezte magát. Úgy huszan lehettek. Fiatalok is és idősebbek is voltak köztük, fiúk meg lányok is. Az egyik meg elővett egy Mások újságot, és elkezdtek beszélni, hogy merre is mennek.

El tudjátok képzelni a teljes megdöbbenésemet!? Ezek minden elképzelhető rémálmaimmal szemben teljesen normális, és szimpatikus emberek voltak! Normális, igazi élő meleg, sőt még lesbikusok is! Akkor azt sem tudtam, az meg mi csoda – csak hogy azok a lányok azok.

Öröm volt velük a túra! Felszabadult voltam, megkönnyebbült, vidám és boldog. Életemben először szabadnak éreztem magam, és ami még hihetlenebb volt: normálisnak! Hazafelé azt hittem, álmodom, és még otthon alszom – és ha felébredek indulok reggel túrázni. Félttem, hogy felébredek... teljesen össze voltam zavarodva...

Felhívtam ismét a Háttérret. Már nagyon boldogan meséltem a túrabeli élményeimről. Azt javasolták, hogy csütörtökön legyek már bátor elmenni a meleg önismereti körbe! Eddig, ehhez – ugyan mindig ajánlották – soha nem volt bátorságom.

Vasárnapra következő csütörtökön már be is nyitottam egy kis helyiség ajtaján – ahol régen az Óvegylet működött – és egy félelmetesnek tűnő, szakállas, pocakos úr félrehívott beszélgetni – hogy én vele beszéltem telefonon, hogy itt találkozunk – ő örül, hogy eljöttem – én meg félttem, hogy mi következik most.

Többen lettünk, mint gondoltam, mindenki nézett mindenkit – voltak, akik már ismerték egymást. Aztán azt hiszem, végül mindenki engem nézett. Elkezdtünk bemutatkozni – ki hogy van, ki miért jött el... Én pedig mondtam, hogy legjobb lenne, ha most azonnal meghalnék – hát játékból eltemettek.

Be lettem fedve egy lepedővel, és elbúcsúztattak. Közben pedig arról beszéltek, hogy ez a csoport menni fog nemsokára Hollókőre, és az valami baromi jó buli lesz, mert mindenki lemegy, és ott fognak aludni, meg pszichodramázni, és hogy mennyire sajnálják, hogy én már nem lehetek közöttük.

Hááát el tudjátok képzelni, ilyen körülmények között nem tudtam sokáig halottnak lenni ott a padlón, mert először is már rettentő kényelmetlen kezdett lenni – holott én kitartóan szerettem volna meghalni –, másodszer meg nagyon szerettem volna elmenni a többiekkel Hollókőre. Úgyhogy döntenem kellett,

Elmentem Hollókőre.

1998 tavasza - Az első titkos találkozás egy titkos szervezet titkos „ügynökeivel”

3. lépés

Megtalálni őket: lehetetlen volt. Az elképzelés pedig, hogy találkozom Velük – illúzió. Pedig először is, én is szerettem volna megismerni azokat az embereket, akik kihúztak a gödörből, másodszer pedig, szerettem volna csatlakozni hozzájuk, hogy én magam is segíthessek másokon. Hiába hívtam őket e telefonon ez ügyben, a telefonszolgálat tényleg titkos és anonim. Felvenni a kapcsolatot személyesen a Háttérrel reménytelennek tűnt. Nagy léptekkel haladtam ugyan a meleg világ hatalmas szélességeinek és bugyrainak megismerése felé, de lépten-nyomon csak a kis, apró, kerek, rózsaszín matricákkal találkozhattam. Amikor is egyszer csak, a pszichodráma kör vezetője, VSZF azt mondta, hogy meg tud szervezni egy találkozót.

A meglepetés hatalmas izgalmával vártam a napot, de még így sem volt könnyű. Telefonon előre megbeszélt helyszínen, ismeretlen személyek fognak várni, csak a személyes azonosító jelek, mint életkor, magasság, alkat, hajszín, öltözet és az időpont volt ismeretes.

Tisztára mint a filmekben. A megbeszélt időpontban mintha két „titkosügynökkel” találkoztam volna – egy McDonalds'-ban, persze a legnagyobb titokban, hogy beszervezzem magam. Az egyik nő volt a másik férfi. Nevezük őket KM és ML „ügynököknek”. Irtó aranyosak voltak – KM-et a színes virágos pantallós ruhája és a mosolya miatt rögtön megszerettem! ML idősebb, pocakos úr volt – de mert KM is jelen volt, nem féltem tőle annyira.

A beszélgetés sem volt semmi. A légkör feszült volt – hisz nyilvános helyen találkoztunk. Beszélgetni csak a szavak közt meg-megállva és csak suttogva tudtunk, rendszeres oldalra és félrenézésekkel, de sikerült a feltérképezésem.

Akkoriban ez még így ment.

„Asszem” tetszhettem nekik, mert azóta is ezen „titkos” szervezet elismert tagja vagyok.

Munkánk egy igen „titkos szolgálatban”

Az is, mint James Bond a filmekben, legalább ilyen titkos, hogy ki mit csinál a Háttérben. Így néha, még magam sem tudom – de mások sem. Mindenki teszi csendesen a dolgát, a legnagyobb titokban, ismeretlenül segítenek – Rajtad, hogy Neked egy boldogabb, élhetőbb holnapod legyen.

Számomra a Háttér MA több, mint hinnéd!

Persze, azóta eltelt hét év, és lassan már vége a titkolózásnak, és a kémfilmekbe illő jeleneteknek. Kezdetét vette a társadalmi „átmelegedés”, és talán már mi is bátrabbak vagyunk a társadalom felé. Félelmeink elcsitulnak és nyíltabban élhetjük meg melegségünket, mint hajdanán.

Így én is. Ki hitte volna még hét évvel ez előtt, hogy meleg klubéleti szervező leszek? De lám, hatodik éve vezetem a Flamingó Kört, és immáron, részt veszek ugyanezen kör lelki- önségítő csoportjának vezetésében is.

Látod, számomra a Háttér több, mint egy egyesület! Élettér, ahol otthon érzem magam, ahol szeretettel várnak, ahol befogadtak, elfogadnak, és ahol úgy érzem önzetlenül szeretnek, ahol támogatnak, buzdítanak, és kiállnak mellettem. Számomra a CSALÁDOM, ahol barátokra találtam, ahol – mint egy családban általában – ha néha jól fel is borzolom mindenki idegét, de tudom, nagyon szeretnek! KÖSZÖNÖM NEKTEK!

Ja... és hogy ki vagyok?
Breznyik János, a Gondnok

A HOMOKOS PARTOK NOMÁDJAI

1999. július 26-án reggel tíz fiú és két lány gyülekezett a Nyugati pályaudvar bejáratánál. Hatalmas csomagjaikban az Unicumtól a napernyőn keresztül a fültisztító pálcikáig minden volt, ami nélkülözhetetlen egy egyhetes kenutúrához.

Zsurkról, az ukrán határ mellől eveztünk le a Tiszán egészen Tokajig. Igazi nomád életet éltünk: sátrainkat a kukoricás vagy a birkalegelő mellett ütöttük fel, bográcsban főtt vacsoránkat kiegészítettük azzal, amit a természet ad (szeder, kukorica, hot dog). Késő délelőttig aludtunk (kivéve amikor hétkor fölébresztett minket a táborunk tőszomszédságában közlekedő komp), estéinket pedig tábornút körül vagy hangulatos kocsmákban, órákig tartó kártyapartik mellett töltöttük. Két jogászs is volt a társaságban, így döntéseinket – a többi táborozó enyhe megrökönyödésére – szigorúan demokratikus módszerekkel hoztuk. („Táborozzunk le itt, vagy menjünk tovább, ahol állítólag van egy jobb táborhely?” „Tiltakozom, a kolléga az ’állítólag’ szóval befolyásolni akarja a döntést!”) Az alábbiakban megpróbálok egy rövid krónikát nyújtani a hét napról, amely azonban korántsem lesz annyira kimerítő, mint maga az evezés volt.

A hajókat megelőzve érkeztünk Zsurkra, ezért úgy döntöttünk, hogy kere-sünk egy vízre szálláshoz alkalmas partszakaszt. Ám hosszú gyaloglás után a Tisza még mindig sehol, így szembesülnünk kellett a ténnyel, hogy elvesztettük Magyar-ország második legnagyobb folyóját! Szerencsére segítőkész helybeliek útba igazí-tottak, és jó tanáccsal is elláttak: a folyó közepén húzódik az ukrán határ, azon túl ne menjünk, ha nem akarunk konfliktust a határőrökkel.

Könnyű mondani! Csakhogy nem voltunk járatosak a kormányzásban, ezért úgy cikáztunk ide-oda a két part között, hogy egy sílesikló is megirigyelhette volna. Végül egyik hajónk orral nekiment a kormányosa által Santa Mariára keresztelt ke-nunak, mire az felfordult, és ezzel nevét Sánta Máriára változtatta. Szerencsére a le-génység és a holmija épségben megúsza a balesetet, két karórát leszámítva, amelyek egyike – mintegy mementóként – attól fogva mindig az ütközés időpontját mutatta.

Sajnos szerencsénk nem tartott ki a nap végéig. A tuzséri kemping mellett ver-tünk táborn, és amikor a társaság egy része nyugovóra tért, a többiek átmentek sö-rözni egy közeli presszóba. Távollétükben egy erre specializálódott banda ellopta a sátrak mellől azt a két műanyag hordót, amelyekben a „Vörös október 6” nevű hajó legénységének szinte minden holmija benne volt. Megtapasztalhattuk tehát, milyen bonyodalmas az éjszaka közepén hitelkártyát letiltani (utóbb kiderült, hogy a kártyákat el se vitték), és egy különítmény végigkutatatta a közeli almást ab-ban a reményben, hogy a tettesek ott rejtették el zsákmányukat. Sajnos nem jártak sikerrel, ahogy a rendőrség sem, a két rettenthetetlen hajós azonban folytatta ve-lünk az utat.

A második napon olyan erős ellenszélbe kerültünk, hogy a Sánta Mária kor-mányosa félelmében kikötött az első arra alkalmasnak látszó öbölben. Sajnos az öböl csak látszott alkalmasnak, ugyanis a kiszállók azonnal térdig merültek az iszapba. Miután sikerült visszakecmeregniük a csónakba, úgy határoztunk, hogy mégis inkább a kukoricaföld mellett táborozunk le, ahol a homokdűnék szép lát-ványt, de némi kellemetlenséget is nyújtottak. A vacsora: homokos-paprikás krumpli.

A harmadik napra kialakult az a rendszer, hogy két hajónk folyamatosan evezve jutott el a célig, míg a lustábbak déltájban kikötöttek sziesztázni. Az első ilyen alkalommal elfelejtettünk megfelelő ellátmányt magunkhoz venni, ezért ha-jótöröttek módjára hatan osztoztunk meg három egyszemélyes konzerven. Más-nap ebből okulva egy egész piknikre való ételmet vittünk magunkkal, sőt Józsi még horgászni is próbált maga fabrikálta botjával, de nem fogott semmit. Veszteséglistánk viszont újabb tétellel gyarapodott a folyó mélyére süllyedt félcipő (lásd: Tisza

cipő) mellé: egyik hajósunk szemüvegét menet közben elsodorta a víz. A fürdés amúgy is veszélyes sportnak minősült, legalábbis túránk azon három tagja szemében, akik úszástudásukban bizonytalankodva mentőmellényt vettek. Több napi viselés után tudatosult bennük, hogy a mentőmellény 90 kilóra van hitelesítve – ők pedig mindhárman meghaladták ezt a súlyt.

Negyedik napi táborunkat, mint kiderült, egy évszázadok óta illemhelyként szolgáló bozótos mellett vertük fel, amelyet a nem épp tökéletesre sikeredett dejós tészának köszönhetően sűrűn használatba is vettünk. A tészta számottevő maradékát Mocsó bevitte a faluba és titokban kiöntötte a libáknak. A tiszaberceli rendőrség azóta is nagy erővel keresi a tészta gyilkost.

A túra végére kormányozni is megtanultunk, így az utolsó napok simán teltek. Balsán a helybeliek félretájékoztatása ellenére rátaláltunk egy igazi tiszai halászcárdára, amelynek étlapján ugyanannak a három ételnek különböző halfajokból készült változatai szerepeltek (plusz babgulyás, arra az esetre, ha valaki nem szeretné a halat). Tokaj előtt valamivel felfedeztük a Pepsi-szigetet (ezt egy tábla hirdette rajta), és arra a véleményre jutottunk, hogy itt kellene felállítanunk egy meleg sátrat. Végül mégis a tokaji kempinget választottuk, ahol este egy másik kempingből átszűrődő Zoltán Erika-koncert, majd egy késeléssel végződő verekedés szórakoztatta a vendégeket. Ennek ellenére azzal a jóleső érzéssel mentünk be a városba, hogy nem kell többé kenukat cipelnünk, és helyi borspecialitásokkal koccinthatunk arra, hogy túléljük

AZ ELSŐ MELEG TISZA-TÚRÁT.

B.D. R. 1999

AZ ELSŐ PRIDE

Jó ideig alapelvem volt, hogy csak a háttérben, csendben ténykedem. A francnak hiányzott, hogy mutogassanak a tévében. Aztán 2003-ban, a Kendermag-tüntetést időben követő Pride-ról az a hír járta, hogy arra is eljönnek a lehangosabbak, hogy képünkbe nyomják, hogy nem vagyunk férfiak, nők, magyarok, meg állampolgárok, meg a fene tudja, mi mindenek még nem.

És ha csak lehet, a levegővételt is csak akkor, ha megengedik!

Szóltak előre, hogy a melegnap felvonuláson közénk keverednek, mint álmelegek, és verekedést szítanak vagy köztünk – hízzon a nép, hogy tépik egymást a buzik –, vagy nekimennek a rendőröknek, hogy csak verjék el rajtunk bátran a

port. Annyira komoly volt a helyzet, hogy felkérés érkezett a rendezőkhöz, hogy toborozzanak önkénteseket, akik hidat képeznek a felvonulók és a rendőrök között, mint bennfentesek. Elég skizoid idea: egy olyan megmozduláson, amely arra hivatott, hogy megmutassa, hogy vagyunk, és pont olyanok vagyunk, mint akárki más... ott mi mondjuk meg, hogy ki meleg, és ki nem.

Eredetileg azt terveztem, hogy otthon, a tévé előtt le vadászom azokat a tudósításokat, amelyek a felvonulásról szólnak. Nem kell nekem ott mutogatnom magam, hogy aztán sugdossanak a hátam mögött...

Ám attól a tudattól, hogy a barátaim, akik biztosan elmennek a rendezvényre, aktív részesei lesznek, táblákat hurcolnak, zászlót lobogtatnak, ott lesznek a célkeresztben, hogy lökdösik, köpködik, netán meg is verik őket... Én meg csak a szoba kényelmében terpeszkedjek...

Nem!

Elhatároztam, előbújok teljesen, mert végül is mi van? Ha van még, aki olyan vak, Hogy nem vette észre, hogy vagyok, ami vagyok... Mért kéne nekem hasonlítanom a bárki agyában támadt ideális alakra?

És ha lúd, hát legyen kövér! Feliratkoztam a rendezvényt biztosító önkéntesek közé, mint afféle meleg Securitate...

Fantasztikus élmény volt!

Egyrészt félttem, lesz-e cirkusz; másrészt hatalmas dolog volt megélni azt az összetartozást, ami az összes felvonulóhoz fűzött...

Ott volt a sajtó – de nem én érdekeltem őket: beálltak csattogtatni egy-egy transzvesztita uszályába. Hiába, a tévének érdekesebb a kétfejű borjú, mint a Riska, amelyik már megint húsz liter tejet adott. Rengeteg rendőr, akik sorfala közé szorultunk; egy fölajzott bácsika Nagy-Magyarország jelvényekkel; egy gyerekét toló anya, aki nekilökte a babakocsit a menet oldalának, és csalódva, hogy nem lelt akadályt, az egyik felvonuló képébe rázta csokornyai nemzetiszín zászlaját. De nehéz dolga is lenne annak a szegény gyereknek, ha rájönne egyszer, hogy ő más, mint a többi..! Aztán látni lehetett az ellentünetők frusztrált arcát: órák óta álltak az elfoglalt „jó” helyeiken, hogy be tudják majd ordítani utálatukat; egyikük négyévesforma gyereke is ott szenvedett köztük, inkább játék kéne neki, nem az apja mániája itt a tűző napon; emelgették hegyeshalmos táblácskájukat, és nem értették a rendőröket, miért nem engedik, hogy eltakarítsanak minket... ők nagyon keserves kedvüket élték, én meg óriási boldogságomat.

Nagyon szeretem, hogy meleg vagyok.

Ezen keresztül éltem meg a szabadságomat.

SZÉLLEL SZEMBEN....

Van, hogy az ember nem érzi magát teljesnek.

Az életem kisebb zökkenőkkel, de folyt biztosan... mégis vágytam arra, hogy találjak egy olyan közösséget, ahol nem én vagyok az egyetlen meleg, ahol nemcsak a pasimhoz lehet szavam, ahol nem érzem magam egyedüli másnak.

Már a '90-es évek közepén szemezgettem egy csoportosulással: addig-addig, míg meg talált szűnni.

Aztán egyszer megtört a jég: bárhogy intett óvón bárki, R. Kálmán nyakába szakadtam egy hétköznap délutánra szervezett túrán. Olyan népekbe botlottam itt, akiknek ma is örülök, ha összefutunk... Ráadásul megismertem a legendás Gazsit is, aki tán akkor járt először – és utoljára? – Kálmán túráján. Totál lenyűgözött, hogy lyukat beszélt a hasamba askenázi és szefárd témakörben. Vitatkozott, érvelt, én meg csak hallgattam, hallgattam... Talán azóta se voltam ennyire hallgatag.)

Tetszett az egész túra, ám röstelkedtem, hogy ennyi egészséges közt füstölgök, mint a hajderménkű. Nem is szántam rá magam, hogy feltétlen ott leszek bármelyik következőn, ám az élet megteremtette a maga indokát.

Gazsi ezt követő túráján megjelent egy nyikhaj társaság levegőt rontani. Buziztak kicsit a villamoson, aztán behúztak az egyik szerencsétlen túrázónak, majd elszelleltek villámgyorsan.

Mindezt a Másokból tudtam meg.

Gazsi megírta ugyanis mindezt, és átérzett szavából: megrendült, hogy odalesz a keservesen megteremtett hagyomány.

Mert ki fog így elmenni? Ki meri kiállni a cirkuszt? Sajnáltam.

Meg olyan rossz volt arra gondolni, hogy valakik, csak a véresszájúság jogán hóbörögnek a MI kontónkra. Úgy éreztem, beszűkül az a tér, amit addig nagy nehezen kitapostam magamnak, hogy a saját kompromisszumaim keretén belül élhető életet éljek... Ez meg egyértelmű jelzés volt: jöhetnek olyan idők, amikor a pusztá létem is irritálhat másokat.

Tudom, milyen érzés szájbavágottnak lenni... Éltem már át buziverést.

Döntöttem: ha törik, ha szakad: ott leszek a következő Gazsi-túrán! Na, nem azért, hogy szétüssék bárkik között is, hanem csak olyan Gandhi-módra közölni a jelenlétemmel, hogy vagyok, hogy jogom van lenni, és nem fogok bujkálni csak azért, mert mások félműveltsége, utálata vagy elnyomó szándéka jó hátszelet kapott.

Azon a túrán 40-50 ember jelent meg. Azóta tudom, hogy ez a szokásos létszám mintegy háromszorosa volt: és szinte mindenki ugyanattól hajtva jött el, mint én.

Baromi jó fejekkel találkoztam. Behúztam a nyakam, és csak lapítottam egy darabig, hisz oly „nagy”-nak láttam mindenkit... Öntudatosak, jártasak, tájékozottak, és sokkal szabadabbak voltak nálam... és mégis szóbaálltak velem. Nemcsak illemből, protokollmódra, hanem rámfigyelve, jólesően. Aztán lassan-lassan megfogalmazódott bennem, hogy szeretnék felnőni hozzájuk.

2000 tavaszán jelent meg a Másokban a Háttér hirdetése, hogy munkatársakat keresnek. Igaz, hogy már előre lepontoztam magam, de -lesz, ami lesz!- jelentkeztem. Nemigen bíztam a sikerben: láttam, akivel előttem beszéltek, és láttam az utánam jövőt. Mindkettő öntudatos, fiatal, jó pasi...én meg hát...

A mai napig nem tudom: engem kiválasztottak...? Vagy csak erőszakosan a nyakukba varrtam magam...? Visszajelzést nem kaptam, bár kérdezősködtem kétszer is. Aztán egy szétáztatott Pink Piknikre vetődve beleszaladtam mindkét interjúvolómba, akik tanácstalanul egymásra nézve, félig kérdő hangszúllyal biztattak, hogy föl vagyok ám véve... a papírt is írják már, csak valahol kallódik biztosan.

Nagyon tarka társaság verődött össze aznap. Akit lehengerlően magabiztos pestinek néztem, arról megtudtam később, hogy vidéki; akit dörzsölt városi csirkefogónak, annak meg arany szíve volt... Megütököztem az egyik lányon, hogy azonnal meghívott a születésnapjára, mintha családtag lennék. És egyébként is, olyan családias volt az egész, hogy zavart a saját idegenségem.

Jóval később színesedett a kép: akiket bennfentes háttéreseknek hittem, azokról kiderült, hogy pont úgy kezdők, mint én...így persze a barátkozáshoz is bátrabb lett az ember. Mire tényleg találkoztam a Háttér irodájában az akkori „nagyokkal”, már egy jó kis baráti társaságban érezhettem magam.

Ennek már lassan 5 éve – tehát egész fiatalnak számítok még. Itt érzem magam azóta is hasznosnak, itt érzem magam szinte otthon, itt funkcionálok mint mosogatógép, barátaim is szinte mind itteniek. Itt keletkeztek azok az élményeim, amelyeket már meleg mozgalmárként éltem meg.

Attila

TÜKRÖM, TÜKRÖM...

Már itt az elején be kell vallanom (hisz nemcsak bennfentesek olvassák remélhetőleg ezt a kis jubileumi kiadványt), nem tartozom a régi motorosok közé e csapatban. Bő két esztendeje evezek velük jóban és olykor cseppet a rosszban is. Ha a kezdetekre gondolok, bevillan ma is egy-két markánsabb kép. Az egyik min-

denképp a lelkeségély-projekt képzőcsoportjában való kiválasztó beszélgetésünk a Nyugati téri hamburgerpalotában. Két figyelmes, nálam ifjabb szempár, egy fiúé és egy lányé. Most is érzem: kissé vizsga-ízű volt. Ott ült két ember abból a számomra kissé misztifikált élcsapatból, akikről már sokat olvastam a „meleg sajtóban”, hallottam a rádióban, és akik már elértek sok mindent a „melegfelszabadítás” ügyében kis honunkban.

A bennem éledő csepp szorongást szerencsére ellensúlyozta a humor!

A tét: bekerülhetek, vagy sem? Hiszen akkor még úgy hittem (aminek az ellenkezője később igen gyorsan kiderült), hogy csak ez az egyetlen megmérettetés szükséges a bejutásomhoz a Háttér Társaság a Melegekért csapatába. Amikor bekerültem, cseppet sem ülhettem a babérjaimon, mert megkezdődött a tanfolyami munka, még hozzá a legnehezebbel: önismeretünk pallérozásával, toleranciánk szélesítésével.

Ott láttam meg a retrográd egyesületi vécé lichthof- ablakára odaerősített tükrön a feliratot:

“Tükröm tükröm, mondd meg nekem, ki a legszebb a Háttérben ??? “

Alig vártam persze a misztikus legelső képzési napot: kik lesznek a csoporttársak? Lesznek-e szimpi meleg ifjancok és kor-társak? Lesznek-e leszbikus lányok/asszonyok, akikkel már réges-rég vágytam megismerkedni, s kicsit közelebb kerülni hozzájuk?

Voltak...

Hamarosan feltűnt valami más, talán még fontosabb: a szellemi és lelki plusz, amely ide vezetett mindannyiunkat. Sokfélék voltunk mi tizenvalahányan, ahogyan sokfélék vagyunk ma is. Félve nyíltunk meg egymásnak a sokszor “beta-lálós”, emésztési- és feldolgoznivalót adó önismereti tréningek, pszichodráma-gyakorlatok során.

Önmagunk megismerése nem egy rögtelen út. Néha könnycsepp is csillogott szemünk sarkában, s aztán a szünetekben, vagy hazafelé menet mindenki a maga módján próbált biztatást adni, vigaszt nyújtani akár szavak nélkül a másik karját megérintve, vállát átölelve.

A tetemes munka mellett rengeteget kaptunk, amiből építkezhetett lelkünk és fejlődhetett jellemünk, de ez nemcsak önmagunk számára volt fontos! A cél, hogy MI IS ADHASSUNK azon a fehér telefonon, amit annyszor néztünk és elgondoltuk, milyen lesz majd, ha mi ülünk ott a kezünkben tartva.

A képzés végén, a hospitálással rengeteg értékes tapasztalatot szereztünk régebbi ügyelőtársainktól, ami szerencsére máig sem ért véget. A képzés végén kissé

a csoportunk "szétszéledését" éreztük, kissé elanyátlanodva, bizonytalanságainktól szorongatva, ám hamarosan rá kellett jöjjünk: egy még nagyobb csapat tagjai lettünk, ahol folyamatosan zajlik önmagunk képzése, fejlesztése! A telefonszolgálat stábülésein tea, üdítő mellett szendvicset majszolgatva (mindezért külön köszönet e reggelente tevékenykedő kis konyhatündéreknél) ráébredtünk: igenis vannak még vakfoltjaink, hiányosságaink. Végére is csak emberből vagyunk, mi operátorok is hullámzó kedélyekkel, hangulatokkal, olykor erősen lecsökken energiaház-tartással és olykor kialakuló konfliktusainkkal.

Hogy is van a mondás a suszterrel és a kalucsnijával? Pont a fent említett tükör és a rámaszatolt felirata jelezte számomra gyakran: MI háteresek IS emberből vagyunk, a hiúságainkkal, a figyelem- és szeretetvágyunkkal, konfliktusainkkal. (Tíz év, elvaduló magyar világ ide vagy oda- ezen is van még mit dolgoznunk.) Különbözőek vagyunk, valami mégis összetart minket! Mosolyok, egymásra förmedések, groteszk mosolyok, s ha olykor ki is hullik egy-egy megharcolt, megfáradt, (vagy épp más életszakaszba lépő) láncszem közülünk egyfelé haladunk...

Annyi élmény adódott ebben a huszonnegy közös hónapban, amire érdemes visszagondolnom: a meleg és leszbikus fesztiválok, a Meleg Büszkeség Napi felvonulás, a különféle egyéb események civil pontjain való megjelenés, a "partizános" matricázó séták marhászkodásai, és immár átélhettem kifelé is felvállalva, milyen „aktivistaként” találkozni az „utca emberével”.

Érdekes lenne tíz- vagy húsz évvel későbbi meleg aktivistával átértékelni majd e sorokat. Mik rímelnének össze az akkori (meleg)jövővel, s mik azok, amik édeskeserűn ambivalens ízekké nemesednek? De hát ki tudja: a melegmozgalom végső célja ugyebár, hogy a végén célok híján, és társadalmi feladatai fogytával felszámolja önmagát...

Mit mutat majd akkor az a mindenkori közös tükör?

Ha már pátosz, legyen az! Sokunk mögött van valaki, akinek a türelme, szeretete nélkül mindezt aligha, vagy biztos nem ilyen aktivitással tehetjük volna meg. Aki most ezen a márciusi, ünnepi hétvégi délelőttön fejhallgatóval nézi mellettem a tévét, hogy ne zavarjon.

Gondolok most mindazokra, akik nekem adtak, hogy aztán ebből merítve másoknak is adhassak. Jó érzés!

Sz. Laci

SZIGET 2004.

A Fesztiválon jelen voltak a melegek és leszbikusok is egy sátorban tömörülve. Itt vállaltak ügyeletet a szervezetek önkéntes aktivistái, köztük én is. Emellett az ÉLŐ Könyvtárban is dolgoztam, mint roma és/vagy meleg könyvet olvashattak engem a bátor érdeklődők.

Fantaszikus élményekkel gazdagodtam azon a héten. Nagyon sok barátom, ismerősöm ellátogatott a rendezvényre, és további érdekes emberekkel ismerkedtem meg, főleg a meleg sátorbeli ügyeleteim alatt. Próbáltam Évinek sokat segíteni, aki négy órától ötöt dolgozott, mivel ő volt a leszbikus könyv. Mondanom se kell, hogy nagyon nagy sikere volt. Amikor szükség volt rá, én vettem le a felelősséget a válláról.

Nagyon pörgős napjaink során sokszor rohantunk a bejárathoz, amikor jelezték érkezésüket azon ismerőseink, akinek a belépője nálunk volt. Este be kellett zárunk a sátrat, az információs anyagokat, a könyveket el kellett tenni, sőt még interjúkat is kellett adni különböző tv- és rádiósatornákknak... Akkor tudatosult bennem, hogy ez a fiatal hölgy mennyire strapabíró, hogy ennyi mindent meg tud szervezni, mindenre oda tud figyelni. Irigylem érte!

Egyik este kb. 22 óra körül szerettem volna megkérni, hogy legyen a feleségem, házasodjunk össze az ottani sátorban. Mivel nem találtam meg, felhívtam, és üvöltöttem a telefonba, hogy nagyooon szeretem, és jöjjön hozzám. A válasza egyszerű volt, és csalódtam volna, ha mást válaszol: „Hülye vagy? A barátnőm itt van mellettem.”

Egy nagy közös röhögéssel le is tudtuk a dolgot.

Zsolesz

EGY RÓZSASZÍN MÓZESKOSÁR

Sokat hallottam a Háttérről, mielőtt ide kerültem. Első találkozásom Lacival és Istvánnal volt, akik interjút készítettek velem. Elmondták, mennyi buktatója van a képzésnek, és még az utolsó pillanatban is visszaléptethetnek. Enyhén szólva nem biztattak. A csoportban hasonló zöldfülűekkel kezdtem el valamit a Sas utcában, ami még nem mutatott összefüggést a céllal. Kíváncsiak, érdeklődőek voltunk. Játsoztunk, nevettünk, sírtunk, kiborultunk. Aztán következett a beavatás utolsó fázisa, és egyre jobban látszott a konkrét feladat, amire szerződünk a kezdetekkor...

Fokozatosan kerültem be a Háttér közösségébe, ahol otthon vagyok. Ez nem csupán egy munkahely. Az első operátori élményem is meghatározó volt, először nem éreztem, hogy biztos segítséget tudok nyújtani a hozzánk fordulónak, nem voltam még határozott. Szépen lassan kezdtem a hívók sokféleségéhez hozzászokni, ebben nagy szerepe volt a tapasztalatoknak is. Volt alkalom, amikor csak egy kétségbeesett pillantás kellett, és megkaptam a választ, hatékonyabb tudtam lenni.

Itt igazán elfogadó és toleráns közegben érzem magam, vitáink, esetleges nézetkülönbségeink gazdagítják mindennapjainkat, tanulunk egymástól, sokféleségünkkel színezzük a közösséget.

Marcell

EGY ESTÉM “OTTHON”

Fél 6 múlt 3 perccel. De jó! Nem késtem el. Még pont van időm, hogy kifújjam magam, leüljek, s kiűritsem magamból a mai nap örömeit és fájdalmait. Jelez a kaputelefon, nyitom az ajtót, érkezik az ügyelőtársam. Puszival és kedves mosollyal köszöntjük egymást. Ez az este jól indul! Nekem a Háttér a harmadik otthonom a lakásom és a munkahelyem után. Hetente legalább egy napot töltök itt.

Egyik ügyelőtársam rendszeresen sokival fogad, egy másik az aktuális viccet meséli el, a harmadik szomorú – nálam ő is megértő fülekre talál, nemcsak a hívó. Szeretek hallgatni. Tudják ezt a hívók és az operátortársaim is. Hallgatni számomra legalább olyan jó egy tea mellett vagy a Duna-parton, mint a telefonnál. Ez a “szakmám”.

Hatkor kikapcsoljuk a rögzítőt, meg is szólal rögtön a telefon.

Először egy huszonéves fiú telefonál, eddig még csak barátnői voltak, viszont régóta foglalkoztatja a gondolat, hogy elmenjen a meleg szaunába. Elmondom a címet, érzem, kicsit fél. Próbálok leírni neki a hely hangulatát, talán egy kicsit meg is nyugszik. Kérem, gondoljon magára, figyeljen a védekezésre, arra, mit csinál. Olyan világot élünk, amikor tele vagyunk vírusokkal, egy gumi viszont biztonságosabbá teheti az első alkalmat – is. Tudja, meg hát félt a HIV-től. Talán a hétfévégén elmegy...

Újra megszólal a kaputelefon. Csinos fiatalember meghozza a pizzámat – magyaros, kolbásszal és gombával és sonkával. Ez a nap második legjobb pillanata! Ügyelőtársam kér egy szeletet, cserébe felajánlja házi készítésű lekvárját. Isteni! Mondom neki, ha tudnám, hogy nem féltékeny a Barátja, felvenném “házvezetőnőnek”.

A következő hívásban aggódó anyuka telefonál. Az ő fia most akkor meleg? Megtalálta a szobájában a Mások újságot. Most akkor nem lesz unokája? Az anyuka magát okolja, meg a géneket. Hát igen, a melegség a mai Magyarországon nem könnyű dolog. Viszont ő, aki szereti a fiát, s mindent megtenne érte, sokat adhat neki, ha továbbra is szereti, és segíti abban, hogy boldog lehessen. Hát persze hogy szereti, az ő gyereke! Csak a szomszédok és a rokonok meg ne tudják! Beszélgettünk a melegségről. Kiderül, a munkahelyén van egy kollégája, akiről mindenki tudja, hogy meleg, s egészen jól ki lehet vele jönni. Talán "el lehet viselni" a melegséget. Örül, hogy beszélünk, szeretné elolvasni a megjelent meleg témájú könyveket, elmegy a szülői csoport következő foglalkozására.

Ügyelőtársam jelzi, elmehetnénk este bulizni. Alibi vagy Action? Ma romantikus hangulatban vagyok, nézzük meg, hátha van egy kedves fiatalember, aki szemez majd velem...

Leszbikus lány telefonál. Menne hétvégén bulizni. "Igen, a tánciskola nekem való" – mondja.

26 éves fiú hív: csalódott, megnyugvásra vágyik, s talán utána egy komoly társra. (Nincs egyedül – de természetesen ezt nem mondom. Ő hívott bennünket, nem fordítva.) Igen, fontos, hogy most túllépjen, s feldolgozza mindazt a fájdalmat, ami az elmúlt napokban érte. Talán ki is tud utána kapcsolni, és utána újult erővel és tiszta lappal veti bele magát a társtalálásba.

Tizenegy óra. Ma is meghatódtam. Kollégám kedvesen oldalba bök, hogy bulizni megyünk. Nekem még kell egy kis idő, mire összeszedem magam. Igazán jó hívásaim voltak ma. Hasznosnak éreztem magam.

Tibor

HÁTTÉR APRÓ

„Csiszér Nóra, szolgálatunk első képzője és szupervízora az első csoport képzésének a szünetében, az Erzsébet kórház egy kávéautomatájánál azt jósolta, hogy a Háttér »be fog futni«, és hosszú életű lesz! Jóslata eddig bevált...”

* * *

„Az első lakás Budapesten, amihez kulcsot kaptam, és nem kellett érte fizetnem... Amikor magányosan és ismeretlenül a városba költöztem, a Háttér volt az egyik befogadó és támogató közeg a számomra. Pedig még csak ötéves volt...”

* * *

„Még a hóskorban, Szabó Juditnál fogadtuk a jelentkezőket az egyesülethez. Egy kissé molett hölgy jelent meg színes ruhában, rövid szoknyácskában. Csatlakozni szeretett volna társaságunkhoz. Elmesélte, hogy az előző hétvégén azért nem telefonált, mert mágneses viharba került, és egy időre elvesztette az időérzékét. Finoman szólva meglepetten néztünk egymásra. A távozáskor – mivel időközben eleredt az eső – a hölgy kölcsönkérte Judit esernyőjét, azzal, hogy nemsokára visszahozza. A hölgy, akit elneveztünk Miss Magnetic-nak, azóta sem jelentkezett – sem esernyővel, sem anélkül. Néhány héttel a találkozó után a televízió egyik erotikus műsorában, amelyben a szereplők egyedülálló erotikus élményeiket osztották meg a nézőkkel, tűnt fel az ismerős arc. Miss Magnetic ábrándos tekintettel mesélte, hogy amikor egy erdőben szeretkezett egy férfivel, hirtelen átsuhant felettük egy gyönyörű, kifejlett szarvas.”

* * *

„A Flamingó körbe járva, Breznyik Jánostól, a klub egyik vezetőjétől sokat hallottam a Háttérről. Így amikor Jani megkért: menjek be vele a Háttérbe flamingós cuccokat cipelni, örömmel vállalkoztam rá. Útközben összefutottunk Mocsonaki Lacival, aki felajánlotta, majd ő elviszi a csomagokat az irodába, és már ki is kapta a kezemből azokat. Teljesen elaléltam, hogy milyen rendes emberek dolgoznak a Háttérben, ám János felvilágosított: Mocsó egyszerűen csak attól tartott, hogy megtudom, hol a „titkos” iroda. Kissé begurultam, miért kell egy ilyen ambíciózus és visszafogott fiatalembertől, mint én, félteni az irodát. Később János mégis bevitt a Háttérbe, segíteni a konyha felújításában. A hadszíntér-szerű konyha takarításának élménye úgy megragadott, hogy azóta sem tudtam elszakadni a Háttértől. Remélem, az új bérleményben is fel kell majd újítani a konyhát...”

* * *

„Igazi élmény volt számomra, amikor M. Lacit felköszöntöttük az 50. születésnapján, pedig még csak a 49-et töltötte be.”

* * *

„Egy vóraljai kirándulás alkalmával, amikor a nyári eső elvette a kedvünket más programoktól, elővettük Sz. Zoli tagtársunk akkortájt elkészült színdarabját. Mivel kissé sokszereplős volt a darab, mindenkire 4-5 szerep jutott. Mocsó első szerepére csak a második esős napon került sor. Már alig várta, hogy ő is színre kerüljön, amikor is kiderült számára, hogy a szerző egy strici szerepét osztotta rá.”

* * *

„Nagytakarítottunk az irodában, fölnyaltunk mindent. Letörölgettük a port, a fürdőszobát fölmostuk, Cs. Pisti WC-t pucolt... Breznyik Jani meg jó magasról

beleöntötte a retkes fölmosóvizet a kisikált kádba, majd kirohant a konyhába és a tiszta hűtőt befújta Domestossal.”

* * *

„Emlékszem a Háttérben tett első látogatásomra, a melegfesztiválra, amikor az irodában transzparenseket festettek, az AIDS Világnapi rendezvényekre, a kis piros kockás füzetre, amelybe a számítógép-használatot vezettük, a jó hangulatú háttérterestúrákra, a közös mozizásokra, az »elfogyasztott« irodavezetőkre, a sok kérdőívezésre...”

* * *

„A Háttérnek köszönhetem a legjobb barátomat.”

* * *

„1998-ban röpké egy nap leforgása alatt kellett lefordítanom egy fesztiválfilmet, *Latin fiúk pokolra szállnak* volt a címe. A fordítás időre elkészült, s életemben először tolmácsoltam a vetítéskor. Az egyik jelenetnél Mocsó nyitott be a tolmácsfülkébe, kezében egy üveg ásványvízzel. »Be vagyok kapcsolva!« mondtam neki. Aztán jöttem rá, miért hahotázik a közönség: a filmkockákon ugyanis éppen egy szexjelenet zajlott. Egy életre megtanultam, hogy »élő« mikrofon előtt mit nem szabad csinálni.”

* * *

„Felvételi beszélgetésre érkeztem az irodába. Laci hellyel és teával kínált, s a tűzhelyre tette a teavizet forralni. A beszélgetésbe annyira belejöttünk, hogy csak a végén jöttünk rá: a teának szánt víz teljesen elforrt. »Szomjasan« mehettem haza.”

* * *

„Számomra a Háttér sok hozzám »hasonló« ember barátságát jelenti. Kedves emlékem az a felfedezés, hogy nem vagyok egyedül. A sok beszélgetés után most már könnyebben és büszkén »bújok elő«.”

* * *

„A Háttérnek köszönhetem a legjobb barátomat, aki egyben szíami ikerpárom is. A tatai felkészítés nagyon jól sikerült számomra is. 2004 nyarán részt vettem minden meleg megmozduláson, az EFFOT-on sikeresen berúgtam, a melegfelvonuláson is remekül éreztem magam, a Szigeten az Élő könyv-ként érdekes emberekkel beszélgethettem. Rengeteg olyan embert ismertem meg, akikkel különben nem találkozhattam volna. A két háttéres évem alatt sokat fejlődtem, mondhatni: felnőttem. Büszke vagyok arra, hogy háttéres vagyok!”

* * *

„Öt évvel ezelőtt szűkebb körben tartottuk a születésnapot az Esztergom feléti Vaskapu turistaházban. A hangulat is intimebb volt, ennek indoka a turistaház-

ba való feljutás is lehetett, mivel a februári télben hegyet is kellett mászni hozzá. Nagy sikere volt Ádám és Laci ízletes puncstortájának.”

* * *

„A Háttér irodájába való beköltözés után nem sokkal telefonos számlarészletezést szerettünk volna kérni a telefontársaságtól. Ekkor derült ki, hogy az új tulajdonos még nem íratta át a nem sokkal azelőtt elhunyt asszony nevére a sajátjára a telefont. Így mit volt mit tenni, egy ártatlan cselhez folyamodtunk: nagy alakítást nyújtottam özvegy László Ernőnéként a telefontársaságnál.”

* * *

„A Háttér megalakulása után nem sokkal Hajnalka a lelkes, jóindulatú leány elvállalta a pénztár vezetését. Egy közös pizzériázást követően többen ballagtunk hazafelé a Blaha Lujza tér irányába. Hajnalka kissé többet ivott a kellenél és egy óvatlan pillanatban kiborította a Háttér számláit tartalmazó szatyrát. Nem felejttem el, ahogyan Mocsó a késő őszi délután forgószeleiben a Rókus kórház előtt próbálta összeszedni a számlákat – Hajnalka jajongásai közepette.”

* * *

„Amikor először felhívtam a Háttérrel, egy nagyon kedves, türelmes női operátorral beszélgettem. Annyira jólesett, hogy végre valakivel beszélgethettem a melegségről, ráadásul egy ilyen megértő hölgygel. Később, amikor a Háttérhez kerültem, derült ki, hogy a segítőkész, női operátor neve valójában: Bandi.”

* * *

„Az ügyelőszoza falai már nagyon elkoszolódtak. Barátommal elhatároztuk, hogy kifestjük. Nagy lelkesedéssel láttunk munkához, ám csakhamar elkeseredettség vett erőt rajtunk: minden jó szándékunk ellenére itt-ott lepotyogott a vakolat, a festék meg feljött. Hogy ne csak rossz történjen: megjelent az ajtóban Mocsó, aki hozott nekünk finom rántott húst almapaprikával.”

* * *

„Bagolyirtáson 1995 szeptemberében ünnepeltük Brúnó születésnapját, aki teljes »főpapi« ornátusban jelent meg az ünnepi lakomán. Zsiga édesanyja küldött nekünk sajátkészítésű tortát.”

* * *

„Már nagyon vártam az első ügyeletemet a hosszú, alapos képzés követően. Elképzeltem, milyen komoly segítséget fogok nyújtani a hívóknak. Ügyelőtársaim is minden segítséget megadtak, hogy ne érezzem magam feszélyezve. Az első esetem egy fiatalember volt, akivel aztán jól beledobódtam a mélyvízbe. Az ifjú hívó – akinél idősebb fiam vannak – szexuális életének a legváltozatosabb – mondhatni: leg-

szaftosabb részleteibe avatott be. Ügyelőtársam lélegzetviesszafojtva várták, hogy most mi lesz. Össze kellett szedjem magam, hiszen egy meleg fiú szülőjeként sem vallhatok szégyent. Sikerült elpirulás nélkül, elégedetten lezárnom a beszélgetést. Amikor hazafelé ballagtam, kissé csalódott voltam. Hosszú hónapokig készültünk fel, hogy a nehéz helyzetben lévő hívóknak segítsünk, aztán jön ez fiú... Hát, ez ilyen? Nem egészen erre számítottam. Aztán rájöttem, hogy csak egy olyan napot és egy olyan hívót fogtam ki. Az esetnek volt folytatása. A legközelebbi szupervízió megbeszéljük, mi történt, kibeszélhettem, hogy a szaftos részletek ecsetelése hogyan érintett. Néhány évvel később, egy megbeszélés után, amikor az első telefonszolgálati élményeinket felidéztek, az egyik ügyelőtársam számára csak akkor derült ki, a szaftos részletek nem az én saját életemből valók, ahogyan ő addig (félre)értette."

* * *

„1997 nyarán Pécsen többnapos tréningen vettünk részt. A napi többórás munkát esténként városnézéssel, sétával, sörözéssel múltattuk. Az egyik ilyen kellemes este után sétáltunk vissza a pécsi egyetemi kollégiumi szálláshelyünkre. Bandi kollégánk Márkus Emiliát, a híres színésznőt idéző, széleskarimájú fekete kalapjával a fején kissé elfáradt a hosszú úton, ezért ketten segítettünk neki a magas lépcsők leküzdésében. A kollégiumban diákok búcsúztatták a nyarat és mindenféle alkohollal edzettek a tanévkezdésre. Az egyik, már igen kapatos diák nagy hanggal magyarázott valamit, de amikor Bandival hármásban megérkeztünk, hangja elakadt, álla leesett a csodálkozástól. Ma sem tudja, kit is látott a kollégium bejáratánál: tán, éppen Márkus Emiliát...?”

* * *

„A kilencvenes évek végén telefonszerelők jöttek a Háttérbe, karbantartani a vonalat. Miközben munkájukat végezték, meglepődve néztek körbe: a falakon felfigyelhettek a hátrányos megkülönböztetés elleni aktivizmusra, illetve a biztonságos szexre buzdító plakátokra, a szivárványzászlóra, külföldi fesztiválok posztereire. Igazán az ügyelősobában vált nyilvánvalóvá számukra, hol is vannak. A meleg együttéléseért síkraszálló, a diszkriminációt elítélő képek mellett egyértelműen meleg filmek plakátjai és vicces meleg, lesbikus képeslapok láttán leesett nekik a tantusz. Amikor jó idő múlva benyitottam, hogy van-e valamilyen probléma, hebegve válaszoltak: Neem, neem, mindjárt végzünk. Ismét az irodában akadt tenni-valójuk, ahol mint a zavarban lévő kamaszlányok, elfojtott vihoggal mutogatták egymásnak az egyesületi információkat tartalmazó táblán Mocsó fényképét, amely alá valamelyik vicces kedvében lévő tagtársunk odaírta: President Lucy. A munkájuk végeztével elköszöntek, s amikor később én is távoztam az irodából, még az udvaron dolgoztak. Még mindig furcsán néztek rám...”

EGYHARMAD ÉVTIZED A MELEG MOZGALOMBAN, 1993–1997

(jegyzetek)¹

Tegnap a Meleg Háttér óévbúcsúztatóján egy kedves fiatalember kérdezett szerepemről a meleg mozgalomban. Hirtelenjében alig tudtam valamit is elbeszél-
ni erről, most nekifutok újra írásban.

A meleg világban való mozgolódásom kezdetének időpontját könnyű volt meghatározni, végpontját nehezebb. A kezdőpont: 1993 júliusában levelet írtam dr. Romsauer Lajosnak, aki az azóta megszűnt Homérosz Egyesület elnöke volt. Az 1997 februári végpontkor pedig egy középsúlyos személyiségzavar jelei mutatkoztak nálam, amelynek következtében az Országos Neurológiai és Pszichiátriai Intézet Tündérhegyi részlegében töltöttem három hónapot. Azóta, lassan öt éve, a pálya széléről figyelem a meleg mozgalom eseményeit, nem veszek részt bennük tevékenyen. Az események, amelyek velem e két időpont között történtek, hirtelenjében összeszedve a következők voltak:

1993 szeptemberében megismerkedtem Romsauer Lajossal. Néhány héttel később beléptem a Homérosz Egyesületbe, de ottani tevékenységem a nullával volt egyenlő. Abban merült ki, hogy megismertem a Homérosz tagjai közül a Romsauer lakásán sűrűn megfordulókat, mert magam is sűrűn megfordultam ottan. Ugyanekkor megismerkedtem a Homéroszban egy T. A. nevű lánnyal, aki sokat mesélt nekem a melegekről.

Szeptemberben részt vettem a 2. Pink Pikniken a Hármashatár-hegyen. Ez nagy élmény volt számomra. Mindenki, de mindenki oly normálisnak tűnt ott a hegyen! Érdekes módon egy vagy két évvel később a Virág völgyben tartott pikniken csaknem mindenki abnormálisnak tűnt nekem. Vajon hogy van ez a benyomásainkkal?

1993 októberében megismerkedtem Gosztony Zsigmonddal, aki T. A-val valamiféle meleg fiatalok klubján ügködött. Azt hiszem, az Egyetemi Meleg Kör egy előképéről volt szó. Két alkalommal ezen az őszön részt is vettem összejöveteleiken egy Somogyi Béla utcai iskola alagsorában.

1993 októberében megjelent „Búcsú” című, első meleg tárgyú novellám a 2000 című folyóiratban.² A Búcsút 1993 januárjában írtam egyetlen délután leforgása alatt, februárban elfogadták közlésre, mégpedig az áprilisi számba, de nem akartam a saját nevemen megjelentetni. Ugyanakkor semmiféle álnévet nem tudtam sem én, sem a szerkesztőség „urái” (a 2000 szerkesztőgárdája csak férfiakból áll) elfogadni. Végül is abban maradtunk, hogy nincs jobb álnév, mint a Szabó Ju-

dit, és októberben megjelentem. A hónap közepén dicséző kritikát közölt novel-lácskámról „Meztelen nő” címmel a Népszabadság azóta is legzordonabb kritiku-sa, Fáy Miklós. Munkahelyemen az MTA Közgazdaságtudományi Intézetében leg-közelebbi kollégáim az ebédnél gratuláltak a novellához és a kritikához. Néhány hónappal később szakmám (közgazdász vagyok) egyik nagy alakja, Kornai János, akinek a tanítványa vagyok, négy szemközti beszélgetést kezdeményezett velem az előbújásomról. A beszélgetés arról szólt, hogy jobb-e nekem így, előbúva. Kérdése őszinte érdeklődést tükrözött. A beszélgetés során, emlékeim szerint semmiféle ha-tározott következtetésre nem jutottunk arról, hogy jobb vagy nem jobb.

Novemberben a Magyar Út Körök egyik nyilvános rendezvényén e mozga-lom egyik vezetője, Balczó András arról beszélt, hogy a magyar úton nincs helyük a tételes istentagadóknak (azóta sem tudom, pontosan mi ez), a homoszexuálisok-nak és a szabadkőműveseknek. A beszéd részletei a nyilvánosságban is megjelen-tek. Az akkori meleg csoportosulások és egyesületek elhatározták, hogy politikai választ adnak erre a beszédre, és a meleg szerveződések politikai erővé kovácsol-ják. Az elhatározást egy nyilatkozat formájában az első meleg filmfesztivál alkal-mából nyilvánosságra hoztuk. A nyilatkozat végső változatának megfogalmazása az én lakásomon történt.

December elsején, az AIDS Világnapján, amelyhez kapcsolva akkor a filmfesztivált szervezték a Toldi moziban (a fő szervező egy amerikai nő, Adele Eisenstein volt), az én autóm vezette az ezen a napon néhány évig szokásban levő felvonulást. Ekkor kerültem először a kamerák elé mint meleg. Autóm, mely egy négyütemű piros Trabant volt, a mozi előtt állt, a felvonulásra várva. Én bementem a moziba, és mire kijöttem onnan, töméntelen számú fotós állt, ült, térdelt az autó előtt, élésre töltött fényképezőgéppel. A vakuk villogtak. Én csodálkoztam, hogy mire ez a nagy felhajtás. Annyira csodálkoztam, hogy amikor a pár tucat emberből álló menet már mögöttem állt, elfelejtettem elindulni. Láner László, a Mások újság szerkesztője megzörgette a jobboldali ablakot, és beüvöltötte a kocsi-ba: Indulj már! Nagy él-mény volt: csúsztatott kuplunggal, dudálva a Bajcsyn és a Károly körúton, a végcél-ra nem emlékszem. Talán csak szimplán a Deák tér volt. Az autóduda elromlott, a kuplung megúsza. Fényképet a lapokban nem láttam az eseményről. A Filmfesztiválból egy filmre emlékszem, Derek Jarman *Blue* című filmjére, melyet a rendező már AIDS-betegen készített, ezért csak szövege van, kép nincs, a vászon végig kék.

1994 a Szivárvány Társulás a Melegek Jogaiért egyesület megalakulásának és be nem jegyzésének éve a magyar meleg mozgalomban. Ez lett volna az a szerve-zet, amely ernyőszerepet tölt be az összes meleg csoportosulás felett, és politikai

erőt képvisel. Be nem jegyzésének történetét egyik ügyvivője, Juhász Géza külön kis füzetkében foglalta össze, abba a korabeli sajtócikkeket is belemásolta.

Személyes dolog, hogy nem vállaltam a jelölést a Szivárvány ügyvivőségére, pedig nagy valószínűséggel megválasztottak volna, és akkor kedvem is lett volna az ilyen munkához. Ezt azért tettem, mert megígértem a testvéremnek, hogy 1995 tavaszáig, azaz a Szivárvány megalakulásától számított egy évig nem adom a képeimet a közszerepléseimhez, nem engedek fotót, illetve tévéfelvételt készíteni magamról. A Szivárvány ügyvivői viszont az alapszabály értelmében kötelesek voltak a pofázmányukat, alakjukat is vállalni a médiában. Ígéretem egy esetben hozott kínos helyzetbe: 1995 elején a Szivárvány be nem jegyzéséről tartott nemzetközi sajtótájékoztatókonferencián. Itt a hozzászólásom alatt kénytelen voltam kézzel-lábbal tiltakozni az ellen, hogy mondókámról tévéfelvételt készítsenek. Nagyon szörnyű volt, ahogy hadonásznom kellett az arcom előtt, hogy ne vegyenek fel.

A Szivárvány 1994. április 10-én, vasárnap alakult a régi Angyal bárban, délután két órakor. Az alakuló ülés megnyitó beszédét szerény személyem mondta „A melegek szivárványszín zászlaja” címmel. A Szivárványt kigondolók között volt elmélkedés arról, hogy valaki híres embert kellene felkérni, gondoltak Faludy Györgyre például. Aztán senki sem mozgott ez ügyben, én meg néhány óra leforgása alatt kb. két héttel az esemény előtt megírtam a beszédemet. Elfogadták, sikere volt.

1994 nyarán a még be nem jegyzett Szivárványnak az Országos Egészségügyi Pénztárhoz lelkisegély szolgálatra beadandó pályázata folytán megismerkedtem Mocsonaki Lászlóval, a később a Háttér Baráti Társaság a Melegekért egyesület alapításában és működtetésében hatalmas munkát végző pasival. Néhányan összegyűltünk az apám lakásán, ahol akkor laktam, megbeszélni a pályázatot. Köztünk volt Horváth Krisztina pszichológus, aki 1994 őszén meleg szüleinek próbált a Szivárvány közreműködésével csoportot indítani a XII. kerületi Családgondozó Intézet támogatásával. Mocsonakiról első látásra azt hittem, hogy újságíró. Aztán kiderült, hogy ő az a Szivárvány alapító tagjai között szereplő meleg szociális munkás, szociálpolitikus, aki felajánlotta szakmai segítségét a Szivárványnak.

Amikor világossá vált, hogy a Szivárványt nem jegyzik be, néhányan felvetettük, hogy a lelkisegély tevékenységet, és a későbbiekben majd több más tervezett tevékenységet, képviseletet is, egy másik egyesülettel oldjunk meg. Vagyis alkudjunk meg, ne használjuk az egyesület nevében a „meleg” szót és tagjai számára kössünk ki 18 éves korhatárt. (E két dolog miatt nem jegyezték be a bírósági indoklás szerint a Szivárványt.) Erről felolvastam egy rádiójegyzetet is az éjszakába, Pálfi Balázs *Önazonosában*, „Ne háborúzzunk!” címmel.³

A Háttér Baráti Társaság a Homoszexuálisokért⁴ 1995. február 10-én alakult az esztergomi Vaskapu Turistaházban. Ennek az egyesületnek alapító tagja és ügyvivője voltam. Az első képzési csoportban kaptam meg az alapokat a telefonszolgálathoz.

1995. április 10-én, a Szivárvány megalakulásának első évfordulóján Juhász Gézával együtt beszédet mondtam a Vörösmarty téren. Ekkor jól látható voltam a televízióban, rózsaszín háromszöggel kabátomon. Több ismerősöm ez alkalommal tudta meg, hogy részt veszek a meleg mozgalomban. De erről én csak később értesültem, akkor ezt senki sem tette szóvá.

1996 februárjában beindult a telefonszolgálat a Háttér irodájában. Mivel 1996-ban főleg édesapám ápolásával foglalkoztam, mozgalmi tevékenységem alábbhagyott. Azt hiszem, az év folyamán valamikor lemondtam az ügyvivőségről. Egyszerű telefonszolgálatos tag lettem, sőt a telefonszolgálatot is szüneteltettem egyszer több hónapig.

1996 nyarán, miután egyéves fizetés nélküli szabadságról visszatértem munkahelyemre, elbocsátottak. Az elbocsátásnak nem volt köze a meleg mozgalomban való részvételemhez. Az intézetnek, ahol dolgoztam, nem volt anyagi lehetősége többé kiadványszerkesztőt tartani, átszervezés címén szüntették meg munkaviszonyomat. 1996 novemberében meghalt az apám. Ezzel egy időben kezdtem dolgozni új munkahelyemen, a Pénzügyminisztériumban, és újult erővel vettem bele magam a meleg mozgalomba is.

1997 február elején a Háttér sajtótájékoztatót tartott az egyesület megalakulásának második, és a telefonszolgálat beindulásának első évfordulóját ünnepeelve. A sajtótájékoztató megszervezése zömében az én munkám volt. Itt kell elmondani, hogy a sajtóval való kapcsolat alakításában nagy segítséget jelentett Radics Péter és Rangos Katalin szimpátiája. Emlékszem egy 1996-os telefonbeszélgetésemre Rangossal, abból az alkalomból, hogy a szolgálat beindulásáról a tévéhíradó nem adta le a velem készített interjút. Arról panaszkodtam neki, hogy mi egy másodrendű látványosság vagyunk, és ha van elég látványosság, kis színes a híradóvégi percekre, akkor rólunk nem adnak híradást. „Lófaszt vagytok másodrendű látványosság!” – mondta Kati, és megszervezte, hogy a Napzártában benne legyünk. Mocsonaki és én, felülről fényképezve, arc nélkül szerepeltünk, anonim telefonszolgálatoshoz illően. És egy teljesen korrekt riportot csináltak. Az indítása az volt, hogy lefényképeztek egy a néző felé gördülő villamost, és alámondták. Gondolt-e Ön valaha is arra, hogy e villamos kb. 200 utasából 8-10 meleg?

A sajtótájékoztató egy keddi nap reggelén volt. Jól sikerült. Az újságokat ki-tömték Mocsonaki és az én képpemmel, egész hosszú cikkek jelentek meg, a Duna

tévé híradójába Bakonyi Ágnes interjút készített velünk, ami le is jött aznap este. Pénteken több hullámos dührohamot kaptam. Mocsonaki szombaton felvitt a Tündérhegyre, melynek március 15-én lakója lettem. A dührohamban, úgy érzem, nagy szerepe volt a visszhangtalanságnak. A sajtótájékoztatóról, melyben kb. kétheti kemény munkám feküdt, sem heteró, sem meleg ismerőseimtől semmiféle pozitív visszajelzést nem kaptam. Igaz, negatívát sem, de én ennek nem tudtam örülni.

Bizonyos szempontból (de jó duma!) a meleg mozgalom egy elfeledett alakja vagyok. Mivel lassan hatodik éve nem szerepelek sehol, sőt aktív egyesületi tag sem vagyok (a Háttér pártoló tagjaként kiabálgatok be a partvonalról, néha magam is szégyellem), a fiataloknak fogalmuk sincs arról, mit buzogtam össze itt 1993 és 1997 között. Egyszer egy Labrisz-tag megkérdezte tőlem, amikor már nem bírtam szó nélkül hagyni, hogy halálisan titkolóznak a munkahelyükön, szóval megkérdezte, hogy van-e nekem munkahelyem. Van munkahelyem: egyetemen tanítok. Az előző munkahelyemen, az egyik minisztériumban, a közigazgatási államtitkár tanácsadójaként átestem a legszigorúbb, ún. „C” típusú nemzetbiztonsági ellenőrzésen. Ekkor derült ki számomra, hogy a szakmámban csaknem mindenki tud részvételemről a meleg mozgalomban. A főnököm ugyanis azt tanácsolta, írjak a kérdőívbe melegségemről. Bár erre nem kérdeznek rá közvetlenül, az egyik kérdés érinti a témát. Oda beírtam, hogy vannak meleg kapcsolataim, és többször szerepeltem a nyilvánosságban mint meleg. Átmentem az ellenőrzésen. Szerintem nem kell félni.

-
- 1 Az írás eredeti megjelenése: *Előhívott önarcképek. Leszbikus nők önéletrajzi írásai*. Labrisz Leszbikus Egyesület, Budapest, 2003
  - 2 1994 májusában „Portré, lakással” címmel egy másik, a melegséget érintő novellám is megjelent ott.
  - 3 1993 és 2001 között hat-hét rádiójegyzetem hangzott el a műsorban.
  - 4 Mai nevén: Háttér Társaság a Melegekért.

Az egyesületünket az elmúlt 10 évben az alábbi szervezetek és magánszemélyek támogatták:

Autonómia Alapítvány, Á. Katalin, Budapest Bank Budapestért Alapítvány, Center of AIDS Intervention Research (Medical College of Wisconsin, Milwaukee, USA), Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium, Fővárosi Közgyűlés Kisebbségi, Emberi Jogi, és Vallásügyi Bizottsága, Fővárosi Szociális Közalapítvány, Fővárosi Önkormányzat Esélyegyenlőségi Alap, Fővárosi Önkormányzat Kulturális Bizottsága, Holland Nagykövetség, Kanadai Nagykövetség, Kimeta Society of Toronto (Kanada), Levi Strauss Alapítvány, Magyar Gyermekek és Ifjúsági Alap, Magyar Országgyűlés, MATÁV, Miniszterelnöki Hivatal, Mobilitás, Nemzeti AIDS Bizottság, Nemzeti Kulturális Alap, Nyílt Társadalom Intézet (OSI), Országos Egészségbiztosítási Pénztár, Országos Játékalap, Óvegylet Alapítvány, P. István, PHARE-LIEN (EU), PHARE-Demokrácia Mikroprojekt, Pro Helvetia, Rakiás Ferenc, Soros Alapítvány, Solidarity Fund XminusY (Amszterdam), Sz.Ádámné, Török László, United Way Budapest Alapítvány, W.Tamás, Wiz-arD, valamint az SZJA 1%-át felajánló magánszemélyek és sok más, névtelen adományozó.

Köszönjük!